1877

magazin istoric

SERIE NOUĂ — MAI 1994

„INDEPENDINTA·ROMÂNIEI"

Schiță Algoriță

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVIII — nr. 5 (326)
mai 1994

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă (responsabil de număr), Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: G. Apreotesei, C. Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundaţia Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. — IMPRIMERIA „CORESI" — Bucureşti, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Revoluţie şi naţionalitate: G. Bariţiu 2
Din veacul renaşterii naţionale: Victor Papacostea 3
Presa şi solidaritatea memorandistă: Mircea Popa, Paul Păltănea 7
Interviu cu doamna Karen Fogg, ambasadoarea Uniunii Europene la Bucureşti: Cristian Popişteanu 13
Geneza arbitrajului de la Viena: Constantin Vişoianu 17
Căderea României în comunism: C. Popişteanu, M. Ştefan 21
Episcopul Eugen Hacman — un personaj istoric controversat: George Ursul 30
Rhône-Poulenc: Dorin Matei 33
Theodor II sau megalomania sinucigaşă: J. McCearney 36
1944. Pagini de jurnal: Ioan Hudiţă 42
Pe urmele bibliotecii mareşalului Antonescu: Alexandru Dobre 49
Drama dislocaţilor: Constantin Aioanei, Cristian Troncotă 51
Federaţia Rusă: Vasile Şandru 58
Un laureat al Premiului Nobel — între amante şi mânia KGB: Florentina Dolghin 64
Un posibil răspuns american: Cristian Popişteanu, Dorin Matei 67
Bernays şi Carmen Sylva: Ioana Ursu 74
Paris 1937. Expoziţia universală. Mărturii despre români: Ioan Lăcustă 76
Spre Cartagena după comorii: Christian Buchet 78
În Bucureşti, acum 50 ani 82
Secretele lui Hruşciov: Florentina Dolghin 86
• Cărţi sosite la redacţie... 11 • Concursul tânărului european... 16 • Concursul Magazin istoric, 20 pentru 200 000. **Răspunsuri la întrebări... 20 • Cititorii scriu istorie... 88 • Ora şcolii... 91 • Istoria şi şcoala... 92 • Rebus istoric... 94 • Dialog cu cititorii** 95

G. BARIŢIU

Revoluţie şi naţionalitate

Mai întâi să lămurim foarte bine ideea revoluţiei. Când zicem revoluţie (révolution) suntem cu totul străini a înţelege prin acest cuvânt revolte sângeroase, turburări înfricoşate, războaie civile, repezirea statului în anarhie; ferească Dumnezeu! Revoluţia nu înseamnă nimic din aceste, ci prin cuvântul revoluţie se înţelege o schimbare totală numai a acelor legi şi guverne care prin nedreptatea lor apăsătoare de popoare nu mai puteau a fi suferite şi sub care popoarele gemeau fără a putea scăpa de sub ele decât numai ca prin o minune.

Ce a făcut Ţara Românească în 11 iunie: revoluţie ori numai revoltă? Să punem mâna pe cuget, să-i judecăm bine scopul mişcării cel principal şi să recunoaştem cu sânge rece că, în adevăr, acea mişcare merită numirea de revoluţie. Mai zisesem o dată să nu căutăm la persoane, nici la mijloacele respective, destul de puţine, prin care se porni revoluţia, ci să recunoaştem cu ochii limpezi de patimă că ea află cele mai vii simpatii în totalitatea locuitorilor, iar contrarii ei sunt numai o frântură a populaţiei, care din nenorocirea lor, tocmai ar avea cel mai mare drept a se plânge asupra revoluţiei, stau însă în cel mai greu presupus că ei o fac aceasta numai din interes egoistic şi trag totodată asupră-şi mustrarea, căci nu dau şi ei mâna cu poporul din care au ieşit şi cu patria întru care şi de la care ei au tot şi fără care sunt nimic.

Să vorbim la întrebarea din fruntea articolului nostru, osebirea între revoluţia românilor şi între altele europene stă într-un singur punct, care este cum că în alte staturi revoluţionare până acum nu s-a îmbiat nime şi cu atât mai puţin au ameninţat cineva cu intervenire armată, lucru ce în Ţara Românească se făcu şi până acum, se face şi până în aceste minute, şi se face fără a aştepta întru nimic desfăşurarea şi rezultatele revoluţiei aplicate la patrie.

Astfel, Ţara Românească (totodată şi Moldova) n-are a se lupta numai cu partida reacţionară din sânul său, ci totodată cu necontenita sabie a tiranului Damocles asupra capului său...

Vă mai repeţim o dată: generaţia română de la 1848 nu mai este cea de la 1828, zeci de mii de români stau gata a se arunca în cel mai mare pericol pentru o singură idee îmbrăcată în vorba naţionalitate, *încât un tiran oricare ar trebui să stârpească pe toţi naţionalii pentru ca să poată subjuga acest pământ. Încă nici atunci nu l-ar putea domni în pace, pentru că capetele celor căzuţi ar fi capete de hidră: din unul tăiat ar răsări tot câte 7 altele...*

Şi acum un cuvânt către toţi boierii şi bărbaţii de stat ai ţărilor româneşti...

Deci noi apelăm la patriotismul dv., pe care de atâtea ori îl răsunaţi din gură; vă rugăm pe tot ce aveţi bun şi sfânt, pe numele patriei dv. care vă crescu şi vă ferici, pe familiile dv., al căror viitor este legat, contopit cu viitorul acelei patrii, pe curăţenia cugetelor dv. pe care juraţi că iubiţi această patrie şi această naţie, înlăturaţi orice patimă sau interes în parte, aruncaţi-vă cu generozitate şi bărbăţie asupra cursului lucrurilor, arătaţi acuma în faptă că în adevăr aţi fost şi sunteţi patrioţi; daţi-ne de minciună pe toţi câţi ne vom fi îndoit măcar pe un minut de curatul dv. patriotism; înfruntaţi-ne, zic, cu fapte şi noi vă vom mulţumi. Uniţi-vă în planuri, precum n-aţi fost niciodată, şi pe capetele noastre — jurăm că noi nu numai că vom fi recunoscători, ci totodată vom griji ca numele dv. să vă străluce glorios în posteritate. Încă o dată: acuma să arătaţi că sunteţi patrioţi înţelepţi şi neinteresaţi.

(Osebirea între revoluţia Ţării Româneşti şi între alte revoluţii europene, *în* Gazeta de Transilvania, *nr. 57/1848; fragmente.)*

DIN VEACUL RENAŞTERII NAŢIONALE

VICTOR PAPACOSTEA

Cititorii noştri au putut lua cunoştinţă din numerele anterioare ale revistei cu pagini din cursurile universitare ţinute de unii reprezentanţi de seamă ai istoriografiei naţionale, cum au fost Constantin C. Giurescu (4/1990), D. Onciul (5/1990), Ilie Minea (4/1992), Petre P. Panaitescu (8/1993). Ţinute la facultăţile de istorie din Bucureşti sau Iaşi, aceste cursuri constituie preţioase documente intelectuale, evocând atmosfera în care se pregăteau viitorii slujitori ai muzei Clio, preocupările didactice şi ştiinţifice ale profesorilor şi, in mod implicit, evoluţia istoriografiei româneşti în veacul nostru. Revista noastră şi-a făcut un punct de onoare din prezentarea acestor cursuri de o reală valoare pentru gândirea istorică românească. Am adus astfel cititorului noi surse inedite spre lămurirea şi descifrarea vălmăşagului de evenimente şi întâmplări dintr-o zbuciumată dar eroică istorie.

Prezentăm acum alte câteva astfel de pagini inedite dintr-un curs universitar: cel ţinut de Victor Papacostea (1900-1962) la Facultatea de istorie şi filosofie a Universităţii din Bucureşti în anul şcolar 1939-1940. Victor Papacostea — din a cărui operă istorică inedită revista noastră a mai publicat în nr. 3, 4 şi 10/1989 — a fost asistent (1934-1937), conferenţiar (1937-1942) şi profesor (1942-1947), la Universitatea din Bucureşti. În anul universitar 1939-1940, cursul pe care l-a prezentat studenţilor s-a intitulat Istoria românilor de la 1677 înainte. **O copie dactilo a acestor prelegeri se păstrează la Biblioteca Academiei Române. Am selectat din acest curs prelegerea inaugurală, ţinută în ziua de 24 octombrie 1939, în care istoricul conturează o privire de ansamblu asupra secolului XVII românesc, pe care — dezvoltând un punct de vedere îndrăzneţ — îl consideră un veac de răscruce al evoluţiei istoriei noastre.**

Înainte de a-l urmări şi noi pe profesorul din urmă cu 55 de ani, precizăm că transcrierea textului s-a făcut după normele ortografice actuale, păstrând însă unele particularităţi stilistice ale autorului, iar titlul şi subtitlurile ne aparţin. Pentru păstrarea cursivităţii lecturii, am eliminat câteva trimiteri bibliografice (I. Lăcustă)

Secolul al XVII-lea este — peste toate scăderile lui — un veac de renaştere politică şi culturală, iar pe teren economic şi social un veac de prefaceri însemnate.

Lupta pentru neatârnare şi pentru vechile hotare. În raporturile cu turcii se menţine în tot veacul al XVII-lea tendinţa sădită de Mihai Viteazul: ieşirea din orbita puterii otomane prin ajutorul forţelor centrale şi vest-europene cari conduc lupta împotriva Islamului.

Unii dintre aceşti continuatori ai politicii anti-turceşti, atât din Moldova cât şi din Ţara Românească, au făcut pe faţă politica „Cruciadei", fără a calcula prea mult rezultatele sau înşelându-se asupra lor. În acest sens, vă amintesc de Radu Şerban, Gaspar Graţiani, Miron Barnovschi, Gheorghe Ştefan, Constantin Şerban, Mihnea III, Grigore Ghica, Ştefan Petriceicu şi Dimitrie Cantemir; au plătit-o însă cu viaţa sau cu exilul.

Alţii — ca de pildă Matei Basarab, Vasile Lupu, Şerban Cantacuzino, Const. Brâncoveanu — au fost mai prudenţi. Prin înarmări serioase, pe de o parte, pe de alta, prin daruri bine mânuite, ei au reuşit să refacă o stare de semi-independenţă ţărilor noastre, să le ridice valoarea politică şi militară în ochii străinilor. „Turcilor să le dai cu o mână daruri şi cu cealaltă să le arăţi sabia" — iată o formulă care rezuma metoda politică a voievozilor mai de seamă din acest interval.

Tot în legătură cu politica anti-turcească trebuie să vă amintiţi că o altă idee care preocupă pe cârmuitorii noştri, atât din Moldova, cât şi din Ţara Românească în veacul al XVII-lea, este refacerea integrităţii teritoriale (lupta pentru reluarea Bugeacului şi pentru desfiinţarea raialelor dunărene). Nu se poate contesta — chiar dacă nu ni se mărturiseşte îndeajuns — o direcţiune hotărâtă a politicii moldo-muntene în acest sens.

Refacerea unității dacice

O atare politică a necesitat firește un mare efort moral și material. A fost un veac de vitejii și de sacrificii. Părți mari din populație — îndeosebi din clasa conducătoare — au trăit într-o cruciadă continuă, uneori însă sub steag străin. Se poate vorbi, pentru anumite intervale, cel puțin de o adevărată renaștere militară. Cu jertfe mari bănești, domnii țin oștiri permanente, care îi fac respectați și chiar temuți. Astfel, Matei Basarab dispune de circa 30 000 de oameni; iar despre Vasile Lupu, un străin ne asigură, impresionat, că avea „o foarte mare oștire".

De altfel, mai toți domnii însemnați, din acest veac, vin la tron ridicați pe scut; fără a cădea în greșeala de a exagera efectivele, totuși trebuie să vă spun că unii dintre acești domni dispun de oștiri de zeci de mii de oameni.

Aspectele militare ale domniilor lui Radu Șerban, Radu Mihnea, Matei Basarab, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino, Constantin Cantemir, Constantin Brâncoveanu sunt bine relevate atât în izvoare interne cât și externe. În ceremonialul curții, te izbește un viu colorit militar, în care distingi faimoși „guerillos" din soldatesca Occidentului, condotieri cu aere de cruciați, seimeni și haiduci balcanici, alături de vechile formațiuni militare ale țării. Această mobilizare permanentă — într-o vreme în care dinamismul militar al Islamului este departe de a fi domolit, iar acela al imperiilor creștine amenința cotropitor — a salvat țările noastre de o îndoită primejdie.

Evoluția spre o monarhie modernă cu continuitate dinastică. Concepția aceasta a unei vasalități înarmate, gata de reacțiune, contribuie la sporirea puterii domnești în interior. Caracterele monarhiei moderne își fac apariția. Se obține o disciplinare a energiilor naționale și, pe calea aceasta, ajungem și noi a

Personalități politice marcante din veacul XVII: Șerban Cantacuzino (p. 3), Matei Basarab...

...Vasile Lupu...

avea domnii de durată, asemenea monarhiilor apusene. Se încearcă și o reafirmare a principiului de continuitate dinastică. Ieremia Movilă domnește 11 ani, dar Movileștii — cu unele întreruperi — domină viața politică a Moldovei peste trei decenii. Radu Mihnea este prezent pe tronurile Țării Românești și al Moldovei vreme de 15 ani, iar Vasile Lupu stăpânește mai bine de 22 ani. În Muntenia, domniile lui Radu Șerban, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu, singure, însumează peste 65 de ani.

Am putea aminti de asemenea de domniile Ducăi Vodă (peste Moldova și Ucraina), de ambiția lui de a realiza — prin pregătirea politică și filosofică ce dă fiului său (Constantin-Vodă Duculeț) — un mare urmaș și o casă domnitoare; de zbuciumul lui Șerban Cantacuzino, ca și ale lui Constantin și Dimitrie Cantemir de a obține — primul de la germani, al doilea de la turci și al treilea de la ruși — recunoașterea dreptului de domnie pentru familiile lor.

Tendințe de refacere a unității dacice. Dar și sub alte aspecte se simte în gândirea și acțiunea căpeteniilor noastre din veacul al XVII-lea amintirea ideilor și înfăptuirilor lui Mihai Viteazul. Ideea regrupării politice a celor trei țări trăiește și se exprimă fie sub forma năzuințelor cuceritoare dintr-o parte sau alta, fie sub aceea a alianțelor care să dea celor trei țări mai multă securitate politică. Atât de mult răspundea ideea uniunii intereselor tripartite, încât nu este de mirare că ea apare pe rând, când în mintea cârmuirilor din Țara Românească, când a acelora din Moldova și Ardeal.

Regrupări politice

În Ardeal a dorit-o S. Rákóczi când scrie lui Ieremia Movilă (25 martie 1605) „să facem între aceste trei țări un legământ atât de tare, încât să rămână trainic și statornic, nu numai în timpul de față, ci

și în vremea urmașilor noștri". Dar pe Radu Șerban el îl bănuiește că are gânduri de cucerire și cere măsuri contra lui „ca să nu poată urma pilda lui Mihai Vodă".

Ieremia Movilă însuși se arată partizanul acestor tendințe, cerând lui Sigismund Rákóczi, să mențină alianța, căci „așa o pretinde siguranța acestor trei țări".

Este vorba de o solidaritate pe care o comandă un anume determinism geopolitic și geoeconomic. Nu este o întâmplare faptul că cei mai de seamă cârmuitori ai sașilor au militat pentru uniune și au mediat-o chiar (cazul lui M. Weiss, care împacă pe Radu Șerban cu Rákóczi).

Dar cât de mult a folosit tragedia lui Mihai Viteazul nu numai românilor, dar și nobilimei maghiare (păcălită în urmă de Austria) se vede din faptul că la anul 1607 eventualitatea unei întronări a lui Radu Șerban atât în Țara Românească cât și în Ardeal nu mai supără atât de mult mândria grofilor. Ba, se găsiră, la un moment dat, în fața unui curent care urmărea înlocuirea lui S. Rákóczi cu Radu Șerban.

Radu Mihnea a urmărit și el — cu alte metode decât M. Viteazul — o dominație asupra Ardealului și Moldovei.

Din Ardeal trebuie să rețineți proiectul lui Gabriel Bethlen, care urmărea „să unească sub sceptrul său Ardealul cu Muntenia și Moldova, întemeind aici, în centrul Europei, între germani și turci, o puternică Dacie de religie calvină".

Dar tendința spre această unificare politică și religioasă — de data aceasta sub semnul ortodoxiei — are și în Moldova reprezentantul ei de seamă, în persoana lui Vasile Lupu. Și el urmărește rezolvarea problemei în „maniera" violentă a lui Mihai Viteazul. „Voievodul Moldovei — spune un izvor contemporan — cu o oștire foarte mare, are de gând să gonească din scaunul lui pe domnul Țării Românești, și, dacă poate să-l biruie, acel voievod al Moldovei plănuiește (omne propositum id haberet) ca să se îndrepte, el și oastea sa, împotriva prințului Ardealului".

...Mihai Apafi...

... și Gh. Rácókzi II

Conștiința unității naționale. Veacul acesta, de întinsă propagandă în favoarea limbii naționale în biserică a făcut să apară, din ce în ce mai evidente, deosebirile dintre neamuri. Ideea națională câștigă teren și în spiritul claselor noastre conducătoare. Cercetările cronicarilor fac să se afirme în cercuri din ce în ce mai largi conștiința unității noastre naționale. Acum ideea regrupării politice a celor trei principate își caută o bază și o justificare nu numai în necesități de ordin geopolitic — ca în vremea lui Mihai Viteazul — ci și pe unitatea etnică a majorității românești.

Să urmărim pentru această vreme, pe aceia al căror temperament nestăpânit denunță și precizează idei și sentimente care în sufletul majorității contemporanilor sunt încă abia în stare de tendință.

Făgăduința libertății

Astfel, Vasile Lupu, mereu frământat de proiectele sale de expansiune, arată că în Ardeal el își va sprijini acțiunea de care v-am vorbit pe fraternizarea populației românești: „În ce ne privește Ardealul, treaba este ușoară. Cunosc foarte bine căile prin care este de atacat, din Moldova și din Țara Românească. Vă mai adaog că în Ardeal mai mult de a treia parte dintre locuitori sunt români, cărora făgăduindu-le libertatea îi voi atâța fără zăbavă împotriva ungurilor, și așa vor avea războaie înlăuntru și în afară, și nu vor ști încotro să se întoarcă".

Am arătat apoi, anul trecut, cum primejdia românească în Ardeal se mărturisește chiar în cuvintele lui Apafi, când constată cu mânie înmulțirea peste măsură a românilor și regresul etnic și economic al maghiarilor.

Firește nu trebuie să exagerăm valoarea politică a

ideilor naţionale, în aceste vremuri. Dar nici nu trebuie s-o desconsiderăm. Sunt în veacul al XVII-lea idei moarte — cum este de pildă ideea bizantină — cărora totuşi li se acordă locuri de frunte în fastele istoriei; şi sunt idei cari se nasc — cum este de pildă ideea naţională — menite însă a stăpâni gândirea generaţiilor următoare, veacuri de-a rândul. Pe când însă ideea bizantină este mai degrabă visul din trecut al unei elite de umanişti romantici (majoritatea greci lipsiţi de simţul realităţilor politice), ideea naţională era menită a pătrunde treptat, în masele poporului nostru. În Ardeal, procesul acestei renaşteri naţionale din sec. al XVII-lea va continua şi în sec. al XVIII-lea; în Principate el va fi stingherit, înăbuşit aproape, de înăsprirea suzeranităţii turceşti şi a regimului fanariot.

Dar ideea unei uniuni politice între cele trei principate a fost urmărită şi mai târziu, din Muntenia, de către Şerban Cantacuzino. Am arătat pe larg în cursul de anul trecut amestecul său în viaţa spirituală a românilor din Ardeal; proiectul „dacic" dezbătut cu călugărul Dunod şi veleităţile lui de hegemonie asupra lui Cantemir în Moldova (care îi jură că din cuvântul lui nu va ieşi), ca şi în Ardeal asupra lui Apafi. (Vezi tratatul încheiat la Făgăraş cu Apafi, la 1 iunie 1685.) A năzuit să creeze o monarhie şi să întemeieze o dinastie. Aceasta a şi făcut pe Apafi să-l denunţe sultanului că „umblă pe urmele lui Mihai Viteazul".

În sfârşit, lunga luptă a lui Brâncoveanu a pus în lumină — cu prilejul Unirii religioase — cât de puternică a fost rezistenţa şi înrâurirea aşezământului bisericesc întemeiat de Mihai Viteazul pentru păstrarea unităţii spirituale a românilor.

Ideea bizantină. Legătura cu popoarele balcanice. Politica anti-turcească, în cadrul ideii de cruciadă, înlesneşte — aţi văzut — un început de renaştere a popoarelor blacanice. Se speră în rândurile cărturarilor umanişti din Orient — a grecilor mai ales — în izgonirea turcilor din Constantinopol şi într-o reînviere a împărăţiei bizantine. Într-acolo încep a merge — cum s-a spus şi despre Mihai (dar nu cu dreptate) — veleităţile unora dintre domnii noştri.

Mitropoliţii adună trupe

Patriarhia din Constantinopol ajungând o unealtă la îndemâna cuceritorului, Iaşii şi Bucureştii devin într-adevăr centrele ortodoxismului. În acest sens se poate vorbi de un imperialism spiritual românesc în acest veac al XVII-lea. Dărnicia domnilor români din această vreme subjugă sufleteşte neamurile ortodoxe din Imperiul otoman.

S-a crezut chiar — în acest veac al iluziilor deşarte într-o catastrofă turcească — că s-ar putea trece de la această dominaţie spirituală la una politică. Astfel, la cruciada plănuită în vremea lui Vasile Lupu şi Matei Basarab, participarea militară a românilor se anunţă surprinzătoare: 30 000 de moldoveni şi 20 000 de munteni! (Firește cifrele sunt întrucâtva exagerate.) Unele minţi aprinse au şi denunţat turcilor că patriarhul Partenie (1645) a sfinţit deja coroana de aur cu care domnul moldovean va fi încoronat ca împărat bizantin! „Toţi mitropoliţii s-au înţeles ca să adune trupe în clipa când flota turcească va ieşi contra veneţienilor în Marea Egee şi să-l proclame împărat".

În dosul visurilor bizantine — nutrite de unii cărturari greci — se afla însă o mare realitate: popoarele balcanice care se trezesc şi aspiră la o viaţă proprie (însuşi Matei Vodă — cunoscut pentru moderaţie şi prudenţa lui — a avut o parte însemnată în fomentarea răscoalei balcanice).

Chiar unii domni mai mărunţi se înconjurau de o pompă pretenţioasă în care vor să reînvie amintirea ceremonialului imperial din Bizanţul de altă dată. Mihnea al III-lea merge până acolo, încât convoacă şi el un conciliu la Târgovişte, în 1659, cu veleităţi de a da îndrumări dogmatice bisericii răsăritene. Ba a păşit cutezător şi într-o adevărată aventură militară împotriva turcilor, încercând a imita atacul lui Mihai Viteazul asupra raialelor dunărene. Despre el spunea Dosoftei, patriarhul Constantinopolului, că „urmărea planul de a învinge pe otomani şi de a le nimici el, un nebun, imperiul şi de a ajunge împărat".

Sub Şerban Catacuzino, în sfârşit, ideea bizantină (reînsufleţită nu numai de numele, dar şi de marile ambiţii ascunse ale voievodului scoborâtor din împăraţi) câştigă în Principate o aparentă consistenţă politică. Investitura de puteri, pe care i-o dă împăratul german asupra creştinilor din Balcani, ca şi recunoaşterea ce-i vine de la Moscova în acelaşi sens, au făcut din domnul muntean — pentru mulţi dintre contemporanii săi — un nou candidat la tronul imperiului restaurat. Dar — cum vă spuneam şi anul trecut — Şerban a reuşit să-şi înfrâneze orice veleităţi în această direcţie, făcând numai ceea ce îi dicta raţiunea politică şi interesele de stat.

În concluzie: ideea bizantină era în sec. al XVII-lea visul unei elite intelectuale greceşti, care credea că poate reînvia Bizanţul pe temeiul mişcării popoarelor balcanice. Aceasta era — repet — o iluzie romantică; în realitate mişcarea popoarelor balcanice avea finalitatea ei, opusă cu totul şi Stambulului musulman şi Bizanţului de altădată. Această mişcare conţinea în germene ideea eliberării popoarelor pentru ele însile iar nu pentru o nouă robie. ■

1892-1894. Presa memorandistă

„CU VREDNICIE ÎN ŞIRUL NAŢIUNILOR LIBERE...“

Dr. MIRCEA POPA

În şirul luptelor politice purtate de românii din Transilvania în a doua jumătate a veacului trecut în vederea obţinerii de drepturi sociale şi naţionale, mişcarea memorandistă din 1892-1894 ocupă un loc de primă mărime (Magazin istoric, **nr. 7, 8/1978, 5/1992). A fost momentul în care justeţea cauzei româneşti a fost recunoscută în chip autoritar pe plan european, revendicările românilor ardeleni fiind susţinute de opinia publică europeană, iar legile aspre şi tiranice introduse de dualism condamnate şi respinse de parlamentele principalelor ţări democratice drept abuzive şi intolerabile.**

În noua configuraţie dictată de jocul forţelor europene de după 1848, Imperiul austriac s-a văzut confruntat cu ridicarea impetuoasă a Prusiei lui Bismarck, afirmare care n-a putut fi oprită nici prin război. Ba Austria este cea care pierde şi, prin pacea de la Praga din august 1866, ea s-a văzut exclusă din confederaţia germanică şi redusă ca teritoriu. O păştea însă un pericol şi mai ameninţător din interior, din partea aristocraţiei şi burgheziei maghiare, gata să-şi ia revanşa pentru înfrângerea de la 1848. În faţa acestei situaţii, Habsburgii s-au văzut siliţi să împartă puterea cu nobilimea ungară, semnând pactul din 1867, prin care monarhul rămânea stăpân absolut în provinciile de dincolo de Leitha, dar numai rege apostolic în regiunile de dincoace, cedate Ungariei, sub jurisdicţia căreia mai intrau Transilvania, Croaţia şi Slovenia.

Noua stăpânire s-a vădit însă tot atât de reacţionară ca la 1848 şi, în ceea ce priveşte problema naţională, ea a însemnat o substanţială pierdere de teren pentru toate naţionalităţile, o ofensivă fără precedent împotriva şcolilor, confesiunilor şi a tuturor libertăţilor câştigate. Românii ardeleni nu s-au împăcat niciodată cu alipirea Transilvaniei la Ungaria, cu atât mai mult cu cât „legea egalei îndreptăţiri“ proclamată anterior a fost practic lichidată.

În aceste condiţii protestele românilor împotriva noilor stăpâni s-au ţinut lanţ. Cuvântările rostite în Camera maghiară de către deputaţii români conţin acuze dintre cele mai grave, pe care Aloisiu Vlad, Iosif Hodoş şi Sigismund Borlea, le susţineau mereu în forme din ce în ce mai virulente. S-a trecut apoi la redactarea unor petiţii ale întregii naţiuni, precum Pronunciamentul de la **Blaj din 1868** (Magazin istoric, **nr. 6/1978**), **care negau valabilitatea legilor adoptate de dieta de la Cluj, legi care s-au promulgat fără consultarea poporului român şi împotriva voinţei acestuia. Stau apoi mărturie a acestei situaţii de criză numeroasele broşuri şi luări de poziţii ale fruntaşilor intelectualităţii române, între care amintim pe cele semnate de Vasile Maniu** — Uniunea latină sau cauza română în procesul naţionalităţilor din punctul de vedere istoric, juridic şi politic **(1867)** şi Misiunea Occidentului latin în Orientul Europei **(1869)** —, Discursul lui Al. Mocioni rostit în Cameră în chestiunea naţionalităţilor **(1868), Dimitrie Bolintineanu,** România roabă la Austro-magyari **(1869), Perietziano-Buzeu,** La Transylvanie et son union forćee avec la Hongrie **(1870), Iosif Hodoş,** Românii şi constituţiunile Transilvaniei **(1871),** Cauza română la 1872 **(1872),** Românii şi maghiarii **(1875), Gheorghe Adamescu,** Câteva cuvinte despre dualismul austro-ungar **(1892) etc. Toate acestea respingeau unirea forţată cu Ungaria, protestau împotriva libertăţilor încălcate şi cereau Europei să intervină pentru reglementarea cauzei. Văzând însă că drepturile lor sunt pe mai departe nesocotite, românii transilvăneni au încercat să readucă chestiunea lor în faţa tribunalului european al popoarelor, prin redactarea mai multor petiţii şi proteste, între care cel mai important era** Memorialul **lui Bariţiu de la 1881.**

Memorandiști judecați și condamnați în procesul de la Cluj; în p.7: Vasile Lucaciu

Legenda „bunului împărat"

În toate aceste proteste și memorii stăruia ideea clară că împăratul de la Viena nu e la curent cu abuzurile săvârșite de oficialitățile maghiare în Transilvania și că națiunea română, care i-a fost credincioasă la 1848, trebuie să se bucure de un sprijin real din partea împăratului, în cazul că i s-ar fi adus la cunoștință nedreptățile îndurate. Pe de altă parte, fruntașii românilor ardeleni acționau încă în buna tradiție a unui *legalism* moștenit de generații, același legalism care îi îndemna la politica petițiilor și a susținerii cauzei pe căile uzitate și de Inochentie Micu Klein, de Horea și de alți luptători de marcă ai neamului.

Nu le era încă clară ideea duplicității împărătești sau mai degrabă voiau să se convingă încă o dată de netemeinicia și nestatornicia „dreptății" împărătești. Așa se face că, pentru a ieși definitiv din acest cerc vicios, ei voiau să mai forțeze o dată mâna împăratului spre a fi deplin edificați asupra stării de lucruri și spre a nu li se putea reproșa nimic, nici din interior nici din afară. Așa că trimiterea unei noi petiții la împărat era agreată de majoritatea fruntașilor partidului, deși erau tot mai numeroși tineri de altă părere, care cereau deschis părăsirea tacticii petiționărilor.

Confruntarea decisivă avea să se dea cu prilejul alcătuirii *Memorandului* din 1892 și a modului impresionant în care el a fost prezentat la tron, printr-o delegație imensă de peste 300 de bărbați ai neamului, aleși din toate păturile și clasele sociale ale națiunii române. Respingerea lui de către împărat, în sensul că memoriul a fost trimis nedeschis la guvernul din Budapesta, a năruit pentru totdeauna credința că din partea împăratului se mai poate aștepta încă ceva, credință clar exprimată de generația luptătoare a lui Goga și a „tinerilor oțeliți", dar formulată acum prima oară într-un mod tranșant de unii din fruntașii memorandiști. Iată ce-i scria în acest sens Vasile Lucaciu lui Gheorghe Pop de Băsești la 2 martie 1894: „Recunoști, dragă Bade, cât a fost de zadarnic să te încrezi în grația împăratului. Nu se deosebește nici el de guvernele sale. Când te plângi la împărat este ca și cum te-ai plânge directorului pușcăriei contra brutalității temnicerului. Cauza noastră națională nu se poate câștiga decât prin lupta și solidaritatea noastră dârză și neînfricată".

Ideea că nu se mai poate aștepta nimic de la împărat și că pe viitor tactica și strategia Partidului Național Român din Transilvania va trebui schimbată a fost împărtășită și de alți fruntași ai românilor transilvăneni, ca și de alte cercuri ale opiniei publice. În același sens s-a pronunțat și ziarul *Lupta națională*, scos de transilvăneanul Leonte Moldovanu la Galați, în articolul *Împăratul* din nr. 2/1893, când spunea: „Destul, destul cu legenda drăguțului de împărat. Aiurea este mântuirea, în alianța cu naționalitățile nemulțumite și leacul acolo trebuie căutat, căci acolo se găsește".

Rezultatul prezentării *Memorandului* la Viena, ca și respingerea sa de către împărat a fost o mișcare bine calculată de fruntașii memo-

Demonstrație a studențimii bucureștene de solidaritate cu cauza memorandiștilor

randiști transilvăneni. Trebuia ca actul de sfruntare să fie atât de categoric și maniera sa atât de nedubitativă pentru ca această convingere să se încetățenească adânc în rândurile românilor, în așa fel ca poporul să devină „în sfârșit conștiu și deșteptat", cum se exprima un alt memorandist, Teodor Mihali, într-o scrisoare din 1894.

Răstigniți-l!

Acțiunea revendicativă a românilor ardeleni a fost susținută pe tot parcursul ei de o campanie de presă cuprinzătoare, de o neașteptată amploare și intensitate. Pe lângă vechile publicații de luptă transilvănene, precum *Tribuna* de la Sibiu, *Gazeta Transilvaniei* de la Brașov, *Familia* de la Oradea, *Dreptatea* de la Timișoara, care au sprijinit acțiunea memorandistă, au fost înființate alte publicații noi, capabile să contribuie în mod substanțial la susținerea cauzei naționale, la mobilizarea populației și atragerea ei în jurul luptătorilor. Mai ales respingerea de către guvernul de la Budapesta a oricărui dialog cu fruntașii mișcării naționale, ba mai mult, implicarea lor într-un proces de proporții, în ideea de a-i compromite și anihila, a stârnit pretutindeni indignare și revoltă. Rezultatul a fost că procesul fruntașilor memorandiști de la Cluj din mai 1894 s-a transformat într-o amplă acțiune de solidaritate națională care a cuprins nu numai Transilvania, ci toate provinciile locuite de români. În special frații din România s-au arătat deosebit de sensibili la suferințele și nedreptățile ce li se făceau celor de peste Carpați, astfel încât s-au organizat comitete și ligi de sprijin și ajutor, între care cele mai de seamă acțiuni au fost ale Ligii pentru unitatea culturală a românilor. Prin și în colaborare cu ea s-au redactat câteva foi volante și publicații speciale, născute spre a sprijini în mod direct lupta celor din Transilvania. Între acestea amintim: *Turda*, „număr unic" din 14 iunie 1892; *Iridenta română*, gazetă apărută în două numere, la 14 și la 29 noiembrie 1893; *19 aprilie 1894*, foaie volantă tipărită la Brăila, și *Golgota*, „organ al durerii poporului român", din 24 aprilie 1894. Majoritatea lor au fost editate de Ligă și răspândite pe căi ilegale în Transilvania în sprijinul mobilizării opiniei publice în vederea apărării cauzei memorandiștilor.

Două dintre acestea — mai puțin cercetate — ne-au atras în mod deosebit atenția. Prima, *Turda*, este o foaie volantă de patru pagini, redactată în 1892 cu ocazia devastării casei fruntașului memorandist Ioan Rațiu, la 13 iunie 1892. Imprimatul a apărut la 14/26 iunie, având ca articol de fond un editorial intitulat *Turda 1601-1892*, în care se făcea o trecere în revistă a celor mai importante lupte ale românilor, de la epoca unificatorului de țară, Mihai Viteazul, la recenta acțiune memorandistă, arătând că „atunci, ca și acum, românii își dădeau silința să intre în legătură directă cu popoarele apusene pentru ca ajutați de ele să apere gurile Dunării și strâmtorile din Carpați". Pe prima pagină este publicat portretul luptătorului Ioan Rațiu, însoțit de o notiță biografică, amplă „ca semn de iubire și venerațiune pentru inima sa mare cu care con-

duce destinele celor patru milioane de fraţi ai noştri".

Alte articole privesc luptele lui Mihai Viteazul (fragmente de N. Bălcescu şi Gr. Tocilescu), istoria *Memorandului* şi a prezentării lui la Viena, prigoana stârnită împotriva semnatarilor lui ca şi mitingurile de protest din ţară care i-au urmat.

Mai interesant, mai bine redactat şi mai bogat în materiale de efect este cealaltă publicaţie a românilor de peste munţi, *Golgota*, un manifest conceput spre a mobiliza opinia publică împotriva procesului fruntaşilor memorandişti de la Cluj din mai 1894. Subintitulată „organ al durerii poporului român", ea atrăgea atenţia asupra calvarului românilor din Transilvania, osândiţi pe nedrept la o crucificare continuă. Frontispiciul era compus dintr-un desen înfăţişând o suită de spânzurători, de ştreangurile cărora atârnau trupurile a şase memorandişti: Ion Raţiu, Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Băseşti, Iuliu Coroianu, Nicolae Cristea şi Septimiu Albini, însoţite de sugestivul titlu *Răstigniţi-l!*, în care se spunea: „Luptând pentru mândria şi libertatea sa naţională, călăii care vor să-l sugrume, şi în setea lor de umilire a colosului românesc, nu mai pândesc momentul de a-l îngenunchea numai, ei s-au pus cu tot desfrâul să-l răstignească".

Evocând luptele necurmate ale fraţilor din Ardeal, autorii articolului afirmau: „Sunt grele şi încercate vremurile pe capul sărmanilor noştri fraţi. Nu uitaţi însă că ei sunt apostolii unor idei care sunt şi ideile noastre. Pulsul de inimă al voinicilor de peste munţi este pulsul de inimă al tuturora". Pe prima pagină erau publicate poezia *Eroilor martiri* de Alexandru Vlahuţă şi un istoric al *Memorandului*, în care se chema la rezistenţă şi luptă naţională alături de cei împrocesaţi. „Protestul acesta hotărât a dovedit lumii întregi că poporul român din Transilvania şi Ungaria este asuprit şi împilat, că acest popor nu mai vrea jugul robiei nevrednice şi că deşteptându-se conştiinţa naţională vrea să intre cu vrednicie în şirul naţiunilor libere...

Şi dacă acum nu vom fi ascultaţi, tot poporul român să stea gata în toate oraşele şi satele noastre să ne înţelegem noi întru noi ca la un semn dat de cei ce se vor întoarce de la Majestatea Sa, din toate satele şi din toate oraşele să ne adunăm pe Câmpul Libertăţii din Blaj, unde ne vom consfătui în numele lui Dumnezeu şi al dreptăţii noastre, că ce avem de-a face ca să ne mântuim".

Sunt publicate ştiri cu privire la acţiuni de solidarizare cu cauza celor de la Cluj, se vorbeşte despre memoriul studenţilor români, despre *Replică* şi ecoul ei, se dau informaţii despre mitingul din Bucureşti, se publică lista oratorilor, moţiunile şi telegramele adresate Casei regale etc. Mai figurează în cuprins câteva bucăţi literare *(Rugăciune, Scularea Bucovinei, Amintiri de la Plevna* etc.) şi o anchetă printre personalităţile de frunte ale României cu tema *Ce credeţi despre procesul Memorandului* (cu răspunsuri ale lui D. Giani, M. Pherekyde), articole de V.A. Urechiă, I. Lupulescu şi alţii.

„Cânt-o mierlă prin păduri"...

În fruntea campaniilor de presă pentru cauza memorandistă trebuie aşezată mai întâi *Tribuna* de la Sibiu; Slavici, Brote, Albini şi ceilalţi redactori ai săi s-au numărat de la început printre promotorii mişcării. În acelaşi timp ei au redactat numeroase reviste anexe prin care au continuat să sprijine lupta naţională a ardelenilor, între care am putea aminti *Gazeta Bucovinei* de la Cernăuţi, scoasă acolo de tribunistul Pompiliu Pipoş, revistele *Vatra* şi *Corespondenţa română*, editate la Bucureşti de Ioan Slavici, *Foaia poporului* de la Sibiu, scoasă de Ioan Russu Şirianu etc. Un important centru de presă memorandistă a devenit Brăila, unde comitetul local al Ligii a editat multă vreme gazeta săptămânală *Lupta naţională* şi a scos publicaţia manifest *19 aprilie 1894*. Săptămânalul *Lupta naţională* se deschidea la 28 august 1893 cu un editorial *Către cetitori*, în care se spunea: „În Transilvania, evenimentele se precipită cu o grabă fără seamăn. Situaţiunea fraţilor noştri de peste Carpaţi este tot mai vitregă, persecuţiunile ungurilor se potenţează. Atacurile de noapte, spargerile pe la casele fruntaşilor români, dărâmarea şcoalelor, procesele nenumărate de presă, întemniţarea a tot ce e de valoare în tabăra românească, punerea sub acuzare şi darea în judecată a jurnalelor, a *Replicii* şi *Memorandului* dus la Viena, toate acestea s-au succedat cu atâta iuţeală, încât ne face a crede că suntem în ajunul unui eveniment, cum numai la 1848 a mai fost.

...În faşa acestei nenorocite politice, românii din regatul liber sta-vor simpli spectatori? Privi-vor cu indiferenţă cum se nimiceşte elementul român peste Carpaţi? Sta-vor cu mâinile încrucişate şi nu vor veni pe orice cale în ajutorul patriei?"

Răspunsul este unul categoric: românii de peste Carpaţi vor fi totdeauna alături de cei din Transilvania, însăşi apariţia gazetei brăilene fiind un semn al acestei solidarităţi, ivită din „dorul de a încălzi şi entuziasma inimile româneşti pentru mişcarea naţională".

Redactorul foii, Leonte Moldovanu, a reuşit s-o menţină timp de aproape un an, între 23 august 1893 şi 30 aprilie 1894, şi să facă din ea un important centru de rezistenţă şi solidaritate naţională.

Demnă de invocat este şi activitatea dusă pe acest tărâm de gazeta *Foaia poporului*, de la Sibiu, apărută cu începere din 3/15 mai 1893 sub conducerea lui Ioan Russu Şirianu, cu scopul de a face cunoscută mişcarea

pentru drepturi naţionale în popor. Numeroasele articole publicate pe această temă, precum *La temniţă, Despre Replică, Autonomia Ardealului, Ardealul nostru, Cerem egala îndreptăţire a naţionalităţilor, Sălbăticiile de la Turda, Conferinţa naţională, Procesul Memorandului* etc., aveau menirea de a mobiliza opinia publică la luptă alături de fruntaşii politicii naţionale. În paginile *Foii* au fost publicate numeroase scrisori, poezii, ştiri despre manifestări de solidaritate cu fruntaşii memorandişti. Din paginile acestei publicaţii aflăm astfel că vestita *Doină a lui Lucaciu* („Cânt-o mierlă prin păduri / Robu-i Lucaci la unguri") intrată în rândul creaţiilor populare a fost în realitate alcătuită de învăţătorul George Bocu din Siştaroveţ, text publicat iniţial în coloanele foii şi că „bunul învăţător a scris această poezie cu câteva zile înainte de moartea sa" (nr. 32/1893).

Un alt rapsod popular, ţăranul Ion Cica din Roşia Săsească a venit la redacţia *Foii* şi a dictat redactorilor o altă poezie despre popa Lucaciu. Lor li se adaugă alte două, una a lui Iuliu Holier *(Doina lui Lucaciu)* şi Ioan Iridian *(Martirului Dr. Vasile Lucaciu)*, alături de altele semnate de Ioan N. Grecu *(Deputaţiunii române)*, Petre Dulfu *(Cu flori, cu ramuri verzi)*, Nicu Stejerel *(Felicitări martirilor)* etc.

Marele număr al unor astfel de manifestări, prezente în mai toate ziarele şi revistele timpului, dovedeşte cu prisosinţă caracterul de masă al mişcării memorandiste, puternicul ecou pe care ea l-a stârnit în sânul românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor, ca şi hotărâtul sprijin european pe care l-a primit din partea unor reputaţi scriitori şi publicişti din mai toate ţările bătrânului continent. Dovada peremtorie a acestui extraordinar interes îl constituie albumul *Voci latine*, publicat de V. A. Urechiă în 1894, conţinând 147 de telegrame, scrisori, poezii, articole, studii închinate cauzei româneşti.

Memorandul a fost astfel o superbă lecţie de demnitate naţională, un strălucit preludiu la actul desăvârşirii unităţii naţionale din 1 Decembrie 1918. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

Am primit, de curând, un lot de cărţi trimise de Editura Dacia, din Cluj. Este un gest mai puţin obişnuit în economia noastră de piaţă în curs de formare. Doar câteva edituri (precum Humanitas, Enciclopedică sau Meridiane) au înţeles până acum importanţa prezentării pe care revista *Magazin istoric*, cu un tiraj de masă, o oferă prin rubrica sa permanentă. Iată de ce gestul colegilor din Cluj ne-a bucurat şi ne grăbim să le consacrăm spaţiul din acest număr:

• **Alexandru Roz — CONSILIUL NAŢIONAL ROMÂN CENTRAL ŞI GĂRZILE NAŢIONALE ROMÂNE DIN ARAD. 1918. (Acte şi documente). Vol. I.**

1993, 295 pp., 500 lei: lucrarea, apărută cu prilejul aniversării a 75 ani de la Marea Unire din 1918, cu sprijinul financiar al Consiliului judeţean Arad, reprezintă rodul unor investigaţii începute în urmă cu trei decenii, în fonduri arhivistice din ţară şi din străinătate.

• **G.M.Cantacuzino — SCRISORILE CĂTRE SIMON** (ediţie îngrijită de **Ileana Corbea;** prefaţă de **Nicolae Florescu).**

1993, 128 pp., 780 lei: 14 scrisori, şapte expediate, alte şapte rămase în manuscris, scrise între 1955-1959, de marele arhitect şi om de cultură, având la început un destinatar concret, Simon Bayer, în fapt, un pretext pentru a-şi expune părerea despre coşmarul pe care îl trăia în acei ani.

• **Mircea Muthu — LIVIU REBREANU SAU PARADOXUL ORGANICULUI.**

1993, 156 pp., 800 lei: analiza modernităţii unui prozator ce a marcat definitiv istoria romanului românesc.

• **Ioan Zăgrean — O ISTORIE A CARDIOLOGIEI** (prefaţă de prof. **Pompiliu Teodor,** membru corespondent al Academiei Române).

1993, 260 pp., 1850 lei: un demers istoric ce coboară în trecut pentru a reface firul progreselor înregistrate de această disciplină medicală.

• **Florea Marin — VIEŢI DEDICATE OMULUI. VOL. I.**

1993, 192 pp., 1700 lei: date biografice, istorioare şi anecdote, gânduri exprimate de cinci personalităţi — Iuliu Haţieganu, Joszéf Jakabi, Victor Papilian, Titu Vasiliu, Gheorghe Ursu —, întemeietori ai şcolii medicale româneşti din Cluj.

• **Marian Bojan — ULTIMA NOAPTE A ŞEHEREZADEI,** 1993, 144 pp., 450 lei: reluarea în variantă modernă, într-o atmosferă fascinantă, a pretextului Şeherezadei, eroina celor 1001 nopţi.

• **Ioan Moldovan — ARTA RĂBDĂRII.**

1993, 64 pp., 800 lei;

• **George Savu — VEDERE DE PE OLIPM** (cu o prefaţă de **Petru Poantă).**

1993, 84 pp., 200 lei: tipărirea unui volum de poezii poate fi considerată, în ziua de azi, un act de curaj. Editura Dacia ne oferă două cărţi de versuri.

• **Felix Aderca — ORAŞELE SCUFUNDATE** (apare sub îngrijirea lui **Mircea Opriţă).**

1993, 172 pp., 600 lei: reeditarea unuia dintre cele mai faimoase romane de S.F. din literatura română.

• **Mikó Ervin — ACASĂ, ÎN EUROPA.**

1993, 176 pp., 650 lei: călătorii pe bătrânul continent, întâlniri cu mari personalităţi culturale şi artistice.

• **Elias Canetti — VOCILE DIN MARRAKECH. ÎNSEMNĂRI DUPĂ O CĂLĂTORIE** (traducere, prefaţă şi note de **Elena Vlorel**).

1993, 105 pp., 650 lei: autorul, laureat al Premiului Nobel pentru literatură (1981), caută să dea răspunsuri la câteva probleme majore ale acestei lumi.

Solidaritate cu memorandiştii

20 000 ROMÂNI COBOARĂ DIN MUNŢI

PAUL PĂLTĂNEA

Procesul intentat memorandiştilor de autorităţile dualiste a stârnit indignarea nu numai a românilor transilvăneni, dar şi a opiniei publice din România şi din alte state europene. O susţinută campanie în apărarea luptătorilor memorandişti au desfăşurat oameni politici şi de cultură din Franţa, Italia, Belgia etc. Presa din aceste ţări a publicat cu regularitate ştiri şi articole privind desfăşurarea procesului, evidenţiind justeţea cauzei românilor.

V.A. Urechia *(Magazin istoric*, nr. 8/1980), luptător înflăcărat pentru realizarea unităţii românilor, a adunat mare parte din aceste articole apărute în presa europeană a vremii. Ele se păstrează astăzi în fondurile Bibliotecii „V.A. Urechia" din Galaţi, creată în 1889, prin donaţia celui al cărui nume îl poartă. Dintre acestea, prezentăm câteva articole, mai puţin cunoscute, din presa franceză, evidenţiind dreptatea cauzei memorandiştilor, solidaritatea cu cei inculpaţi în nedreptul proces de la Cluj.

Astfel, ziarul *France Nouvelle*, din Paris, publica la 13 mai 1894 o corespondenţă a trimisului său de la Bucureşti. „După ştirile sosite aici [la Bucureşti] prin curieri speciali — scria ziarul — oraşul Cluj este încă sub stare de asediu. Guvernul [maghiar] a interzis orice corespondenţă telegrafică cu Clujul pe toată durata procesului. Telegramele sunt supuse cenzurii celei mai aspre".

Relevând solidaritatea populaţiei cu cei acuzaţi, ziarul reproducea şi următoarea ştire: „12 000 ţărani români venind din diferite părţi ale Ungariei sudice [citeşte Transilvania] pentru a merge la Cluj să-şi exprime adeziunea lor la cauza acuzaţilor au fost împiedicaţi de soldaţi, la Arad, să se urce în tren". Totodată, scria ziarul amintit, presa maghiară „roagă cu stăruinţă Tribunalul din Cluj, în numele ideii de stat maghiar, să dea un verdict sever împotriva acuzaţiilor şi cere guvernului, pe de altă parte, să ia măsurile cele mai stricte împotriva tuturor patrioţilor români".

La 27 mai 1894, ziarul parizian *Le Gaulois* publica o amplă relatare asupra procesului, făcând totodată şi o succintă prezentare a situaţiei românilor din Transilvania şi a circumstanţelor în care avusese loc aducerea memorandiştilor în faţa instanţei. „Ducerea acuzaţilor la închisoarea de la Cluj a dat loc la manifestaţii interesante — scria ziarul. În toate gările s-au strâns delegaţii pentru a aclama pe membrii arestaţi ai comitetului naţional. Jandarmeria a respins pretutindeni pe manifestanţi. O coroană oferită de femeile române doctorului [Ion] Raţiu a fost smulsă din mâinile acestuia de jandarmi şi călcată în picioare. La sosirea în Cluj, comitetul a fost primit cu vii aclamaţii. Ţăranii din împrejurimi au fost împiedicaţi de armată să intre în oraş pentru a-i saluta pe patrioţi".

Comentând sentinţa procesului, ziarul *Franc-Parleur*, din Reims, scria, la 28 mai 1894, într-un articol reluat, la 29 mai, şi de ziarul *Glasneur* din Saint-Quentin: „în ciuda netemeiniciei rechizitoriului, cu toate că inculpaţii nu au fost urmăriţi decât pentru difuzarea *Memorandumului*, pedepsele pronunţate au fost foarte aspre. Mulţi dintre comandanţi au fost pedepsiţi la doi ani, alţii la trei ani sau chiar cinci ani de închisoare". Subliniind indignarea cu care a fost primită nedreapta sentinţă, *Franc-Parleur* consemna: „Agitaţiile au luat proporţii în Transilvania şi, de asemenea, de cealaltă parte a frontierei, în regatul României, unde opinia publică este, evident, în favoarea condamnaţilor".

La 7 iunie 1894, la Grenoble, ziarul *Clairon des Alpes* publica şi el o relatare cuprinzătoare asupra desfăşurării procesului, insistând asupra justeţei revendicărilor naţionale ale românilor din Transilvania „unde ei locuiesc în cel mai mare număr". „Procesul — scria ziarul — s-a judecat la Cluj, în condiţiuni care-ţi dau o idee neobişnuită asupra acestei ţări [Ungaria]. Mai întâi, judecătorii erau toţi maghiari. Singura limbă admisă a fost maghiara... Libertatea apărării era inexistentă sau aproape inexistentă". Şi *Clairon des Alpes* continuă: „În prima zi a procesului... mai mult de 20 000 români au coborât din munţii lor pentru a-i saluta pe acuzaţi. Ce scenă! Judecătorii, din nenorocire, nu se lăsară înduioşaţi, nici poliţia care alungă din oraş pe aceşti nobili susţinători. Toţi acuzaţii au fost condamnaţi. Ce situaţie tristă este... această violare a sentimentului naţional!", conchidea ziarul din Grenoble.

Publicaţia pariziană, *France Armée*, consacra, la rândul său, la 16 august 1894, un articol memorandiştilor, subliniind şi el îndreptăţirea luptei lor împotriva „maghiarizării forţate". Comentând măsurile represive luate de autorităţile austro-ungare împotriva populaţiei româneşti, ziarul constata: „Se vede că prin toate aceste uneltiri românii sunt, în mod evident, puşi în afara legii de către guvern, care este hotărât să trateze cu asprime excesivă trei milioane şi jumătate de oameni pe care vrea să-i lipsească de toate mijloacele legale de apărare". ■

ROMÂNIA TREBUIE

SĂ IA CÂTEVA DECIZII IMPORTANTE

Doamna Karen Fogg este primul ambasador al Uniunii Europene la Bucureşti — noua denumire, intrată în vigoare la 1 ianuarie 1994, a Comunităţii Europene, cunoscută timp de decenii drept Piaţa Comună, creată prin Tratatul de la Roma din 1957 dintre Franţa, R.F.G., Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg. Excelenţa sa a urmat studii liceale muzicale, apoi în ştiinţe economice şi politice, la Universitatea din Bristol (Marea Britanie); a obţinut, în 1968, la College of Europe din Bruges, o diplomă post-universitară în studii europene şi un master of arts la Universitatea din Manchester cu o teză privind relaţiile internaţionale dintre Europa de Est şi cea de Vest

în deceniul şapte al secolului nostru. Vorbeşte la perfecţie — în afară de limba maternă, engleza — franceza şi germana, iar acum a început să vorbească şi româneşte.

A fost mai întâi cercetătoare în domeniul ştiinţelor politice şi a relaţiilor internaţionale, iar din anul 1973 şi-a desfăşurat activitatea în cadrul Comisiei europene de la Bruxelles. Din anul 1990 a fost coordonatoarea programului PHARE. Trebuie să mai notăm că este membră a Institutului regal de relaţii internaţionale din Londra — Chatham House, una dintre principalele instituţii ştiinţifice britanice de studiu, analiză şi prognoză asupra problemelor politicii mondiale.

După mai multe convorbiri despre problematica europeană la zi, doamna Karen Fogg a avut amabilitatea să acorde un interviu în exclusivitate revistei Magazin istoric.

— Excelenţă, vă rugăm, pentru început, să precizaţi cititorilor noştri care sunt principalele obiective ce trebuie îndeplinite de către Uniunea Europeană după intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht.

— Trebuie să facem o distincţie între obiectivele derivate direct din Tratat şi problemele care constituie priorităţi ale Uniunii Europene în general. Din prima categorie, aş menţiona unul dintre noile domenii de cooperare fixate prin Tratat, cel al stabilirii unei politici comune de securitate internă. Anterior, el a fost abordat într-un cadru neinstituţionalizat; acum Uniunea Europeană dispune de un mandat specific pentru o acţiune comună.

O tendinţă foarte importantă în evoluţia instituţională o constituie crearea unui comitet al regiunilor care să dea o dimensiune diferită modului cum operează instituţiile comunitare. Pe viitor, nu se vor mai limita la un Parlament ales direct şi un Consiliu ministerial ales pe baza statelor membre, ci se va introduce în mecanismul luării deciziilor un consiliu care să reprezinte diferitele regiuni ale Comunităţii Europene. O altă problemă la nivel instituţional de care Uniunea Europeană va trebui să se ocupe este acest nou angajament ca ei să îi revină doar problemele la nivel supranaţional, pentru a evita o supracentralizare prin instituţiile de la Bruxelles.

În cea de a doua categorie de priorităţi şi obiective ale Uniunii Europene se grupează cele aflate în afara discuţiilor legate de problemele instituţionale şi Tratatul de la Maastricht. Două dintre ele merită o menţiune specială. Prima: procesul de extindere a Uniunii Europene, aflat în plină desfăşurare în acest moment. Este vorba de negocierile privind aderarea Austriei, Suediei, Finlandei şi Norvegiei. Sunt dificultăţi legate atât de domeniul economic — să menţionăm doar discuţiile în jurul dreptului de pescuit al Norvegiei — cât şi de cel mai delicat al dreptului de vot în cadrul Comunităţii lărgite. Problema extinderii trebuie rezolvată în acest an, atât din punct de vedere al negocierilor diplomatice, cât şi al deciziei politice, sub forma unui referendum în fiecare ţară. Cu toţii sperăm ca procesul să se încheie până la sfârşitul anului şi Comunitatea să îşi sporească numărul de membri. Cea de a doua problemă, la fel de importantă, la care Comunitatea Europeană este obligată să găsească un răspuns satisfăcător este cea economică şi a şomajului, cu care

se confruntă toate cele 12 state membre. Sunt ameninţări ce pot avea efecte şi asupra rezolvării problemelor instituţionale etc. Dacă fiecare stat membru în parte este confruntat acasă la el cu o problemă economică majoră, oamenii politici se vor simţi mai puţin liberi să construiască o Europă integrată. Problema locurilor de muncă a devenit tot mai importantă în ultimii ani. În urma numeroaselor rapoarte elaborate la Bruxelles, şefii de state, miniştrii economiei şi ai finanţelor, cei ai muncii şi asigurărilor sociale au acordat atenţia cuvenită acestei probleme. Nu există o soluţie simplă şi universală, dar cred că Comisia europeană este .implicată într-o foarte interesantă analiză privind modalităţile prin care se poate obţine o creştere economică şi prin ea o creştere a numărului de locuri de muncă.

— Ca prim ambasador al Uniunii Europene la Bucureşti, cum evaluaţi relaţiile dintre România şi Comunitatea Europeană din ultimii patru ani?

— România a trecut printr-o revoluţie violentă. Să ne gândim la schimbările produse în România în 1990, când s-a instaurat un guvern nou, cu o nouă orientare şi o politică de reformă economică. De atunci, Comunitatea Europeană a stabilit mai întâi un acord de colaborare economică şi comercială cu România, cu o substanţială asistenţă din partea programului PHARE. Aceste prime legături s-au dezvoltat într-un Acord european, semnat la începutul anului 1993. În luna mai, acelaşi an, a intrat în vigoare un acord preliminar, care prevede o colaborare comercială. În cursul anului 1994, când Acordul european va fi ratificat de toate cele 12 state membre — cinci dintre ele au făcut-o deja — el va intra în vigoare şi va stabili un cadru clar de colaborare comercială între România ca membru asociat şi Uniunea Europeană. Acordul cuprinde o serie de angajamente mutuale pentru crearea, în 10 ani, a unei zone comerciale libere în Europa. Dar şi România trebuie să adopte multe măsuri, în special în domeniul economic, care îi vor permite să se apropie tot mai mult de economia occidentală. În cadrul Acordului european se stabileşte şi un cadru pentru dialogul politic, ce aduce România printre cei 12 la discutarea unor probleme de politică externă. Încă din momentul negocierii acestui document şefii de stat l-au privit ca o modalitate de a conduce România către aderarea la Uniunea Europeană. S-au luat de atunci o serie de măsuri pentru a se asigura dezvoltarea acestei relaţii. Săptămâna trecută, Consiliul Uniunii Europene a decis, în urma unei iniţiative a miniştrilor de externe britanic şi italian, să instituie întâlniri regionale între miniştri — nu numai cei de externe, ci şi ai transporturilor, mediului, finanţelor etc. — ai Comunităţii, pe bază multilaterală, cu miniştrii corespondenţi din cele şase ţări semnatare ale Acordului european. Deci, se accelerează aceste relaţii şi cred că România a fost de acord ca relaţiile sale economice internaţionale să fie subsumate acestei caracteristici. Ceea ce contează acum este ca ţara dumneavoastră să îmbrăţişeze ocaziile ce i se oferă şi ca Uniunea Europeană să fie în stare să-şi rezolve problemele interne, adică să dea un răspuns rapid la problema creşterii economice şi să găsească modalitatea de a primi noi membri.

— Excelenţă, ce impresie vă face acum România?

— Cred că învăţ ceva nou în fiecare zi. Sunt conştientă de imensul potenţial al ţării dv., de faptul că aveţi oameni foarte talentaţi. Mereu învăţ despre români lucruri noi, realizez că sunt oameni care au crescut obişnuiţi să supravieţuiască, dar nu să şi protesteze foarte mult. Realizez că în trecut — nu numai în ultimii 40 ani de comunism, dar în trecutul ultimelor câteva sute de ani — au avut puţină experienţă în construirea unui sentiment de responsabilitate civică şi în crearea unor instituţii publice independente. Acum, aceasta este, evident, o slăbiciune. Românii nu pot extrage din trecut experienţa necesară pentru crearea unor instituţii noi, de care au nevoie. Sistemul politic probabil că evoluează lent, pentru că se pare că lipseşte, printre politicieni, tradiţia de a vedea guvernarea ca fiind în serviciul public, ea fiind considerată mai curând ca o formă de avansare personală. Cred că, încet-încet, lucrurile se vor schimba. Şi mai cred că în România, asemeni altor ţări din Europa de Est, datorită lipsei unei tradiţii civice puternice, oamenii se orientează către domeniul privat pentru a-şi pune în aplicare iniţiativele. Partea proastă este că mulţi români caută să pună în aplicare iniţiativele lor în afara ţării. Eu sper foarte mult ca o parte a diasporei româneşti să se întoarcă şi să-şi folosească aici capacităţile.

— Am o întrebare ce derivă din răspunsul dumneavoastră. Care sunt cele mai importante lucruri pe care populaţia României trebuie să le ştie despre Uniunea Europeană. Cred că standardul ce trebuie atins se referă nu numai la economie, la identificarea în politica externă, ci şi la nivelul de viaţă.

— Desigur, trebuie să existe mai multe informaţii şi înţelegere în România despre natura Uniunii Europene, ce este, de unde vine, cum a ajuns să fie ceea ce este azi, ca un experiment în cooperarea transnaţională şi de integrare. Nu cred că sunt mulţi oameni în Europa Occidentală care înţeleg în mod necesar aceste lucruri. O caracteristică, foarte interesantă pentru români, este încercarea Comunităţii de a depăşi suveranitatea naţională, de a dezvolta politici comerciale,

legislative, bugetare comune, permițând ca interesele naționale să fie estompate aproape conștient, dezvoltându-se loialități transnaționale. Probabil că în trecut s-a acționat spontan, fără ca politicienii să fie foarte expliciți în acest sens. După Maastricht, acest lucru este mult mai explicit. Ceea ce distinge Uniunea Europeană de Consiliul Europei este problema integrării și dispariției unei suveranități totale. Este foarte interesant pentru români să realizeze că peste cele 12 state membre ale Uniunii Europene, există grupări transnaționale sindicale sau universitare și o competiție politică. Nu există majorități și minorități și inevitabil se caută consensul și cooperarea.

Procesul construirii unei societăți prospere a fost posibil datorită existenței unui sistem economic și social deschis. La început, condiția preexistentă a fost prevenirea unui nou război; apoi, principalul obiectiv al integrării l-a constituit economia de piață. Țările cel mai puternic angajate în construirea Comunității Europene au fost cele cu economiile cele mai interdependente. Ceea ce demonstrează că economia este liantul. Acest lucru ar trebui înțeles de români, pentru că este modalitatea prin care țara lor se poate lega mai strâns de Europa, prin dezvoltarea unei economii cât mai deschise și prin întreținerea unor legături cât mai strânse cu Europa Occidentală.

— Așa cum știți, am publicat în Magazin istoric **extrase din memoriile lui Jean Monnet. Găsiți că educația poate contribui la construirea legăturilor între țara noastră și Comunitatea Europeană, în general între Europa Occidentală și țările din Estul Europei? Eu cred că trebuie să existe și în Europa Occidentală o idee despre ceea ce s-a întâmplat și se întâmplă în această parte a Europei.**

— Este tentant să acorzi o mare responsabilitate sistemului educațional. Cred că sistemul educațional a avut tendința să adăpostească impulsurile naționale sau naționaliste. În România, în alte țări est-europene, ca și în cele din Vestul Europei, educația nu se reduce doar la manualele școlare. În perioada de formare, oamenii primesc informații din ziare, de la televiziune, de la politicieni și de la vedetele muzicale, sportive, artistice. Cred că în Occident nu se știu prea multe lucruri despre această zonă a Europei; nu numai despre ultimii 40 ani, ci mergând în urmă cu 1 000 ani. Cred că, în general, cei de aici sunt mult mai bine informați despre Europa de Vest.

Se pun întrebări dificile despre problemele teritoriale, politice, ale minorităților, în special despre împărțirea Europei după cel de al doilea război mondial. Nu sunt convinsă că tânăra generație își va construi neapărat atitudinea față de țările învecinate pe o mai bună înțelegere a istoriei. Pentru tineri, important este să aibă informații despre ceea ce se întâmplă azi în alte țări și să aibă contacte, să facă multe călătorii. Acest din urmă aspect merge mână în mână cu prosperitatea economică, este un cerc vicios. Sunt impresionată de numărul de tineri care au putut călători și și-au format impresii despre alte societăți și se gândesc cum s-ar putea dezvolta România.

În anumite privințe, mai dificilă se dovedește dezvoltarea unor instincte europene la politicienii de vârstă medie, cei ce iau deciziile azi. Influențarea lor se poate face, poate, cel mai bine prin copiii lor.

— Sunt întru totul de acord cu dumneavoastră. O ultimă întrebare: cum prefigurați viitorul parteneriatului român la Uniunea Europeană?

— Am menționat deja Acordul european. Sunt apoi câteva decizii importante pe care România trebuie să le ia. În acest an, trebuie accelerat mersul reformei, lucru foarte important pentru credibilitatea României în ochii Occidentului. Este și precondiția pentru ca România să poată beneficia pe deplin de oportunitățile deschise de Acordul european pe plan economic, comercial, dar și pentru un grad de angajament politic la începutul unui lung și dificil drum ce trebuie să ducă la instituirea unei economii de piață. O economie de piață nu înseamnă doar privatizare. Înseamnă și îndepărtarea unor largi sectoare de activitate de sub controlul statului, descentralizare, construirea unei societăți civile, dezvoltarea inițiativei între asociații independente, asociații care în viitor vor fi vehiculul pentru a înțelege mai bine Europa de Vest. Sunt optimistă și cred că se vor înregistra mari progrese în anul 1994.

— Excelență, doriți să adresați câteva cuvinte cititorilor revistei Magazin istoric, **între care se numără mulți studenți și elevi?**

— Aș dori mai întâi să urez La mulți ani! revistei **Magazin istoric.** Nu știu de câți ani pot parcurge cititorii această revistă, dar sunt impresionată de acreditările europene pe care le are. Sper că ea va deveni un vehicul pentru ca dumneavoastră, cititorii ei, să învățați în viitor mai multe despre aventura integrării europene.

— Vă mulțumesc foarte mult.

14 martie 1994

Cristian POPIȘTEANU

CONCURSUL TÂNĂRULUI EUROPEAN

Începând din numărul 6 (iunie), Magazin istoric **lansează un concurs pentru tineret, organizat în colaborare cu Delegaţia Comisiei Europene în România şi al cărui MARE PREMIU VA FI O CĂLĂTORIE LA BRUXELLES.**

Acest concurs are drept obiectiv tocmai celebrarea în România la 9 mai 1995 a zilei când se vor împlini 45 ani de la lansarea Planului Robert Schuman. Din numărul 6/1994, vom publica atât amănuntele concursului, cât şi documentare şi evocări despre istoria construcţiei europene, oferind tuturor tinerilor noştri cititori materialul de bază pentru a putea concura cu succes la şansa marelui premiu.

Deci, nu uitaţi ca începând din această lună să vă asiguraţi procurarea numerelor viitoare, care vă pot duce la Bruxelles.

9 MAI —

ZIUA PLANULUI ROBERT SCHUMAN

9 mai 1950 este ziua când Robert Schuman (1886-1963), „purtător de cuvânt al Franţei combatante la radio Londra" în timpul Rezistenţei, apoi ministru de externe al Franţei cinci ani consecutiv (1948-1953) şi unul dintre artizanii construcţiei europene, alături de Jean Monnet (din ale cărui memorii cititorii noştri au citit în numerele 7-12/1992, 1/1993), a lansat ceea ce s-a numit „Planul Schuman". Planul Schuman a fost un proiect de folosire comună a rezervelor de cărbune şi oţel, ce oferea tuturor ţărilor Europei posibilitatea de a-şi plasa împreună producţia lor sub o înaltă autoritate, tot comună.

Fost ministru de finanţe în guvernul Bidault (1946), apoi preşedinte de Consiliu de Miniştri (1947-1948), Schuman obţinuse succese pe plan intern în stoparea grevelor ce paralizaseră ţara şi în stabilizarea circulaţiei monetare, adoptase planul Marshall, iar pe plan extern, recunoscuse independenţa Vietnamului în cadrul Uniunii franceze şi începuse o politică de apropiere faţă de Germania occidentală, prin abandonarea controlului asupra zonei Ruhrului.

Planul Schuman, din 9 mai 1950, a fost refuzat de Anglia, dar acceptat de Germania, Belgia, Italia, Luxemburg şi Olanda, care, în urma Tratatului de la Paris, au instituit Comunitatea Economică a Cărbunelui şi Oţelului (18 aprilie 1951), creând, ulterior, prin Tratatul de la Roma, din 25 martie 1957, ceea ce va purta numele de „Europa celor Şase". În concepţia iniţiatorului ei, această cumunitate avea o finalitate politică, constituind o primă etapă spre o veritabilă uniune europeană.

După ce a părăsit portofoliul externelor, la începutul anului 1953, R. Schuman a mai fost ministru de justiţie în cabinetul Edgar Faure (februarie 1955-ianuarie 1956), dar în tot acest timp s-a consacrat în special problemei unităţii europene, în calitate de preşedinte al Mişcării Europene (1955) şi de preşedinte al Adunării parlamentare europene de la Strasbourg (1958-1960).

Ieşind din viaţa politică în 1962 (după ce fusese reales deputat la alegerile legislative din 1958), el şi-a definit marile direcţii ale gândirii şi acţiunii sale paneuropene în cartea sa *Pour l'Europe*.

GENEZA ARBITRAJULUI DE LA VIENA

CONSTANTIN VIŞOIANU

Delegaţia română s-a prezentat la Conferinţa de Pace de la Paris, din 1946, cu numeroase documente menite să demonstreze legitimitatea apartenenţei Transilvaniei la România şi necesitatea anulării Dictatului de la Viena, din august 1940. Între textele pregătite pentru lămurirea experţilor şi a participanţilor la Conferinţă s-au numărat şi cele redactate de Constantin Vişoianu — primul publicat în numărul 10/1993, cel de al doilea îl prezentăm în acest număr al revistei Magazin istoric **— şi George Caranfil — ce va apare într-un număr viitor.**

Tratatul de pace din 20 februarie 1947 a declarat nulă şi neavenită sentinţa arbitrară de la Viena, restabilind frontiera româno-ungară pe traseul existent la 1 ianuarie 1938. Gheorghe Tătărescu, ministrul de externe al României din acel moment, caracteriza astfel, în cuvântul său, hotărârea luată: „o decizie pronunţată în numele justiţiei şi, în acelaşi timp, o decizie pronunţată în numele sacrificiilor nenumărate consimţite de întreaga naţiune română". Şi adăuga: „O comisie specială a fost trimisă în regiunea de frontieră şi a confirmat decizia de acum 25 de ani, inclusă în Tratatul de la Trianon. Astfel s-a dat acestei frontiere o nouă confirmare. Frontiera fixată în 1920 este o frontieră etnică, pentru că este teritoriul care cuprinde însuşi locul de origină, unde s-a format în cursul istoriei naţiunea română".

Să urmărim deci în continuare traducerea textului lui Constantin Vişoianu — vestea despre moartea sa ne-a îndurerat la începutul acestui an — pentru lămurirea delegaţiilor străine participante la Conferinţa de Pace de la Paris. Originalul l-am găsit — sub menţiunea Proiect, **25 august 1946 — la Hoover Institution on War, Revolution and Peace.**

„Arbitrajul" de la Viena, pronunţat la 30 august 1940 de cele 2 puteri ale Axei, Germania lui Hitler şi Italia lui Mussolini, mutilând în mod mârşav Transilvania, ar fi fost cerut de România, aceasta este cea mai recentă şi în acelaşi timp cea mai stupefiantă afirmaţie avansată de delegaţia Ungariei în Observaţiile sale, prezentate Conferinţei de la Paris, referitor la proiectul Tratatului de Pace.

Pentru persoanele care s-ar putea lăsa prinse în acest joc bine ticluit, voi aminti pe scurt în rândurile care urmează circumstanţele care au precedat şi au prezidat naşterea acestui act.

La 15 iulie 1940, adică într-un moment în care Franţa fusese îndepărtată de pe câmpul de luptă, Hitler adresa suveranului României o scrisoare. Iată câteva pasaje, care vor arunca o lumină aparte asupra faptelor care vor avea loc şase săptămâni mai târziu.

„Există două posibilităţi — se spune în scrisoare — pentru rezolvarea chestiunilor care o îngrijorează pe Maiestatea Voastră, ca şi întreaga Românie:

1. Calea tactică: să încercaţi printr-o abilă adaptare la situaţia actuală să salvaţi ce mai poate fi salvat.

2. Calea unei decizii de principiu: să căutaţi o soluţie definitivă.

Această a doua soluţie comportă riscul unor anumite sacrificii.

În ceea ce priveşte prima cale, Sire, eu nu pot exprima vreo opinie.

Eu însumi am fost pe toată durata vieţii mele omul deciziilor de principiu şi nu aştept decât de la ele succese definitive. Orice tentativă de a ocoli pericolele care vă ameninţă ţara prin manevre tactice — oricare ar putea fi acestea — trebuie să eşueze şi va eşua. Sfârşitul ar fi, mai devreme sau mai târziu, poate cu o scurtă amânare, dispariţia României.

În opinia mea, a doua cale rămâne singura posibilă. Nu ascund dificultăţile de ordin extern şi intern care vor trebui surmontate. Îmi imaginez totodată că cel puţin pentru viitor, s-ar putea obţine astfel:

1. O pace durabilă. 2. O prosperitate crescândă pentru toţi partenerii.

A doua cale, singura pe care o pot propune Maiestăţii Voastre, este Antanta loială cu Ungaria şi Bulgaria. Menţionez aceste două state, deoarece aş considera un raţionament fatal pe cel care ar duce la concluzia că, acordând concesii doar unuia dintre ele, le-am putea separa şi rezista mai bine faţă de celălalt. Prin aceasta, Sire, nu s-ar câştiga decât un scurt răgaz. Dar este cât se poate de clar că ar rezulta o nouă tensiune şi că, cu prima ocazie, o nouă criză ar izbucni imediat. Această ocazie s-ar ivi cât de curând. Ea s-ar prezenta în mod forţat, în cel mai scurt termen, tocmai din cauza unei astfel de amânări a soluţiei..."

Şi mai departe:

„Ea (Germania) are prietenii între care prietenia

cu Ungaria și Bulgaria datează de multă vreme și a fost cultivată. O atitudine amicală a României față de Germania în viitor va fi cu siguranță agreată de Germania cu atât mai mult cu cât, din nenorocire, în trecut și până de curând — după cum rezultă cu claritate din documente descoperite recent — atitudinea, cel puțin a politicii oficiale a României, față de Reich a fost nu numai puțin amicală, dar chiar de-a dreptul ostilă".

Amenințările mai mult decât transparente formulate de Hitler pentru a determina România să intre în tratative cu cei doi vecini ai săi, Ungaria și Bulgaria, în vederea unor concesii pe care urma să le facă acestora, nu s-au oprit aici. O acțiune diplomatică intensă dezvoltată la București de cei doi miniștri ai Axei imediat după aceasta vine să întărească ideile expuse de Führer în scrisoarea sa către Rege. Președintele Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor externe român[1] de atunci au fost convocați la sfârșitul lunii iulie mai întâi la Salzburg și Berchtesgaden, iar apoi la Roma. În ambele părți, atât Hitler și Ribbentrop, cât și Mussolini și Ciano s-au arătat extrem de severi la adresa politicii duse de România până atunci și au insistat pentru o reglementare rapidă și definitivă a relațiilor cu Ungaria și Bulgaria. Insistența lor, al cărei caracter asemănător era de abia voalat (notele luate în acele momente de miniștrii români dovedesc acest lucru) au adus guvernul român din acea vreme în situația de a angaja negocieri cu guvernul maghiar. Reprezentanții celor două guverne s-au întâlnit astfel la 10 august 1940 în orașul românesc Turnu Severin, pentru a se despărți două săptămâni mai târziu fără alte rezultate decât constatarea că punctele lor de vedere sunt diferite. Ungurii cereau pur și simplu o cesiune teritorială, de aproximativ 67 000 km², în timp ce românii înțelegeau să subordoneze întreaga reglementare dintre cele două țări principiului etnic, realizabil printr-un schimb al populațiilor respective.

Cererea maghiară ar fi avut drept rezultat trecerea sub dominația ungară a mai mult de 2 200 000 români, față de numai 162 000 maghiari care ar fi rămas în partea din Transilvania lăsată României, în timp ce propunerea română avea drept scop să facă din România și Ungaria două țări cu populație omogenă din punctul de vedere al celor două naționalități.

Delegațiile s-au despărțit — după cum s-a spus mai sus — la 24 august 1940 pentru a permite delegației Ungariei să-și reconsidere punctul de vedere. Fusese hotărâtă o nouă reuniune, de data aceasta pe teritoriul maghiar. Or, trei zile mai târziu, marți, 27 august, ministrul Reichului la București s-a prezentat la ministrul afacerilor externe din vremea aceea și i-a citit o comunicare primită din partea lui Ribbentrop, cu următorul conținut:

„Vă rog să invitați fără amânare, în numele guvernului Reichului, pe ministrul afacerilor externe la convorbiri referitoare la afacerile ungaro-române ce vor fi susținute cu guvernul Reichului și guvernul italian reprezentat de contele Ciano, în ziua de joi, la prânz, la Viena. Ar fi recomandabil ca ministrul afacerilor externe al României să aibă deplina putere pentru a negocia viitoarele raporturi ungaro-române. Se lasă la aprecierea guvernului român să hotărască dacă este cazul să trimită și un al doilea delegat, eventual pe președintele consiliului".

Această invitație a surprins guvernul român, deoarece pe tot parcursul săptămânilor precedente, atât la Roma, cât și la Berlin, agenții diplomatici români din cele două capitale au primit asigurări că nici Germania nici Italia nu aveau de gând să se amestece în negocierile româno-ungare, intenționând să le lase în întregime în seama părților în cauză, iar cei doi miniștri ai Axei la București[2] au folosit un limbaj identic în conversațiile avute cu ministrul afacerilor externe.

De altfel, în aceeași zi de 27 august, directorul de cabinet al contelui Ciano l-a asigurat pe ministrul României la Roma[3] că la Viena nu poate fi nicidecum vorba de vreun arbitraj, intenția d-lui Ribbentrop fiind aceea de a permite delegaților români să-și expună încă o dată, în detaliu, punctul lor de vedere. Răspunzând invitației formulate în termenii de mai sus, ministrul român al afacerilor externe, însoțit de un al doilea delegat, în persoana unui ministru de stat[4], a plecat spre Viena, unde a sosit la începutul după-amiezii de 29 august. Adusese cu el un bogat material documentar pentru a-l folosi la expozeul pe care se gândea că va fi solicitat să-l facă.

Dejunul fiind servit, Ribbentrop l-a înștiințat că dorea să-i vorbească. În cursul acestei conversații, precum și a celorlalte care au avut loc în aceeași după-amiază, desfășurate în prezența contelui Ciano, delegații români au aflat că ceea ce li se cerea de fapt era să subscrie dinainte la un arbitraj care urma să fie pronunțat a doua zi, înainte de amiază, de Ribbentrop și Ciano.

La protestele delegaților români care arătau că nu putea fi vorba despre un arbitraj pe care România nu-l ceruse și la care, în consecință, nu va subscrie, s-a răspuns printr-un ultimatum în manieră hitleristă: sau România acceptă pur și simplu arbitrajul celor doi miniștri ai Axei în aceeași zi până la miezul nopții, sau, în caz contrar, aceasta ar însemna sfârșitul României, care ar fi imediat atacată din toate părțile. S-a

---

[1] Ion Gigurtu a fost președinte al Consiliului de Miniștri în intervalul iulie-septembrie 1940; ministru de externe era Mihail Manoilescu.

[2] Wilhelm Fabricius și Pellegrino Chigi.

[3] Raul Bossy.

[4] Valer Pop.

adăugat că dacă România se va arăta docilă şi va accepta arbitrajul, Germania şi Italia i-ar garanta noile frontiere împotriva oricărui stat.

Sub imperiul unei ameninţări atât de clar formulată şi a cărei seriozitate nu putea fi pusă la îndoială, avându-se în vedere concentrările militare de la frontierele române, delegaţii români au luat legătura, telefonic, cu Bucureştiul.

Consiliul de Coroană fu convocat în aceeaşi seară, sub preşedinţia regelui. Lucrările s-au desfăşurat toată noaptea. De la Viena, ultimatumul care expirase la miezul nopţii a fost prelungit, telefonic, nu oră cu oră ci minut cu minut. În sfârşit, la ora 3.30 dimineaţa, sub această presiune intolerabilă, Consiliul de Coroană s-a pronunţat, prin 21 de voci contra 11, pentru acceptarea unui arbitraj. (Ungaria acceptase deja arbitrajul în cursul zilei precedente.)

În cursul dimineţii de 30 august au fost depuse la Legaţia germană din Bucureşti deplinele puteri autorizându-i pe cei doi delegaţi români să accepte, în numele României, arbitrajul Germaniei şi Italiei în problemele cu Ungaria, precum şi sentinţa pe care o vor pronunţa arbitrii.

Un comunicat oficial difuzat în aceeaşi zi de presa română anunţa că „Consiliul de Coroană, ţinând cont de comunicările cu caracter de ultimatum transmise de guvernele german şi italian, a decis acceptarea arbitrajului Puterilor Axei în chestiunea negocierilor româno-ungare".

La orele 14.00, în aceeaşi zi, la Viena, la palatul Belvedere, în prezenţa delegaţilor români şi unguri, cele două personaje care se erijaseră în „arbitri", în condiţiile pe care le-am văzut mai sus, au pronunţat sentinţa pe care o cunoaştem. Astfel, printr-o trăsătură de creion, mai bine de 42 243 km², cu o populaţie de 1 314 654 români puri, au trecut sub dominaţia maghiară.

Carol al II lea

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională

Rege al României

La toţi de faţă şi viitori Sănătate

Asupra raportului Ministrului NOSTRU Secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine sub No. 58.804/936,

AM DECRETAT SI DECRETAM :

Art.I.- Domnul Constantin Vişoianu, Trimis extraordinar şi Ministru plenipotenţiar al NOSTRU la Varşovia, este rechemat în ţară, pe ziua de 25 Octombrie 1936.

Art.II.- Ministrul NOSTRU Secretar de Stat la Departamentul Afacerilor Străine este însărcinat cu executarea acestui Decret.

Dat în Sinaia, la 26 Octombre 1936.

Ministrul Afacerilor Străine

La citirea sentinţei şi la vederea hărţii care o consacra, ministrului român al afacerilor externe i s-a făcut rău şi a leşinat. A fost nevoie să intervină medicii pentru a-l reanima.

În aceeaşi seară, delegaţii români părăseau Viena. Puţin înaintea plecării lor, un eveniment demn de a fi amintit punea capăt unei zile atât de tragice.

Comunicatul oficial, apărut în aceeaşi dimineaţă în presa română, amintind „comunicările cu caracter de ultimatum" din partea Germaniei şi Italiei, fusese transmis de agenţiile de presă. Textul fusese înaintat lui Ribbentrop. Furia şi indignarea acestuia n-au cunoscut margini. A pretins imediat delegaţilor români o rectificare a textului „atât de insultător pentru Puterile Axei". Bucureştiul şi-a menţinut însă punctul de vedere. Comunicatul nu a fost nici revocat, nici amendat. A rămas ceea ce era, expresia unui adevăr incontestabil.

Trebuie adăugat faptul că sentinţa de la Viena nu a fost semnată de al doilea delegat român, deşi deplinele puteri regale prevedeau semnăturile ambilor delegaţi, mai mult, ea nu a fost niciodată ratificată nici publicată în *Monitorul Oficial*. Ea nu putea avea din partea României o recunoaş-

tere de drept, acolo unde dreptul fusese absent.

Este superfluu de adăugat faptul că această decizie, profund nejustă şi constituind prin geneză precum şi prin consecinţe un profund ultragiu adus demnităţii naţionale şi sentimentelor poporului român, nu a fost acceptată de acesta. Nepierzând din vedere o singură clipă soarta teritoriului smuls şi a fraţilor de sânge care-l locuiau, poporul român s-a folosit de primul prilej ce i s-a ivit pentru a distruge acest act nedrept, cu ajutorul Puterilor Aliate, care, şi ele, recunoscuseră din primul moment constrângerea şi violenţa care îl determinaseră.

Afirmaţia guvernului ungar că „Dictat-ul" de la Viena s-ar datora unei iniţiative româneşti constituie prin urmare o provocare la adresa adevărului istoric şi a logicii elementare.

Şi, dacă se cer dovezi suplimentare, este suficientă recitirea „memoriilor" contelui Ciano referitoare la această chestiune, reproduse în anexă [vezi *Magazin istoric*, nr. 10/1990].

Adevărata latură a acestui monstruos „arbitraj" apare acolo în adevărata lumină. Sper astfel ca delegaţia ungară să nu considere mărturia unuia din cei doi autori ai actului irelevantă. ■

Introducere şi versiune românească:
Andrei CĂPUŞAN

Concursul Magazin istoric, ediţia 1994

20 PENTRU 200 000

RĂSPUNSURILE LA ÎNTREBĂRI

Seria întâi

1. a
2. 17 august 1944
3. Vlahuţă, Caragiale, Delavrancea
4. 1337 - 1453
5. „civilizaţiunii Europei"

Seria a doua

1. Sec. XVIII, S.U.A.
2. Academia Română
3. b
4. Lipseşte statuia din stânga
5. Dresda

Seria a treia

1. Deir el-Medina
2. 3 549 casete
3. 6 greşeli
4. c
5. a

Seria a patra

1. Iuliu Maniu
2. b
3. 17 articole
4. a
5. c

● Se vor acorda următoarele premii, în numerar:

Premiul I — 200 000 lei oferit de **domnul Ştefan Halmoş,** directorul firmei „Expansion"

Premiul II — 150 000 lei oferit de **domnul Gheorghe Băbiceanu,** preşedintele firmei „General Rom Service"

Premiul III — 100 000 lei oferit de **domnul Justin Moraru,** directorul firmei „Antonia Invest S.R.L."

Premiul IV — 75 000 lei oferit de **domnul Radu Ion Popescu,** directorul ziarului **Anunţul telefonic**

Premiul V — 50 000 lei oferit de **domnul Radu Ion Popescu,** directorul ziarului **Anunţul telefonic**

● Tragerea la sorţi publică pentru desemnarea **câştigătorilor** va avea loc joi, **19 mai 1994, orele 15.00,** la sediul redacţiei din Bucureşti, str. Ministerului, nr. 2, parter, sectorul 1

● **Sunt invitaţi să participe atât concurenţii, cât şi cititorii revistei, toţi cei pasionaţi de istorie, din Bucureşti sau din provincie**

„NU VREAU SĂ PASC OILE ÎN URALI DE DRAGUL LUI MANIU“

Istorici, politologi, publicişti şi mulţi oameni politici s-au ocupat în ultimii ani tot mai insistent de istoria celor aproape cinci decenii de dictatură comunistă în România, perioadă în care s-au succedat câteva orientări ale acestei dictaturi. Din păcate însă, cu unele excepţii, demersurile lor au rămas la suprafaţa acelor realităţi istorice crude, incontestabile, pe care nu le-au putut străpunge însă spre substanţa lor, cel mai adesea din lipsa izvoarelor documentare de primă importanţă, dar şi datorită unor erori evidente în ce priveşte maniera de abordare a subiectului. Ca atare, multe din articolele şi lucrările publicate în ultimii ani, pornind de la constatări generale şi evidente, conţin mai ales imprecaţii la adresa fostului regim, sloganuri anticomuniste şi antitotalitariste a căror frecvenţă şi duritate — deşi motivate — nu pot înlocui totuşi analiza calmă şi lucidă. Nici un proces istoric sau fascicul de istorie nu poate fi cu adevărat desluşit şi înţeles decât printr-o analiză la obiect, nepărtinitoare şi severă cu toţi actorii din scenă. Numai pe această cale au progresat ştiinţele istorice în lume şi la noi.

De regulă, se comite o greşeală păgubitoare în privinţa aprecierii exacte a rolului pe care partidul comunist l-a avut în primii ani ai procesului de comunizare a României. Aprecierea globală corectă este că regimul comunist a fost rezultatul nemijlocit al prezenţei trupelor sovietice pe teritoriul românesc şi al raportului de forţe mondial în care ţara noastră a fost încadrată în sfera de influenţă şi dominaţie sovietică. Pornind însă de la realitatea obiectivă a ocupaţiei militare a ţării şi de la faptul că Partidul Comunist din România nu avea, imediat după 23 august 1944, decât câteva sute de membri, se diminuează mult contribuţia comuniştilor români la dărâmarea structurilor regimului politic parlamentar românesc, ei fiind priviţi nu atât drept coautori ai comunizării ţării cât mai ales ca beneficiari ai acestui proces prin introducerea modelului sovietic. Printr-o privire mai atentă a evenimentelor, se poate însă observa că, oricât de puţini membri ar fi avut acest partid, el a fost unul din principalele instrumente ale procesului de comunizare şi în multe cazuri a avut iniţiativa unor acţiuni care au urgentat procesul. Încă din primele clipe, comuniştii (al căror număr creştea lună de lună — de la 35 800 în martie 1945 la 256 863 în octombrie acelaşi an, la 717 490 în iunie 1946 şi la 803 831 în decembrie 1947)[1] s-au implicat frenetic în lupta pentru acapararea puterii, au ştiut să folosească — cu toată lipsa lor de pregătire general-culturală — cu maximum de eficienţă conjunctura etapei istorice respective şi au supralicitat factorii favorizanţi, asumându-şi responsabilităţi pe care istoria trebuie să le evidenţieze[2]. Nu este cazul să avem nici un complex în privinţa acestor cifre şi date istorice, deoarece în toate statele căzute în orbita dominaţiei sovietice — Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, ulterior în R.D.G. —, ca şi în fosta Iugoslavie, Finlanda, Franţa, Italia, afluenţa spre partidele comuniste era în creştere iar în statele central şi sud-est europene, modelul sovietic a fost urmat atunci întocmai. Mulţi autori de după 1990 scriu ca şi când ce s-a petrecut în România poartă amprenta unui fenomen istoric, nu numai atroce dar şi singular, ceea ce nu este cazul. Să fim europeni până la capăt, în toate fluxurile şi refluxurile istoriei naţionale, deopotrivă şi istoriei europene.

Ca membru al Blocului Naţional-Democrat, a cărui platformă o semnase la 20 iunie 1944 alături de Partidul Naţional-Ţărănesc, Partidul Naţional Liberal şi Partidul So-

---

[1] Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Ed. Albatros, 1975, pp. 805, 810.

[2] Într-o discuţie purtată cu dr. Cristian Popişteanu în 1992, fostul ambasador al U.R.S.S. şi apoi al Federaţiei Ruse la Bucureşti, Felix Bogdanov, atrăgea atenţia în acest sens asupra zelului cu care conducătorii comunişti din ţările răsăritene se aruncaseră în cursa pentru obţinerea puterii, folosindu-se de cadrul general al prezenţei sovietice. Aceşti conducători — preciza diplomatul rus — aveau ei înşişi sete de putere, nu-şi menajau adversarii şi nu-şi cruţau deloc eforturile spre a-şi satisface aviditatea de a ajunge cât mai repede să conducă ţara, înlesnind aplicarea tuturor directivelor sovietice şi lăsând să se vadă cât de mult îi preocupa propria lor ascensiune. (Cf. însemnările manuscrise inedite ale dr. Cristian Popişteanu).

cial-Democrat, partidul comunist a primit o recunoaştere din partea partenerilor săi — în condiţiile istorice existente atunci şi în care aliaţii anglo-saxoni sfătuiseră partidele istorice şi Palatul în acest sens — a calităţii de forţă politică legal îndreptăţită să participe la acţiunea de restabilire a regimului democratic în România şi la opera de guvernare postbelică a ţării. În fond, după 1924, când P.C.dR. fusese scos în afara legii, acesta era cel dintâi document oficial care legitima partidul comunist ca partener, şi acest document purta semnăturile a două din partidele politice cu adevărat reprezentative pentru viaţa politică românească. Pentru P.C.dR. a fost un câştig politic imens, la care îl adusese raportul de forţe de pe frontul germano-sovietic, unde înaintarea armatelor roşii se dovedea irezistibilă, ele intrând din aprilie 1944 pe teritoriul românesc, iar evenimentele de la 23 august 1944 l-au făcut, peste noapte, dintr-o grupare politică extremistă, ilegală şi fără influenţă notabilă în viaţa politică a ţării, unul din partidele care girau politic noua putere, având, spre deosebire de partenerii săi din B.N.D., şi un portofoliu în noul guvern prin Lucreţiu Pătrăşcanu.

Scurtă vreme după 23 august 1944, P.C.dR., se afla însă în ciudata ipostază de a fi, concomitent, şi la putere şi în opoziţie. La 20 iunie 1944, când a fost semnată Platforma B.N.D., cele patru formaţiuni politice ce constituiau această coaliţie politică acceptaseră un program de sarcini imediate[1], după încheierea războiului fiecare dintre ele rezervându-şi dreptul de a-şi afirma propriile opţiuni privind dezvoltarea ulterioară a ţării. Evoluţia B.N.D. a fost însă profund marcată de situaţia specială a României — ţară la discreţia trupelor sovietice şi cu mare parte din teritoriu transformat în zonă de operaţii militare. Ca urmare, încă din primele săptămâni ale lunii septembrie 1944, în sânul B.N.D. a început un proces de delimitare tot mai pronunţată între partidele tradiţional-democratice — P.N.Ţ şi P.N.L. — şi stânga formată din P.C.dR. şi P.S.D. Conjunctura politică mondială din acele momente — rezultat al raporturilor stabilite prin înţelegerile secrete încheiate de marile puteri din cadrul coaliţiei Naţiunilor Unite şi al desfăşurării celui de-al doilea război mondial — a fost un factor hotărâtor în propulsarea acţiunilor stângii din cadrul B.N.D.

Practic, instruiţi, apăraţi şi încurajaţi de autorităţile politice şi militare sovietice, comuniştii au declanşat ofensiva pentru acapararea puterii încă din primele zile de după 23 august 1944. Acţiunea lor s-a desfăşurat pe două planuri: în sânul puterii nou constituite, prin miniştrii comunişti din guvernele ce s-au succedat până la 6 martie 1945 şi care au promovat o politică de obstrucţionare quasi permanentă, împiedicând pe cât posibil opera de guvernare, iar din afara puterii, prin practicarea unei politici proprii de alianţe, constituindu-şi instrumente cu ajutorul cărora au acţionat în vederea destrămării organizatorice a adversarilor politici şi destabilizarea politică şi socială a ţării, pentru a o face neguvernabilă. Instrumentul politic principal utilizat de comunişti în lupta pentru uzurparea puterii a fost Frontul Naţional-Democrat, coaliţie propusă „tuturor forţelor democratice" printr-un proiect de platformă publicat la 26 septembrie 1944 şi în cadrul căreia au intrat P.C.dR., P.S.D., Sindicatele Unite, Frontul plugarilor, Uniunea patrioţilor. Prin refuzul P.N.Ţ. şi P.N.L. de a adera la proiectul de platformă al F.N.D., comuniştii au găsit pretextul de a se retrage din B.N.D., considerându-se absolviţi de angajamentele pe care şi le asumaseră la 20 iunie 1944.

Pentru a-şi impune însă propriul lor program de guvernare ce prevedea efectuarea imediată a unor reforme politice şi economice cu pronunţat caracter de stânga — în primul rând o reformă agrară arbitrară —, comuniştii au trecut la acţiunea de scindare a Partidului Social-Democrat, de izolare a

„Ana, Luca, Teo, Dej" nu era doar o lozincă a anilor '45-'50; ea desemna cvartetul forte al partidului comunist în aplicarea modelului sovietic în România. În imagine (de la stânga la dreapta): Gh. Gheorghiu-Dej, Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu

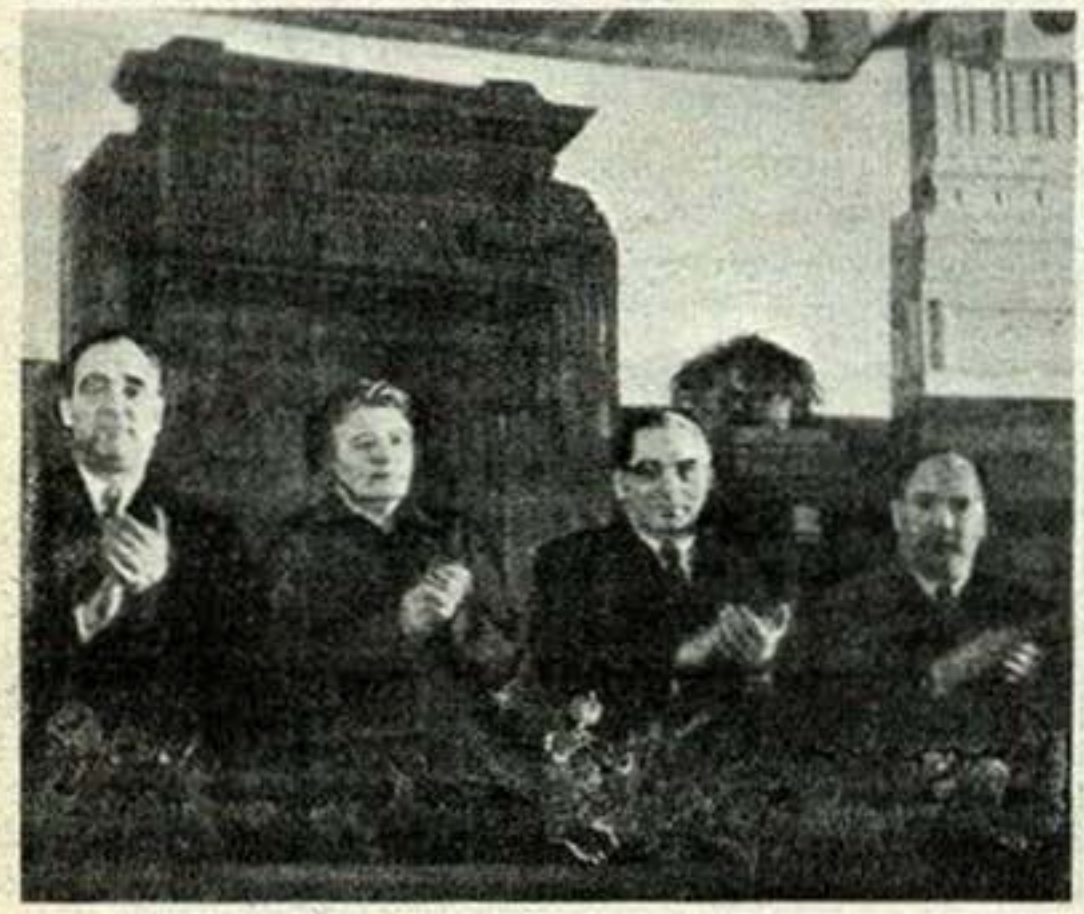

[1] Platforma cuprindea următoarele obiective: încheierea, în baza ofertei făcute de Aliaţi, a armistiţiului cu Naţiunile Unite, ieşirea României din alianţa cu Germania, eliberarea întregului teritoriu naţional de sub ocupaţia trupelor germane, alăturarea României la coaliţia Naţiunilor Unite şi restabilirea inde ndenţei şi suveranităţii naţionale, înlăturarea regimului ie dictatură şi revenirea la regimul constituţional-democratic prin acordarea drepturilor şi libertăţilor civice tuturor cetăţenilor ţării.

adversarilor politici prin încurajarea disidenţelor din sânul P.N.Ţ. şi P.N.L. — în primul rând a grupărilor conduse de către Anton Alexandrescu şi, respectiv, Gh. Tătărescu. Ei se foloseau, în scop propriu acum, de o mai veche situaţie din partidele politice din România şi anume, existenţa unor disidenţe care a însoţit quasi permanent viaţa lor interbelică. Pentru a le atrage în cadrul F.N.D., comuniştii au întrebuinţat o gamă largă de metode, începând cu promisiunile şi sfârşind cu intimidările şi ameninţările directe. Toate acestea desfăşurate pe fondul unor agresive demonstraţii şi mitinguri de stradă şi al unui adevărat război de uzurpare a administraţiei locale, prin impunerea de primari şi prefecţi comunişti sau ai formaţiunilor politice aflate sub influenţa lor, prin ocuparea forţată a pământurilor şi împărţirea lor ţăranilor.

Pentru ca cititorii să poată înţelege mai bine ce, cum şi de ce s-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat în România acelor ani vom reproduce în continuare ample pasaje dintr-un document aflat în Arhiva istorică a Bibliotecii Academiei Române, Fond XIII, dosar nr. 3 353. Este vorba despre procesul verbal al şedinţei pe care reprezentanţii partidului comunist au avut-o în ziua de 17 februarie 1945 cu Anton Alexandrescu şi alţi câţiva susţinători ai săi. Autorul minutei n-a reţinut nici măcar numele tuturor participanţilor la acea şedinţă, modul în care tratează evenimentul părând a descinde din teatrul obscurului. Practic, ne vom afla în anticamera actului de naştere al viitoarei formaţiuni politice constituită din disidenţii naţional-ţărănişti grupaţi în ceea ce se va numi P.N.Ţ.-Anton Alexandrescu, pe care comuniştii au manevrat-o cu brio în propriul lor interes. Îi vom vedea „la lucru" pe câţiva din „aşii" P.C.dR. din acea vreme şi mai ales vom recunoaşte cu uşurinţă practicile şi metodele introduse de ei în viaţa politică românească şi care au marcat dramatic istoria ţării noastre pe durata a aproape cinci decenii.

După mai bine de patru ani de la prăbuşirea dictaturii comuniste este momentul să începă analiza acelei perioade pe baza sin-

Pentru comunişti, mulţi dintre posibilii lor aliaţi nici nu aveau nume, purtau doar indicative: ţărănist 1, ţărănist 2 etc. Fotografia ni-l înfăţişează pe Anton Alexandrescu (rândul întâi, cel cu ochelari) înconjurat de adepţii săi

gurei metodologii obiective: sursele documentare primare, secundare etc. Ca şi alte documente comentate în numerele trecute sau pe care le vom publica, stenograma adusă acum pentru prima oară la cunoştinţa publicului relevă esenţa luptei politice, mijloacele folosite de comunişti, aroganţa şi brutalitatea lor, dar şi perfidia şi persuasiunea. Nu credem că ne poate folosi o istorie descriptivă a perioadei comuniste, după cum nici una emoţională (justificată poate datorită sângeroaselor şi iraţionalelor represiuni prin care a căutat să-şi asigure stabilitatea regimul comunist), ci doar analiza lucidă, neînduplecată şi corectă pusă în acţiune pentru cercetarea şi redarea adevărului.

Anii istoriografiei romantice sau pătimaşe nu ne pot inspira, după cum acea perversă mistificare orientată programatic de nevoile ideologice comuniste sau, de ce nu, de cele fasciste, ar fi catastrofică şi reprobabilă. Sutele de documente inedite româneşti şi străine puse în circulaţie în ultimii patru ani de Magazin istoric constituie, suntem siguri, nu numai împlinirea menirii noastre de cea mai populară revistă de cultură istorică, dar şi o contribuţie solidă la istoriografia perioadei contemporane.

• Discuţie sau instructaj? • Când patrulele sovietice ies pe străzi • Vasile Luca şi Teohari Georgescu dau indicaţii • Dacă nu se ţine cont de radio Moscova • Strigoiul laitei • Comuniştii vor un alt ghiveci cum numai ei ştiu să facă • P.N.Ţ.-Anton Alexandrescu va trăi dacă va merge cu F.N.D. • Trebuie ţinut seama că între U.R.S.S., America şi Anglia e o înţelegere • La graniţele sale Uniunea Sovietică nu va lăsa pe nimeni să se amestece

Şedinţa din 17 februarie 1945 cu naţional-ţărăniştii

Au luat parte:
Tov. Vasile Luca, tov. Teohari Georgescu, Vijoli şi naţional-ţărăniştii.

...

[Anton] Alexandrescu: Am avut o convorbire cu Badea, directorul politic al *Dreptăţii,* [organul de presă al P.N.Ţ.], care-mi spunea că dacă ruşii ar fi avut altă atitudine, ar fi ştiut să ne câştige simpatia. El recunoaşte popularitatea negativă care se strânge în jurul Partidului Naţional-Ţărănesc ... şi tendinţa de rezistenţă ostilă U.R.S.S. Eu i-am întors vorbele, spunându-i că de ce ruşii să ne câştige nouă simpatia şi nu noi lor, întrucât noi suntem acei care am pornit războiul pe teritoriul lor... Mihalache e de o părere, dar cum ajunge în Bucureşti, e victima sugestiilor ce i se fac.

Tov. Luca: Cum priveşte împărţirea pământului de către ţărani?

Alexandrescu: Spune că se face ca un fapt împlinit. Nu priveşte aceasta ostil... Spune că în fond e numai deosebire programatică între naţional-ţărănişti şi F.N.D. F.N.D. vrea să dea acum, naţional-ţărăniştii o să vadă la toamnă ce o să dea. Sunt judeţe unde aceasta nu are prea mare însemnătate, dar în altele ţăranii intră direct pe moşie şi-şi iau pământul. El spune că naţional-ţărăniştii nu înţeleg, dar în fond s-ar putea conlucra cu F.N.D. ... I-am spus că am stat 6 luni ca nişte roboţi în partid, i-am explicat poziţia greşită a lui Mihalache. Noi nu putem concepe un conflict cu elementele de stânga din partid, căci atunci înseamnă că apărăm dreapta şi interesele care noi vrem să fie distruse... Până acum a mers, dar nu ne vom mai supune, vom scoate gazetă şi vă vom ataca în plin şi personal. Aceasta, deoarece ei se tem de scandal. I-am spus: dv. vorbiţi de dictatura de partid. Dictatura de partid e la noi, unde domneşte dictatura unei caste de 4-5 oameni de circa 70 de ani, încăpăţânaţi. Ce speranţe vă faceţi, dacă Aliaţii au luat hotărâri asupra Poloniei, conform intereselor sovietice, dar asupra României[1], care a fost duşmana lor? I-am spus că suntem hotărâţi să spargem şandramaua. I-am spus că suntem hotărâţi, făcând curte Sovietelor, să reconstruim ţara. Aceasta a fost joi [15 februarie].

Tov. Luca: Mihalache n-a stat de vorbă?

Alexandrescu: Nu. Când a auzit de criză, el a vrut să fugă, dar l-au adus înapoi.

Ţărănist 2: Pleacă azi.

Alexandrescu: După ce Mazilescu l-a bruscat pe Maniu, l-a făcut secretar general la refacere. Au vrut să doboare pe Creţeanu, care fusese mai de mult naţional-ţărănist, acum e social-democrat şi a fost ales prefect de Teleorman.

Tov. Luca: Acolo sunt înconjuraţi de armată. La Craiova s-a răsturnat de asemenea prefectul şi a fost ales Celac.

Naţional-ţărănist 3: Când am fost la Cetate[2], prefectul era în panică şi spunea că s-a produs o mare rebeliune. Pe drum a aflat despre ce era în realitate vorba şi anume că ţăranii intraseră pe moşii şi împărţiseră pământul.

Alexandrescu: La Tg. Măgurele poate că e armată, dar la Craiova nu cred.

Tov. Luca: Ba da, dar nu o să facă nimic.

Alexandrescu: Nu o să tragă armata în ţărănime.

Tov. Luca: Dacă trag declanşează imediat război civil.

Alexandrescu: Soldaţii români când văd numai o patrulă rusească se intimidează.

Naţional-ţărănist 4: Patrulele la întrunirea din Piaţa Naţiunii [din 13 februarie 1945] au fost interpretate foarte serios; oameni care veniseră în oraş pentru cumpărături au luat tramvaiul şi s-au întors acasă fără să fi făcut nimic.

Tov. Luca: Unii soldaţi [români] au fost dezarmaţi de sovietici, căci era ordin să nu fie niciunul înarmat la demonstraţie...

Ţărănist 5: Am luat contact cu prietenii din Argeş, Olt, Dolj, Romanaţi şi am dat dispoziţie să se ia legătura cu Gorj şi Mehedinţi. Am discutat cu ei despre poziţia noastră şi sunt şi ei de acord că e indiscutabil că trebuie procedat imediat la reforma agrară, cârdăşia cu liberalii trebuie înlăturată, de asemenea cu legionarii, chestiunea criminalilor de război şi o serie de alte probleme trebuie să fie rezultatul rezoluţiei ce o iau ei... Toţi au fost de acord şi au cerut insistent ca după ce iau rezoluţia şi hotărăsc că e necesară o făţişă colaborare publică şi afişată public cu

---

[1] Conferinţa de la Ialta s-a desfăşurat în perioada 4-11 februarie 1945, cu participarea conducătorilor U.R.S.S., Marii Britanii şi Statelor Unite ale Americii. La Conferinţă au fost adoptate importante hotărâri privind desfăşurarea operaţiilor militare în ultima fază a războiului şi organizarea postbelică a lumii. Din minutele convorbirilor (publicate şi de *Magazin istoric,* nr. 1-6/1967), precum şi din comunicatul adoptat în ultima şedinţă a conferinţei, desfăşurată în ziua de 11 februarie 1945 în Palatul Livadia, nu reiese că problema României a format obiectul unor discuţii şi înţelegeri încheiate între „cei trei mari". Facem această precizare, deoarece continuă să se facă încă confuzii în această privinţă, considerându-se că la Ialta s-a hotărât soarta României, prin includerea ei în sfera de influenţă şi dominaţie sovietică. Această problemă fusese discutată şi hotărâtă încă în toamna anului 1944, cu prilejul vizitei premierului britanic la Moscova, în zilele de 9-11 octombrie. Cu acel prilej, W. Churchill i-a propus lui I.V. Stalin celebrul „acord de procentaj" (un document „destul de murdar şi rudimentar", cum îl califica el însuşi), pe care acesta l-a acceptat şi care a fost confirmat ulterior în practica politică a celor trei mari puteri din coaliţia antihitleristă (vezi întreaga discuţie referitoare la această problemă în lucrarea lui Corneliu Bogdan şi Eugen Preda, *Sferele de influenţă,* Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti 1986, pp. 168-187; vezi şi *Magazin istoric,* nr. 3/1990, p. 57, unde este reprodus facsimilul respectivului document).

[2] Comună în judeţul Dolj.

F.N.D., să fie convocaţi aici telefonic, pentru ca împreună să luăm o rezoluţie, pe care să o înaintăm partidului nostru cu un ultimatum de 24 de ore, cerând să ne spună dacă sunt de acord să-şi schimbe politica şi să colaboreze cu F.N.D. Deoarece ei cunosc raportul local de forţe, spun că noi vrem un guvern care să aibă asentimentul maselor. Trebuie să procedăm după o anumită tehnică, căci nu vrem ca noi de aci sau încă câţiva să rămânem izolaţi şi prin aceasta nici nu putem contribui la mărirea numărului şi al forţelor care să impună şi să atragă opinia publică. Noi trebuie să ne creăm o popularitate prin aderenţa conştientă a masei. *Dacă e vorba de un guvern prin forţă venit din afară, nu mai avem atunci nevoie de câştigarea nimănui, dar aşa cum stau lucrurile, pentru ca acţiunea noastră să aibă rezultate cât mai bune, pentru ca masele noastre să priceapă că conducerea partidului nostru nu mai poate fi reprezentanta democraţiei ţărăneşti; e necesar acest lucru, ca să nu fim socotiţi noi ca oportunişti şi trădători* ... Luni [19 februarie] seara cel mai târziu primesc toate rezoluţiile, chem la telefon pe toţi reprezentanţii, îi convoc aci şi aci vom lua o rezoluţie unanimă. Toţi spun că nu trebuie să subestimăm nici puterea de care se bucură Partidul Naţional-Ţărănesc şi nici să supraestimăm puterea pe care o crede că o are F.N.D., căci sunt unele judeţe unde F.N.D. nu şi-a putut asuma elementele cele mai bune. Să nu uităm că Partidul Naţional-Ţărănesc are cadre în toate comunele din ţară şi lupta pe care noi am dus-o nu poate fi minimalizată, căci o serie de atitudini a unora din partidul nostru se datoreşte persuasiunii pe care am dus-o noi... Prietenii noştri spun că pentru ca acţiunea noastră să fie eficace nu trebuie să ne grăbim fără să examinăm toate aceste elemente şi să punem toate aceste probleme, ca apoi să putem lua poziţie publică, spunând că noi reprezentăm adevăratul ţărănism şi programul din 1919, pentru a nu da apă la moară, să putem arăta că adevăraţii trădători sunt însuşi conducătorii şi să arătăm discuţiile duse cu ei. Acţiunea e prea serioasă şi trebuie găsit un procedeu care să demonstreze că s-au examinat toate posibilităţile.

Alexandrescu: Noi n-am discutat înainte între noi, de aceea eu nu sunt informat despre aceste lucruri... Socotesc că e necesară această luare de contact şi să se ajungă în mod normal la hotărâri. Prin aceasta se dă mai multă încredere masei pe care trebuie să o rupem de Partidul Naţional-Ţărănesc, ţinând-o sub influenţa noastră.

Tov. Luca: Înţeleg că vreţi ca ei să vină aci, să facă o rezoluţie unitară şi să se adreseze un ultimatum partidului, în care să expună toate nemulţumirile şi ei desigur nu se vor schimba.

Ţărănist 3: Atunci pornim public la atac.

Vijoli: Pe când puteţi să-i aduceţi aci?

Ţărănist 3: Marţi îi luăm la telefon şi dacă au alcătuit rezoluţia, le fixăm ziua când să vină pentru conferinţa comună.

Vijoli: Nu e bine să fie distanţă prea mare până la conferinţă.

Ţărănist 3: Dar trebuie să fie după ultima adunare.

Tov. Teohari Georgescu: Ei au mâine adunarea nu luni...

Ţărănist 4: ...În ceea ce priveşte intrarea în F.N.D., acest punct e mai gingaş. Aci trebuie să constatăm spre regretul nostru că ideea nu e încă coaptă la toţi, ci numai la unii, adică aceste elemente care toate sunt pentru reforme nu sunt convinse că trebuie făcut acest pas. Aceasta înseamnă că ei au trăit acolo condiţiuni care nu i-a ajutat să progreseze din punct de vedere al evenimentelor care s-au produs în ultimul timp. La Dolj, Romanaţi şi Argeş ei ridicau următoarele obiecţii: 1) ce facem noi acum să nu pară ca un act de trădare...

Tov. Luca: Faţă de cine, faţă de conducere? Conducerea este doar cea care a trădat.

Ţărănist 4: Faţă de celelalte organizaţii judeţene, care n-au ajuns la acelaşi nivel ca al nostru. 2) Dacă această acţiune a noastră duce la o ruptură de partid, trebuie să ne gândim ce mijloace avem pentru a întreţine acest organism nou creat, aşa ca să fie la nivelul obligaţiunilor ce-i vor reveni mâine. Aveţi posibilitatea materială? Elemente sunt şi noi vom pune umărul. 3) Să judecăm bine acest act căci (aici e o sensibilitate pur burgheză) s-au mai făcut rupturi de partid şi niciuna din acestea nu a avut o soartă fericită. Au fost rupturile Lupu, Iunian, Vaida, Frontul Renaşterii şi niciuna din aceste rupturi nu a reuşit să închege ceva unitar. Toate acestea contribuie ca ei să stea în rezervă în ceea ce priveşte ideea de a intra imediat în F.N.D.

Mazilescu: Oricine a plecat, a plecat din ambiţii personale, nu pe o temă de program, ori plecarea noastră va fi justificată prin program.

Tov. Luca: Aceasta e deosebirea şi de asta trebuie să reuşească azi.

Mazilescu: Tocmai de aceea ei cer acest termen, pentru ca să nu ni se poată spune: plecaţi din oportunism, pentru că Frontul vine la putere.

Ţărănist 4: Mulţi au scos în evidenţă faptul că vor totuşi să rămână organizaţii naţional-ţărăneşti. Dar dacă se produce intrarea în F.N.D., care e o concentrare de partide diferite, aşa că fiecare partid îşi păstrează independenţa, nu vor pierde fiinţa, care este chiar necesară.

Tov. Luca: Absolut necesară.

Ţărănist 4: E vorba de închegat ceva unitar, fără de care nu se poate realiza o guvernare unitară. A rămas între timp ca noi să căpătăm şi adeziunea altor organizaţii şi apoi să ne întrunim în conferinţă.

Tov. Luca: Avem de acum adeziunea Ardealului de Nord, Moldova şi Constanţa.

Ţărănist 4: Să punem partidul în faţa acestei situaţii: ori în-

țelege să se încadreze pe linia justă și de realizare imediată a reformelor care sunt de altfel și în programul P.N.Ț., ori noi înțelegem să luptăm pentru realizarea acestor reforme în colaborare cu F.N.D. Aceasta e tot ce s-a putut obține. Urmează ca la această conferință comună să limpezim lucrurile mai departe...

Alexandrescu: La Vâlcea am avut discuții cu președintele și cu vicepreședintele, care sunt de aceeași părere și-și dau seama de tendința de ostilitate a conducerii față de apropierea de U.R.S.S. Și ei sunt pentru conferință la București. Cauza de căpetenie care-i face pe toți să ajungă la aceeași concluzie este că F.N.D. nu apare în fața lor ca mai multe organizații componente, ci ca un partid... Am explicat că Frontul e o concentrare a forțelor democratice, dar cu program și țel comun pentru anumite realizări, iar de ceea ce va urma timpul va decide. Alt aspect este că extrema stângă utilizează elementele burgheze și apoi le aruncă ca pe măselele stricate. Și ei se întreabă: oare nu va face așa și cu noi? Și de ce nu ar fi mai bine să ne înscriem individual la ei și scăpăm de eventualitatea de a fi aruncați.

Tov. Luca: Cunoaștem aceste păreri.

Țărănist 3: ...Eu am stăruit asupra poziției ce trebuie să o luăm după Conferința de la Ialta.

Tov. Luca: Amestecul direct, dacă nu se procedează cum trebuie.

Alexandrescu: Acest lucru poate deveni fapt, dacă nu ne îndreptăm. Noi, care suntem oameni mai tineri decât conducerea noastră și mai vrem un viitor, trebuie să manifestăm public ce credem, să arătăm că suntem contra provocărilor ce i se aruncă U.R.S.S. Nu vreau să mă duc să pasc oile în Urali de dragul lui Maniu.

Tov. Luca: Aici ai spus ceva bine.

Țărănist 2: Tov: Molotov mi se pare a spus că sub nici un motiv nu se vor permite fo- care de reacțiune aici.

Tov. Teohari: Aceasta a spus-o și la Ialta...

Ce putem noi azi vedea clar? Că în urma tuturor marilor frământări din lumea întreagă și de la noi, aceste elemente [conducerea P.N.Ț.] rămân mai departe consecvente pe linia lor... Conferința de la Ialta arată clar că nu numai puterile aliate pot să ceară o colaborare din partea forțelor democratice, dar cu timpul vor lua măsuri față de astfel de elemente și de astfel de organizații, nemaifiind un secret pentru nimeni că în sânul acestor organizații s-au strâns elemente mai cu seamă din fosta Gardă de fier... Dacă ei îndrăznesc să vorbească mai departe în numele democrației, atunci când radio Moscova și gazete oficiale sovietice au luat atitudine deschisă, demascându-i ca fasciști, ei pot face asta pentru că se acoperă și de tăcerea opoziției de stânga din partid, respectiv de tăcerea dv. Ei au girul elementelor cinstite de stânga din partid și datorită acestor giranți îndrăznesc să vorbească așa cum o fac. Luați manifestele scoase de tineretul național-țărănist și veți vedea că ceea ce este scris în ele poate fi semnat de orice legionar. E o problemă asupra căreia nu că nu putem noi tăcea, dar nu vor tăcea nici Aliații, aceasta nu de dragul nostru, dar pentru că se gândesc în primul rând la ei ... Din toate acestea se desprinde sarcina imediată de a rupe cu această clică reacționară trădătoare a partidului și a țării și aceasta în mod curajos, fără să căutați să vă purtați cavalerește, punându-le încă un ultimatum. Oare nu știți care ar fi rezultatul unui astfel de ultimatum? Pentru a satisface o dorință a unor elemente care nu sunt hotărâte sau care se clatină, trebuie să mergem pe acest drum? Să facem o conferință și să cerem reacționarilor să facă o politică sinceră? Dar la cine mergem să cerem acest lucru? La elemente care se clatină sau care sunt hotărât împotriva U.R.S.S.? Eu cunosc acest lucru, căci am fost în provincie cu voi împreună și am cules informații despre propaganda național-țărănistă împotriva armatei roșii și a Uniunii Sovietice. Noi azi tăcem asupra acestui lucru, dar ca să ne închipuim că și rușii vor tăcea până la sfârșit înseamnă că nu ne dăm seama de situație. Iată de ce ar fi o greșeală să mergem pe acest drum. Nu e vorba numai de câteva organizații județene, nu e voba numai de o opoziție care s-a cristalizat, formată din elemente cinstite și hotărâte, dar datorită elementelor care au venit în ultimul timp această opoziție poate fi întărită cu zeci de organizații. Cred că este destul de important pentru Partidul Național-Țărănist să fie lipsit de Moldova, de Ardealul de Nord. Singur acest lucru și va da o lovitură destul de puternică, dar ce va fi când vor trece și celelalte organizații ale dv. ... În unele județe unde m-am deplasat, am văzut un curent sănătos jos... Acum se schimbă prefecții și țăranii trec la împărțirea pământului. În câteva zile întreaga țărănime poate merge pe acest drum, văzând că li se rezolvă probleme de viață pentru ei...

Acest front ar fi trebuit să-l avem imediat după 23 august, noi însă avem situația pe care o avem, după 6 luni. Se vede însă clar că tot acolo trebuie să ajungem... Jos nu se va întâlni nici un fel de rezistență sau opoziție, așa cum a fost la Rm. Vâlcea. Desigur că nu poate fi același lucru cu conducerea, care vorbește în numele întregului partid, cu elemente ca Mihalache, care vede în Maniu un geniu. Cum mai poate cineva, după atâta timp, să vadă în el un geniu?

Tov. Luca: Un geniu iezuit.

Tov. Teohari Georgescu: Trebuie să ne dăm seama că nici cu Mihalache, nici cu Lupu nu se poate face nimic...

Nu trebuie făcut o comparație cu rupturile care au mai fost în partid. În acele momente cu totul alta a fost si-

tuația și condițiunile. Atunci era firesc să se întâmple așa cum s-a întâmplat, după cum e firesc ceea ce se întâmplă azi. Vor veni delegați din Oltenia, Gorj, Romanați, Rm. Vâlcea... Conferința să aibă rezultatul categoric de a închega unitatea acestor organizații, ca să nu se poată spune că sunt organizații disparate, să se scoată o gazetă, să-și creeze un birou central, așa ca prin manifestările lor să reprezinte o forță. ... Nu uitați că prin aderarea la program și la F.N.D. se produce o închegare, o conlucrare pentru problemele administrative, economice cu organizațiile Frontului și deci posibilitatea pentru aceste organizații să se dezvolte și să crească așa cum n-au putut până acum. Nu mai e timp de tărăgănat nici o zi și trebuie să vă fie clar că nu trebuie să vă lăsați influențați de nimeni... Părerea voastră să fie că nu se mai poate sta de vorbă cu elementele din conducere, dacă acestea n-au ținut cont de radio Moscova.
Tov. Luca: Nici de Anglia...
Țărănist 6: ... Forma ultimatumului n-are mare valoare, totuși produce un curent nou în masă, căci pentru aceasta vom folosi și presa dv. și celelalte ziare care nu sunt sau se fac a nu fi ale nimănui și ca urmare la aceasta unii sunt impresionați și aderă, iar alții rămân la ei din lașitate... Dacă ar fi fost vorba numai de noi, am fi putut termina de săptămâna trecută. Pentru aceasta cerem noi această nouă cercetare a stării de fapt a organizațiilor.
Vijoli: Tovarășul Georgescu nu a spus să nu faceți conferința.
Tov. Teohari Georgescu: Oamenii au fost doar anunțați să vină și când vor veni se va ține conferința. Am spus numai ca în loc să se dea un ultimatum conducerii, mai bine să se ia hotărârea...
Țărănist 6: Dacă nu vor să pornească la reforme...
Vijoli: Nu reformele sunt totul. Nu mai puteți merge cu ei împreună pentru că din punct de vedere național au mers pe un drum greșit și ne duc în situația de a ni se amenința existența națională... Să facem conferința cât mai apropiată, marți sau miercuri. Să participe și delegațiile din Moldova și Ardealul de Nord, căci contează să se vadă că nu numai aceștia care vin la conferință merg împreună, ci și Moldova, Ardealul, Constanța, ceea ce înseamnă că de la început sunt cu dv. 1/3 din organizațiile din România, deci reprezentați un curent nou, o forță mare politică, nu o organizație izolată ...
Țărănist 2: O problemă ridicată de unele organizații județene este următoarea: ele spun că participă și intră în F.N.D., dar dacă F.N.D. neputând ajunge la soluția dorită, se face iar un guvern de coaliție cu Maniu? Ce va fi?
Tov. Luca: F.N.D. nu colaborează cu ei.
Țărănist 2: Aceasta este o precizare importantă și acum le pot da un răspuns precis.
Tov. Luca: Respingem orice colaborare cu cei ce sprijină fascismul. Pentru național-țărăniști și liberalii cinstiți se găsește loc în F.N.D. Ei însă spun că sunt de acord cu conferința de la Ialta, pe de altă parte însă scot manifeste împotriva noastră, încât aproape reiese că noi suntem fasciștii din țară.
Țărănist 2: În cazul când Rădescu nu pleacă din guvern, național-țărăniștii rămân, rămâne și F.N.D.?
Tov. Luca: Rădescu va pleca și noi nu primim formula lui, să facem iar un ghiveci. Noi vom face un altfel de ghiveci, așa cum știm noi. Poziția Frontului e limpede. Până la sfârșitul săptămânii viitoare cred că se va lămuri situația. Nu colaborăm cu elementele reacționare din partidele istorice. Cerem un guvern F.N.D. E imposibil ca ei să nu înțeleagă că trebuie să plece. Primarii și prefecții se schimbă cu sau fără intervenția armatei și dacă vor trage focuri de armă, cu foc de armă vom răspunde. Rădescu amenință cu război civil cu îndrăzneala unui nebun și acei domni care văd cum le fuge terenul de sub picioare îl sprijină. Acum, după conferința de la Ialta, e clar că ei speră că nu numai U.R.S.S. are cuvânt de spus, ci și ceilalți și se va face o intervenție care va forța ca să fie și ei în guvern. Astfel, ei provoacă tulburări în țară, care să necesite o intervenție și apoi să se ajungă iar la o formulă de guvern care să saboteze mai departe. De aici îndrăzneala lui Rădescu. Dacă însă ei provoacă, noi mergem înainte pe drumul nostru, schimbăm prefecții și primarii, împărțim pământul, facem mari întruniri și demonstrații pentru a pune capăt acestei situații. Orice declarație ar face ei de acum înainte, noi în nici un caz nu vom colabora cu elementele reacționare și nu mai permitem să avem o situație minoritară față de ei, deoarece acum noi reprezentăm o forță cu mult superioară forței lor în toate straturile sociale. Mai ales prin împărțirea pământului atragem țărănimea aproape în întregime și foarte bine a spus tov. Teohari că n-avem timp de pierdut... Conferința dv. trebuie să dea o conducere centrală, gazetă etc. și partidul va trăi, dacă înțelege să meargă cu F.N.D., intrând în el. În privința faptului că unii se tem că acum îi primim, dar mai târziu vor fi dați peste bord, aceasta e o naivitate... În istorie niciodată un partid n-a dăinuit; au dispărut de exemplu la noi și conservatorii și fasciștii și așa se va întâmpla desigur și în viitor, când fără îndoială clasa muncitoare, intelectuală și țărănimea vor avea un singur partid. Cei care merg înainte cu vremea vor găsi în acest partid un loc, care nu, vor cădea în luptă... Acum se duce o luptă națională de așezare a României pe locul ei, de a scăpa de marea răspundere care ne-am luat-o luptând alături de Hitler. Trebuie să rezolvăm problema națională, adică refacerea țării, alianța cu U.R.S.S., distrugerea fascismului, care e un mare pericol pentru țară, căci o România cu tendințe imperialiste, agresoare nu poate

să existe... Acum ei [conducătorii P.N.Ţ.] au devenit apărătorii fascismului, ai reacţionarilor români, care caută reîntoarcerea timpurilor vechi şi pregătirea unei noi catastrofe naţionale, uneltind iarăşi şi contra U.R.S.S., care desigur nu poate tolera acest lucru şi ca urmare riscăm să avem situaţia unei ţări ocupate. La conferinţa de pace vom avea soarta Germaniei. Trebuie ţinut seama că şi între U.R.S.S., Anglia şi America e o înţelegere. Uniunea Sovietică prea puţin se amestecă în Italia, Franţei i-a ajutat să devie o mare putere. În chestiunile ei interne însă se amestecă mai puţin. Aci însă, la graniţele ei, U.R.S.S. nu va lăsa pe nimeni să se amestece pentru a menţine poziţia pe care o are astăzi România. De aceea la conferinţa dv. nu este timp de pierdut, căci evenimentele se desfăşoară rapid. La Craiova s-a amestecat armata şi pot fi ciocniri. Guvernul va cădea pe chestiunea agrară, căci în această chestiune noi nu cedăm. Ei însă încearcă să împiedice această împărţire a pământurilor pe care o fac ţăranii... Dacă întrebuinţează forţa, războiul civil e gata...

Alexandrescu: Totul era o chestiune de lămurire. Noi am spus aci ce nu ne era clar. Acum se va pune chestiunea inutilităţii stăruinţei şi se va lămuri dacă e mai bine să luăm hotărârea imediat.

Tov. Luca: Noi plănuim conferinţa pe marţi.

Alexandrescu: Depinde dacă vor veni ei.

Tov. Luca: Pentru cine e posibil să vină marţi.

Vijoli: Ar fi bine dacă s-ar putea trimite o maşină după ei.

Ţărănist 3: Noi vom vorbi cu ei la telefon şi vă vom anunţa după cine să trimiteţi.

Vescan: [Prefectul F.N.D. de Cluj]: Voi aveţi şi tineret naţional-ţărănist. Ştiam pe unul Ţepelea, care se purta bine.

Ţărănist 2: Acum este de-al lui Ilie Lazăr...

Alexandrescu: Am aflat aci că avocatul Kiss din Oradea a fost arestat împreună cu un grup şi nu ştiu exact cum a fost chestiunea.

Vescan: A adresat un apel ca nimeni să nu ia parte la administraţie, până ce Ardealul nu va fi încadrat României. Aceasta a fost considerat ca un sabotaj. Celorlalţi li s-a dat drumul. El e arestat, dar e de mirare că după aşa ceva a rămas numai unul singur arestat.

Alexandrescu:... A rămas stabilit ca conferinţa să aibă loc marţi, dacă va fi posibil să vină toţi până atunci.

P.S.

Instructajul administrat de comunişti lui Anton Alexandrescu şi colaboratorilor acestuia s-a dovedit extrem de eficient. La 23 februarie, grupul dizidenţilor naţional-ţărănişti a părăsit P.N.Ţ. şi a aderat la programul de guvernare propus de F.N.D. Până la fatidica dată de 6 martie 1945 nu mai rămăseseră decât 10 zile! Dar despre guvernarea Rădescu şi obstrucţionarea ei de către forţele comuniste şi aliaţii acestora sub oblăduirea deciziilor venite de la Moscova, noi documente revelatoare în numărul viitor. ■

Prezentare, note şi selecţia textului:
Cristian POPIŞTEANU,
Marian ŞTEFAN

15 MAI 1941.
UN ALT MUSAFIR NEPOFTIT ÎN PIAŢA ROŞIE

La Moscova continuă să apară noi şi noi volume consacrate participării Uniunii Sovietice la cel de al doilea război mondial, perioadă despre care – opinează cercetătorii – abia de acum înainte se poate scrie serios, adevărat, pe bază de documente autentice, nu contrafăcute. „Destul"!, spun generaţiile mai în vârstă, suprasaturate de temă, tratată până acum în cheie pur propagandistică – şi de cinematografie, şi de literatură, şi de istoriografie. Tinerii par însă mult mai permeabili şi receptivi. Ei înţeleg că noua istoriografie este, în sfârşit, curăţată de minciună.

Arhivele sunt principala sursă de informare şi, dintre aceste arhive, au intrat de curând în circuitul ştiinţific cele militare de stat ale Rusiei, în care se păstrează originalele documentelor Comisariatului poporului pentru apărare. Până în prezent s-au publicat în volum, pentru prima oară, ordinele acestuia din anii 1937-1941. Ele au avut un rol deosebit în istoria ţării, în general, şi a forţelor armate, în special. Atunci s-a declanşat epurarea în masă a cadrelor militare, atunci s-a instituit un anume stil de conducere, întemeiat pe frică şi represiune.

Iar consecinţele dezastruoase s-au văzut mai ales la începutul războiului. Din ianuarie 1937 până în iunie 1941, s-au emis peste 3 000 ordine, semnate personal de Stalin, Voroşilov, Mehlis. Toate aceste documente dovedesc greşelile şi neajunsurile de la nivelul eşaloanelor superioare ale armatei. Un singur exemplu care ilustrează atât incompetenţa militară, cât şi teama de a o mărturisi. Puţini ştiu că, mult înaintea tânărului german Rust, care a aterizat cu un mic aparat în Piaţa Roşie, în 1987, zbor ce a făcut vâlvă în întreaga lume, la 15 mai 1941, deci cu cinci săptămâni înainte de începerea războiului, un aparat german militar, un „Junkers-52" a trecut – fără a fi „deranjat" – frontiera de stat a U.R.S.S. şi, parcurgând ruta Belostok - Minsk - Smolensk - Moscova, a aterizat fără probleme pe un aerodrom al Capitalei. Artileria antiaeriană nu a avut nici o reacţie. Deşi un dispecer al flotilei aeriene civile a informat despre avionul aflat în afara traficului obişnuit.

F.D.

Primul Congres Bisericesc al Episcopiei Ortodoxe Române

În urmă cu 65 de ani, între 25 și 28 aprilie 1929, la Detroit, statul Michigan, a avut loc primul Congres Bisericesc al Episcopiei Ortodoxe Române din S.U.A., forul suprem de conducere în chestiunile administrative bisericești care garanta, de fapt, autonomia Episcopiei, recunoscută și de Sfântul Sinod de la București.

În vederea constituirii acestui Congres, Sfântul Sinod a hotărât, la 29 mai 1928, să trimită în America doi delegați: preotul Trandafir Scorabeț, consilier al Mitropoliei din Sibiu, și dr. Ioan Matei, din Consiliul Central Bisericesc al Bisericii Ortodoxe Române.

Într-o scrisoare încredințată pr. Scorabeț de mitropolitul Nicolae al Ardealului și adresată românilor ortodocși americani se menționa: „Neputând pleca mai degrabă să vă cercetez iubiților mei fii sufletești și pe voi de peste Ocean, avem mângâierea de a trimite la voi pe prea cucernicul Tr. Scorabeț, consilierul nostru arhiepiscopesc; care e scrisoare vie a dorințelor noastre, căruia îi dăm autorizație să îndeplinească vizita canonică printre voi și să culeagă toate informațiile despre starea parohiilor, a preoților și a tuturor așezămintelor noastre religioase și naționale".

Sosit în America, pr. Trandafir Scorabeț a efectuat vizite canonice și informative prin parohii, pentru a cunoaște „condițiile spirituale și morale din coloniile românești", rezultatele acestor vizite fiind consemnate în două rapoarte. Un raport a fost prezentat Congresului de la Detroit, altul a fost trimis în țară și tipărit la Sibiu.

Concluziile sale din cele constatate în S.U.A. erau că se impuneau: „1. O reorganizare fundamentală a comunităților religioase. 2. Primenirea clerului misionar și revocarea preoților necorespunzători. Recrutarea clerului să fie severă. 3. Un episcop misionar plătit pe timp de 10 ani de către statul român".

Congresul a fost convocat în orașul Detroit, unde parohia „Sf. Gheorghe", păstorită de pr. Octavian Mureșan, a acceptat să se ocupe de toate problemele organizatorice. Prin intermediul publicațiilor *Tribuna română* și *America* s-a desfășurat o amplă campanie de pregătire și susținere a Congresului.

La 25 aprilie 1929, în biserica „Sf. Gheorghe" din Detroit, în prezența a 20 de preoți delegați ai comunităților românești din S.U.A. și Canada, s-au deschis lucrările Congresului. Participau și reprezentanți ai mirenilor.

Discuțiile — uneori în contradictoriu și tensionate — s-au purtat, îndeosebi, în jurul a două probleme: parohiile americane să se constituie într-un fel de provincie misionară sub jurisdicția Mitropoliei Ardealului, sau într-o episcopie autonomă, depinzând de Patriarhia din București.

În cele din urmă a biruit propunerea autonomiei, Congresul aprobând constituirea unei „episcopii autonome misionare, sub jurisdicția Sf. Sinod al României Mari, iar episcopul nostru să fie membru de drept al Sf. Sinod al României".

La propunerea președintelui Congresului, pr. Trandafir Scorabeț, și cu susținerea pr. Octavian Mureșan, a fost adoptat și un *Hrisov* în care se reafirmă decizia „închegării tuturor parohiilor într-o organizație generală misionară, menită să cuprindă întreaga suflare ortodoxă română din America de Nord".

Forurile bisericești de la București erau totodată rugate „să dea tot sprijinul, ca râvna coloniștilor noștri pentru credința strămoșească să găsească în noua organizație teren de dezvoltare spre întărirea legăturilor cu Biserica Mamă și spre deplina manifestare a libertății religioase, acordată de legile țării acesteia".

O fotografie (în imaginea de mai sus) realizată în fața bisericii „Sf. Gheorghe" din Detroit la încheierea lucrărilor acestui prim congres bisericesc păstrează, peste timp, amintirea unui important moment din viața românilor americani.

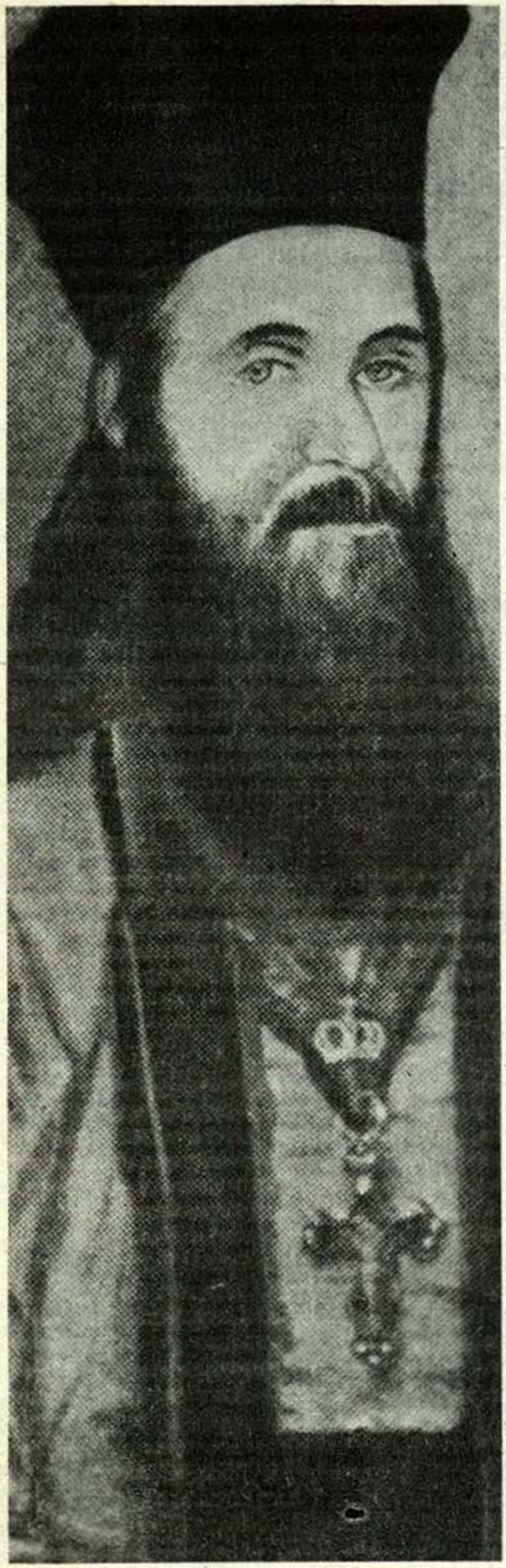

EUGEN HACMAN

un personaj istoric controversat

Prof. GEORGE URSUL,
Emerson College - Boston (S.U.A.)

Eugen Hacman este un controversat personaj istoric din secolul trecut şi care merită o reevaluare din partea istoricilor. În a sa A History of the Romanians **(O istorie a românilor), R.W. Seton-Watson** (Magazin istoric, **nr. 11,12/1989; 12/1990) scria: „Se pot adopta două păreri contrarii în ceea ce îl priveşte pe acest prelat. Nu poate exista însă nici o îndoială că a adus mari servicii cauzei ortodoxiei şi nu mai puţin naţionalităţii române din Bucovina". Nicolae Dobrescu, autorul unei istorii a Bisericii române, spunea că avea „o superioritate culturală, calităţi morale şi religioase". Pe de altă parte, Iorga considera că Hacman a fost ros de o „ambiţie exagerată". Unul dintre secretarii lui Hacman, pe nume Schonback, scria în** Telegraful român, **la moartea sa, că epitaful trebuia să poarte inscripţia: „Aici zace ambiţia nemăsurată şi băţoasă".**

Pentru unii, el a fost un înflăcărat patriot român, care a sprijinit dezvoltarea unui sistem şcolar românesc, a construit impozanta catedrală neo-clasică şi reşedinţa metropolitană din Cernăuţi, a ridicat şcoli şi biserici prin toată Bucovina şi şi-a folosit prieteniile şi relaţiile pe care le avea la Curtea din Viena pentru a asigura posibilităţi administrative mai largi pentru Biserica din Bucovina. Pentru alţii, el era rigid, încăpăţânat şi ambiţios, contra ideii de reprezentare a clerului şi laicilor în conciliile şi comitetele ecleziastice, opunându-se unirii tuturor românilor creştini ortodocşi din Imperiul habsburgic într-o singură mitropolie.

Cui a aparţinut iniţiativa?

Viitorul mitropolit s-a născut în 1793, în Văslăuţi, ţinutul Cernăuţi. Era băiatul cel mare al unei familii de ţărani săraci. După unii istorici, era de origine ucraineană, după alţii, română. Aş vrea să adaug că el era fratele mai mare al stră stră-bunicului meu, Nicolae Hacman (1806-1892). Potrivit tradiţiei familiei, amândoi erau români de origine şi descendenţii lor de patru generaţii au fost tot români. Familia Hacman se trăgea de la Hotin, din Basarabia, unde bunicul lui Eugen fusese hatman. Potrivit lui Constantin C. Giurescu, Hacmanii coborau dintr-una din cele mai vechi familii de oşteni ai Moldovei şi numele familiei fusese derivat din titulatura dregătoriei. Austriecii din Bucovina, unde a migrat familia, după ce soarta li s-a arătat potrivnică, au găsit mai uşor de pronunţat numele Hacman, în loc de Hatman.

După absolvirea şcolii primare, Eugen a fost ajutat de unul dintre unchii săi, Ignatie Hacman, profesor la Seminarul teologic din Cernăuţi, mai apoi stareţ la mănăstirea Dragomirna, să intre la şcoala unde preda şi el. Era unul dintre puţinii copii săraci care reuşeau acest lucru. La sfârşitul şcolii, a fost trimis în Austria pentru a-şi continua studiile de teologie, primind o bursă la Facultatea de teologie romano-catolică a Universităţii din Viena. Atunci l-a cunoscut pe arhiducele Ferdinand, viitorul împărat între anii 1835-1848, căruia i-a predat o serie de lecţii. A absolvit facultatea în 1823 şi a fost ordonat diacon de către mitropolitul Ştefan Straţimirovici, arhiepiscop de Karlowitz. S-a reîntors la Cernăuţi, ca profesor la şcoala ortodoxă elementară. Din 1827, după ce a fost ordonat preot, a fost numit profesor pentru studiul *Vechiului Testament* la Institutul Teologic, înfiinţat nu de multă vreme.

Eugen Hacman s-a numărat printre cei patru candidaţi dintre care urma să fie ales episcopul Bucovinei, după moartea lui Isaia Baloşescu. Melchisedec Lemeny a fost înlăturat, pentru că întreţinea contacte politice cu Mitropolia Moldovei, în ciuda unei interdicţii a autorităţilor habsburge. Ceilalţi doi candidaţi studiaseră doar la seminariile unor mănăstiri. Fostul său student, de curând devenit împărat, a semnat, la 8 mai 1835, actul prin care Eugen Hacman devenea episcop. La 15 august 1835, în vârstă de 44 ani, Hacman era consacrat la Karlowitz, de către Mitropolitul Straţimirovici. Din acel moment, evoluţia sa a devenit controversată. Nu pot fi puse sub semnul îndoielii serviciile pe care le-a adus diocezei. Pentru a îmbunătăţi calitatea muzicii religioase, care joacă un rol atât de important în liturghia ortodoxă, a creat, în 1838, o şcoală unde să fie pregătiţi preoţii, cantorii, membrii corurilor şi dirijorii. Acolo a studiat şi Ciprian Porumbescu. Din 1775 — când Habsburgii au inclus Bucovina în Imperiu — şi până în 1843, numărul parohiilor ortodoxe a fost limitat prin lege. Sporul natural de populaţie, înregistrat de români, impunea crearea unor noi parohii şi ridicarea altor biserici. Curtea imperială a aprobat, în 1843, un nou statut de organizare a Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina. Fiecare dioceză era împărţită în 12 protopopiate, ridicându-se numărul de parohii de la 186 la 241. Rămâne de stabilit rolul pe care l-a jucat Hacman în acest proces. Iniţiativa a aparţinut Curţii imperiale — mai greu de crezut —, sau şi-a folosit influenţa Eugen Hacman, intervenind în favoarea Bisericii?

O altă problemă venea din faptul că tot mai mulţi tineri români mergeau la Institutul teologic, dar după absolvire nu existau destule parohii pentru a fi repartizaţi. Prin noul statut, se permitea funcţionarea în aceeaşi parohie a unui preot mai în vârstă şi a unuia abia ieşit de pe băncile Institutului. Sigur, apăreau fricţiuni, uneori, între ei, iar veniturile parohiei trebuiau împărţite, dar soluţia s-a dovedit utilă. În anii care au urmat, s-au întemeiat 55 noi parohii, s-au ridicat biserici. Nicolae Hacman, nepotul episcopului, a devenit un renumit arhitect, autor al multora dintre noile construcţii.

Nu a mai apucat să fie instalat

Când a devenit episcop, Eugen Hacman a constatat că mulţi aspiranţi la preoţie, care băteau la porţile Institutului teologic, nu ştiau să citească în. româneşte, căci absolviseră şcoli din Bucovina unde limba de predare era germana. Se pare că a insistat pe lângă Ferdinand pentru crearea unui sistem de învăţământ în limba română în Bucovina. În 1844, împăratul a decis ca şcolile din regiune să se împartă în catolice, cu limba de predare germana, şi ortodoxe, în care să se înveţe în limba română. În zona dintre Prut şi Nistru se permitea şi folosirea limbii ucrainene, pentru imigranţii din Galicia.

Administraţia sa episcopală a fost afectată de revoluţia de la 1848. Din 1837, Hacman tinsese spre concentrarea întregii autorităţi ecleziastice în mâinile sale. Un critic l-a numit mai apoi „un despot natural", care a stabilit „un regim dictatorial", greu suportat de clerul de sub autoritatea sa. Îi trata de sus pe preoţi, care treceau cu greu de filtrul secretarului său, Constantin Czechowski. S-au semnalat şi cazuri de simonie. Aşa încât mulţi şi-au pus speranţele că anul 1848 avea să aducă schimbări. În luna aprilie, profesorii de la Institutul teologic şi de la Seminarul teologic s-au adunat pentru a redacta o listă de nemulţumiri. Li s-au alăturat şi reprezentanţii unor mari familii din Bucovina, mai ales cei din neamul Hurmuzachi. Prin abdicarea lui Ferdinand, Hacman era lipsit şi de un sprijin puternic. Existau însă şi revendicări obiective. Astfel, se cerea autonomie pentru Biserică, menţinerea caracterului ei românesc, ameninţat de masiva imigrare a ucrainenilor în Bucovina. S-a cerut ca pe viitor, episcopii să fie aleşi de o adunare a reprezentanţilor clerului şi laicilor şi ca toţi românii ortodocşi din Imperiu să fie grupaţi într-o singură mitropolie. S-a mai cerut şi ca un comitet să supravegheze însemnatul fond bisericesc, creat în secolul XVIII prin punerea la un loc a veniturilor mănăstirilor dezafectate.

Acceptând cererile exprimate, Hacman l-a dat afară pe secretarul său, pe alţi membri ai administraţiei care nu se bucurau de simpatie. De asemenea, limba română a înlocuit-o pe cea latină ca limbă de instrucţie în Institutul teologic. S-a creat şi o şcoală care să pregătească profesori de limba română. În sfârşit, Eugen Hacman s-a pus de două ori în fruntea unor delegaţii ale clerului şi laicilor bucovineni, care au mers la Viena pentru a-i prezenta personal împăratului Frantz Iosef cererile locuitorilor provinciei.

Cum în perioada care a urmat, autoritatea imperială s-a restabilit, multe dintre cererile formulate în 1848 au rămas literă moartă, Hacman continuându-şi stilul dictatorial. Totuşi, el a mărit salariile preoţilor şi a creat un sistem de pensii pentru văduvele lor. S-a publicat şi primul calendar diocezal.

La început, cât a avut relaţii de prietenie cu Andrei Şaguna, Eugen Hacman s-a declarat în favoarea unei singure Mitropolii pentru toţi românii din Austro-Ungaria. Ulterior, cum relaţiile dintre ei s-au răcit — fie că Şaguna nu vroia să îi acorde lui Hacman rangul suprem, fie că acesta nu dorea să împartă importantul venit al Bisericii bucovinene — el s-a opus ideii.

La 15 iulie 1844, Hacman a pus temelia unei impozante catedrale în stil neo-clasic, dedicată Sfântului Spirit. Era, totodată, o declaraţie de independenţă a românilor, comparabilă cu cea reprezentată, în vremea ei, de Curtea de Argeş. Ea a fost sfinţită în iulie 1864 şi în aceeaşi lună Hacman a pus piatra de temelie pentru o altă grandioasă construcţie: reşedinţa episcopală, căminul Seminarului, capela şi oficiile diocezane. Proiectate de arhitectul Glavka, clădirile au fost terminate nouă ani mai târziu. În perioada stăpânirii sovietice, întreg ansamblul a devenit Universitatea din Cernăuţi.

Din păcate, stilul autoritar al lui Eugen Hacman a îndepărtat o parte dintre profesorii de la Institut, care au plecat în Moldova. La 11 septembrie 1870, Hacman a cerut Curţii imperiale ridicarea episcopiei sale la rangul de mitropolie. Abia la 23 ianuarie 1873, după ce a făcut mai multe vizite la Viena, a obţinut aprobarea imperială, fiind numită Mitropolia Bucovinei şi Dalmaţiei. N-a mai apucat să fie instalat, căci a murit la 12 aprilie 1873, pe când se afla la Viena. Corpul i-a fost adus la Cernăuţi, fiind îngropat în Catedrală.

Rămân încă multe aspecte ale vieţii sale insuficient cunoscute: primii săi ani de viaţă, cursurile urmate şi profesorii pe care i-a avut la Viena, prieteniile legate, pasiunile şi gusturile sale, care erau concepţiile lui despre relaţia dintre Stat şi Biserică, despre statutul minorităţilor în Imperiu şi al majorităţii din Bucovina. Pornind de la cariera lui, se poate studia problema condiţiei religioase a românilor din Bucovina, comparativ cu cea a românilor din Transilvania. Sau de ce a permis Hacman ucrainenilor să îşi folosească limba în biserică. Care au fost relaţiile lui cu împăraţii Ferdinand şi Frantz Iosef, cu alţi membri ai Curţii imperiale. Ce credeau autorităţile austriece despre el. Care erau raporturile lui exacte cu pătura înstărită a românilor din Bucovina şi cum se considerau reciproc.

Chiar dacă Hacman a fost un autocrat, nu se poate să nu fii impresionat de solidele lui realizări. ■

COPERTELE

① „Zeci de mii de români stau gata a se arunca în cel mai mare pericol pentru o singură idee îmbrăcată în vorba **naţionalitate,** încât un tiran oricare ar trebui să stârpească pe toţi naţionalii pentru ca să poată subjuga acest pământ", scria în 1848 George Bariţiu, relevând puternica aspiraţie a poporului nostru spre unitate şi independenţă naţională, idealuri împlinite prin Unirea din 1859, prin dobândirea deplinei independenţe de stat în 1877-1878 România devenind regat la 1881, şi apoi realizând Marea Unire din 1918. În imagine un tablou alegoric de la finele veacului trecut reprezentând **Independenţa** României **(Revoluţie şi naţionalitate,** p.2)

②④„Veşminte roşii, verzi, întunecate/ n-au fost femei să poarte/ sau în mai blond şi dulce mod să-şi strângă/ cosiţele, ca ea ce mă despoaie/ de vrere, de puteri, de libertate...", elogia în vers, în urmă cu peste 650 ani, Francesco Petrarca (trad. Eta Boeriu) frumuseţea feminină asociată farmecului vestimentar. Pe **coperta ②** stânga, de sus în jos, trei frumuseţi răpite timpului prin artă: „La Fornarina", pictată de Rafael; Anna de Clèves, portret de Holbein şi Tânăra cu diademă a lui Leonardo da Vinci. **Coperta ④:** un vas de Sèvres din 1764-1771, cu o ilustraţie a legendei lui Pygmalion, cel pentru care zeiţa Atena a însufleţit statuia Galateei şi, pe **coperta ②** dreapta, un alt vas de Sèvres, din 1800, cu chipul lui Napoleon, după un tablou de François Gérard **(Napoleon, moda şi puterea,** p.48)

PLANSELE

①②③④ Fotografii inedite, din colecţiile Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române, executate în 1906, la manevrele regale de la Ploieşti, organizate cu prilejul celor patru decenii de domnie a regelui Carol I.

Planşa ① Arcul de triumf (sus) şi regina Elisabeta (x) şi principesa Maria (xx); **planşa ②** chioşcul regal (sus) şi principele Ferdinand (x) şi generalul George Manu (xx), ministru de interne; **planşa ③** pe câmpul de manevre; ataşaţii militari străini (sus) şi Carol I (x), principele Ferdinand, generalul G. Manu; **planşa ④** alte instantanee de pe câmpul de manevre

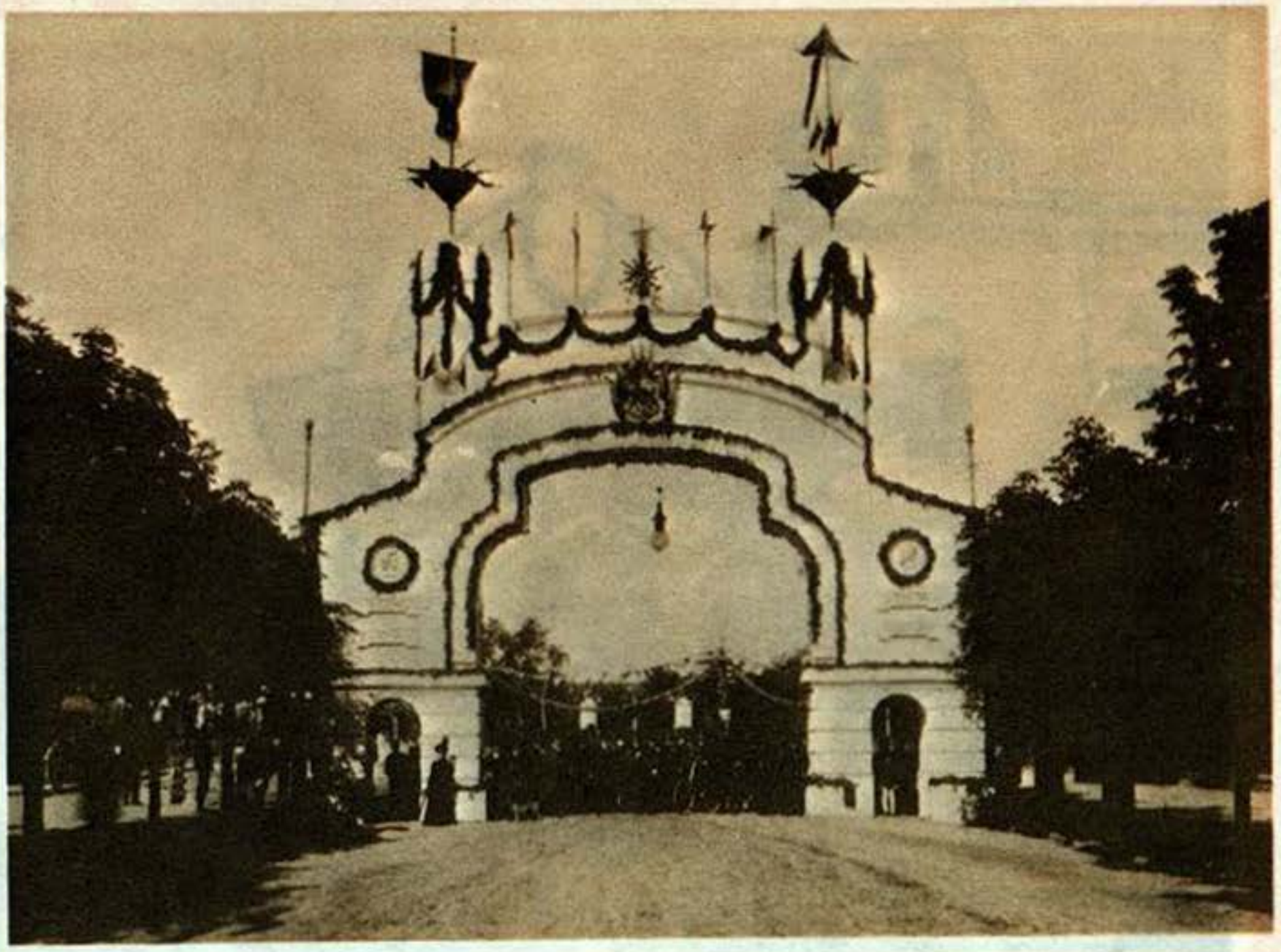

Album istoric

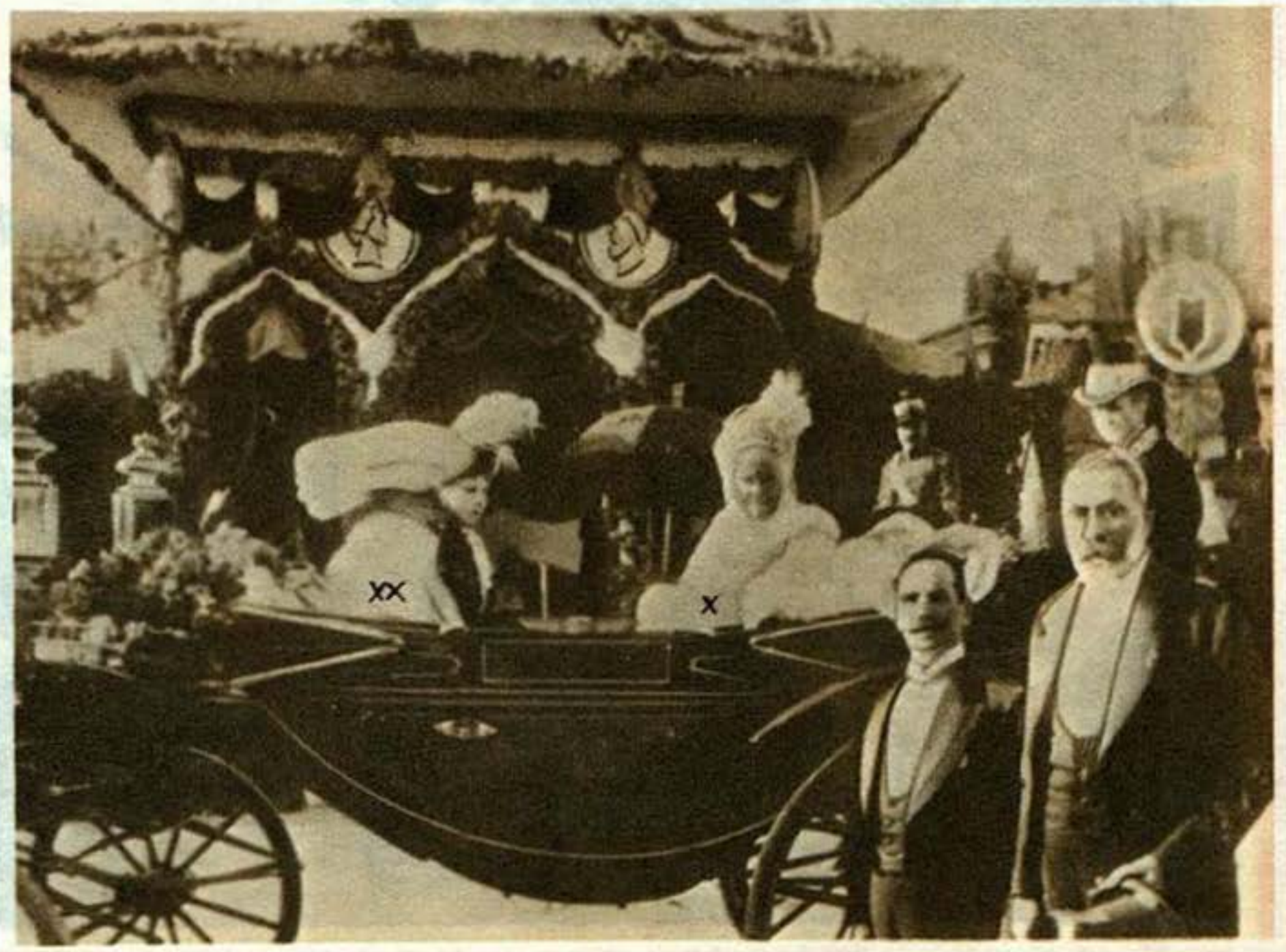

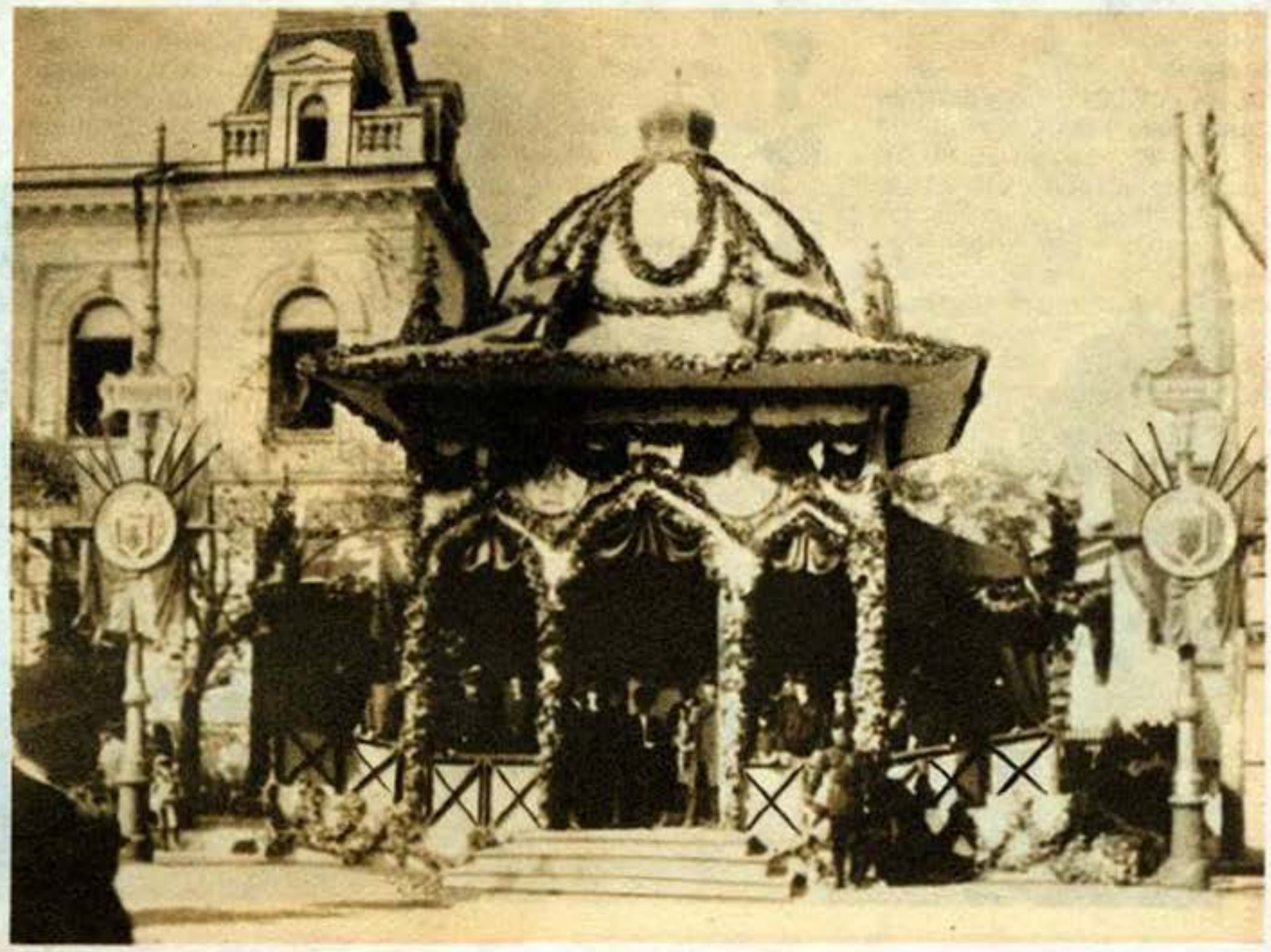

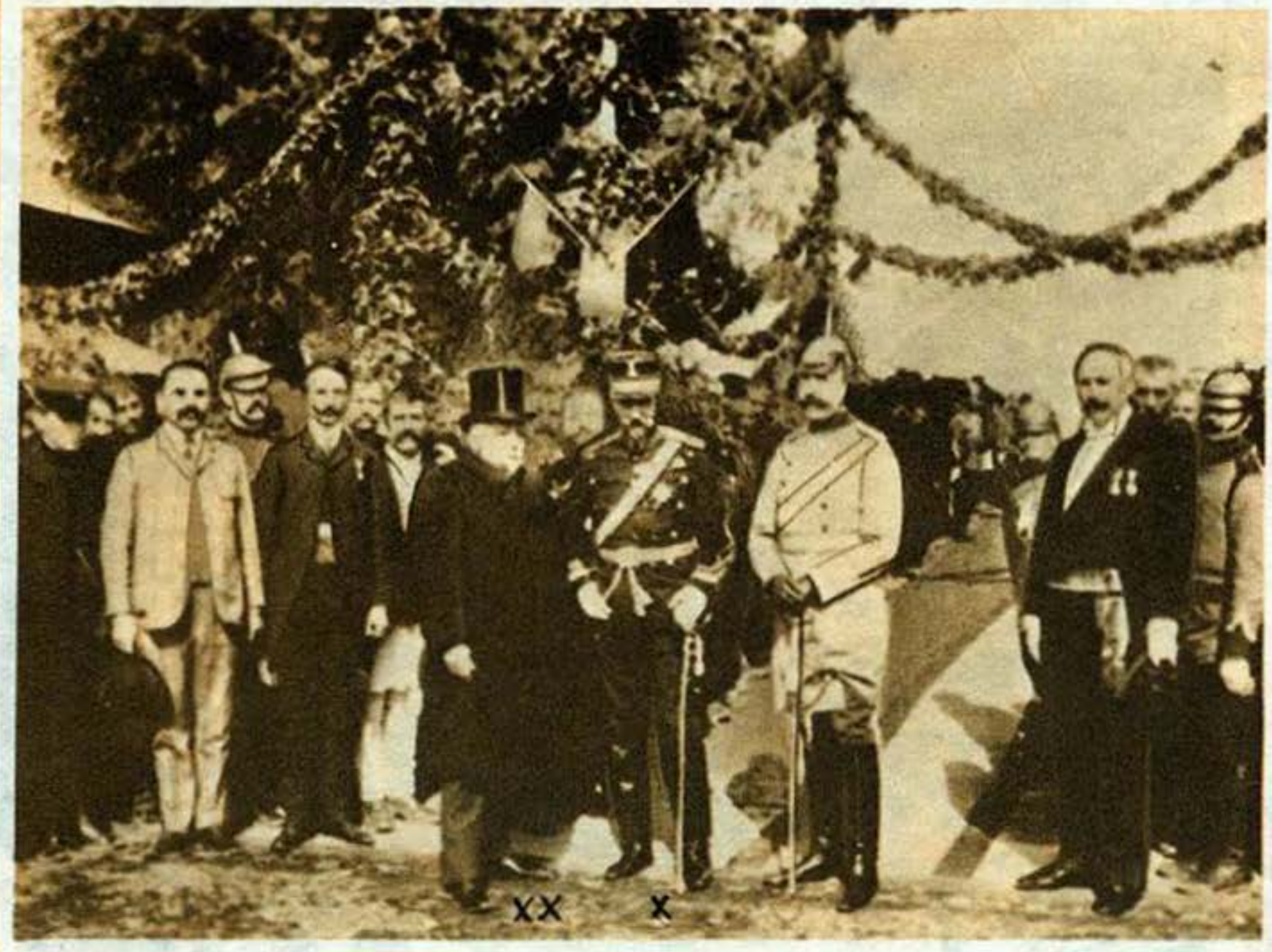

XX X

RHÔNE POULENC

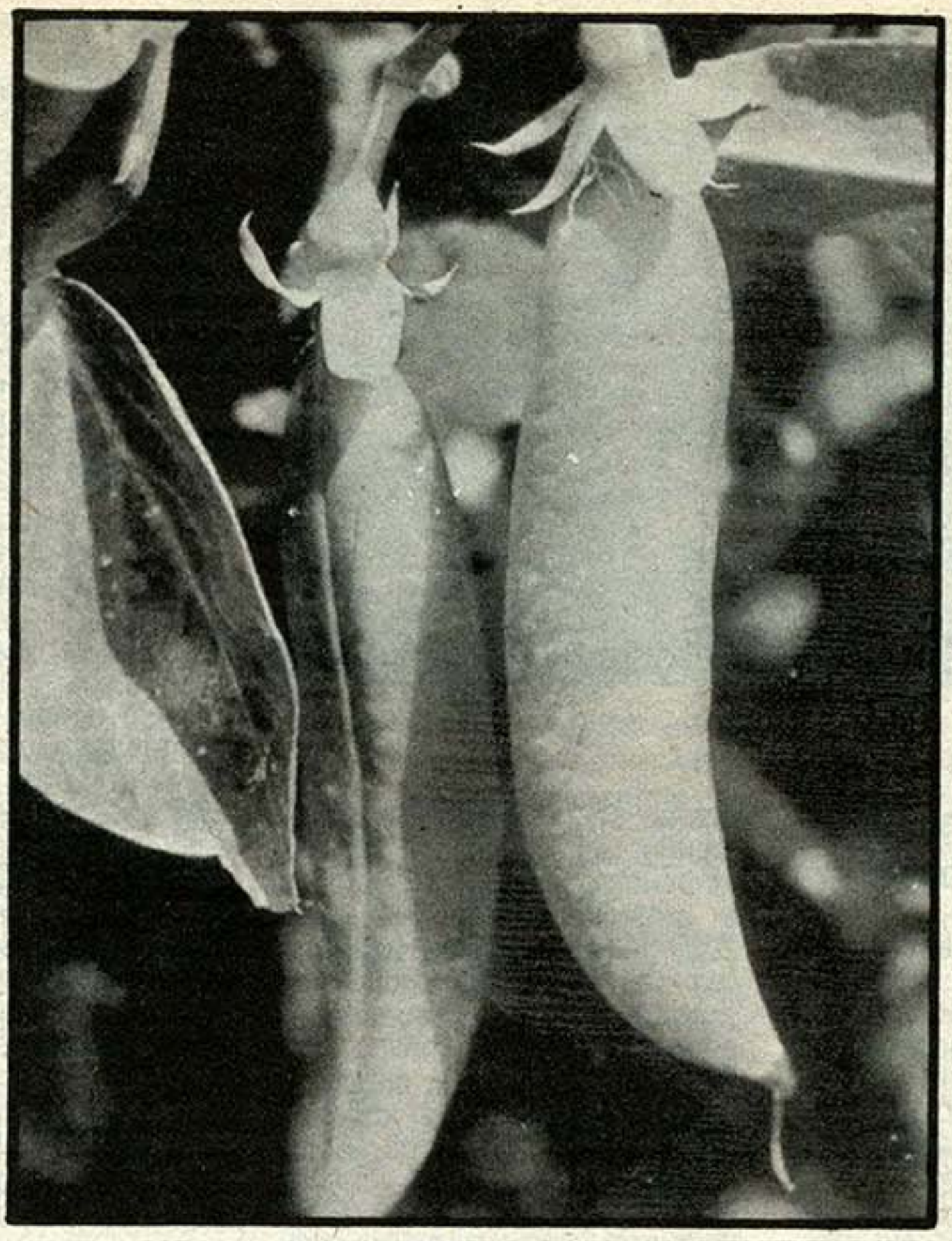

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

Politica agricolă a Pieţei Comune s-a născut odată cu crearea organizaţiei, în anul 1957. Cei şase membri fondatori doreau să obţină, printr-o politică agricolă comună, necesarul de produse alimentare. În acel moment, Europa, în care se mai făceau încă simţite efectele războiului, ducea lipsă de asemenea produse, în vreme ce Statele Unite deţineau monopolul pieţei mondiale. Agricultorilor — pentru a fi convinşi să producă — li se garanta cumpărarea întregii recolte şi venituri decente. Erau garantate de stat şi preţurile la produsele agricole, chiar dacă uneori tarifele practicate depăşeau preţurile de pe piaţa mondială. Se impuneau taxe vamale produselor agricole importate pentru a proteja producătorii interni. Exportatorilor li se plătea diferenţa între preţul intern şi cel de pe piaţa mondială, în cazul în care vindeau marfa pe alte pieţe. Vreme de aproape trei decenii, politica agricolă comunitară a fost un succes. Europa occidentală şi-a asigurat necesarul intern, oferind mari cantităţi de produse şi la export. Dar, cu timpul, a apărut şi reversul medaliei. Subsidiile alocate agriculturii au ajuns să deţină o pondere de 70% în bugetul Comunităţii Europene. Venitul mediu pentru agricultori nu a mai putut fi menţinut. Astfel că în luna mai, 1992, miniştrii agriculturii din cele 12 state — cât număra atunci Piaţa Comună — au hotărât să treacă la aplicarea reformelor „MacSharry“, botezate după numele comisarului european pentru agricultură. Scopul lor: controlul producţiei, reducerea cheltuielilor pentru subsidiile la export, îmbunătăţirea protecţiei mediului, acomodarea cu obiectivele GATT. Restrângerea producţiei urmează să fie realizată prin „îngheţarea“ pământului arabil.

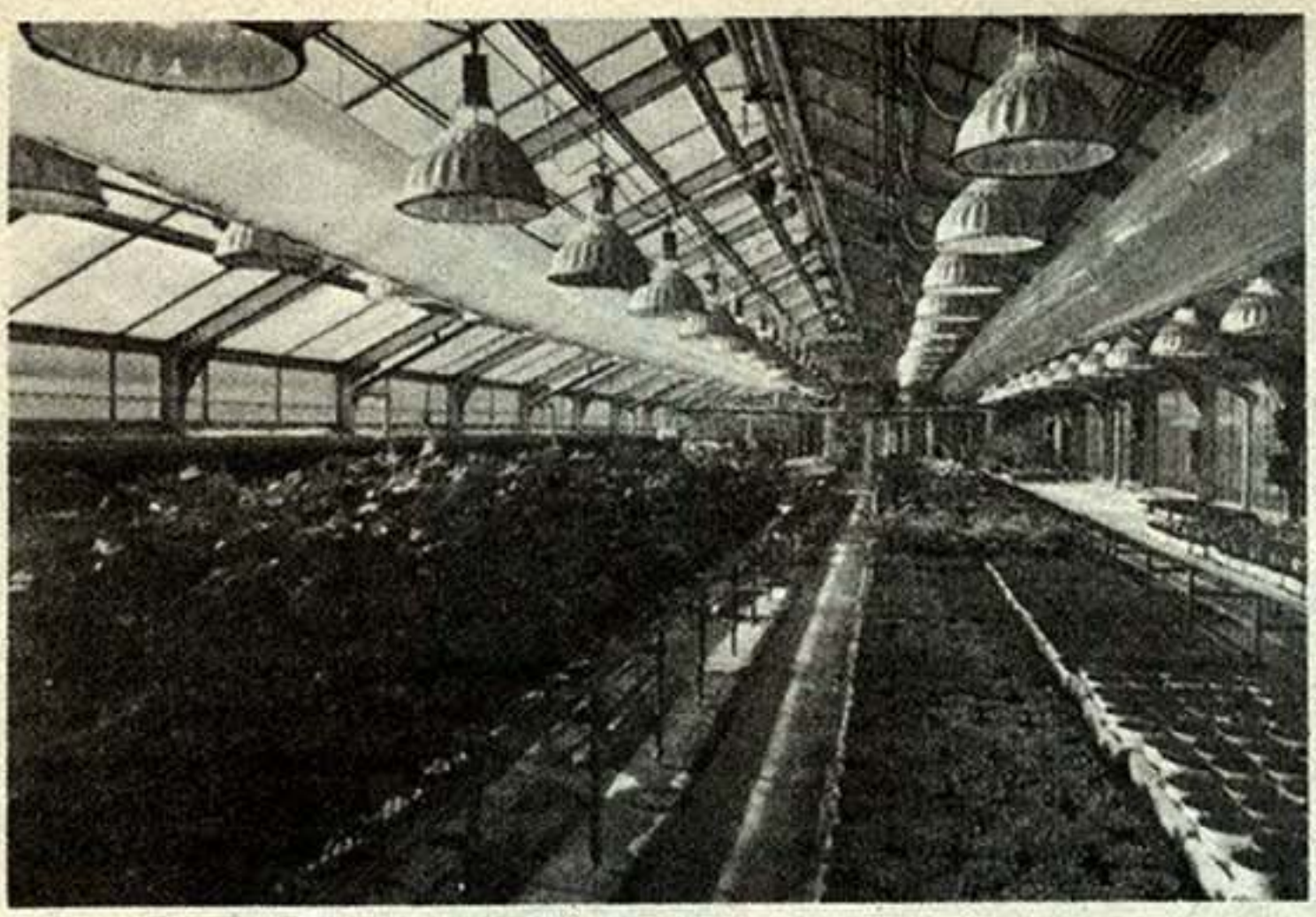

Centrul de cercetări de la Ongar, din Marea Britanie

Adaptare rapidă la noua situaţie

Pe lângă efectele avute asupra agricultorilor – mass-media ne-a adus şi nouă ecoul lor –, evident că măsurile de mai sus s-au răsfrânt şi asupra pieţei produselor agro-chimice. Încă din 1991 aceasta se redusese cu 1%, scădere accentuată din 1992. Într-un interviu acordat anul trecut cotidianului *Les Echos*, domnul Jean-René Fourtou preciza că „scăderea cererii, ca urmare a reformei politicii agricole comune, a avut asupra sectorului nostru Agro efecte mai pronunţate decât se prevăzuse". Pierderi însemnate au înregistrat şi ceilalţi mari producători de substanţe de protecţie din lume.

Înainte de a vedea cum este pregătit sectorul Agro al Grupului *Rhône-Poulenc* să facă faţă noii situaţii, se impune o precizare. Aşa cum FAO (Organizaţia Naţiunilor Unite pentru alimentaţie şi agricultură) a precizat în mai multe rânduri, nu este vorba de o criză reală de supraproducţie. Surplusul de grâu, mult invocat, nu depăşeşte în realitate consumul mondial pentru două luni. Ca să nu mai punem la socoteală zonele unde cerealele, produsele agricole în general, sunt deficitare. În paralel cu măsurile luate de Uniunea Europeană, se derulează programe menite să asigure resursele alimentare pentru o populaţie a globului estimată în anul 2025 la 10 miliarde locuitori, ceea ce nu ar fi posibil, mult timp, cu actualele practici agricole, prea puţin atente la problemele ecologice. În concluzie deci, nu este o criză absolută a agriculturii şi, implicit, a produselor agro-chimice, ci mai curând un moment de reaşezare a obiectivelor şi de adaptare a producătorilor la noile cerinţe.

În aceste condiţii, orientarea către o agricultură intensivă şi ecologică este deplin justificată. În Europa Occidentală, este singura soluţie pentru optimizarea unor suprafeţe agricole mai mici, respectând totodată normele draconice impuse pentru protejarea mediului înconjurător, a solului în primul rând. Există apoi piaţa Europei de Est, recent deschisă, şi cea a Asiei.

Sectorul Agro al Grupului *Rhône-Poulenc*, examinând situaţia existentă, şi-a revăzut strategia, corijând, acolo unde era cazul, orientările sale. În general, cele pe termen lung au fost confirmate, ceea ce demonstrează capacitatea de analiză şi previziune a specialiştilor săi, fiind totodată o confirmare a politicii duse în domeniul cercetării. Portofoliul excepţional de produse noi de care dispune, capacitatea de adaptare rapidă la cerinţele oricărei pieţe i-au permis să facă faţă noilor dificultăţi.

Aşa cum a declarat de curând preşedintele sectorului Agro al Grupului *Rhône-Poulenc*, până în anul 2000, se va lansa câte un produs nou în fiecare an, în medie. „Suntem condamnaţi să inovăm – spunea dânsul – pentru că paraziţii se adaptează tratamentelor". Iar noile produse vor răspunde atât cerinţelor economice, cât şi celor ecologice. Pentru a se conforma celui de al doilea criteriu, produsele trebuie să aibă o ţintă cât mai precisă, să fie cât mai eficace în doze cât mai mici şi să nu aibă efecte asupra mediului. O atenţie deosebită se acordă şi problemelor de manipulare. Sunt preferate granulele, gelurile sau substanţele lichide, în săculeţi hidrosolubili şi biodegradabili. Produsele, introduse în pulverizatoare sau împrăştiate la rădăcina plantelor, înlătură astfel orice pericol de contaminare prin manipulare sau datorită ambalajelor.

Către o agricultură biologică

Impactul pesticidelor asupra sănătăţii oamenilor şi a animalelor nu a constituit dintotdeauna o preocupare pentru producători. Abia prin anii '50 vânătorii şi apicultorii au sesizat efectele negative produse asupra animalelor. Iar DDT-ul a fost interzis prin anii '70. Era pentru prima oară când se recunoştea că pesticidele nu sunt chiar atât de inofensive pe cât se pretinsese până atunci.

Produsele chimice vor reprezenta încă multă vreme principalul utilaj în combaterea dăunătorilor, sunt de părere specialiştii. Dar concepţia asupra producerii şi utilizării lor s-a modificat radical. Studii toxicologice şi ecotoxicologice aprofundate preced omologarea oricărui produs. Sunt favorizate produsele biodegradabile, care se descompun în substanţe inofensive, precum apă, azot, fosfat. S-au redus foarte mult dozele (până la câ-

teva grame la hectar, în cazul unor produse), păstrându-se eficacitatea în combaterea dăunătorilor.

Dar rezultatele cele mai spectaculoase se aşteaptă din partea biotehnologiilor, formulă sub care sunt cuprinse un ansamblu de metode ştiinţifice prin care se poate acţiona la nivelul cel mai intim al vegetaţiei, cromozomul şi gena.

Un prim pas a fost realizat prin îmbunătăţirea tehnicilor de tratament a seminţelor. Prin metodele biotehnologiei, se obţin soiuri cu randamente sporite. Dar seminţele acestora au nevoie de o protecţie mărită. Un bob de grâu, semănat toamna, are de înfruntat mai întâi ciupercile care îl năpădesc şi-i iau, în profitul lor, rezervele de amidon şi de proteine, indispensabile germinării. Intervin apoi insectele, care devorează sămânţa. Pentru a o proteja eficient, era nevoie de o tehnică de tratament complet nouă. Ea constă în introducerea seminţei, prin complicate procedee, într-un înveliş care o protejează, fără a-i stânjeni germinarea şi dezvoltarea ulterioară. Învelişul este alcătuit dintr-un amestec de polimeri şi minerale, în care se introduc şi produsele destinate să o protejeze, un cocktail savant dozat de fungicide şi de insecticide. Tratamentul acesta permite o reducere de 20–30 ori a cantităţii de substanţe de protecţie ce trebuiau folosite. Deja, o tehnică nouă, peliculareа, care aduce importante economii materiale, a fost pusă la punct. Pelicula, realizată din polimeri biodegradabili, aderă perfect la sămânţă şi permite eliberarea treptată a substanţelor active destinate să protejeze sămânţa. Se poate aplica în straturi succesive, care să permită acţiunea succesivă a diverselor substanţe, eliberarea lor fiind calculată în funcţie de stadiul de germinare. Procedeul va putea fi aplicat şi seminţelor obţinute pe cale artificială, care vor avea nevoie să fie plasate într-un gel hrănitor. *Rhône-Poulenc* ocupă astăzi locul trei în lume în domeniul tratării seminţelor. Costul încă foarte mare al acestor tratamente, al procedeelor de bioinginerie menţin evidentă graniţa dintre agricultura chimică şi cea biologică, dar pe măsură ce preţurile vor scădea, cea din urmă va lua locul celei dintâi.

Iată deci, foarte pe scurt, care este locul sectorului Agro al Grupului *Rhône-Poulenc* între marii producători de produse agro-chimice. Să vedem acum care este oferta sa pentru piaţa română. Practic, se oferă produse pentru aproape toate culturile de la noi. În următorii doi ani, intenţia lui *Rhône-Poulenc România* este să ofere cel puţin un produs pentru fiecare cultură. Toate acestea vor fi produse ecologice, care să nu aibă efect asupra entomofaunei utile, recomandate de Organizaţia internaţională de luptă integrată (O.I.L.B.). Oferta ţine cont de specificul zonal stabilit împreună cu specialiştii români. Astfel, se oferă trei erbicide, adaptate structurilor de buruieni din zona de est, cea de sud şi cea de nord-vest. Deci, soluţia anterioară de erbicidare masivă este abandonată în favoarea unor răspunsuri concrete la probleme la fel de concrete şi de specifice. În cazul culturilor de floarea-soarelui, se va putea utiliza o singură substanţă pentru distrugerea buruienilor, atât în preemergenţă, cât şi în postemergenţă. Credem că pentru cei interesaţi ar fi utilă o trecere în revistă a gamei de produse. Să începem cu erbicidele: *Buctril M280* (combate buruienile dicotile din cereale şi in); *Oxytril M* (toate buruienile dicotile din cereale); *Tolkan, Cougar* (buruieni mono şi dicotile din cereale); *Pardner, Pardner-atrazin* (buruieni mono şi dicotile din cultura porumbului); *Asulox* (buruieni dicotile din lucernă); *Modown 4 F* (buruieni dicotile din floarea-soarelui).

La regulatori de creştere: *Ethrel 480* (grăbeşte coacerea tomatelor); *Cerone* (împotriva căderii cerealelor).

Pentru tratamentul seminţei: *Panoctine 35* (tratarea seminţei de grâu). Fungicidele oferite sunt: *Aliette, Mikal, Mikal-B, Mikal-M* (împotriva manei la viţa-de-vie, hamei, legume); *Rovral, Calidan* (combat putregaiul cenuşiu la viţa-de-vie); *Vectra 10 SC* (făinare la viţa-de-vie, făinare şi rapăn la pomi); *Syllit* (rapăn la pomi); *Granit 20 SC* (boli foliare la cereale).

Insecticide: *Zolone* (care protejează fauna utilă; viermele merelor); *Sevin* (gândacul din colorado); *Sherpa* (musculiţa albă); *Larvin* (protejează fauna utilă; larve miniere la pomi, lobesia la viţa-de-vie). ■

(Va urma)

Dorin MATEI

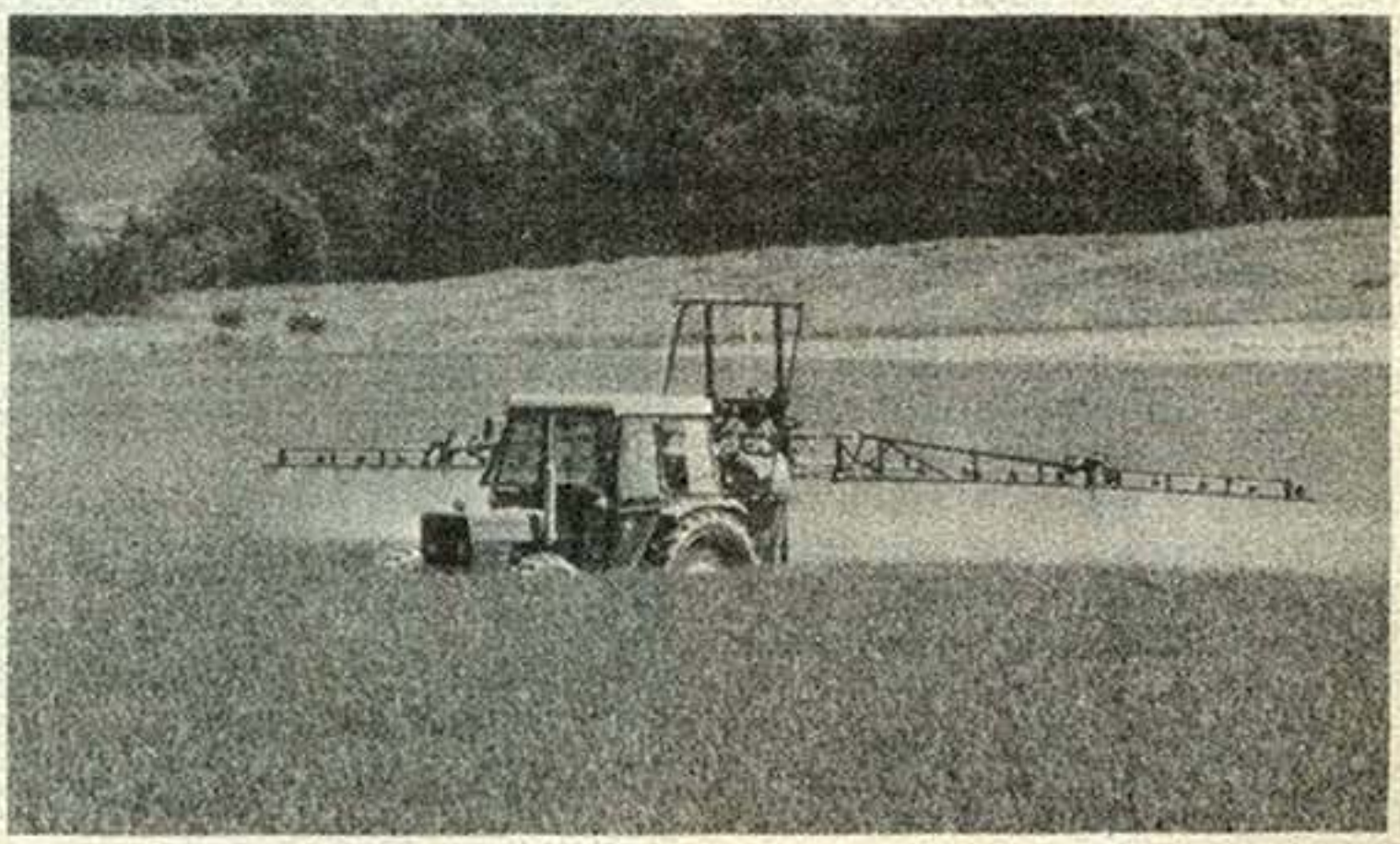

Theodor II sau megalomania sinucigaşă

JAMES McCEARNEY

Conform unei vechi legende, Etiopia avea să fie condusă, cândva, de un mare rege pe nume Theodor, care, recucerind Ierusalimul şi Locurile sfinte ale Islamului şi reînvilind gloria regelui Solomon, va reda ţării grandoarea de odinioară. Acest vis măreţ, transmis prin secole de scrierile călugărilor, părea a se realiza la mijlocul secolului XIX, când un anume Kassa Haylu, preluându-şi numele de legendă, Theodor, şi de rege al regilor şi, totodată, asigurându-se de alianţa celui mai puternic imperiu creştin al lumii de atunci, Imperiul britanic, va purcede la construcţia unui edificiu statal întemeiat exclusiv pe... visuri. Amarnică deziluzie pentru monarh. El va sfârşi prin a se sinucide. Cu un glonţ în gură. Era 11 aprilie 1868[1].

Dar ce spune istoria?

Un tâlhar la drumul mare...

Kassa Haylu se naşte în 1818 în sud-vestul Etiopiei, ca descendent al reginei din Saba. După moartea tatălui său, vecinii săi îi confiscă pământurile, iar văduva este atât de săracă, încât, pentru a-şi asigura traiul, este nevoită să vândă pe străzile oraşului Gondar, pe atunci capitala imperiului, o substanţă numită *Kuso*, un leac împotriva teniei. La început, tânărul Kassa Haylu este crescut într-o mănăstire de lângă lacul Tana, apoi este încredinţat spre educare unui unchi, un intrigant.

Ajuns la maturitate, Kassa Haylu devine *shefta*, adică tâlhar la drumul mare, un fel de Robin Hood al pădurilor etiopiene. Împărţind viaţa aspră a oamenilor săi, participând chiar şi la lucrările agricole, Kassa îşi conduce banda de aventurieri şi tâlhari la atacarea caravanelor, pe drumul între Nilul Albastru şi Marea Roşie. El împarte prada de la negustorii musulmani ţăranilor creştini. De altfel, îşi cultivă asiduu popularitatea, întrucât nu are de gând să rămână *shefta*. După ce-şi va fi redobândit pământul strămoşesc, plănuieşte să cucerească tronul imperial, pentru a face din Etiopia un stat modern şi organizat, un imperiu creştin ce va deveni teroarea Islamului.

Energic, curajos, deschis inovaţiilor tehnice, Kassa Haylu este şi o redutabilă căpetenie războinică. Către anul 1845 este deja destul de puternic pentru a-i nelinişti nu numai pe stăpânii regiunii Kuara, unde operează el, ci şi pe regina mamă. În consecinţă, aceasta trimite o armată pentru a-l zdrobi pe fiul „vânzătoarei de Kuso". Dar armata imperială este cea zdrobită, astfel încât lui Kassa Haylu i se recunosc drepturi asupra întregii provincii Kuara, iar căpetenia Gondarului îi dă fiica în căsătorie. Această căsătorie dinastică va deveni una din dragoste. Iar Kassa Haylu va intra în rândul marilor stăpâni feudali.

Ei guvernează ţara. În conflictul clasic din societăţile feudale dintre proprietarii turbulenţi şi monarhie, aceasta din urmă este cea care pierde. Provinciile devin acum practic independente, în timp ce feudalii îşi dispută tronul imperial. Anarhia creşte de la domnie la domnie: în 1800 se numără nu mai puţin de şase pretinşi împăraţi concurenţi. Este *zamana masafent* — timpul judecătorilor — când fiecare, în lipsa unei autorităţi politice legitime, trebuie să-şi facă singur dreptate.

Deşi imperiul nu se dezmembrează complet, împăratul este o jucărie în mâinile stăpânilor feudali. Veniturile anuale ale negusului nagasti (regelui regilor) se cifrează la 35 000 taleri, în timp ce acelea ale raşilor (căpeteniilor) provinciilor Tigre şi Choa sunt de 75 000 şi, respectiv, 85 000. Islamul avansează. Triburile galla-musulmane şi semi-nomade, sprijinite de turci, ocupă pământurile creştinilor. Egiptul, vizând expansiunea pe Nilul superior, tatonează apărarea etiopiană. În 1838, o incursiune a trupelor lui Mehmet Ali *(Magazin istoric*, nr. 4/1984) dă alarma. În 1841 Egiptul se instalează la Massauah, port la Marea Roşie. În 1848, o armată egipteană îl învinge dur, în chiar fieful său de la Kuara, pe Kassa Haylu. În timp ce anarhia etiopiană se agravează, se profilează din nou ameninţarea musulmană. La sfârşitul sec. XV şi în prima jumătate a sec. XVI, statul feudal etiopian purtase lupte grele împotriva sultanatelor arabe de pe coasta Somaliei.

Către mijlocul secolului XIX, în ţară îşi dispută supremaţia patru seniori: rasul din Tigre, în nord-est, cel din Amhara, de care depinde împăratul marionetă de la Gondar, cel din Godjam, la sud de lacul Tana, şi cel din Choa, în est. Rasul de la

[1] Reproducem acest articol — cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre — din revista franceză *Historama*.

Gondar şi cel din Godjam sunt înlăturaţi în cursul unor războaie civile şi Kassa Haylu se stabileşte pe teritoriile lor. În 1855, rasul din Tigre trimite după *abuna*-ul — patriarhul Bisericii — pentru a-l unge stăpân, dar faţa bisericească, aflată în mâinile lui Kassa Haylu, îl încoronează pe acesta în locul rasului din Tigre, care va fi bătut şi făcut prizonier de noul împărat. Kassa Haylu ia numele de Theodor.

Acest gest nu este aleatoriu. *Gloria regilor*, o epopee naţională datând de la începutul sec. XIV, prezice că va veni vremea unui mare rege Theodor, drept şi loial. Deci însuşi numele de Theodor este conform programului.

... şi decepţiile lui

Theodor este convins că puterea decurge din modernizare. În ochii misionarilor protestanţi, împăratul cel nou va fi în curând un fel de Henric VIII etiopian. Pentru a restabili finanţele imperiale, Theodor confiscă pământurile bisericii. Desfiinţează comerţul cu sclavi, însă fără a îndrăzni să se atingă de sclavie în sine. Creează o armată permanentă şi profesionistă, înlocuind hoardele feudale, ale căror prădăciuni devastau satele. Recrutează meseriaşi europeni, care să înveţe poporul său tehnicile moderne.

În efortul său modernizator, negusul nagasti este ajutat de un aventurier englez, John Bell, pe care-l face mare şambelan, cât şi de consulul Marii Britanii, Charles Plowden. Misionarii protestanţi, germani şi englezi, curg puhoi. Pentru Theodor, modernizarea trece prin alianţa cu europenii, mai ales cu englezii.

Dată fiind dificultatea realizării comunicaţiilor, Etiopia este prea mare pentru ca un regim centralizat să se poată impune. Theodor este nevoit să treacă dintr-o provincie în alta pentru a înfrânge revoltele succesive, adesea conduse de guvernatorii numiţi chiar de el. În zadar aspiră la pacea civilă. Cu sabia şi-a cucerit tronul, cu sabia trebuie să se menţină pe el.

Până în 1860, Theodor îşi urmăreşte curajos visul. Apoi, moartea soţiei sale urmată de a lui Bell, ucis în lupta cu rebelii, apoi cea a lui Plowden, rănit mortal în aceeaşi împrejurare, îl lipsesc de singurii săi sfetnici de încredere. Caută consolare în alcool şi desfrâu. Idealul care l-a susţinut până atunci se uzează, pe măsură ce se lasă cuprins de pesimism. Visul său privind o Etiopie puternică şi civilizată este înecat în sângele pe care trebuie să-l verse pentru a se menţine la putere. Purtându-se ca un barbar, pentru a lupta împotriva barbariei — ordonă să fie masacraţi 2 000 de prizonieri, pentru a răzbuna moartea lui Bell —, suveranul are sentimentul că duce o luptă solitară şi disperată împotriva forţelor infernului.

Este prea mult pentru un echilibru psihologic oricum fragil. Accesele sale de mânie se transformă în crize de nebunie devastatoare. Având un caracter instabil, încetul cu încetul, Theodor alunecă spre demenţă. Totuşi, anul 1862 îi aduce o speranţă: soseşte un nou consul britanic, căpitanul Charles Duncan Cameron. În plus, Cameron este purtătorul unui mesaj amical din partea reginei Victoria şi al unui cadou regal: o pereche de pistoale bogat ornamentate şi gravate cu numele împăratului. Alianţa engleză este restabilită. Theodor îşi recapătă forţele. Euforic şi încrezător, cere ajutorul în numele fraternităţii creştine împotriva Islamului şi aşteaptă de la Cameron serviciile ireproşabile oferite cândva de Plowden şi Bell.

Decepţia avea să fie pe măsura aşteptărilor. Imensă. Trec lunile şi anii şi de la Londra nu vine nici un răspuns. Din motive temeinice, întrucât scrisoarea lui Theodor s-a rătăcit în fişierele Foreign Office-ului. Cameron nu este un Plowden, nu ştie nimic despre Etiopia şi nici nu se sinchiseşte să afle. Fără a-l preveni pe Theodor, el se deplasează la Massauah pentru a prelua curierul de la Londra şi, potrivit instrucţiunilor primite, pleacă în Sudan în căutare de bumbac, urgent necesar uzinelor din Lancashire, care şomează în urma războiului de secesiune. Or, Massauah şi Sudanul sunt teritorii musulmane. Pentru Theodor, orice persoană ce se duce acolo se află în legătură cu duşmanii săi. Tăcerea Londrei şi deplasările lui Cameron îl fac pe împărat să se creadă trădat de aliatul în care îşi pusese toate speranţele.

La întoarcerea sa la curtea imperială, în 1864, Cameron, care nu bănuieşte nimic, este aruncat la închisoare şi torturat. Deşi încătuşat zi şi noapte, Cameron reuşeşte să trimită un mesaj colonelului Merewether, rezident britanic la Aden. Londra, înştiinţată în felul acesta de suferinţele consulului său, sfârşeşte prin a hotărî trimiterea unei misiuni pentru a-i negocia eliberarea, ceea ce ar trebui să fie o chestiune cu atât mai uşoară cu cât solicitările formulate de Theodor în scrisoarea sa — între timp găsită — vor fi satisfăcute. Misiunea este încredinţată lui Hormudz Rassam, un irakian creştin devenit cetăţean britanic. El reuşeşte să-l întâlnească până la urmă pe Theodor, lângă lacul Tana, în octombrie 1865. Emisarul este bine primit, copleşit cu atenţii şi cadouri, dar Cameron rămâne tot în temniţă. Rassam înţelege repede că nu este un invitat de onoare ci, ca toţi europenii aflaţi în Etiopia, un ostatec, la discreţia capriciilor din ce în ce mai imprevizibile ale împăratului.

Londra ştie geografie

De fapt, Theodor se joacă de-a pisica şi şoarecele cu ostatecii săi. Ei sunt poftiţi să urmeze curtea în deplasările acesteia şi apoi lăsaţi la reşedinţa din Magdala a lui Theodor, unde ba se bucură de condiţii de lux, ba sunt aruncaţi în lanţuri în fundul închisorii. De asemenea, misiona-

rii şi meseriaşii sunt ba îndemnaţi să-şi continue activitatea, ba închişi împreună cu diplomaţii. Theodor încearcă să obţină de le ei ca, în loc să-şi folosească priceperea pentru a-i învăţa meşteşuguri manuale pe supuşii săi, să fabrice arme şi muniţii destinate armatelor imperiale. De altfel, el aduce la cunoştinţa colonelului Merewether că ar fi dispus să-i lase pe diplomaţi să plece, cu condiţia ca britanicii să-i furnizeze mai mulţi consilieri tehnici.

Etiopia se află departe, iar guvernul Majestăţii Sale are alte griji. De fapt, pentru Marea Britanie, Etiopia nu prezintă nici un interes economic, comercial sau strategic. Nu este mai puţin adevărat că detenţia diplomaţilor este o chestiune gravă.

A ceda în faţa cererilor lui Theodor n-ar folosi la nimic: pentru ce să i se ofere alţi ostateci? Fără îndoială, diplomaţii nu sunt decât o monedă de schimb, dar o monedă care, după toate aparenţele, nu va fi niciodată restituită. Răbdarea britanică atinge capătul. Cameron este prizonier din 1864, Rassam din 1865. În luna iulie 1867, Camera Comunelor votează principiul unei intervenţii militare.

Cu siguranţă, Londra speră că ameninţarea va fi de ajuns pentru a-l readuce pe Theodor la raţiune, dar Theodor nu mai raţionează. Nici pe departe nu se teme de invazie. O întâmpină cu o bucurie sumbră şi feroce. Începând din 1866, nu-şi mai guvernează poporul, îl extermină. De fapt, nu se menţine decât prin teroare. Armata sa, care cândva avea 100 000 de oameni, nu mai numără decât 10 000 de fideli. Venirea unei armate moderne le va arăta seniorilor locali, acestor barbari înapoiaţi, cât de mult au greşit opunându-se proiectului său de modernizare. Refuzându-i autoritatea, l-au împiedicat să creeze o Etiopie puternică, s-au dovedit a fi nedemni de marele lor şef. Adică de el. Să-i pedepsească deci invadatorii. Aşa cum o merită. Nu mai contează că primul pedepsit va fi el, în persoană. Este vorba despre sancţiunea divină pentru eşecul său. Theodor se închide într-o logică a sacrificiului, sinucigaşă.

Şi lecţia de modernitate la care aspiră Theodor se pregăteşte. Expediţia britanică este încredinţată lui sir Robert Napier, comandant şef al armatei din Bombay. Napier, cu pregătire de inginer şi cu vocaţie de artist (este un excelent acvalerist), este înainte de toate un soldat modern. A ştiut să tragă învăţămintele din eşecul din Afganistan , în 1842, şi din înfrângerile suferite în Crimeea, ca şi din victoriile asupra Şipailor revoltaţi din Indii, în 1857-1859, şi din campaniile din China, victorii la care participase şi el. Cheia reuşitei constă nu atât în puterea de foc, cât în logistica ce-i permite folosirea acesteia. Iată lecţia cea mai importantă pe care şi-a însuşit-o.

Ştiind că duşmanul principal pentru el nu va fi Theodor, ci geografia Etiopiei, Napier îşi recrutează trupele în consecinţă: valuşi de la frontiera iraniană, mercenari afgani, artilerişti din Bengal, şipai din Madras şi Bombay şi, ca vârf de lance, şikhi şi Regimentul 33 irlandez al armatei regale. O masă pestriţă de 32 000 de oameni, din care 20 000 auxiliari însărcinaţi cu transportul. Va avea, în plus, 55 000 catâri şi animale de samar, din care 44 elefanţi. Armatele franceză, prusacă, italiană, olandeză, spaniolă şi austriacă trimit observatori. Expediţia este însoţită de numeroşi ziarişti şi savanţi de la British Museum. Toţi aceştia vor fi îmbarcaţi într-o flotă de 280 de vase, compusă atât din relicve ale marinei cu pânze, cât şi din noile fregate cu vapori ale Marinei Regale britanice.

Primele unităţi debarcă la Zula, un golf pustiu la 50 km sud de Massauah, la mijlocul lui octombrie 1867. Se construiesc patru pasarele din care cea mai importantă, echipată cu şine, are o lungime de 700 metri. Trei nave spital ancorează în larg. Vor fi instalate două uzine de desalinizare a apei din Marea Roşie, pentru a alimenta oraşelul ce se creează, pe măsură ce sunt debarcaţi oamenii şi materialul. Dincolo de plaja lată de 25 km se ridică un masiv muntos, înalt de 2 500 m. Plaja fiind insalubră, Napier îşi stabileşte tabăra la Senafe. Se va construi o cale ferată pentru a transporta materialul militar spre poalele munţilor.

Acolo apar însă adevăratele greutăţi. Între Senafe şi Magdala sunt 640 km. Terenul este muntos, accidentat, tăiat de nenumărate râuri. Căldură toridă, ploi torenţiale, frecvente alunecări de teren. Nu există nici hărţi, nici drumuri. Coloana anglo-indiană, lungă de 12 km, ar fi o ţintă uşoară pentru luptele de gherilă duse de o populaţie prost pregătită.

Dar Napier veghează. Înainte de a se aşterne la drum, la începutul lui februarie, încheie alianţe cu şefii din Tigre, răsculaţi de mult împotriva lui Theodor. Sin-

Sir Robert Napier, cel însărcinat de Londra să-l anihileze pe...

gura monedă ce circulă în Etiopia fiind talerul Mariei Tereza, Napier a comandat la Monetăria din Viena o emisiune specială de 500 000 de monede. Corpul expediţionar se aprovizionează cu alimente şi furaje plătind ţăranilor bani peşin, la un preţ bun. Pentru prima şi ultima dată în istoria Etiopiei, trecerea unei armate îmbogăţeşte satele, în loc să le devasteze. În lupta sa zilnică împotriva climei şi a terenului, expediţia va putea conta pe colaborarea populaţiei.

Ceea ce nu-l împiedică pe Napier să ia măsuri de precauţie. Având experienţa dezastrului din Afganistan[1], îşi asigură retragerea. La sfârşitul fiecărei etape, lasă un depozit de materiale şi o garnizoană şi aceste etape sunt legate prin telegraf, supravegheat de patrule permanente. Comunicaţiile între capul de pod şi bază nu vor fi niciodată rupte. În loc să fugă cu ostatecii săi, Theodor, fascinat de această enormă maşină de război, aşteaptă ocazia să o vadă în acţiune. Armata lui sir Robert Napier este exact ceea ce şi-ar fi dorit să comande el.

Cu un pistol cadou de la regina Victoria

Theodor nu cade pradă desperării. Ştie să se comporte. Înfrângerea sa de către egipteni, în 1848, l-a învăţat că artileria este regina bătăliilor. I-a obligat deci pe misionarii germani să-i fabrice vreo cincisprezece tunuri şi obuze. E mândru că posedă un „Sebastopol", un aruncător de mine gigantic de 70 tone, tras de 500 de sclavi. Avertizat că duşmanul se apropie, îşi adună trupele şi artileria pe înălţimile Fahla, ce domină câmpia Aroge, pentru a tăia drumul spre Magdala.

La 9 aprilie 1868, după două luni de marş, anglo-indienii ajung pe câmpia Aroge. Imediat artileria etiopiană deschide focul de pe înălţimi, dar tunurile, prost fabricate, explodează unul după celălalt. Etiopienii coboară în vale, pentru a trece la atac. Prea târziu, şikhii şi irlandezii sunt deja în linie de bătaie, iar disciplina lor de tir opreşte asalturile dezordonate ale bieţilor etiopieni. În curând intră în acţiune artileria anglo-indiană şi bătălia devine masacru. A doua zi, serviciile sanitare britanice numără 700 de cadavre etiopiene; pierderile anglo-indiene se ridică la 20 de răniţi, din care doi mortal.

După numeroase ezitări, Theodor se hotărăşte să-i elibereze pe ostateci — circa 50 — care trec în tabăra anglo-indiană. Apoi porunceşte să fie puşi în libertate toţi prizonierii care zac în temniţele sale. Într-un ultim acces de nebunie, înainte de căderea nopţii, ordonă să fie masacraţi 197 dintre ei. Napier hotărăşte că misiunea sa nu este îndeplinită, până când Theodor nu va mai putea face rău. El porneşte atacul asupra Magdalei.

Fortăreaţa se înalţă pe un pisc stâncos de 300 metri, neexistând spre ea decât o

[1] În noiembrie 1841 la Kabul a izbucnit o puternică răscoală antiengleză, în ianuarie anul următor garnizoana britanică — nevoită să părăsească Kabulul — fiind nimicită în trecătoarea Khurd Kabul.

... Theodor II, împăratul extravagant

singură cale de acces. În jurul împăratului a rămas numai o mână de fideli. Rezistența lor este slabă. La intrarea anglo-indienilor în incintă, Theodor își trage un glonț în gură. Cu unul dintre pistoalele oferite de regina Victoria! Confuzia este atât de mare, încât sinuciderea sa va trece neobservată. Cadavrul va fi recunoscut abia peste o zi, când Rassam își vizitează pentru ultima dată închisoarea.

Napier pleacă imediat după îndeplinirea misiunii. Duce cu sine coroana imperială, ce va fi restituită în 1936 lui Haile Selassie, diferite obiecte de artă și 500 de manuscrise, ce vor îmbogăți colecțiile de la British Museum. La 18 iunie, după o retragere fără incidente, datorită măsurilor de precauție luate la înaintare, ultimul soldat anglo-indian părăsește pământul african.

Reușita este totală. Deși costul financiar al expediției — opt milioane și jumătate de lire sterline — depășește cu mult cele două milioane prevăzute, prețul uman plătit este derizoriu; luptele, accidentele și bolile au provocat sub 100 de decese, din cei 32 000 de participanți. Datorită cantităților de material militar modern rămase, rasul din Tigre, a cărui colaborare în luptă fusese foarte valoroasă, se va putea încorona împărat în 1872 sub numele de Ioan IV (1872-1889).

Britanicii nu încearcă să profite de victorie pentru a instala un suveran devotat lor și cu atât mai puțin pentru a anexa Etiopia la Imperiul britanic. Împărțirea Africii între puterile coloniale încă nu a început. Ostatecii sunt teferi și nevătămați, iar prestigiul britanic a fost restabilit. La Londra se apreciază că e suficient. Englezii vor fi însă mai puțin modești și mai puțin fericiți când, câțiva ani mai târziu, în 1882, italienii vor pune ei ochii pe Etiopia. Dar asta este deja o altă poveste. ■

În românește de
Eva ȚUȚUI

Iași, 12-14 mai 1994

ISTORIE ȘI GENEALOGIE

În zilele de 12-14 mai 1994, are loc la Iași cel de-al V-lea *Simpozion de Studii Genealogice*, organizat de filiala pe care o are, în acest oraș, Comisia Națională de Heraldică, Genealogie și Sigilografie. Șirul acestor reuniuni științifice a început în 1989, când una din secțiunile sesiunii anuale de comunicări a Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol" a constituit-o simpozionul „Genealogie și Istorie". În 1991, cel de-al doilea simpozion, desfășurat tot în cadrul sesiunii anuale a Institutului ieșean, a avut ca teamă *Elitele;* al treilea, în 1992, a adus o amplă diversificare tematică, odată cu sporirea numărului de participanți (de la opt la 18!). În primăvara anului 1993, nucleul de cercetări genealogice constituit la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol" s-a transformat în filiala ieșeană a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie (creată încă din 1971). Sub egida proaspăt înființatei filiale — prima și singura până acum în țară! — s-a organizat cel de-al patrulea Simpozion de Studii Genealogice, închinat amintirii istoricului și genealogistului Sever Zotta, la împlinirea a cinci decenii de la moartea sa; specialiști din țară și de peste hotare (din Franța, Germania și Grecia) au prezentat, atunci, 40 de comunicări, grupate în șase secțiuni tematice, sub genericul *Cercetările genealogice – cale și câmp pentru studii interdisciplinare.*

Același număr de comunicări s-a anunțat și pentru simpozionul din anul acesta; aceeași largă participare, din țară și străinătate, va asigura, și anul acesta, lecturi și discuții în jurul temei generale, *Etnic, social, confesional în lumina cercetărilor genealogice românești.* Una din secțiuni va avea, de data aceasta, o destinație mai deosebită: întrucât chiar în zilele simpozionului se vor împlini două veacuri de la nașterea lui Mihail vodă Sturdza (1794-1884), domn al Moldovei în 1834-1849, Comitetul de Organizare a decis ca ultima ședință să se constituie într-un mic simpozion de sine stătător, închinat acestui principe. Mai multe comunicări îl vor evoca, așadar, pe Mihail vodă Sturdza în cadrul familiei, al epocii și al țării peste care a domnit de 15 ani.

Cu prilejul acestui Simpozion, filiala ieșeană a Arhivelor Statului organizează o expoziție specială, cu tematică genealogică (documente, manuscrise, tipărituri); o secțiune va fi rezervată lui Mihail vodă Sturdza, familiei și domniei sale.

Organizatorii Simpozionului speră să poată prezenta, cu aceeași ocazie, primul număr al revistei *Arhiva genealogică,* a cărei reapariție (în serie nouă; prima serie a fost editată de Sever Zotta în 1912-1913, tot la Iași, iar din 1989, o rubrică specială, găzduită în paginile *Anuarului Institutului de Istorie „A.D. Xenopol"*, a purtat acest nume) a fost aprobată de conducerea Academiei Române la sfârșitul anului 1993. În paginile acestei reviste, se vor publica, în 1994, comunicările susținute la primele patru Simpozioane de Studii Genealogice.

Toți cei interesați — de Simpozion, ca și de revistă — se pot adresa semnatarului acestor rânduri, la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol" din Iași (str. Lascăr Catargi nr. 15, 6 600 Iași 1).

Ștefan S. GOROVEI

STURDZEŞTII DE AZI

Ştiam, încă dinainte de decembrie 1989, că interesul cititorilor noştri este mare pentru un subiect nu foarte uşor de tratat pe atunci în paginile revistei: Cronici de familii. **Am avut reconfirmarea acestui fapt acum, când pe durata a patru numere, sub semnătura lui** dr. Ştefan S. Gorovei, **am publicat cronica familiei Sturdza. Am primit numeroase scrisori de la cititori şi telefoane de la urmaşi ai Sturdzeştilor, din ţară şi străinătate, care ne-au comunicat opiniile lor. Dar cei mai adesea ni s-au cerut relaţii şi precizări despre membrii acestei familii care ne sunt contemporani.**

Pentru a răspunde acestui marcat interes, am făcut apel la domnul Mihai Sorin Rădulescu, **cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga", iar domnia sa a întocmit o listă, alcătuită pe baza datelor comunicate de membri ai familiei, între care doamna** Ileana Sturdza, **născută Manu. În mod firesc, precizează domnia sa, lista este incompletă, dar s-ar bucura dacă cei ce nu se regăsesc în ea ar avea amabilitatea să-i comunice, eventual prin intermediul revistei noastre, date despre ei şi familie.**

La rândul nostru — înainte de a prezenta lista — vrem să mai facem o precizare: dacă nu am publicat prea multe asemenea cronici, este şi pentru că... nu le-am avut la dispoziţie. Reînnoim deci invitaţia specialiştilor de a ne oferi spre publicare rezultatele muncii lor.

Sturdzeştii
— descendenţi pe linie bărbătească —

● Ramura Mihail vodă Sturdza:

Descendenţii beizadelei Dumitru Sturdza

— **George Sturdza**[1] (Varengeville-sur-Mer, Franţa) şi cei trei fii ai săi: **Dimitrie**[2] (cu copiii săi: **Ştefan** şi **Ruxandra), George** (cu copiii săi: **Alexandru, Olga** şi **Marie-Hélène)** şi **Eric** (având trei copii, între care un băiat **Constantin);**

— **Mihai Dimitrie Sturdza,** istoric, genealogist (München), având doi fii: **Dimitrie** şi **Adrien-Wandrille;** sora sa **Elena Sturdza** (Paris), licenţiată în matematică;

— **Mihai M. Sturdza** (Paris), având patru copii: **Mihai, Dimitrie, Alexandru** şi **Aurora;**

— **Jean-Michel Sturdza,** inginer electronist (Paris), având un fiu **(Şerban** (Paris) şi **René-Grigore Sturdza** (Bucureşti).

Descendenţii beizadelei Grigore Sturdza („beizadea Viţel")

— **Mihail Gr. Sturdza,** inginer informatician (Paris), având trei fiice.

● Ramura Miclăuşeni:

— Dr. **Alexandru Sturdza**[3] (Sinaia), fost cercetător la Institutul Cantacuzino, fiul său **Alexandru** (Washington), artist plastic, având doi copii: **Petre** şi **Mihai;**

— **Dumitru Sturdza** (Germania);

— Arh. **Ion Sturdza** (Bucureşti), fiul său **Şerban** (Timişoara), arhitect, restaurator de monumente istorice, având trei copii: **Alexandra, Vlad** şi **Vanda.**

● Ramura lui Dimitrie Sturdza, fratele domnitorului Ioniţă Sandu Sturdza:

— **Petre Sturdza,** inginer, Bucureşti (fiul actorului Petre Sturdza), nepoţii săi de fraţi **Alexandru** şi **Mircea;**

— **Dan Sturdza, inginer, Bucureşti;**

— **Dan-Petre Sturdza** şi sora sa **Cristina;**

— **Nicolae Sturdza** (Paris).

● Ramura domnitorului Ioniţă Sandu Sturdza:

— **Lidia Sturdza** (fiica heraldistului Marcel Sturdza-Săucești);

— **Magda Krupenski,** născută Sturdza (București);

— **Ioniţă Sturdza,** inginer constructor (Germania), având un fiu **Constantin-Emanuel.**

● Ramura din Bârlad:

— **Alexandru Sturdza,** inginer (București), având un fiu **Alexandru.**

● Ramura lui Vasile Sturdza:

— **Elena Sturdza** (Stockholm), fiica sa **Anca** (soţia actorului Petre Vasilescu) şi nepotul de frate al acesteia **Adrian** (S.U.A.);

— **Ion Sturdza,** inginer (Bruxelles) şi copiii săi: **Ioana, Aldea** (trăieşte în Canada şi are patru fete: **Anaida, Angelina, Anastasia** şi **Antonia)** şi **Andrei;**

— **Ion Sturdza** (inginer, Bucureşti) şi fratele său **Gheorghe** (Paris, având o fiică **Alexandra),** nepoţi de frate ai lui Ion;

— **Ilie Vlad Sturdza** (Madrid), fiul său **Paltin** (dr. în filologie, având la rândul său un fiu, **Mihai).**

---

[1] Vezi interviul oferit redacţiei noastre de către prinţ şi soţia sa prinţesa Greta şi publicat în *Magazin istoric,* nr. 4/1993.

[2] Vezi interviul oferit de prinţ revistei noastre şi publicat în *Magazin istoric,* nr. 1/1992.

[3] Autorul cronicii familiei Sturdza, Ştefan P. Gorovei, îşi cere scuze pentru formularea eronată din numărul trecut al revistei noastre.

Un fruntaş naţional ţărănist depune mărturie în faţa istoriei

• Regele oferă audienţe, dar cu aprobarea mareşalului • Siberia — un nume care îngrozeşte • Ministrul Petrovici între interesul personal şi moralitate • Bucuroşi că au scăpat de ruşi • Regele este bine informat: anglo-americanii nu pot face nimic fără consimţământul ruşilor • Dr. Lupu crede că Antonescu este un bun român, iar Mihalache este de acord cu el • Maniu s-a înţeles definitiv cu regele şi Sănătescu să-l constrângă pe Antonescu • De ce viitorul guvern trebuie să fie unul militar • Maniu sugerează numele noului preşedinte de Consiliu

IOAN HUDIŢĂ: PAGINI DE JURNAL

Începutul lunii aprilie 1944, aşa cum se profilează ei în jurnalul lui Ioan Hudiţă, marchează o etapă nouă în lupta forţelor de opoziţie din România pentru a determina un nou curs evenimentelor istoriei politico-militare a ţării. Contactele cu cercurile Palatului, în primul rând cu generalul Constantin Sănătescu şi regele Mihai I, sunt pe punctul de a da naştere unor certitudini. Deşi în rândul opoziţiei se mai fac simţite unele ezitări, ideile se clarifică treptat sub impactul evenimentelor extrem de grave de pe fronturile celui de-al doilea război mondial, evenimente ce indică tot mai clar înfrângerea Germaniei.

Să urmărim alte pasaje din acest document inedit, **de excepţională importanţă pentru cunoaşterea istoriei uneia din cele mai tensionate şi complexe perioade din existenţa poporului român. Reamintim cititorilor că întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte, iar cuvintele explicative introduse de noi au fost cuprinse între paranteze drepte; notele din subsol ne aparţin.**

1944

Duminică, 2 aprilie. Comunicatul de azi anunţă că în mijlocul Basarabiei trupele germane contraatacă cu succes, „aruncând inamicul la nordul căii ferate Chişinău-Iaşi“ şi că „între Prut şi Jijia au loc acţiuni locale“.

Pe la 10 trece Borcea pe la mine să-mi spună din partea lui Sănătescu că audienţa lui Maniu va avea loc luni, la ora 11, iar a lui Dinu Brătianu la 12. Regele a fost nevoit să ia aprobarea, în prealabil, a lui Antonescu, care „s-a învoit cu destulă greutate, cu condiţia să fie primiţi separat“. Plecăm la Maniu şi-l punem în curent cu aceste audienţe. Sănătescu i-a spus lui Borcea că „regele se menţine ferm pe poziţia că trebuie neapărat constituit un guvern naţional“.

Dejun la familia Şerban[1] cu [Ion] Petrovici, la cererea acestuia. El mi-a spus că m-ar fi invitat el, însă nu vrea să creadă Antonescu „că conspiră cu opoziţia în aceste zile atât de grele“. În fine, recunoaşte şi el că nemţii „nu mai au decât f. puţine şanse să mai câştige războiul şi că Antonescu ar face bine să lase puterea lui Maniu“. El mă întreabă apoi ce este adevărat cu zvonurile care circulă în oraş referitor la guvernul naţional care se pregăteşte. Îl pun în curent cu tot ce s-a întâmplat în ultimele zile, cu atitudinea regelui şi a lui Sănătescu, cu divergenţele dintre mai mulţi generali şi Antonescu, precum şi cu audienţa de mâine dimineaţă la rege, a lui Maniu şi Dinu Brătianu. „Noi considerăm războiul definitiv pierdut de nemţi, am continuat eu, şi cerem lui Antonescu formarea unui guvern naţio-

[1] Nicolae Şerban (1888-1954), profesor universitar de limba franceză.

nal care să pună capăt alianței cu ei; dacă vrea să-l prezideze el, noi n-avem nimic contra, dacă nu, noi îi pretindem să demisioneze și să lase regelui posibilitatea de a-l forma el".

Petrovici găsește „f. logică atitudinea noastră". El crede că Antonescu „va face el acest gest, de îndată ce se va convinge că o pace separată anglo-germană nu mai e posibilă". I-am răspuns că „răgazul pe care-l cere Antonescu constituie o imensă primejdie pentru țară, întrucât până s-ar convinge el, rușii ar putea ocupa toată România". „Din acest punct de vedere, intervine Șerban, ceea ce spune Hudiță este perfect logic; dacă vrem să scăpăm de o ocupație rusească nu mai este timp de pierdut, când rușii sunt gata să intre în Iași și să ajungă apoi într-o săptămână la București". Șerban spune în continuare că el e gata să plece imediat în străinătate și sfătuiește pe Petrovici să facă și el la fel, deoarece rușii pun mâna pe el, îl vor duce în Siberia sau îl vor împușca, așa cum vor face cu toți colaboratorii lui Antonescu. „Lucrul acesta îl știu eu foarte bine, i-a răspuns Petrovici; nu sunt chiar atât de naiv în această privință să-mi fac vreo iluzie asupra rușilor, dacă ar pune mâna pe mine".

Petrovici, spune, în continuare, că în cursul zilei de ieri a definitivat lista cerută de Mihai Antonescu cu cei cari trebuie să plece în Elveția, printre care este trecut și el, Șerban, o serie de profesori de la diferite universități, toți foștii deputați în Sfatul Țării și cei din Bucovina, în total 140. Ei vor pleca atunci când dispune mareșalul. Aflu de la el un detaliu interesant. Acum două zile, el a fost vizitat la minister de [Iorgu] Iordan, Ionașcu[1] și Zane[2], cari i-au cerut să fie și ei trecuți pe această listă, întrucât nu vor să rămână sub ocupația rusească. El le-a spus că n-are nimic contra, dacă vor fi admiși de Mihai Antonescu. Ieri, acesta a refuzat categoric, declarând că e foarte surprins de cererea lor... Petrovici spune, nu fără oarecare ironie, că printre cei cari au cerut „insistent de tot" să figureze pe listă se află și Gusti[3], Rădulescu-Motru[4] și Rosetti-Bălănescu. „Sunt surprins, zice el, că amicul Ralea n-a cerut până acum să fie și el trecut pe listă; în schimb, Oprescu[5] și Giurescu au intervenit direct la Mihai Antonescu pentru a fi admiși".

În timpul dejunului, am ascultat la radio comunicatul de azi privitor la situația de pe frontul din Basarabia și cel dintre Jijia și Prut, la nord de Iași. Se afirmă că toate atacurile rușilor pentru a ocupa Iașul au fost respinse. Această știre îl pune pe Șerban într-o adevărată panică. „Ce mai aștepți, d-le Petrovici, de nu pleci? Mai poți pune vreo bază pe comunicatele noastre?; la ora asta Iașul e probabil ocupat", spune el. D-na Șerban, mult mai calmă, s-a dus la telefon să ceară o legătură cu Iașul, la familia unor prieteni evrei cari au rămas pe loc: Sami Bercovici din strada Păcurari. A obținut legătura după o jumătate de oră. Ea a vorbit cu d-na Bercovici care i-a spus că se aud bubuituri de tun dinspre Breaza, dar că, după cât vorbește lumea și după numărul de trupe care trec prin oraș, se pare că Iașul va fi apărat cu energie.

Cu toată această știre bună, Șerban a continuat să-l convingă pe Petrovici să plece cât mai repede împreună cu el. Cum Petrovici ședea pe gânduri și nu-i răspundea, eu i-am făcut o altă propunere, aceea de a demisiona din guvern, pe motiv că nu mai înțelege să se solidarizeze mai departe cu ideea continuării războiului. Șerban s-a declarat cu totul de acord, însă Petrovici a găsit-o imposibilă din punct de vedere moral. „Așa ar trebui să fac dacă mi-aș vedea de interesele mele, mi-a răspuns el, însă n-o pot face din motive de ordin moral, părăsind o corabie când e pe punctul de a se scufunda". „Când e vorba să-ți salvezi viața, i-a spus Șerban, este o prostie să te încurci în considerații morale; o demisie bine motivată, că nu mai admiți continuarea războiului, ți-ar servi chiar în străinătate". „Cu atât mai mult, am continuat eu, cu cât o astfel de demisie, în astfel de împrejurări, i-ar putea servi chiar și lui Antonescu, deschizându-i ochii asupra realității și dând și altor membri din guvern un exemplu să procedeze la fel". „Ideea nu e rea, mi-a răspuns Petrovici; e cazul să mă mai gândesc".

Când am ajuns acasă, pe la ora 4, găsesc pe soacră-mea și pe Lizuca[6] sosite de-o oră și ceva, ca refugiate. Au făcut 4 zile și 3 nopți în tren de la Bârlad până la București. Ele au plecat odată cu Traian Rogojină[7], cu Margareta[8] și copiii, în drum spre Ardeal. Bagajul care l-au putut lua cu ei l-au lăsat la gară, oprindu-se pentru două zile în București. Traian, Margareta și copiii au tras la Culai Cârlănescu[9]. Seara au venit cu toții la noi. Aglaia[10] și Costică Lungulescu[11] s-au refugiat și ei în Ardeal. Eu le-am spus că în locul lor eu aș fi rămas pe loc. Soacră-mea e de acord cu mine, însă panica este atât de mare încât a trebuit să cedeze și ea. Și totuși

---

[1] Traian Ionașcu (1897-1981), profesor universitar de drept civil, academician, fost rezident regal.

[2] Gheorghe Zane (1897-1978), economist și istoric, profesor universitar, membru corespondent al Academiei Române.

[3] Dimitrie Gusti (1880-1955), sociolog, profesor universitar, academician.

[4] Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), filosof, profesor universitar, academician.

[5] George Oprescu (1881-1969), istoric de artă, profesor universitar, academician.

[6] Elisabeta Pârvu, profesoară de liceu, cumnată a lui I. Hudiță.

[7] Colonelul Traian Rogojină, cumnat al autorului jurnalului.

[8] Margareta, soția colonelului Traian Rogojină.

[9] Neculai Cârlănescu, medic veterinar, văr primar cu I. Hudiță.

[10-11] Aglaia și Costică Lungulescu, cumnați ai lui I. Hudiță.

n-ar fi cedat dacă n-ar fi insistat Costică, oferindu-i un loc f. bun ca refugiu în Ardeal, unde se refugiază și familia Sadoveanu. Având și pe Negoiescu[1] la noi, ne înghesuim tare la dormit. Sunt toți morți de oboseala drumului și nespălați de 4 zile. La masa de seară, după ce s-au spălat și s-au odihnit puțin, musafirii noștri nu mai puteau de fericire, de-a fi scăpat cu bine și de a fi iar împreună, în fața unei mese cu de toate. Au lăsat gospodăriile în voia soartei, plecând doar cu câteva cufere și geamantane. Nu regretă nimic, fiind bucuroși că au scăpat de ruși și sunt sănătoși.

Între 11 și 12 noaptea ascult radio. Luptele continuă în Basarabia și la nord de Iași între Jijia și Prut. Trupele germane și române rezistă cu succes, hotărâte să apere Iașul. Dar până când vor putea ele rezista?

Luni, 3 aprilie... Ședință de birou la Mihai Popovici, la ora 12, urmată de un dejun, care a ținut până la ora 5. A fost prezent și Mihalache, venit și el în Capitală pentru a se informa asupra situației. El a văzut pe Ică între 10 și 11, în dimineața aceasta. Maniu povestește audiența lui la rege, care a durat o oră. La ultima ei parte a fost prezent și Sănătescu, chemat de rege să explice situația militară de pe front, așa cum se prezintă ea în dimineața aceasta. Regele fiind bine informat asupra situației generale, lui Maniu nu i-a rămas decât să-i explice pentru ce Antonescu se înșeală grav, când mai speră într-o pace separată anglo-germană.

El i-a arătat regelui că orice întârziere în încetarea ostilităților ne poate fi fatală și de aceea Antonescu trebuie forțat să pună capăt războiului sau să demisioneze imediat. Regele i-a răspuns că în dimineața aceasta, la ora 9, a fost la el Antonescu care i-a spus două lucruri importante; mai întâi că a primit chiar în cursul nopții asigurări formale din partea lui Hitler că armata germană va apăra cu cea mai mare energie Iașul și Chișinăul, repetând că îndată ce va lămuri lucrurile cu anglo-americanii pe frontul occidental „va dezlănțui cea mai formidabilă ofensivă în contra bolșevicilor cunoscută în istoria lumei". Al doilea lucru este informația primită, tot în cursul nopții, de la Știrbei, că anglo-americanii „fac mari presiuni la Moscova pentru ca Sovietele să fixeze condițiile unui armistițiu cu noi". Antonescu i-a lăsat a înțelege regelui că el s-ar putea decide pentru încetarea ostilităților de îndată ce va cunoaște condițiile rușilor. Maniu i-a răspuns regelui că din mesagiile primite și de el de la Știrbei reiese un lucru f. clar, care era și de așteptat, că anglo-americanii nu pot face absolut nimic pentru noi, fără consimțământul Sovietelor. „Numai dacă punem capăt ostilităților și eventual intrăm în război alături de ei, ca aliați, am putea spera în sprijinul lor, ca intermediari între noi și Moscova", i-a mai spus Maniu. Cât despre intenția lui Antonescu de a ieși din alianța germană, Maniu i-a spus regelui să nu pună nici o bază pe cuvântul lui, întrucât el e prea legat de Hitler pentru a se putea despărți de el și că, în realitate, „Antonescu văzându-se înghesuit din toate părțile, vrea să câștige timp, în speranța deșartă a unei victorii germane". După ce Sănătescu a expus situația militară de pe frontul nostru, Maniu a repetat regelui că partidul nostru îi cere cu insistență formarea unui guvern național cât mai urgent posibil.

A luat cuvântul Lupu, care a avut o ieșire neașteptată și regretabilă. „D-le Maniu, i s-a adresat el, d-ta consideri că Antonescu este un om de nimic, fără conștiință și vândut nemților; eu cred că te înșeli, așa cum, de altfel, m-am înșelat și eu asupra lui, în mai multe împrejurări; ei bine, astăzi eu cred că el e bun român ca și noi și tremură și el, la fel ca și noi, de grija țării; el mi-a trimis vorbă ieri seară prin fratele meu, profesorul, că el e conștient de răspunderile ce apasă asupra umerilor săi și mă roagă să intervin pe lângă prietenii mei să nu-l mai hărțuiască, în aceste zile atât de grave, întrucât știe el «ce și când» are de făcut; eu te rog deci, d-le Maniu, să-i acordăm încă un răgaz și să nu-l mai plictisim cu cererile noastre de guvern național". „Sunt complet de acord cu propunerea d-lui doctor Lupu, a intervenit Mihalache, fără a mai aștepta răspunsul lui Maniu; și mie mi-a spus același lucru Mihai Antonescu, care m-a asigurat că mareșalul e mult mai patriot decât îl socoate dl. Maniu și că știe el ce are de făcut, la momentul potrivit; mă raliez deci propunerii d-lui dr. Lupu, de a-i lăsa răgazul necesar pentru că eu am convingerea fermă că numai el este în stare să facă desprinderea de nemți, în condițiile cele mai bune". Văzând intervenția lui Mihalache, am fost invitați de Maniu să ne spunem și noi, ceilalți, părerea referitoare la propunerea lui Lupu și Mihalache.

Popovici a cerut să nu se mai insiste mult asupra acestei chestiuni, întrucât, în stadiul în care se află situația de pe front, într-o săptămână, două, cel mult, se va vedea dacă Antonescu este sau nu de bună credință. „Personal, eu sunt de părerea d-lui Iuliu, că nu se poate pune absolut nici o bază pe cuvântul lui, care umblă acum să câștige timp", a continuat Popovici.

Ghiță Pop s-a raliat părerii lui Popovici, adăugând argumentul că răgazul de care vorbesc Lupu și Mihalache ne poate fi fatal dacă rușii ocupă Iașul și se apropie de București. Eu am fost tot atât de scurt ca și ceilalți, căutând să evit o confruntare cu Lupu și Mihalache, în acest moment când Hanibal este *ante portas*. „Eu rămân consecvent cu ceea ce am susținut totdeauna, că Antonescu l-a răsturnat pe Carol cu ajutorul nemților și ca atare el rămâne prizonierul lor, legat

[1] Stelian Negoiescu, inginer agronom, era admnistratorul moșiei Poieni a arhiducesei Ileana de Habsburg.

de mâini și de picioare; pe cuvântul lui nu se poate pune absolut nici o bază și orice întârziere, în înlocuirea lui de la conducerea statului, va agrava și mai mult situația țării față de învingători", am declarat eu.

Maniu și-a apărat politica lui, căutând și el să evite orice polemică cu Lupu și Mihalache, mulțumindu-se să spună că și-n trecut el s-a găsit de multe ori în divergență cu unii dintre prietenii săi cari, până la urmă, au recunoscut ei singuri că s-au înșelat. „Așa se va întâmpla și azi, a continuat el; f. curând se vor convinge toți că Antonescu este un dezechilibrat și, ca atare, iresponsabil; cu cât vom scăpa mai repede de el, cu atât va fi mai bine pentru țară". Maniu a insistat apoi asupra raporturilor noastre cu Sovietele, spunând că declarația lor de ieri 2 aprilie[1] el este convins că le-a fost impusă de anglo-americani pentru a ușura guvernului român posibilitatea încetării războiului.

În nota guvernului sovietic se precizează că Sovietele nu urmăresc achiziționarea vreunei părți din teritoriul țării și nici schimbarea orânduirii ei politice și sociale; trupele lor, trecute peste Prut, nu urmăresc decât distrugerea și capitularea dușmanului. Maniu e îngrozit la ideea că teritoriul țării ar deveni curând teatru de război și de aceea „cu riscul de a se supăra unii dintre prietenii mei, eu mă văd nevoit să caut, prin toate mijloacele, înlocuirea lui Antonescu, singura piedică în calea salvării noastre". În timpul mesei s-au analizat toate posibilitățile unei păci separate anglo-germane, ajungându-se la concluzia că ea este imposibilă. Chiar Mihalache o găsește „greu de realizat". Cât despre Lupu, el spune că „și impresia lui este că Hitler umblă după himere". Analizând situația de pe front, Maniu spune că Sănătescu e convins că Iașul nu va fi ocupat și că, de data aceasta, nemții își vor respecta cuvântul, întrucât altfel tot flancul lor drept, din mijlocul Basarabiei și până la Odesa, este amenințat cu încercuirea și aruncarea lor în mare.

Profesorul Ion Petrovici (cel din mijloc) - un ministru pentru care prioritare sunt motivele de ordin moral...

Când ne-am ridicat de la masă, Maniu ne-a rugat pe mine și pe Ghiță Pop să ne ducem la el pentru a ne spune ceva. Ajunși la el acasă, Maniu f. jenat că trebuie să se ferească de ceilalți colegi din birou, ne-a informat, cu rugămintea de a păstra numai pentru noi doi, că, la audiența de astăzi, el s-a înțeles definitiv cu regele și cu Sănătescu pentru a constrânge pe Antonescu să înceteze ostilitățile ori să demisioneze. În audiența de dimineață, Maniu i-a explicat regelui, în fața lui Sănătescu, că noul guvern național, care ar urma să se constituie după înlăturarea lui Antonescu, ar trebui format numai din militari, fără prezența în el a niciunui om politic, aceasta pentru simplul motiv că un armistițiu semnat de militari nu implică și angajamente politice din partea națiunii. Această precauțiune e necesară avându-se în vedere că noul guvern trebuie să trateze cu Sovietele pe baza actualelor frontiere, care înglobează în ele Basarabia și nordul Bucovinei, ocupate cu forța în iunie 1940, lucru pe care țara nu l-a admis până azi. „Orice armisitițiu încheiat de un guvern de militari, a spus Maniu regelui, nu implică angajamente politice; noi trebuie să ne rezervăm dreptul ca la pacea generală să discutăm cu Sovietele chestiunea acestor provincii, anexate cu forța, pe baza unei înțelegeri secrete cu Hitler; când se vor anula toate actele acestuia, va trebui să aibe aceeași soartă și acel încheiat cu Stalin privind Basarabia și Bucovina". Maniu a fost f. abil, asigurându-și concursul lui Sănătescu.

După ce i-a explicat pentru ce trebuie făcut un guvern numai din militari, Maniu i-a citat numele lui Sănătescu, el fiind de față, drept o persoană indicată prin trecutul și experiența lui, să prezideze un astfel de guvern. Sănătescu a rămas încântat, iar regele la fel. Maniu s-a înțeles cu Sănătescu să țină legătura prin mine, ei rămânând să se vadă mai rar, pentru a nu da de bănuit lui Antonescu. Maniu e fericit că vede astfel, cu începere de azi, o soluție la care se gândea de luni de zile și n-o găsea. Ne înțelegem asupra

[1] În ziua de 2 aprilie 1944, în momentul în care trupele sovietice pătrundeau pe teritoriul românesc, V.M. Molotov a declarat că „guvernul sovietic nu urmărește scopul de a dobândi vreo parte din teritoriul României sau de a schimba orânduirea socială existentă în România"; intrarea trupelor sovietice pe teritoriul românesc fiind „dictată de necesități de război și de faptul că trupele inamice continuă rezistența".

modului cum trebuie să procedăm și ne împărțim rolurile. Eu voi ține legătura cu Sănătescu, cu Niculescu-Buzești[1] și cu Constantinescu-Iași și prietenii săi. Ghiță Pop va ține legătura cu Titel Petrescu, Jumanca[2] și Flueraș[3]; tot el se va ocupa și de Pătrășcanu, cu care eu n-am raporturi prea bune.

Acasă găsesc toată familia Milicăi și frații mei, Fănică[4], Mircea[5], cu soțiile și Neculai[6]...

Profira Sadoveanu[7] îmi arată multă afecțiune în seara aceasta. E fericită că un membru din familie va fi curând „ministru" și mă felicită „pentru a fi avut fler politic, jucând cartea cea bună lângă Maniu".

„Tata, continuă ea, a fost totdeauna «țărănist» cu sufletul lui și păstrează și azi o f. mare stimă față de Lupu și mai ales față de Maniu pe care-l socoate un mare bărbat de stat; nu m-aș mira dacă într-o zi nu se va înscrie în partidul vostru". Ea pleacă mâine dimineață cu Costică la Râșnov, lângă Brașov, cu un camion de lucruri, să se instaleze „până se va lămuri situația". Tatăl ei, cu soția, sunt deja plecați la Râșnov, de câteva zile, deoarece, zice ea, „el e convins că vom fi bombardați curând de inamic". „Tata, continuă ea, nu poate înghiți pe bolșevici și de aceea cred că el va pleca în Elveția, dacă ei s-ar apropia de Capitală". „Ar face f. bine, i-am răspuns eu, căci în caz că ar ocupa Bucureștii și ar afla că Sadoveanu era gata să se înscrie la legionari înainte de rebeliune, s-ar putea să-l ducă în Siberia". Neînțelegând ironia mea, Profira se destăinuiește oftând: „Da, zice ea, a trebuit să trecem și prin această criză de familie și să tăbărâm pe el, noi copiii, pentru a-l împiedica să facă această prostie; tata este un om f. slab în această privință și nu poate rezista insistențelor prietenilor; Ionel Teodoreanu cu Păstorel și alții se țineau de capul lui să se înscrie la legionari și să colaboreze astfel și el la noua ordine în Europa, pe care o pregăteau Hitler și Mussolini; noi, copiii, am fost însă mai tari și l-am împiedicat; este adevărat că tata a avut tot timpul o mare admirație pentru nemți, în care vede și astăzi, de altfel, singura pavăză contra desmățului bolșevic".

În altă situație decât cea de azi aș fi trecut peste orice considerație că mi-e cumnată și aș fi pus-o la punct și pe ea și pe... Sadoveanu care, după ce și-a făcut treburile cu toate partidele, acum o face pe antibolșevicul și pe țărănistul, mare admirator al lui Lupu și Maniu...

Marți, 4 aprilie. Zi de mari evenimente... Pe la 6 primim telefon de la Anicuța că Băncilă[8] a murit acum o oră... Trec pe la 12 la Lupu și-i spun vestea tristă cu moartea lui Băncilă. Telefonez de la el lui Maniu și aflu că a plecat de o jumătate de oră, la Snagov. Lupu e demoralizat și nici nu se simte bine cu inima. Plec de la el la Hulubei pe care-l găsesc la Rectorat, stând de vorbă cu Rosetti și cu Sauciuc-Săveanu. S-au bucurat toți trei că mă văd. Rosetti și Hulubei mă întreabă amândoi deodată dacă este adevărat zvonul că Maniu va forma curând un guvern național. Le-am răspuns că așa ar fi logic, dar că deocamdată Antonescu crede mai departe în victoria lui Hitler. „Așa mi-a spus și Ică, nu mai puțin decât acum două ore, zice Hulubei; el crede că f. curând nemții vor dezlănțui o ofensivă de așa proporții, încât în mai puțin de două luni praf și pulbere va rămâne din Rusia Sovietică; numai că eu nu-mi fac iluzii și l-am întrebat când a hotărât guvernul plecarea noastră în Elveția, căci nu vreau să mă trezesc într-o dimineață cu rușii în București".

Rosetti-Bălănescu e de aceeași părere. „Dacă se mai întârzie, eu o iau din loc cu amicul meu Giurescu, spre Constantinopol, iar de acolo voi vedea eu spre ce țară din Occident mă voi îndrepta; sub bolșevici eu nu mai rămân, oricâte asigurări mi-ar da amicul Ralea că el s-ar putea ușor înțelege cu ei prin prietenul său Pătrășcanu". Hulubei care spunea ultima dată când l-am văzut că el e hotărât să rămână pe loc, acum vorbește din nou de plecare. „Prefer să stau în Spania până se vor lămuri lucrurile la noi căci în ruși nu poți avea nici o încredere", zice Hulubei. Ies de la el cu Săveanu pe la ora unu. Ne despărțim la tramvai. El pleacă cu tramvaiul 5 spre Piața Adolf Hitler, iar eu cu 14, spre Vatra Luminoasă. De-abia m-am urcat în tramvai — era ora unu și un sfert — și s-a auzit alarma.

Când să trecem de Piața Brătianu, sergenții de stradă și un comisar au oprit toate tramvaiele, invitând lumea să se adăpostească unde poate. Mă îndrept spre Piața Rosetti și văzând toată lumea alergând îngrozită, m-am adăpostit în gangul unei clădiri vechi, uitându-mă din ușă să

---

[1] Grigore Niculescu-Buzești (1908-1949), diplomat de carieră. A fost director al Direcțiunii cabinetului ministrului și al cifrului în cadrul Ministerului de externe (1941-1944), ministru de externe în primul guvern Sănătescu (23 august - 4 noiembrie 1944); în 1946 a reușit să emigreze, pentru a prelua — cu mandat din partea lui Iuliu Maniu — conducerea emigrației române din Occident.

[2] Iosif Jumanca (1882-1949), socialist, membru al Consiliului Național Român Central (1918) și al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918-1920), unul dintre conducătorii Partidului Social-Democrat.

[3] Ion Flueraș (1882-1953), lider social-democrat, membru al Consiliului Național Central Român (1918) și al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918-1920), președinte al Confederației Generale a Muncii (1926-1938); a făcut parte din delegația socialiștilor români care în 1920 a fost la Moscova spre a discuta problema afilierii la Comintern; datorită opoziției manifestată în cursul convorbirilor cu diverșii reprezentanți ai Cominternului, autoritățile bolșevice l-au expulzat din Rusia Sovietică *(Magazin istoric*, nr. 7,8/1990; 2/1991).

[4] Doctorul Ștefan Hudiță (1905-1985).

[5] Mircea Hudiță (n.1914), inginer agronom.

[6] Neculai Hudiță (1910-1974), pictor.

[7] Profira Sadoveanu, fiica lui Mihail Sadoveanu, era soția lui Costache Popa (1905-1981), fratele Emiliei Hudiță, soția autorului jurnalului.

[8] Pictorul Octav Băncilă (1871-1944), iar Anicuța (1887-1956) era soția lui.

văd avioanele, care treceau în valuri, strălucind în lumina soarelui ca niște păsări de argint lucios. Aud zgomot de bombe care explodau în apropiere, precum și fum alb în direcția avioanelor, de pe urma șrapnelelor trase de artileria antiaeriană, de pe acoperișul blocului Societății Mica. După ce a încetat alarma, mergând pe jos spre casă, am văzut pe Bulevardul Pake aproape de Calea Moșilor, ambele trotuare pline de geamuri sparte, iar sergenții de stradă încercând să împiedice trecerea pietonilor, de frică să nu se prăbușească pereții clădirilor. Am văzut casa lui Tașcă; avea toate ferestrele sparte și un balcon dărâmat. Am ajuns acasă pe la ora trei. Ai mei observaseră de la fereastra sufrageriei, împreună cu soacră-mea, sutele de avioane care străluceau în soare. De la Calea Moșilor până la Vatra Luminoasă n-a căzut nici o bombă. Până la ora 4 am aflat la telefon dezastrul din oraș, în special cartierul Griviția și Gara de Nord. Pe la 5 vine Mielu Mihăiescu cu mașina să vizităm atelierele și garajele Societății pentru a vedea ce stricăciuni a produs bombardamentul. În Cobălcescu clădirea n-a suferit nimic afară de ferești sparte toate. La Hotel Ambasador a căzut o bombă chiar pe trotuar, spărgând toate ferestrele fațadei, precum și a Centralei noastre. Aviația engleză avea f. bune informații din moment ce la Hotel Ambasador se află găzduită Misiunea militară germană...

Vizităm apoi cartierul Gării de Nord și Calea Griviței. Case dărâmate, copaci scoși din rădăcină, străzi pline de moloz, pe unde nici nu putem trece cu mașina. Cordoane de soldați și sergenți de stradă caută să dirijeze circulația. Ambulanțe și medici aleargă transportând răniți. Grupuri de soldați și cetățeni caută să scoată de sub dărâmături cadavrele celor morți și pe cei cari mai pot fi în viață. Mergem pe Calea Griviței până la camera pe care o aveau închiriată Mircea și Lizeta. Găsim în locul casei o imensă groapă cu apă. Bomba căzuse chiar pe casă. Am aflat pe urmă că ei erau în oraș, în timpul bombardamentului, căci altfel ar fi fost făcuți praf, cu toate cele vreo 7 persoane, din celelalte camere, care au fost toate mutilate îngrozitor.

Efectele bombardamentelor din 4 aprilie 1944

Ne întoarcem pe la Lupu, care a stat în cameră, întins pe pat, „resemnat să moară", zice el. N-a voit să coboare în pivnița blocului, cu toate insistențele lui Costache, fratele său. Azi îmi dau seama și mai bine că Lupu este un om sfârșit. Senilitatea face progrese dureroase. „Este sfârșitul pământului, zice el, încă un bombardament ca acesta și Bucureștii dispar pe de fața pământului; regret că n-am rămas la Arsura, să mor acolo și să fiu îngropat lângă ai mei". Căutăm cu Mihăiescu să-l liniștim, dar în zadar, el o ține mereu că e „sfârșitul pământului". Costache ne face semn să nu mai insistăm. Ne înțelegem până la urmă că, dacă nu poate suporta situația din Capitală, să plece undeva la țară, eventual la Valea Călugărească sau chiar la Mihalache. „În nici un caz la Valea Călugărească, zice Lupu, furios la culme; pe cumnata mea și pe prostul de frate-meu nu-i mai consider ca făcând parte din familie; acum două ore, nenorociții mei de frați și surori, refugiați de la Huși și de la Arsura și adăpostiți la ei în [Bulevardul] Dacia pentru câteva zile până își vor găsi vreun rost, au fost dați afară și nici nu mai știu unde vor dormi în noaptea aceasta". N-am mai continuat discuția, Mielu Mihăescu fiind grăbit și trebuind să mă ducă și pe mine acasă, întrucât aproape toate tramvaiele nu mai merg din cauza liniilor stricate.

Ajung seara pe la 7.30. Găsesc pe Mircea și pe Lizeta, cari rămân pe noapte la noi. Nu mai au nimic. Au trecut pe la fosta lor locuință și n-au mai găsit nimic. Până la sosirea lor, vecinii și țiganii au lichidat totul, până și tigăile și oalele de bucătărie. Timp de două ore și ceva vorbesc la telefon cu prietenii mei și mă informez despre ceea ce s-a întâmplat în diferitele cartiere ale orașului, în afară de cele vizitate de mine. În concluzie, e un adevărat dezastru. Dărâmături imense, iar despre morți și răniți nu știe nimeni la ce număr se ridică...

Miercuri, 5 aprilie. Cursurile la Universitate și orice fel de examene sunt suspendate. La 10 la Maniu, care s-a întors de o oră de la Snagov. Rămâne până la ora 4, când se reîntoarce la Snagov pentru noapte. Discutăm situația creată de bombardamentul de ieri. N-am putut vorbi prea mult căci a sosit Al. Otulescu, demisionat de curând

de la Banca Națională și pe care Maniu îl apreciază mult și vrea să-l aducă în partid. Mâine la 11 vom avea o ședință de birou la Mihai Popovici care s-a întors în dimineața aceasta de la Brașov. Va fi prezent probabil și Mihalache care i-a telefonat lui Maniu că vine și el în seara aceasta în Capitală...

Aflu la telefon despre dezastrul de la Ploiești, unde ard toate depozitele de benzină și uleiuri. Seara nu mai pot asculta radio, căci nu avem lumină. Este închisă și apa de ieri după masă. Iată unde am ajuns ca aliați ai nemților. Traian Rogojină și familia sunt disperați că nu pot pleca cu trenul în Ardeal. Toate plecările de trenuri din Gara de Nord sunt suspendate până se vor repara liniile distruse de bombardamentul de ieri. E sinistru să mergi noaptea pe străzile Capitalei din cauza întunericului. Vai de bieții refugiați din Moldova, cari, după ce și-au părăsit gospodăriile, își văd acum pierdute în Gara de Nord și puținele lucruri care le mai putuseră salva. Ne așezăm în pat pe la ora 10, dar eu nu am adormit decât după miezul nopții. Cumplite zile. De la Bogdănești nu știu nimic. Sper că tata, care este un om cuminte, va rămâne pe loc și va scăpa astfel de chinurile bejeniei. ■

(Va urma)

Selecția textului și note:
Dan BERINDEI

Napoleon, moda și puterea

În Secolul Luminilor, moda franceză era suverană în întreaga lume. Poziția geografică a Parisului, lunga tradiție a industriei sale textile, iscusința croitorilor parizieni îndreptățeau supremația acestui oraș în ceea ce privește îmbrăcămintea feminină. Parisul vremii lansa moda în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. În 1716, chiar și în Peru, unde luxul spaniolilor era strălucitor, oamenii se îmbrăcau franțuzește, mai ales în haine de mătase, importate din Europa. Atunci au apărut pantalonii de damă, având o croială asemănătoare celor de azi. În urma reformelor întreprinse de ministrul de război francez François Louvois, în vremea lui Ludovic XIV (1634-1715), efectivele armatei franceze au ajuns la o cifră nemaiauzită pentru acele timpuri: 300 000 oameni. Militarizarea Franței s-a repercutat și asupra modei. În 1691, câteva doamne din înalta societate pariziană au început să arboreze pantaloni de soldat, garnisiți cu fundițe și volane încrețite. Noua modă nu a rezistat însă decât vreo două luni, suficient însă pentru ca noi, astăzi, să considerăm anul 1691 data de naștere a pantalonilor de damă. Deși, încă din comuna primitivă, femeile purtau îmbrăcăminte din piele, croită ca pantalonii. De atunci și până astăzi interesul față de pantaloni, pentru care trebuie să le mulțumim, cum am văzut, militarilor, nu a scăzut.

George Sand (1804-1876) și Sarah Bernhardt (1844-1923) au strălucit în saloanele Parisului purtând pantaloni. Iar astăzi fusta-pantalon, din ce în ce mai scurtă, asemănătoare șortului, stă mărturie longevității acestui obiect de îmbrăcăminte.

De la Ludovic XIV la Napoleon III (1852-1870), monarhii francezi au acordat o atenție specială modei. De ce? Napoleon I, foarte sensibil la capriciile modei, voia ca femeile din anturajul lui să fie deosebit de elegante. În general, fastul de care se înconjura împărtul era mai puțin un „moft" de suveran, cât un element al tacticii sale de despot. Rareori a mai fost moda atât de strâns legată de istorie, scrie Philippe Seguy, ca în perioada napoleoneană. Ea a jucat atunci un rol politic și economic.

Recent ieșită din regimul Terorii revoluționare (septembrie 1793-iulie 1794) — marcat prin domnia ghilotinei și prin măsuri economice draconice — societatea franceză intrase într-o perioadă agitată, care nu putea să scape atenției unui istoric. Iar moda era pe atunci manifestarea cea mai evidentă, cea mai imediată și mai declarat provocatoare a mentalității colective. Femeile se îmbrăcau numai pentru a se dezbrăca mai mult. Muselina transparentă și mătasea albă nu ascundeau mai nimic din silueta purtătoarei lor. Această libertate a durat patru ani. Exact cât timp a avut nevoie micul și ambițiosul general pentru a-și autoestima succesul militar și a pune ordine într-o societate dedată plăcerilor, fără a vedea însă prăpastia pe marginea căreia stătea. Ca orice autocrat, Napoleon vedea salvgardarea societății în conformismul față de modelele luate ca exemplu, așa încât, plasată sub semnul plăcerii, moda a devenit un instrument de putere.

Începând de la Ludovic XVI (1774-1792), a fost revendicată drept model antichitatea. Ea a pătruns la început în arhitectură, înainte de a-i îmbrăca pe tribuni ca pe demnitarii romani. Stilul Ludovic XVI, influențat de descoperirile arheologice de la Herculanum și Pompei, se caracteriza prin simplitate și liniaritate. Directoratul (1795-1799) n-a făcut decât să preia acest spirit. Napoleon a copiat, până la naivitate, simboluri care situau omul în funcțiile sale, având totodată conștiința că, pentru a exista, moda trebuie să se răspândească dincolo de bariera granițelor. Împărăteasa Joséphine, prima soție a lui Napoleon, a impus farmecele ușor languroase și romantice ale „insulelor" unde se născuse (Martinica).

Roma, Egiptul și insulele parfumate din orizonturi îndepărtate au făcut casă bună la Paris, pentru a decora societatea franceză din vremea lui Napoleon. Suveranul, proaspăt înscris la demnitatea imperială, a însoțit încoronarea sa cu o mare carte deschisă a modei; a fost o etalare de lux, curând frânat de pragmatismul rece al demnitarilor din anturajul său. Splendorii la care aspira împăratul, aceștia i-au preferat prudența în economie, o gestiune riguroasă, în totală contradicție cu luxul costisitor. Or, economia austeră era incompatibilă cu fastul. Moda căpăta un caracter burghez, exact când imperiul lui Napoleon se prăbușea. Se anunța tonul Restaurației Bourbonilor (1814-1830), o societate a banului și a măsurii. Fastul luase sfârșit.

F. D.

PE URMELE BIBLIOTECII MAREŞALULUI ANTONESCU

ALEXANDRU DOBRE

Biografii recenţi ai mareşalului Ion Antonescu au trecut cu neînţeleasă uşurinţă peste una din cele mai interesante particularităţi ale acestei puternice personalităţi, menită, după părerea noastră, să-i adâncească şi să-i ilumineze, în acelaşi timp, portretul intelectual.

Nu spunem un lucru nou. Au spus-o alţii înaintea noastră şi încă cu argumente extrem de solide: biblioteca personală a unui om — fie el cărturar, scriitor, om politic etc. — poate constitui un reper important pentru cunoaşterea personalităţii respective, pentru gradul său de pregătire, de interes şi implicare în fenomenul cultural şi ştiinţific, cu toate urmările acestei implicări, inclusiv în luarea unor decizii majore. Cazul stolnicului Constantin Cantacuzino şi al importantei sale biblioteci este prea cunoscut pentru a mai fi nevoie să insistăm asupra însemnătăţii relevării acestui aspect atât de important pentru punerea în ecuaţie a tuturor elementelor necesare înţelegerii şi situării în context a unei personalităţi.

Lucrurile devin cu atât mai interesante atunci când este vorba despre un militar de profesie şi un om politic cu o carieră atât de spectaculoasă şi dramatică în acelaşi timp cum a fost aceea a mareşalului Ion Antonescu.

A avut Ion Antonescu o bibliotecă personală? A avut el, în zbuciumata-i carieră, răgazul unei asemenea preocupări? A avut, în sfârşit, mareşalul Antonescu o dispoziţie anume, un interes particular ca să-şi constituie o bibliotecă personală, şi încă nu una oarecare?

Nu am făcut cercetări speciale în această privinţă. Dar din informaţiile şi datele, evident disparate, care ne-au venit, întâmplător, putem să dăm un răspuns afirmativ acestor întrebări.

Într-adevăr, mareşalul Ion Antonescu a avut o bibliotecă personală deosebit de valoroasă, iar constituirea şi continua ei îmbogăţire, cu tot ceea ce se tipărea şi prezenta un interes bibliofil, ştiinţific sau cultural, i-a stat tot timpul în atenţie, indiferent de treburile de stat, extrem de complexe, care-l solicitau.

Colonelul Gheorghe Magherescu, fost şef de birou în cabinetul militar al mareşalului, evocă tocmai aceste aparent surprinzătoare preocupări bibliofile. *„Despre comportamentul mareşalului faţă de evrei,* notează Magherescu, *aş mai aminti o întâmplare cu un anticar. Ca toţi românii, şi mareşalul îşi avea evreul lui. Acesta este Julius Pach, anticarul. Erau doi fraţi Pach, anticari amândoi, dar Julius era figura cea mai interesantă. Un bărbat înalt, cam de şaizeci de ani, uscăţiv şi roşcovan la faţă, avea o faimă bine stabilită printre anticarii din Bucureşti. Avea cunoştinţe enciclopedice asupra publicaţiilor de tot felul din lume. Era o bibliotecă ambulantă. Nicolae Iorga era un client al lui, pe lângă mulţi alţii. Şi el îşi petrecea zilnic ore întregi răsfoind exemplare rare, înghesuite de anticar pe un coridor lung şi obscur, plin cu cărţi, situat vizavi de Telefoane. Acest Julius Pach a primit însărcinarea din partea mareşalului să-i procure o serie de cărţi, după care mareşalul tânjea de multă vreme, cărţi de istorie şi ştiinţă militară, de autori străini care se găseau foarte greu. Mareşalul voia să-şi completeze biblioteca cu cărţi de valoare şi s-o dăruiască apoi statului. Cu această însărcinare, Julius Pach s-a pus pe treabă şi a procurat multe exemplare, foarte frumoase şi în bună stare, pe care le aducea săptămânal la Preşedinţie şi le preda adjutantului mareşalului, Eugen Niculescu, priceput şi el în ale cărţii".*

Ce s-a întâmplat, până la urmă, cu această atât de valoroasă şi interesantă bibliotecă, după arestarea şi împuşcarea proprietarului ei?

Primul pas îl facem tot cu ajutorul colonelului Magherescu. *„Aceste exemplare, închise în patru-cinci lăzi* — îşi aminteşte fostul colaborator al lui Ion Antonescu —, *au fost luate de mine de la vila mareşalului din Predeal, la ordinul personal dat mie de ministrul apărării naţionale,*

Mihai Racoviță, și predate la mijlocul lunii septembrie 1944 Academiei Române".

Până în acest punct lucrurile par a fi clare. Biblioteca mareșalului Antonescu se afla bine conservată, într-un loc sigur, la Biblioteca Academiei Române. Așa cum tot aici se află încă multe alte lăzi cu documente ce au aparținut cândva unor altor personalități de primă mărime ale vieții politice, culturale și științifice românești.

Dar, în cazul lăzilor ce au aparținut mareșalului Antonescu, la un moment dat, lucrurile au căpătat o întorsătură neobișnuită. Lăzile în discuție *nu se mai află* la Biblioteca Academiei Române. Au dispărut pur și simplu și nimeni nu și-a mai amintit de ele. Iată de ce ne simțim datori să punem la dispoziția celor interesați o informație, importantă după părerea noastră, de natură să ușureze efortul recuperării acestei biblioteci care, ne place-nu ne place, vrem-nu vrem, face parte din patrimoniul național și trebuie reconstituită și considerată ca atare.

Cu atât mai mult cu cât, în cazul bibliotecii mareșalului Antonescu, s-a procedat la o deturnare nu numai gravă dar și batjocoritoare, atât pentru memoria fostului ei proprietar, cât și pentru prestigiul instituției căreia îi fusese încredințată.

Dar să revenim, iarăși, la documente.

La începutul anului 1947, cunoscutul jurist Andrei Rădulescu, pe atunci președinte al Academiei Române, făcea o dezvăluire relevantă, arătând că *„după 23 august 1944 o parte din averea mobilă a mareșalului Antonescu se trimisese în custodia Academiei Române, care a primit-o cu inventar. În ultimele săptămâni* [ale anului 1944] *Parchetul Tribunalului Ilfov a cerut ca acea avere confiscată pe seama statului, constând din mai multe lăzi cu cărți, tablouri și alte obiecte, să fie predate, în parte, Bibliotecii ARLUS. Predarea a avut loc în duminica trecută"* (Arhiva Academiei Române, Dosar A-4, 1947, fila 66v. procesul-verbal nr. 29; ședința din 21 februarie 1947). Acum întrebarea noastră este: unde sunt aceste valori?

Personalitatea mareșalului Ion Antonescu și rolul său în istoria României sunt, o știm bine cu toții, deosebit de controversate. Și, până la un punct, date fiind împrejurările și complexitatea problemelor, este firesc să fie așa. Dar tot atât de firesc este să socotim gestul autorităților de atunci ca o insultă gravă adusă memoriei acestui bărbat de stat și comandant militar. După cum, la fel de firesc este ca biblioteca, tablourile și celelalte obiecte care au aparținut mareșalului Ion Antonescu să fie identificate și recuperate, inventariate și puse în valoare. ■

UN POST-SCRIPTUM

Prin anii '80, colaboratorul nostru Niculae Koslinski mi-a făcut cinstea de a mă prezenta celui care a fost locotenent-comandorul Petru Popescu-Deveselu, adjutant pentru marină la Președinția Consiliului de Miniștri, în anii 1942-1944. Au fost câteva ore de încântare, petrecute în compania unui om care, în ciuda urgiei ce se abătuse asupra țării și care, firește, nu-l ocolise nici pe dânsul, își păstrase intacte memoria, atașamentul și admirația față de cel care, cum ne mărturisea, îi fusese nu numai șef, ci și model de viață și muncă. Încrederea de care se bucurase din partea mareșalului îl pusese în ipostaza de a fi păstrătorul unui important fond documentar — o arhivă personală a mareșalului — și care fusese salvată spre a nu cădea în mâinile autorităților comuniste. Era vorba despre acte, documente și corespondență personală a mareșalului din diferite perioade ale vieții și activității sale, la care ținea foarte mult și pe care le păstra într-un geamantan mare din piele, cumpărat la Londra, în anii în care fusese atașat militar al țării noastre în Marea Britanie. Am răsfoit noi înșine cu mare emoție și explicabilă curiozitate câteva file din acea arhivă.

După moartea păstrătorului acestui tezaur documentar (1985), fiul său, Vladimir Popescu-Deveselu a donat actele respective Muzeului Militar Național, instituția cea mai îndreptățită să păstreze aceste mărturii.

Se înțelege că nu întâmplător am povestit toate aceste lucruri. Între actele consultate de noi atunci se afla și o amplă listă cu titluri de lucrări **ce intraseră în biblioteca mareșalului Ion Antonescu de-a lungul anilor. În afară de numărul cărților, atenția mi-a fost reținută de faptul că în acea listă figurau nume de marcă ale științei și culturii românești, iar volumele respective fuseseră oferite cu dedicații de către autorii lor.**

Așadar, în ideea că se dorește reconstituirea bibliotecii mareșalului Ion Antonescu, această listă poate fi de mare ajutor specialiștilor. Rândurile de față se doresc și o invitație adresată colegilor de la Muzeul Militar Național de a face public acest document, prin Magazin istoric.

Marian ȘTEFAN

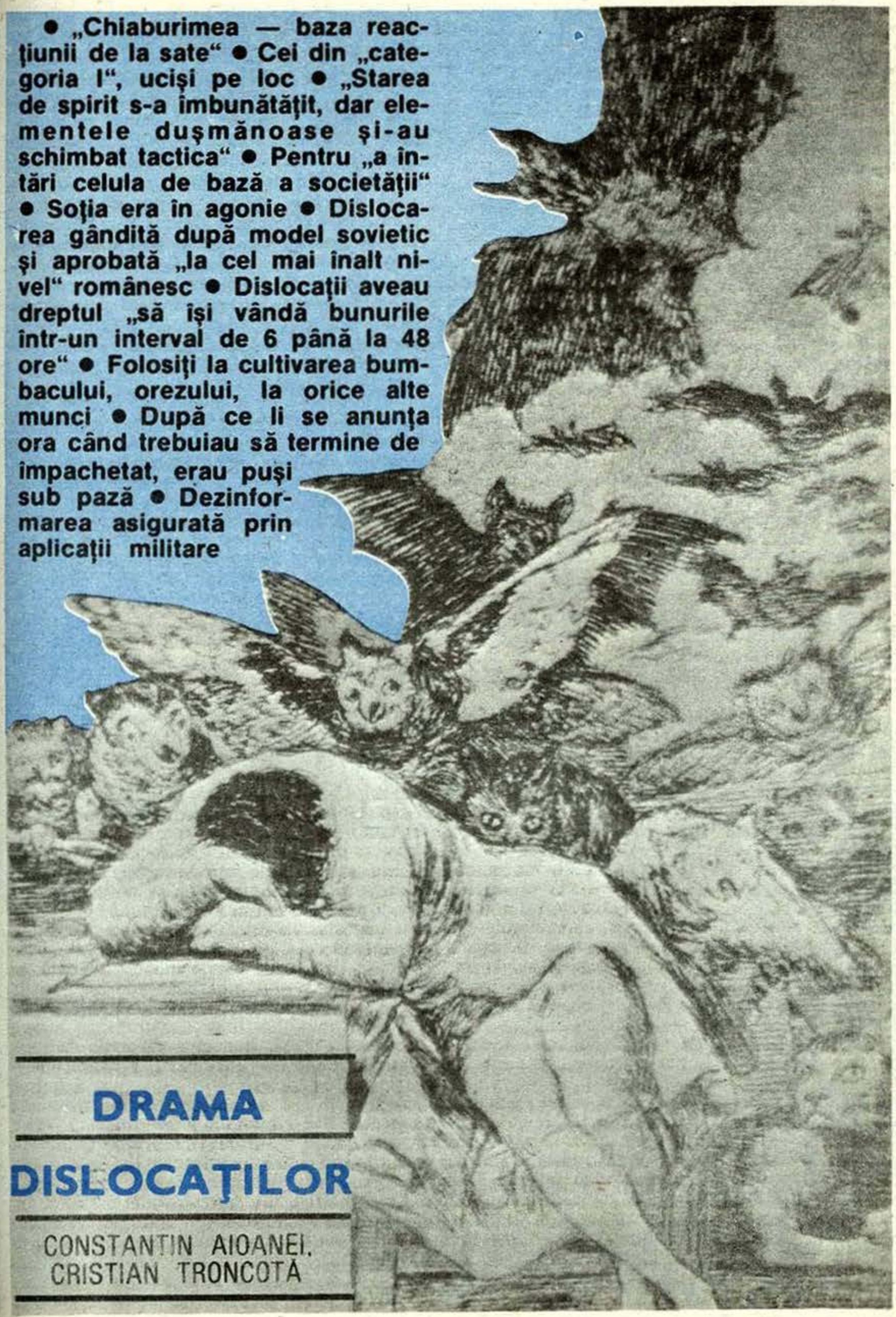

• „Chiaburimea — baza reacțiunii de la sate“ • Cei din „categoria I“, uciși pe loc • „Starea de spirit s-a îmbunătățit, dar elementele dușmănoase și-au schimbat tactica“ • Pentru „a întări celula de bază a societății“ • Soția era în agonie • Dislocarea gândită după model sovietic și aprobată „la cel mai înalt nivel“ românesc • Dislocații aveau dreptul „să își vândă bunurile într-un interval de 6 până la 48 ore“ • Folosiți la cultivarea bumbacului, orezului, la orice alte munci • După ce li se anunța ora când trebuiau să termine de împachetat, erau puși sub pază • Dezinformarea asigurată prin aplicații militare

DRAMA DISLOCAȚILOR

CONSTANTIN AIOANEI,
CRISTIAN TRONCOTĂ

Am prezentat anul trecut cititorilor revistei Magazin istoric **(nr. 3-5/1993) o serie de documente referitoare la condiţiile inumane la care au fost supuşi sute de mii de români în închisorile politice comuniste sau în coloniile de muncă, în special la Canal. Aşa cum s-a mai scris în presa noastră şi cum telespectatorii au putut vedea din multe emisiuni ale Televiziunii (în primul rând din** Memorialul durerii**), a mai existat o categorie de năpăstuiţi: deportaţii. Metoda deportării — fără a face incursiuni prea îndepărtate în istorie, ce ne-ar duce până în istoria Orientului Antic, unde avea rosturi socio-demografice, dar şi politice — ne-a fost „exportată", ca întreg regimul comunist, de Uniunea Sovietică. Dar trebuie să fim corecţi cu noi înşine şi să recunoaştem că au existat destui români care au preluat-o şi aplicat-o, împotriva tradiţiilor istorice şi a moralei creştine a poporului nostru. De aceea, ne simţim datori să publicăm documentele ce urmează cu speranţa că ştiind şi înţelegând, nu vom mai repeta vreodată asemeneá greşeli, cât şi cu sentimentul unei obligaţii morale faţă de victimele represiunii „revoluţionare". Este vorba de o serie de documente emise de autorităţi, pe care le-am putut cerceta. Dincolo de valoarea lor intrinsecă, ele sunt relevante tocmai pentru că ne arată cum a fost concepută şi dusă la capăt acţiunea. Atmosfera de coşmar pe care o degajă este cu atât mai veridică cu cât vine din partea călăului, fără obiectivele reacţii subiective ale victimei. Şi împreună cu acestea vor putea creiona în final — pe măsură ce se vor publica şi alte documente din diverse arhive din ţară şi din străinătate — tabloul revoluţiei proletare.**

Conceput după „o tactică adaptată condiţiilor speciale" în care se afla România acelor ani, planul de „lichidare a reacţiunii interne" a debutat printr-o susţinută campanie de acuzaţii la adresa moşierimii, din care reţin atenţia „sabotajul început prin împiedicarea strângerii recoltei" şi „întârzierea de două luni provocată de Hudiţă [ministrul agriculturii - *n.n.*, vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1993] în pregătirea însămânţărilor" din toamna lui 1944.

„Motivele" invocate ca şi cele mascate sub haina reformei agrare - legiferată în primele zile ale guvernului Groza - urmăreau „să sfărâme puterea economică şi politică a moşierimii", proces care, oficial, s-a încheiat odată cu apariţia Decretului nr. 83/1949, prin care s-au „naţionalizat proprietăţile moşiereşti nedivizate în urma reformei agrare din 1945", ceea ce echivala, potrivit normativului sovietic aplicat în România, cu „desfiinţarea moşierimii ca clasă". A urmat naţionalizarea de la 11 iunie 1948, prin care s-a urmărit „desfiinţarea sectorului particular", predominant în economie şi, bineînţeles, „lichidarea burgheziei", acuzată că „acţiona în sensul sabotării şi dezorganizării producţiei" prin „evaziunea capitalurilor din întreprinderi" sau „abandonarea" acestora. În felul acesta s-a lichidat acea clasă mijlocie, care dăduse o anume stabilitate societăţii româneşti.

Ochii „vigilenţei revoluţionare" s-au aţintit acum asupra „chiaburimii - baza reacţiunii de la sate". În legătură cu acest presupus „duşman de clasă", Gh. Gheorghiu-Dej declara: „... după reforma agrară care a expropriat clasa moşierilor, s-a mai menţinut clasa capitalistă cea mai numeroasă - chiaburimea - care, după celebra expresie a lui Lenin, generează capitalism zi de zi, ceas de ceas, spontan şi în proporţii de masă" (*Scânteia*, nr. 19 din 1 octombrie 1948).

Acest „anacronism al noii societăţi" avea să fie redezbătut câteva luni mai târziu de Plenara C.C. al P.M.R., ţinută în zilele de 3- 5 martie 1949, care a constatat „ascuţirea luptei de clasă dintre ţărănimea săracă şi mijlocaşă, pe de o parte, şi chiaburime, pe de altă parte". Cu acest prilej, după ce a definit „noţiunea de chiabur" şi „criteriile" prin care acesta putea fi delimitat de ţăranul sărac sau cel mijlocaş, Gh. Gheorghiu-Dej a conchis: „Trebuie să ne fie nouă înşine clar că lovind în chiabur, vom întări alianţa noastră cu ţărănimea mijlocaşă şi cea săracă". Dar pentru aceasta erau necesare „motive" care să „justifice" opiniei publice interne şi chiar şi celei internaţionale „justeţea" măsurilor represive ce aveau să vină.

Şi, într-adevăr, la 7 aprilie 1950, Gh. Gheorghiu-Dej declara: „Elementele chiabureşti care îşi văd îngrădită posibilitatea de a jefui oamenii muncii, trec la acte teroriste, la acte de sabotare a colectărilor şi însămânţărilor, la încercări de compromitere a cooperativelor şi în special a tinerelor gospodării colective. Cu viclenia sa caracteristică, chiaburul împrăştie tot felul de zvonuri mincinoase privitoare la gospodăriile colective, pentru a sperja şi intimida pe ţărani. În acţiunea lor tâlhărească, chiaburii sunt ajutaţi, mai ales în Ardeal, de elemente reacţionare ale clerului catolic şi de diferite secte religioase, în sânul cărora se camuflează elemente legionare, fasciste şi spioni anglo-americani".

După cum se poate observa, planul politic de „lichidare a reacţiunii interne" - şi ne-am oprit doar asupra categoriilor sociale din rândul cărora avea să provină marea masă a dislocaţilor - mai urmărea cel puţin două scopuri: unul propagandistic, menit să „convingă" poporul român de „superioritatea noului regim" şi altul de natură „strategică", respectiv, „distrugerea puterii economice a moşierilor şi chiaburilor", pentru a-i face vulnerabili măsurilor administrative hotărâte de P.M.R. şi Prezidiul Marii Adunări Naţionale.

Eforturile propagandistice erau determinate şi de violenţa ridicărilor la luptă ale ţărănimii din regiunile Bihor, Arad, Baia Mare, Suceava şi Sibiu, răzvrătită în vara anului 1949 din cauza colectivizării forţate, cât şi a sistemului aberant de colectări impus după Plenara

din 3-5 martie.

Un raport al securității întocmit în august 1951 ne oferă unele amănunte despre modul cum au fost potolite „agitațiile". „De pe raza regiunii Bihor, au fost dislocate 163 familii, din care 110 proveneau din satele raionului Salonta, 22 din cele ale raionului Marghita, 28 din localitățile raionului Oradea și 3 din cătunele raionului Beiuș". Din totalul familiilor dislocate, 118 proveneau din rândul chiaburilor, 43 din „pătura" țăranilor mijlocași și două aparțineau țărănimii sărace. Cei care au inițiat și condus „agitațiile" au fost incluși în „categoria I" și executați fără nici un fel de judecată. Această soartă au avut-o: Bodeanu Ion, Mateoc Ion și fiul său Alexandru din Ucuriș, împușcați în timpul represaliilor; Biro Iosif din Belfir, Târvan Matei din Tăut și Bejan Petru din Bicaci, despre care se menționează doar că au fost încadrați în „categoria I" și probabil împușcați, iar Pușcaș Teodor din Martihaz a fost rănit.

Țăranul Orbai Niculae, în vârstă de 70 de ani, din satul Ciutelec, com. Teuteu, raionul Marghita, a fost dislocat deoarece soției sale, bolnavă psihic, „îi plăcea să pălăvrăgească mult", iar Chiș Sofia din satul Cheriu, com. Oșorhui, mamă a patru copii, a fost „ridicată din ură personală".

În aceeași perioadă, și tot ca urmare a „răzmeriților" ce au avut loc, de pe raza regiunilor Arad, Baia Mare, Suceava și Sibiu au fost dislocate 74 familii, din care 53 chiaburi și 21 țărani mijlocași. Rapoartele consemnează laconic: „capii agitațiilor" au fost „executați".

Documentul citat anterior mai precizează că o parte dintre persoanele dislocate erau înscrise în Frontul plugarilor, partid care a sprijinit venirea la putere a P.C.R., iar altele proveneau din intelectualitatea satelor, solidarizată cu țăranii răsculați. Totodată, se semnalează faptul că bunurile dislocaților, confiscate ilegal, erau administrate deficitar, majoritatea dispărând în condiții mai mult decât suspecte.

În final, autorii raportului susțin că, după măsurile represive luate, „starea de spirit în rândul țărănimii s-a îmbunătățit, dar elementele dușmănoase și-au schimbat tactica". Țăranii mijlocași continuă să „sprijine chiaburimea" și „se lasă greu convinși să se înscrie în colectiv", iar deputații sfaturilor populare (provizorii) „refuză să participe la ședințe". Raportul nu conține nici o observație și nu rezultă de nicăieri că el a ajuns vreodată la cei care l-au solicitat ori cărora le-a fost adresat.

Dintr-un alt document întocmit la 23 aprilie 1951, aflăm că cel de-al doilea val al „agitațiilor țărănești" s-a consumat în luna iulie 1950 în unele sate și comune de pe raza orașului București, din Teleorman și la-

În p.51: Somnul rațiunii naște monștri *gravură a marelui artist spaniol Goya. Este o imagine care îți vine în minte când citești acest articol*

Facsimil al Instrucțiunilor privind folosirea armelor de foc. Asemenea texte au fost distribuite ofițerilor care au luat parte la acțiunea de dislocare

Vezi

I N S T R U C T A J

în legătură cu folosirea armelor

In operaţiunile de evacuare se cere din partea tuturor militarilor mult tact, pentruca misiunile primite să fie duse la îndeplinire întocmai şi în perfectă ordine.

Este posibil ca în asemenea împrejurări duşmanul de clasă să caute să tulbure liniştea şi ordinea în localităţi şi chiar să îndemne la nesupuneri.

Toate aceste persoane trebuesc imediat arestate şi predate organelor Miliţiei sau ale Securităţii Statului.

Asupra comportării oamenilor în serviciul de pază şi folosirea armei, se va prelucra cu toţi militarii prescripţiunile din regulamentele şi Instrucţiunile speciale.

- La articolul 171 din Regulamentul Serviciului în Garnizoană şi de Gardă, se prevede:

" Santinela este datoare să facă uz de armă, fără somaţie, în caz că ea sau obiectivul păzit va fi atacat."

lomița și a fost urmat de dislocarea a 94 familii din care 82 chiaburi și 12 țărani mijlocași. Acest document șochează nu numai prin abundența datelor cât și prin curajul celor care l-au redactat de a formula opinii proprii. Probabil că acesta este și motivul pentru care pe document s-a aplicat ștampila: „După exploatare se va distruge prin ardere", indicație prezentă și pe alte documente. De la bun început, autorii referatului semnalează că dislocările celor 94 de familii „n-au avut la bază numai fapte concrete de vinovăție", deoarece în multe cazuri măsura s-a luat doar pe baza „propunerilor" făcute de posturile de miliție și comitetele provizorii, cărora le era teamă de „extinderea agitațiilor". În alte situații, „măsura s-a aplicat din greșeală", „ură personală" ș.a. Așa de pildă, Tudor Drăgoi din Silistea, Teleorman, a fost „dislocat din greșeală", fiind „ridicat" în locul altui consătean cu același nume, iar Mincu Stana din Udeni, fostul raion Crevedia, bolnavă psihic, a fost dislocată deoarece n-a avut de unde să dea cele cinci duble de porumb pretinse de președintele sfatului popular.

În referat se mai semnalează că unele comitete provizorii comunale n-au manifestat nici un fel de grijă față de averile celor dislocați, încurajând și chiar participând nemijlocit la jefuirea acestora. Și pentru a susține această constatare, sunt descrise o serie de cazuri, mai semnificative fiind cele referitoare la: secretarul sfatului popular din comuna Roșiori, care și-a însușit „cojocul chiaburului I. Anghelescu"; Tudor Tufan, „om de serviciu la raionul Vida, asupra căruia s-a găsit îmbrăcămintea și suma de 27 000 lei sustrase de la dislocatul Tucu Nicolae din Silistea, Teleorman"; „Ion Barbu organizatorul colectivului și Oprea Stan, fostul calculator al colectivului" din comuna Movilița, regiunea București, care „și-au însușit bunurile dislocaților". Referatul se încheie cu unele măsuri menite „să repare greșelile făcute", dar în același timp, fără a motiva sau prezenta vreo dovadă de culpabilitate, autorii lui „propun": dislocarea unor familii din Ghimpați, Ciuperceni, și alte localități.

Un document similar este și *Referatul* nr. 57 161 din 20 februarie 1951, întocmit de Direcția generală a Miliției și prezentat ministrului Marian Jianu. Din conținutul lui aflăm că, între anii 1949-1950, în satele și comunele raioanelor Medgidia, Constanța, Hârșova, Baia și Băneasa, din regiunea Constanța, Măcin și Tulcea, aparținând de regiunea Galați, au fost identificate 1 853 persoane (676 bărbați, 827 femei și 350 copii) strămutate din alte localități ale țării. În continuare, documentul conține o serie de date statistice raportate de structurile inferioare, care, după părerea noastră, sunt de natură să creioneze, cel puțin parțial, drama deportaților:

– în 28 de cazuri, în timp ce soțul era în libertate, soția era dislocată pe motiv că a participat la „acțiunile dușmănoase" contra statului. Pentru *„a întări celula de bază a societății"* s-a dispus ca *soțul aflat în libertate să fie dislocat lângă soție;*

– în alte 13 cazuri s-a stabilit că măsura dislocării fusese aplicată în mod abuziv, întrucât nici unul dintre soți nu participase la „răzmeriță". Spre exemplificare este prezentat „cazul" țăranului Dinte Barbu din Purani, Teleorman, care, deși nu a participat la „rebeliune", a fost totuși dislocat pe motiv că „fusese primar liberal". În momentul „ridicării" soția sa se afla în agonie;

– în 13 cazuri s-a constatat că, în timp ce unul dintre soți se afla în detenție, celălalt era dislocat. Așa de pildă, Maria Lerenț din comuna Ciuhoi, Bihor, a fost strămutată împreună cu cei doi copii, în timp ce soțul ispășea o condamnare politică în penitenciar. La expirarea pedepsei, soțul Mariei Lerenț s-a întors la domiciliu și a făcut numeroase demersuri pentru a se aproba ca soția și cei doi copii ai săi să revină acasă. În loc de un răspuns favorabil s-a pomenit dislocat lângă soție, iar măsura s-a extins și în alte cazuri similare;

– în alte situații, soțul era reținut de securitate pentru cercetări iar soția și copiii dislocați (40 cazuri); două menajere fuseseră dislocate odată cu „chiaburii" la care lucrau, iar în 11 cazuri s-a stabilit că cei dislocați erau copii sub 13 ani, bolnavi de TBC și bătrâni inapți pentru muncă.

Iată așadar, cine erau „dușmanii noii democrații" și cu cine se luptau organele de represiune!

Documentele prezentate n-au declanșat nici o reacție în cercurile puterii și s-ar putea crede că ele au avut menirea de a crea guvernanților convingerea că stăpâneau situația. Dacă lucrurile ar fi stat altfel, n-ar fi urmat al treilea val de dislocări, declanșat în iunie 1951.

El a fost precedat de o serie de pregătiri în plan politic, militar și administrativ, incluse într-o *Directivă* propusă, după toate probabilitățile, de Ministerul afacerilor interne (nu se specifică emitentul), din care rezultă, fără nici o îndoială, că măsura dislocării a fost gândită după modelul sovietic și aprobată „la cel mai înalt nivel".

În Capitolul I se prevede că operațiunile de dislocare urmau să fie conduse de o comisie centrală alcătuită din „delegați ai M.A.I., Ministerului finanțelor, Ministerului comerțului interior, Comisiei de stat a planificării, Comitetului de stat pentru colectări, Direcției generale a treburilor Consiliului de Miniștri, Departamentului gospodăriei locale și Centrocoopului".

Capitolul al II-lea fixează atribuțiile acestei comisii, respectiv: „cumpărarea bunurilor" pe care dislocații le „ofereau" spre „vânzare, conservare și valorificare"; „continuarea muncilor agricole"; „repartizarea terenurilor, caselor și imobilelor preluate"; „construirea de locuințe pentru cei dislocați în locurile în care vor fi așezați"; „aprovizionarea, asigurarea măsurilor sanitare și folosirea la muncă" a persoanelor dislocate ș.a.

Capitolul al III-lea a fost rezervat „drepturilor și obligațiilor" persoanelor ce urmau să fie dislocate. De exemplu, acestea aveau „dreptul" de a „vinde toate bunurile ce nu le puteau lua", cu excepția pământului și caselor și urmau să „primească contravaloarea animalelor care lipseau la momentul dislocării din gospodărie, conform normelor stabilite". Concomitent, dislocații erau obligați să-și vândă averile numai „colectivelor organizate" de comisia de dislocare și la „prețurile de stat, stabilite în funcție de uzură".

Dacă țăranii săraci și cei mijlocași puteau primi „în întregime suma ce li se cuvenea" pentru bunurile „vândute", în schimb „evaluarea bunurilor chiaburilor" nu putea trece peste 50% din prețul pe care statul îl percepea pentru aceleași categorii de bunuri aflate în vânzare la cooperativele sătești. În cazurile în care diferența dintre un chiabur și un mijlocaș era greu de stabilit, „colectivele de cumpărare" nu puteau plăti mai mult de 75% din prețurile în vigoare la acea dată.

Potrivit aceleiași *Directive* (capitolele IV-V), în fiecare comună, raion și regiune urmau să se constituie „colective de delegați ai sfaturilor populare și Ministerului agriculturii", împuternicite să preia de la „organele de dislocare ale M.A.I., casele, pământurile și toate celelalte bunuri rămase de la cei dislocați". Aceste colective, puse în directa subordonare a „organizației de partid regionale", mai aveau sarcina de a „conserva bunurile preluate", până la „repartizarea" lor de către comisia centrală, care nu se putea face decât „cu aprobare superioară". „Pentru a nu stânjeni munca sfaturilor populare din comunele unde va fi dislocată majoritatea salariaților sfatului popular"; directiva prevede obligația organizațiilor de partid și sfaturilor populare regionale de „a lua măsuri pentru înlocuirea lor imediată".

Dispozițiile capitolelor VI și VIII sunt cele care croiesc scheletul pe care urma să se brodeze marea dramă a deportaților. Astfel, pentru cazare urmau să se construiască case din chirpici, pe „parcele de 2 500 m.p.", repartizate conform planurilor dinainte întocmite, iar stilul construcțiilor nu putea ieși din „tipul A sau tipul B". „Materialele pentru construirea caselor", inclusiv stuful necesar acoperirii acestora, urmau să fie puse la dispoziția dislocaților „gratuit, conform devizului tip", iar construcția propriu-zisă a unei locuințe trebuia supravegheată îndeaproape de „organele Ministerului agriculturii, comitetele provizorii [înființate odată cu ajungerea dislocaților în locurile ce le-au fost hărăzite] și sfaturile populare raionale".

Dar „grija" față de dislocați nu se oprea aici, pentru că, după două paragrafe nesemnificative, întâlnim următoarea dispoziție: „Dislocații vor fi folosiți de către gospodăriile agricole de stat la cultivarea bumbacului, orezului și orice alte munci". Excepție făceau dislocații care, anterior strămutării, îndepliniseră „sarcini administrative" ori fuseseră „deputați în sfaturile populare". Aceștia își puteau păstra funcțiile avute la data deportării, numai dacă nu aveau „atitudine dușmănoasă", în caz contrar urmând „să fie folosiți doar la munci agricole".

În continuare, sunt prevăzute „sarcini generale" pentru toate ministerele implicate în acțiunile de dislocare, dintre care amintim: „stabilirea amplasamentelor comunelor" unde urmau să fie „așezați dislocații"; „procurarea pentru fiecare familie a câte unui purcel, 2-3 oi și 5-6 păsări"; „selecționarea cadrelor pentru aparatul de conducere al G.A.S.-urilor"; „construirea de spitale de sat cu 6-7 paturi"; „planificarea materialelor necesare pentru construirea caselor, puțurilor și localurilor instituțiilor"; „măsuri pentru școlarizarea copiilor"; „aprovizionarea cooperativelor de consum" ș.a.

Din *Directivă* nu lipsesc nici indicațiile cu privire la „continuarea, pe terenurile rămase de la dislocați, a muncilor agricole din anul 1951". În acest sens, Ministerul agriculturii, Ministerul construcțiilor și sfaturile populare regionale pe raza cărora se aflau localitățile ce urmau să fie depopulate, au primit sarcina de a asigura forța de muncă necesară din rândul „elementelor provenite din prisosul de contingent" și al „cetățenilor rămași în localitățile respective", care puteau fi angajați dacă nu aveau „atitudini dușmănoase", „legături de rudenie" sau nu „proveneau din ace-

Facsimil al Directivei *emise de organele de stat, în vederea pregătirii dislocărilor*

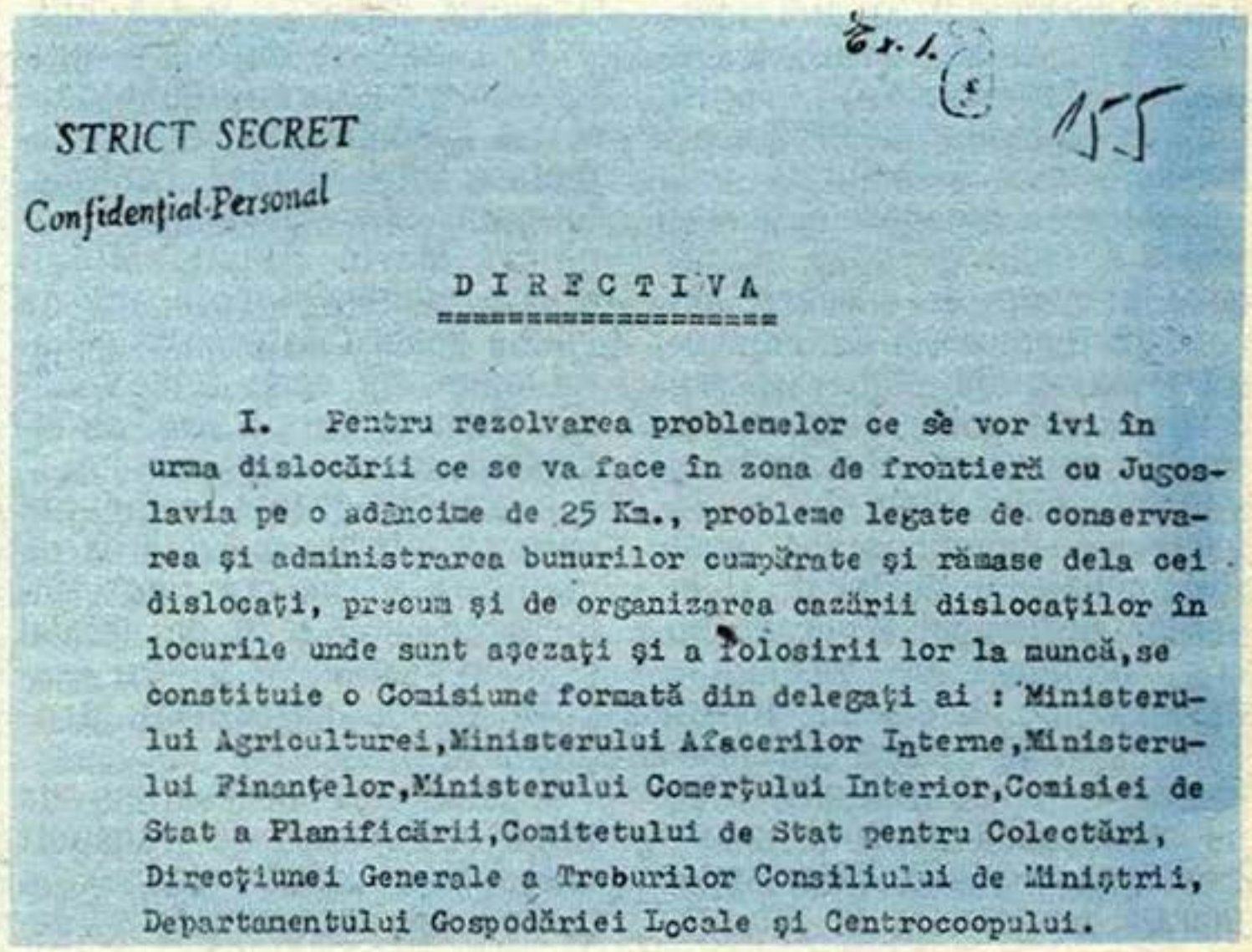

Ex. 1.

STRICT SECRET

Confidențial-Personal

DIRECTIVA

I. Pentru rezolvarea problemelor ce se vor ivi în urma dislocării ce se va face în zona de frontieră cu Jugoslavia pe o adâncime de 25 Km., probleme legate de conservarea și administrarea bunurilor cumpărate și rămase dela cei dislocați, precum și de organizarea cazării dislocaților în locurile unde sunt așezați și a folosirii lor la muncă, se constituie o Comisiune formată din delegați ai : Ministerului Agriculturei, Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Finanțelor, Ministerului Comerțului Interior, Comisiei de Stat a Planificării, Comitetului de Stat pentru Colectări, Direcțiunei Generale a Treburilor Consiliului de Miniștrii, Departamentului Gospodăriei Locale și Centrocoopului.

leași categorii cu cei dislocați".

Cum poți comenta o asemenea dezlănțuire de ură prostească, împletită cu sadism cinic? Gândul te duce la tabloul lui Goya, *Somnul rațiunii naște monștri.*

Documentul prezentat a fost urmat la scurt timp de o nouă *Directivă* emisă de aceleași organe, prin care s-au stabilit „categoriile de persoane" ce trebuiau strămutate și „tehnica" dislocării. În „prima categorie" au fost incluși „cetățenii statelor imperialiste și ai Iugoslaviei cărora nu li se mai recunoștea cetățenia, funcționarii epurați, militarii deblocați și liberi profesioniști", care nu erau originari din zona de frontieră. „Străinii" puteau lua tot ceea ce le aparținea (mai puțin averea imobiliară), dar erau obligați să suporte cheltuielile legate de deplasarea la noul domiciliu (reședință).

Din cea „de-a doua categorie" au făcut parte „elementele originare din Basarabia stabilite în România după 1 iunie 1940", „macedonenii", cei care au luptat în „trupele germane S.S.", ori „au activat în conducerile organizațiilor G.E.G. [Grupul Etnic German]", persoanele cu vederi „titoiste", „contrabandiștii și călăuzele" din zona de frontieră, „rudele celor fugiți din țară" și ale „celor care au sprijinit sub orice formă ori au ținut legătura cu bandiții lichidați sau țineau legătura cu bandiții în curs de lichidare", „chiaburii și cârciumarii", „comercianții, foștii moșieri și industriași" care nu fuseseră încă strămutați.

Dislocarea categoriilor enunțate s-a făcut pe bază de tabele întocmite de organele securității (pentru cei din categoria a II-a) și ale miliției (pentru celelalte categorii), după următorul scenariu: „Cetățenilor statelor imperialiste și ai Iugoslaviei, funcționarilor epurați, militarilor deblocați și liberilor profesioniști", care nu erau originari din localitățile de dislocare, li s-a pus în vedere ca în 48 de ore „să părăsească zona de frontieră și să se stabilească în orice localitate", cu excepția celor aglomerate ori situate în alte regiuni de graniță. Concomitent cu aducerea la cunoștință a măsurii, persoanele în cauză trebuiau să „semneze o declarație" prin care se obligau să părăsească zona de frontieră, cu indicarea noii localități de domiciliu. În funcție de „numărul stabilit în teren" de organele de securitate și miliție, „elementele dușmănoase" din categoria a II-a aveau la dispoziție între „6 și 24 de ore" pentru a se îmbarca în trenurile escortate de trupe ale M.A.I. Dislocaților trebuia să li se explice că măsura luată împotriva lor avea la bază „interese superioare" și „că vor fi duși în altă regiune a țării, unde li se vor crea condițiuni de muncă și posibilități de a-și construi case pe teren propriu". Ceea ce nu li s-a spus însă, a fost faptul că organele implicate în dislocare aveau ordin de a lua *toate măsurile* pentru a împiedica viitoarele victime să „dispară de la domiciliu" ori să evadeze pe timpul transportului. De asemenea, aceștia trebuiau grupați pe „categorii sociale și criterii etnice" și localizați pe teritoriile G.A.S.-urilor din comunele Călărași, Modelu, Jegălia, Pietrosul, Fetești, Dragalina, Pelinu, Mărculești, Bordușani, Lucia, Giurgeni și Andrășești din regiunea Ialomița, comunele Tătaru și Însurăței din regiunea Galați, la care, ulterior, s-au adăugat și altele.

Prin noua *Directivă,* operațiile de dislocare, grupate în două faze (pregătitoare și de execuție) au fost încredințate unei comisii centrale, formată din Alexandru Drăghici, Marin Jianu, Mihail Burcă, general-locotenent de miliție Pavel Cristescu și general-maior de securitate Vladimir Mazuru, care a avut de îndeplinit următoarele sarcini:

- „supravegherea modului în care se întocmesc lucrările de verificare în fiecare raion, întocmirea unui plan de detaliu și a instrucțiunilor pentru executarea operațiunilor propriu-zise";
- „stabilirea necesarului de trupe și mijloace de transport (vagoane și autocamioane)", a „gărilor de îmbarcare și de debarcare";
- fixarea măsurilor ce reveneau securității, miliției și grănicerilor, privind întărirea pazei la frontieră, identificarea deputaților sfaturilor populare propuși pentru dislocare și selecționarea din rândul țăranilor săraci a viitorilor membri pentru comitetele provizorii ce urmau să se constituie în cele 18 localități nou înființate;
- constituirea „colectivelor de dislocare" la nivel de raion și regiune „conduse de un ofițer de securitate sau miliție, ajutat de un ofițer din trupele M.A.I.". Din aceste colective trebuiau să facă parte obligatoriu și comandanții raioanelor de securitate și miliție;
- întocmirea tabelelor cu persoanele pretabile a fi dislocate, sarcină repartizată ofițerilor de securitate și miliție „aleși dintre membrii de partid cu posibilități de orientare în teren" și capabili să „păstreze secretul misiunii". După întocmire, tabelele erau trimise Comisiei centrale din M.A.I. care în „temeiul art. 6 din H.C.M. nr. 344/1951, emitea decizii (colective sau nominale) de dislocare";
- transferarea în punctele prestabilite a unităților, subunităților și cadrelor selecționate (de securitate, miliție și grăniceri), care până la ora „H" trebuiau să-și justifice prezența în zona de frontieră prin diferite manevre și exerciții militare. În același mod, dar fără nici o măsură de camuflaj, s-a procedat și cu mijloacele de transport. Tot la ora „H", fiecărei persoane reținute în vederea dislocării, trebuia să i se aducă la cunoștință „decizia M.A.I.", „mijlocul de transport ce i s-a pus la dispoziție", „bunurile pe care le putea lua sau vinde" și „ora la care trebuia să termine împachetatul". Din acel moment, persoana intra sub supravegherea strictă a 1-2 ostași, „pentru ca să nu distrugă bunuri, să nu incendieze ori să dispară".

După împachetare și vinderea „de bună voie" a lucrurilor „de prisos", fiecare dislocat era escortat la locul de îmbar-

care și predat „comandantului trenului", care, de regulă, avea în subordine „un număr de sergenți și ostași" până la un pluton cu misiunea de a „însoți" pe dislocați până la stația terminus, unde erau „predați comandanților militari de gară și celor însărcinați cu supravegherea lor". Toate cele 72 stații C.F.R. (de plecare și de debarcare) erau puse sub comandă militară. De la stația de debarcare, dislocații puteau fi „duși cu orice mijloace de transport în localitățile de destinație fixate de Comisia centrală".

În afara sarcinilor deja menționate, M.A.I. mai avea obligația de a realiza dezinformarea necesară asigurării secretului dislocării, prin organizarea unor aplicații și alte manevre de forțe și mijloace de-a lungul granitei de vest, acoperirea informativă a localităților condamnate la depopulare, înființarea de posturi de miliție în locurile de dislocare ș.a.

Primul *Plan de evacuare din zona de frontieră cu Iugoslavia pe o adâncime de 25 km a unor elemente periculoase prin prezența lor în această zonă* s-a întocmit încă de la 14 noiembrie 1950. În acest plan, structurat după măsurile consemnate în cele două directive, figura și propunerea ca „elementele dușmănoase" dislocate de pe granița de vest, „să fie așezate" pe o arie mult mai largă, respectiv, în localitățile Caracal, Craiova, Brabova (Dolj), Slatina, Costești, Găiești (Argeș), Drăgănești, Roșiori de Vede, Vârtoapele, Vida, Alexandria (Teleorman), Crevedia, Căciulați (regiunea București), Mizil, Pogoanele (regiunea Buzău), Odorhei, Miercurea Ciuc, Racoș (regiunea Stalin), Câmpeni, Huedin, Jibou (regiunea Cluj), Brad, Deva și Alba Iulia din regiunea Hunedoara, iar acțiunea „să nu depășească trei luni". Drama dislocaților putea să înceapă. ■

(Va urma)

CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ

Sfânta Elena, cu prizonier și fără

Sfânta Elena, insulă unde a fost exilat și a murit Napoleon, la 5 mai 1821, a intrat de atunci pentru totdeauna în istorie. Geografic însă, ea trezește mai puține rezonanțe în mintea contemporanilor noștri. Este situată în centrul Atlanticului de sud, la 2 000 km de coastele angoleze și, în pofida aeroportului, de care dispune în prezent, este unul dintre locurile cele mai izolate din lume. O singură navă o leagă de restul lumii: din 10 în 10 săptămâni, ea părăsește portul englez Cardiff, din sudul Țării Galilor, pentru a aproviziona o colonie a cărei soartă depinde eminamente de ajutorul Marii Britanii. Călătoria durează mai multe săptămâni și trece prin insulele Tenerifa și Ascension.

Descoperită în 1502 de portughezi, Sf. Elena este, de vreo trei secole, posesiune a Coroanei britanice. Escală obligatorie a tuturor vapoarelor cu destinația India sau Extremul Orient, era numită Hanul Oceanului, înainte ca deschiderea Canalului de Suez să o arunce în uitare.

Soritită a rămâne un ținut al exilului, Sf. Elena a adăpostit și alți prizonieri. În 1890, englezii l-au întemnițat acolo pe suveranul din Natal, căpetenia zulusă Cetewayo, care se revoltase împotriva Majestății Sale. Acesta și-a recăpătat libertatea abia în 1897. Trei ani mai târziu, războiul purtat de Anglia contra burilor a transformat din nou insula în temniță: patru mii de naționaliști sud-africani au fost transportați acolo, rămânând în insulă până la semnarea păcii, la 31 mai 1902.

De la Napoleon, timpul pare a se fi oprit în acest capăt de lume. Nimic nu s-a schimbat. Aceeași fortăreață, același decor de lavă, piatră tocită, negricioasă, un șir neîntrerupt de faleze, pe 17 km, lungimea insulei. Cea mai mare parte a populației s-a refugiat în Capitală, Jamestown, orășel înghesuit între două faleze, cu un singur hotel, o mică administrație și un guvernator. Un guvernator tipic *british*, circulând într-un „Jaguar", dar arborând peruca albă în timpul sesiunilor Consiliului legislativ. El conduce cinci mii de locuitori, în principal metiși, provenind din amestecul dintre vechii sclavi africani, malgași și asiatici.

Un francez și-a ales aici locul de muncă. Se numește Gilbert Martineau și, începând din 1960, este consul al Franței în Sf. Elena. Pasionat de istoria lui Napoleon, i-a transmis misiunea sa fiului său și, împreună, cei doi și-au ales ca reședință domeniul Longwood, reședința împăratului. Tatăl și fiul au hotărât să-și consacre viața restaurării clădirii ocupate cândva de suveranul exilat și celor 21 de hectare concesionate Franței de Marea Britanie. Eforturile le-au fost răsplătite.

Grădinile au fost readuse la starea în care se găseau la 1821. Cu o grijă meticuloasă, Gilbert și Serge Martineau au retrasat peluzele, au restaurat pavilionul chinezesc, unde Napoleon se retrăgea pentru a privi marea, au retăiat aleile pe care se pierdea împăratul pentru a se ascunde de privirea paznicilor, au refăcut minusculele bazine, pe care prizonierul le numea, în derâdere, marile sale ape. Clădirea, îmbrăcată în trandafiri și cocoțată pe culmea unui platou, seamănă cu o cochetă casă de la țară. În interior, umbra împăratului plutește peste tot: în sala de biliard a rămas planisfera în lemn, de pe care, cu mânie, suveranul a șters cu unghia amplasarea Sfintei Elena. Salonul a fost martorul ultimei respirații a împăratului, ce zăcea pe un pat de campanie, sub portretul fiului său, regele Romei.

F. D.

Dicţionar istoric

FEDERAŢIA RUSĂ

„Ciudată concluzia la care ajungi la amurgul vieţii: ai trăit o viaţă întreagă în Rusia, dar ce fel de ţară este aceasta şi ce fel de popor o populează noi nu ştim cu precizie; mai exact spus, ştim, dar cumva fragmentar şi mai degrabă anapoda".

(Viaceslav Pieţuh, **Literaturnaia gazeta,** *nr. 4/1993)*

VASILE ŞANDRU

În numărul 2/1992, revista noastră a inaugurat un Dicţionar istoric **al fostelor republici din spaţiul ex-sovietic, actualmente state suverane, independente, dintre care 12 au constituit Comunitatea Statelor Independente (C.S.I.). Am publicat până acum fişe istorice ale Letoniei, Lituaniei, Estoniei şi Ucrainei, iar în paginile de faţă continuăm să prezentăm cea mai mare dintre republicile ex-sovietice: Rusia.**

Două lumi care se urăsc

Anul 1917 a marcat o profundă cotitură în istoria Rusiei şi nu numai a ei. În decurs de opt-nouă luni, din februarie până în octombrie, s-au succedat cu rapiditate evenimente care prin amplitudinea şi profunzimea lor au proiectat Rusia pe o traiectorie ieşită din comun. La cumpăna anilor 1916-1917, conflictele sociale atinseseră punctul de fierbere. „Două lumi se aflau faţă în faţă, urându-se şi pregătindu-se să se năpustească una asupra celeilalte într-o luptă implacabilă", aprecia generalul P.N. Krasnoff, atamanul cazacilor de pe Don.

La 8 decembrie 1916, Congresul Uniunii municipiilor din întreaga Rusie consemna în rezoluţia adoptată: „Viaţa ţării este complet bulversată; măsurile guvernului au aruncat-o în ruina economică şi deschid calea haosului social. Nu există decât o singură ieşire din această situaţie dezastruoasă: schimbarea regimului".

Singurul care nu percepea gravitatea situaţiei era ţarul Nicolae II. Subjugat total voinţei şi capriciilor împărătesei Alexandra Feodorovna (aflată sub influenţa nefastă a călugărului aventurier Grigori Rasputin şi suspectată de spionaj în favoarea patriei sale natale, Germania), ţarul a adoptat măsuri care nu numai că nu veneau în întâmpinarea doleanţelor populare, ci au agravat şi mai mult situaţia.

În primele două luni ale anului 1917 au avut loc 1 140 greve politice, faţă de 243 în tot anul precedent. La 8 februarie ţarul a acordat împuterniciri speciale comandantului districtului militar Petrograd, generalul Habalov, detestat de popor. La 14 februarie a avut loc deschiderea lucrărilor sesiunii Dumei de stat (Parlamentul), în cadrul căreia deputaţii Blocului progresist (alianţă parlamentară, alcătuită din deputaţi ai partidelor de orientare democratică — liberali, socialişti ş.a.), au supus unei critici energice politica tronului: „Rădăcina răului rezidă în cei care ocupă tronul, declara deputatul A. Kerenski. Sarcina noastră istorică constă în răsturnarea imediată şi cu orice preţ a regimului medieval". Ca urmare a unei noi creşteri a preţurilor şi concedierii în masă (peste 40 000 muncitori), la uzinele de armament Putilov, la 23 februarie a izbucnit greva generală, însoţită de mari demonstraţii în toată Capitala. Autorităţile pregăteau febril reprimarea prin forţă, dar detaşamentele de infanterişti şi cazaci s-au alăturat demonstranţilor, fraternizând cu ei. La 26 februarie ţarul, care plecase la Moghilev (unde se afla stavka Marelui Comandament al armatei pe front) a decretat dizolvarea Dumei. A doua zi s-au răsculat batalioanele de rezervă ale regimentului de gardă din Petrograd, iar cavaleria chemată de guvern de pe front nu a putut ajunge în Capitală. Rămas fără apărare, guvernul ţarist, condus de prinţul Goliţîn, şi-a încetat existenţa. Petrogradul era în mâna maselor şi trupelor răsculate.

În vidul de putere creat, s-a format un Comitet provizoriu în frunte cu preşedintele Dumei, N. Rodzianko, având ca membri pe P.N. Miliukov, liderul Partidului Constituţional-Democrat („kadeţii"), A.F. Kerenski, lider al socialiştilor revoluţionari („eserii") ş.a. În aceeaşi zi s-a constituit Sovietul deputaţilor muncitorilor din Petrograd (completat ulterior cu deputaţii soldaţilor), care a ales un Comitet executiv, în frunte cu liderul Partidului Social-Democrat (menşevic) N. Ceidze, având şi o secţie militară. S-au con-

stituit, astfel, două surse paralele de putere, generând ceea ce s-a denumit „dualitatea" puterii, ce a marcat evoluția evenimentelor până la insurecția bolșevică din octombrie.

Guvernul țarist a fost arestat. În noaptea de 1-2 martie, Comitetul provizoriu a fost înlocuit de Guvernul provizoriu, condus de prințul G.E. Lvov. În declarația publică, guvernul a proclamat o serie de măsuri cu caracter democratic: amnistia imediată și completă pentru toate cazurile de natură politică, religioasă, de răscoale militare și țărănești, inclusiv actele de terorism; libertatea cuvântului, presei și adunărilor; dreptul de asociere în sindicate, dreptul la grevă; abolirea oricăror restricții bazate pe apartenența de clasă, religie sau naționalitate; pregătirea convocării Adunării Constituante, aleasă prin vot universal, egal, direct și secret.

Obligat să abdice, țarul a încercat să salveze monarhia, desemnând ca succesor la tron pe fratele său, marele duce Mihail. Acesta însă, apreciind realist situația, a condiționat acceptarea coroanei de hotărârea pe care ar urma să o ia în acest sens viitoarea Constituantă, ceea ce însemna, de fapt, un refuz, punându-se astfel capăt definitiv monarhiei.

Guvernul provizoriu a trecut la pregătirea reformei agrare, urmând ca pământul să fie dat celor care îl munceau, în primăvara anului 1918. A fost legiferată ziua de muncă de 8 ore. Polonia a fost proclamată stat independent, iar Finlanda și Ucraina au primit statut de autonomie în cadrul federalizării Rusiei. După aprecierea lui Lenin, Rusia devenise „țara cea mai liberă din Europa, în care nu mai exista opresiunea maselor".

Autoritatea guvernului era însă supusă unei sfidări continue din partea Sovietului din Petrograd, care își aroga puteri la nivel național. El sprijinea guvernul burghez doar în măsura în care nu aducea atingere drepturilor

Trei speranțe ale rușilor albi și ale tuturor celor ce s-au opus revoluției bolșevice: generalii Iudenici, Denikin și Vranghel (de sus în jos)

câștigate de muncitori prin revoluție. Guvernul era astfel expus presiunilor grupurilor sociale controlate de Soviet, în care prevalau forțe „ce incitau la tot felul de excese pe muncitori și soldați".

Ionel Brătianu este clarvăzător

Pe de altă parte, puterile aliate, Franța și Marea Britanie, insistau ca Guvernul provizoriu să respecte angajamentele asumate de guvernul țarist prin tratatele secrete privind participarea la război și realizarea țelurilor acestuia (anexarea de teritorii aparținând Germaniei și aliaților ei ș.a.). Miniștrii liberali, în frunte cu P. Miliukov, se pronunțau în favoarea continuării războiului până la victoria finală, în timp ce miniștrii socialiști aveau o poziție ezitantă, sub influența stărilor de spirit antirăzboinice, larg răspândite în rândul populației și al armatei.

Nota adresată, în luna aprilie, de Miliukov puterilor aliate, prin care reafirma angajamentul Rusiei de a continua războiul până la victorie, a fost primită cu puternice demonstrații de protest în Petrograd, care au determinat demisia lui Miliukov și declanșarea unei crize de guvern. La 5 mai, prințul Lvov a format un nou guvern, de coaliție, în care sporise ponderea formațiunilor socialiste (eseri, menșevici și socialiști populari). Portofoliul de război era preluat de Kerenski.

Aflat în acele zile la Petrograd pentru discuții privind situația de pe frontul românesc, premierul Ionel Brătianu, intuind gravitatea crizei revoluției ruse, aprecia evoluția evenimentelor într-o convorbire cu ambasadorul Franței, Maurice Paléologue, în felul următor: „În curând îl pierdem pe Miliukov; ...Apoi va veni rândul lui Gucikov, al prințului Lvov, al lui Șingarev... Atunci revoluția rusă se va scufunda în anarhie". Temerile premierului român aveau să fie în mare măsură confirmate.

Constituit în 1903, în urma scindării Partidului Social-Democrat Rus, partidul bolșevicilor s-a organizat pe baze conspirative, nucleul său fiind format din „revoluționari de profesie". O mare parte a liderilor săi, inclusiv V.I. Lenin, s-au aflat în emigrație sau în deportare în Siberia. Ieșiți din ilegalitate după revoluția din februarie, liderii veniți din deportare, printre care I.V. Stalin, s-au situat inițial pe o poziție de sprijin față de Guvernul provizoriu, pentru întărirea disciplinei în armată și continuarea războiului „până la realizarea unui pact între popoarele eliberate".

Venirea lui Lenin (cu concursul guvernului german, care i-a facilitat tranzitul prin Germania și Suedia într-un vagon special) și apoi cea a lui Leon Trotki au produs radicalizarea rapidă a poziției bolșevicilor. În cunoscutele „teze" prezentate la 4 aprilie, în consfătuirea sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților, Lenin s-a pronunțat pentru „trecerea de la revoluția burghezo-democratică la revoluția socialistă", lichidarea „dualității" puterii și preluarea întregii puteri de către soviete, ca formă a dictaturii proletariatului, ieșirea din războiul imperialist, declanșarea revoluției proletare mondiale și crearea celei de a treia internaționale, comuniste („Comintern"). Paralel cu lozinca „Toată puterea sovietelor!", el a lansat cuvântul de ordine „Nici un sprijin guvernului provizoriu". Noua linie a întâmpinat o rezistență tenace în partid din partea liderilor cu orientare democratică, în special a lui Kamenev, Zinoviev, Rîkov ș.a.

Sub impulsul lui Lenin și Trotki, partidul bolșevic a desfășurat o activitate intensă în rândurile muncitorimii, ale armatei și flotei. În decurs de câteva luni, din aprilie până în august, efectivele partidului au crescut de zece ori, de la 24 mii la 240 mii membri, din care în armată 26 mii. În cadrul sovietelor, bolșevicii erau însă în minoritate. La primul congres al sovietelor din iunie 1917, ei au avut 105 delegați, eserii — 285 și menșevicii — 248. În această perioadă, Lenin s-a pronunțat pentru preluarea puterii de către soviete pe cale pașnică.

Bolșevicii pregătesc lovitura

Activitatea bolșevicilor în rândurile armatei împotriva războiului pentru fraternizarea cu soldații inamici, în scopul declanșării revoluției mondiale, paralel cu campania propagandistică desfășurată de Germania pe frontul rus pentru o pace separată, au exercitat o influență distructivă asupra voinței de luptă și a disciplinei ostașilor ruși. Dezertările în masă, fraternizarea cu soldații inamici, răzvrătirile și uciderea, adeseori, a ofițerilor au dus la deteriorarea catastrofală a situației pe fronturile de luptă, inclusiv pe frontul românesc.

Într-o încercare de a redresa situația, guvernul a organizat o ofensivă, care, începută la 18 iunie, s-a încheiat cu un eșec total la începutul lunii iulie, stârnind un puternic val de nemulțumiri și demonstrații populare de protest. În zilele de 3-4 iulie, demonstranții, în rândul cărora s-au aflat soldați și marinari înarmați, au încercat răsturnarea guvernului. Deși nu au fost inițiatori ai mișcării de masă, bolșevicii și-au asumat conducerea și răspunderea acestei încercări de luare a puterii „pe cale pașnică". Demonstrația a fost înăbușită de forțele loiale guvernului, soldându-se cu 56 de morți și 650 răniți. Numeroși fruntași bolșevici au fost arestați.

Acuzat de înaltă trădare și nevoit să se ascundă în afara Capitalei, la Razliv, Lenin a continuat să conducă de acolo partidul, pentru o scurtă perioadă, în clandestinitate. Apreciind că perioada pașnică a luptei pentru putere s-a încheiat, el a hotărât renunțarea la lozinca „Toată puterea sovietelor", dominate de eseri și menșevici, și a trasat linia trecerii la pregătirea insurecției armate.

Prăbușirea ofensivei declanșate la 18 iunie, urmată de contraofensiva germană la 8 iulie, a agravat și mai mult criza politică; cneazul G. Lvov a demisionat. La 24 iulie, A. Kerenski a format un nou guvern de coaliție, „guvernul salvării revoluției", în care majoritatea revenea miniștrilor socialiști. Aparent, revoluția democratică era salvată, după eșecul bolșevicilor de a lua puterea la 4 iulie.

Vârfurile militare, în frunte cu generalul Kornilov, pregăteau însă o lovitură de stat, sub pretextul prevenirii unei noi tentative bolșevice, prevăzută pentru sfârșitul lunii august. Guvernul urma să fie înlăturat dacă nu va accepta să se pună în slujba regimului dictatorial. Acțiunea declanșată de Kornilov la 27 august a eșuat; trupele trimise asupra Petrogradului au fost respinse de detașamentele de soldați și muncitori, organizate de bolșevici. În urma acestor evenimente, autoritatea și influența partidului bolșevic au cunoscut o creștere rapidă, în timp ce guvernul pierdea tot mai mult controlul asupra armatei și a situației generale.

La 1 septembrie Rusia a fost proclamată oficial republică. În locul guvernului a fost desemnat un comitet director alcătuit din cinci miniștri, în frunte cu Kerenski. La 14 septembrie s-a convocat „Consfătuirea democratică" (compusă din 532 delegați eseri, 172 menșevici și 136 bolșevici). În vederea instaurării unui regim parlamentar, consfătuirea a desemnat un „preparlament" sau „Consiliu provizoriu al republicii", care, la 25 septembrie, a format cel de-al treilea guvern de coaliție alcătuit din eseri, menșevici și kadeți, în frunte cu A. Kerenski.

Raportul de forțe a evoluat însă rapid în direcția radicalizării maselor în favoarea bolșevicilor, care acționau sub lozinca „pace, pământ, pâine". Bolșevicii au reușit să obțină majoritatea în soviete.

În fruntea Sovietului din Petrograd a fost ales Troţki. Învingând cu greu rezistenţa unei importante părţi a Comitetului Central, Lenin a obţinut adoptarea, cu o slabă majoritate, a hotărârii de a declanşa insurecţia la 25 octombrie (7 noiembrie stil nou), dată la care era prevăzută deschiderea celui de-al doilea Congres al sovietelor. Deşi doi dintre membrii C.C. (Kamenev şi Zinoviev) au făcut publică această hotărâre confidenţială, guvernul nu a fost capabil să ia măsuri de contracarare.

În momentul declanşării loviturii de stat bolşevice, când insurgenţii au ocupat punctele strategice din Capitală, membrii Guvernului provizoriu (cu excepţia lui Kerenski, aflat într-o inspecţie) se găseau în sala de şedinţe din Palatul de Iarnă, aşteptând desfăşurarea evenimentelor. După lovitura de tun de pe crucişătorul „Aurora", în sala de şedinţe a intrat grupul de bolşevici înarmaţi; iar în dimineaţa următoare, Lenin a anunţat de la tribuna celui de-al doilea Congres al sovietelor (alcătuit din 390 delegaţi bolşevici, 160 eseri, inclusiv aripa stângă aliată cu bolşevicii, 72 menşevici ş.a.) „victoria revoluţiei socialiste". Cu 505 voturi pentru din 670, Congresul a hotărât trecerea puterii în mâna sovietelor. S-au adoptat decretele propuse de Lenin privind pacea şi trecerea pământului în mâna celor care îl munceau. Congresul sovietelor deputaţilor ţărani (din 26 noiembrie-10 decembrie), dominat de eserii de stânga, a aderat, la rândul său, la aceste hotărâri.

Împuşcare pe loc

„Istoria a ales Rusia. Da, în secolul XX, istoria ne-a ales pe noi în calitate de hecatombă umană fără precedent, colosală jertfă pentru toate căutările istorico-universale şi pentru toate speranţele sociale ale omenirii", scrie M. Kapustin, parcă în prelungirea gândurilor lui Bismarck:

Rasputin, în anturajul unor doamne din înalta societate rusă

„Dacă vreţi să construiţi socialismul, alegeţi-vă o ţară de care nu vă este milă".

Există numeroase mărturii, afirmă un alt istoric, Anatoli Latîşev, că pe Lenin nu l-a interesat soarta Rusiei, ci numai perspectivele revoluţiei mondiale. Maxim Gorki i-a atras atenţia că datorită îndelungatei şederi în străinătate, el nu cunoştea Rusia; Lenin a replicat că „Rusia îi este absolut indiferentă; în mâinile sale ea nu este decât tăciunele cu care va da foc lumii burgheze". Gorki a obiectat: „Acest tăciune este din lemn verde, în stare doar să fumege şi să-i asfixieze pe cei care-l vor aprinde".

După luarea puterii de către soviete a fost constituit Comitetul Central executiv al Rusiei, în frunte cu Kamenev şi alcătuit din 62 bolşevici, 29 eseri de stânga, 6 menşevici internaţionalişti, 3 socialişti ucraineni ş.a. A fost format Guvernul muncitoresc şi ţărănesc provizoriu (Sovietul Comisarilor Poporului), având ca preşedinte pe Lenin, ca ministru de externe pe Troţki şi ca ministru cu problemele naţionalităţilor pe Stalin.

La 12 noiembrie (data sta-

Ţarul Nicolae II îşi depune actul de abdicare

bilită de guvernul Kerenski) au avut loc alegerile pentru Adunarea Constituantă. Partidul bolşevic a obţinut 22,5% din voturi (175 mandate), partidele socialiste moderate 60,5%, din care eserii 55% (370 deputaţi), partidele burgheze 17%. Poziţiile bolşevicilor erau foarte slabe în zonele rurale, aflate sub influenţa eserilor şi la „periferiile" imperiului, unde se afirma tendinţa de separare de Rusia bolşevică. Întrunită la 5 ianuarie 1918, Adunarea Constituantă a refuzat să aprobe decretele adoptate de Congresul sovietelor, respingând, astfel, sistemul sovietic. Ca urmare, bolşevicii, cu sprijinul eserilor de stânga, au dizolvat Adunarea Constituantă, punând capăt încercării de îmbinare a sistemului sovietelor cu un sistèm parlamentar democratic.

Demonstraţia muncitorilor din 6 ianuarie, în sprijinul Adunării Constituante, a fost înăbuşită în sânge. Congresul al treilea al sovietelor, din ianuarie, a consacrat puterea bolşevicilor, în alianţă cu eserii de stânga. Lenin a recunoscut în raportul prezentat, că „încă nu s-a încheiat asimilarea de către popor a revoluţiei din octombrie". El lega totodată construcţia statului socialist de revoluţia mondială, când „oamenii muncii din toate ţările se vor uni într-un singur stat al întregii omeniri, pentru ca prin eforturi reciproce să înalţe noul edificiu socialist".

În ţară domnea dezordinea. Instaurarea puterii sovietelor pe plan local a fost însoţită de tot felul de excese, inclusiv asasinate. În sudul ţării ucrainenii şi cazacii de pe Don au proclamat regiuni autonome. Situaţia din ţară a devenit neguvernabilă, evoluţia evenimentelor a decurs sub semnul violenţei şi arbitrarului.

Ca urmare a decretului păcii din 26 octombrie, numeroase unităţi militare ruse au încheiat armistiţii locale cu trupele germane. Fraternizarea cu inamicul şi dezertările în masă au anihilat capacitatea de luptă a armatei ruse. În decembrie 1917, la Brest-Litovsk (localitate situată în teritoriul ocupat de germani, unde se afla sediul Comandamentului trupelor germane) au început negocierile de pace. La 3 martie 1918, Rusia sovietică a încheiat pacea, făcând mari concesii teritoriale (ţările baltice, Ucraina, Finlanda, a cărei independenţă a fost recunoscută încă la 17 decembrie 1917, Caucazul). O situaţie extrem de dificilă s-a creat în urma acestui eveniment pentru România, care s-a văzut nevoită să semneze, la rândul ei, tratatul de pace cu Puterile Centrale (14 aprilie 1918). Dar în aceeaşi perioadă, Basarabia, ce îşi proclamase independenţa în ianuarie, a revenit, prin hotărârea Sfatului Ţării, din 27 martie, la patria mamă, România.

În numele „dictaturii alimentare"

Obţinând un „răgaz", conducerea bolşevică a trecut la elaborarea unei politici de edificare a „societăţii socialiste". Lenin a adus justificări teoretice în favoarea dictaturii personale, ca formă de realizare a puterii proletare. Lipsa acută a pâinii şi a alimentelor la oraşe a provocat mari nemulţumiri şi frământări sociale. La începutul lunii mai s-a introdus „dictatura alimentară", respectiv rechiziţionarea obligatorie a „surplusurilor" de cereale de la ţărani. Detaşamente înarmate trimise la sate, împreună cu „comitetele de săraci", confiscau de fapt întreaga cantitate de cereale de la producători. Documente publicate recent confirmă că Lenin a dispus, în februarie 1918, împuşcarea pe loc a ţăranilor care nu predau în termen cotele de cereale impuse. A. Soljeniţîn citează, într-un interviu recent, o telegramă secretă a lui Lenin încă din prima lună după revoluţie, în care se ordonă: „Împuşcaţi! Împuşcaţi! Împuşcaţi! Cu cât mai mulţi, cu atât mai bine! Fără nici o cruţare!" Muncitorii din fabrici care îşi manifestau nemulţumirea au fost învinuiţi de „inactivitate monstruoasă" şi, împotriva lor, Lenin a cerut aplicarea terorii.

În noaptea de 10-11 martie 1918, guvernul sovietic a părăsit Petrogradul, unde atmosfera îi era tot mai potrivnică, şi s-a mutat la Moscova, unde situaţia era mai liniştită.

Decretarea „dictaturii alimentare" a însemnat declanşarea războiului civil împotriva ţărănimii. Comisarul pentru agricultură, Ţurupa, arăta: „Doresc să declar cu toată răspunderea că este vorba despre război; cerealele le putem obţine numai cu arma în mână". La 4 iunie, Troţki spunea, la rândul său: „Partidul nostru este pentru război civil. Război civil pentru cereale". Această politică a întâmpinat opoziţia fermă a eserilor şi menşevicilor din soviete, care se pronunţau pentru organizarea achiziţiilor de cereale prin sovietele săteşti şi restabilirea ordinii democratice. Majoritatea sovietelor regionale ca şi o parte din liderii bolşevici (Kamenev, Rîkov ş.a.) s-au opus de asemenea războiului împotriva ţărănimii. Drept răspuns, guvernul a adoptat la 27 mai un decret prin care sovietele locale erau private de împuternicirile legale şi se subordonau departamentelor guvernamentale. Oponenţii bolşevicilor au calificat acest decret drept „falimentul ideii sovietelor".

Războiul civil s-a generalizat în urma conflictului cu trupele Legiunii cehoslovace, foşti militari din armata austro-ungară, care se evacuau din Rusia pe ruta transsiberiană şi care au ocupat centrele principale din Urali. Lor li s-au alăturat unităţi ale armatei ţariste (gărzile albe), reuşind să izoleze Rusia centrală de sursele de aprovizionare din Siberia şi din sudul ţării. În paralel, trupe britanice şi franceze au debarcat la Murmansk, pentru a nu lăsa ca armamentul primit de Rusia de la aliaţi să cadă în mâinile germane. În Siberia

au sosit unități americane și japoneze, în sprijinul „albilor".

Capitularea Germaniei, la 1 noiembrie 1918, a anulat tratatul de pace de la Brest-Litovsk și a eliminat pretextul folosit de aliați pentru intervenția în războiul civil. Ofensivele conduse în cursul anului 1919 de amiralul Kolceak din Siberia, generalul Denikin din regiunea Donului, generalul Iudenici dinspre Marea Baltică și, în 1920, de generalul Vranghel din Crimeea, au fost rând pe rând respinse de armata roșie. În teritoriile recuperate, inclusiv în Ucraina și în statele din Caucaz, unde se instalaseră guverne naționale, au fost aduși la putere comuniști localnici.

Un conflict armat a izbucnit cu Polonia independentă în legătură cu stabilirea granței. Ajunsă în apropierea Varșoviei, armata roșie a fost înfrântă într-o bătălie hotărâtoare și, în martie 1921, cele două țări au semnat tratatul asupra frontierei. În 1922, armata roșie a reușit să alunge și trupele japoneze din Siberia orientală. Țările baltice și-au menținut independența. Guvernul sovietic a recunoscut independența lor, nu însă și apartenența Basarabiei la România. În atitudinea sa neprietenească față de România, guvernul sovietic a refuzat să înapoieze tezaurul și celelalte valori depozitate de guvernul român la Moscova, în 1916-1917.

În condițiile războiului civil, regimul sovietelor s-a transformat într-o dictatură teroristă a partidului bolșevic. Partidele de opoziție (eseri și menșevici) au fost suprimate. În urma atentatului asupra lui Lenin (august 1918) și a asasinării unor militanți bolșevici, a fost dezlănțuită „teroarea roșie" împotriva opoziției și a tuturor celor considerați „dușmani ai poporului".

În iulie 1918, a fost asasinat fostul țar Nicolae II, împreună cu soția, cei trei copii minori și alți membri ai anturajului său.

Un regim autoritar a fost instaurat și în interiorul partidului bolșevic. Pentru aplicarea politicii de teroare a fost creată Comisia extraordinară „Ceka", precursoarea viitoarelor NKVD și KGB.

Politica „comunismului de război", ceea ce a însemnat naționalizarea totală a industriei, transporturilor, comerțului, băncilor, rechizițiile forțate de produse agricole, lichidarea tuturor libertăților și drepturilor cetățenești cucerite în revoluția din februarie a dus la agravarea extremă a crizei economice, sociale și politice. Insurecția marinarilor din Kronstadt (fost bastion al bolșevicilor) și numeroasele răscoale țărănești izbucnite ca urmare a acestor condiții au fost înăbușite cu cruzime. În vaste zone rurale s-au răspândit foametea și epidemiile. Potrivit oamenilor de știință ruși, războiul civil și foametea de la începutul anilor '20 s-au soldat cu peste 15 milioane de morți, iar două milioane de oameni au emigrat.

Congresul X al Partidului Comunist (bolșevic), din martie 1921, a hotărât adoptarea „noii politici economice" (NEP), pe care Lenin a definit-o ca o retragere de la pozițiile „socialiste", cucerite în perioada comunismului de război. Esența NEP consta în restabilirea limitată a ceea ce în prezent denumim economia de piață: rechizițiile agricole au fost înlocuite cu impozitul agricol, s-a permis comerțul liber, a fost parțial liberalizată activitatea industriei, s-a făcut apel la specialiști „burghezi" autohtoni și străini în economie, au fost introduse salariile după muncă etc. Efectele nu au întârziat. S-a produs un revirement în economie și în viața socială în ansamblu.

La 30 decembrie 1922, a fost semnat tratatul prin care republicile sovietice au constituit Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice (U.R.S.S.), ca „prototip" al unei viitoare uniuni mondiale a statelor socialiste sovietice.

Moartea lui Lenin, la 22 ianuarie 1924, a deschis un câmp larg luptei pentru putere în conducerea P.C. (b). Iosif Stalin care, prin funcția sa de secretar general (cu atribuții oficiale cu caracter mai mult tehnic), controla de fapt aparatul de partid, a reușit, folosind cu abilitate o rezoluție a Congresului X, care interzicea fracțiunile în partid, să-i înlăture mai întâi pe Troțki, apoi pe Kamenev, Zinoviev, Buharin și alți foști colaboratori ai lui Lenin, acuzându-i de diferite devieri „de dreapta" sau „de stânga" și, în final, de trădare și spionaj în slujba unor puteri imperialiste. Treptat, Stalin a acaparat întreaga putere în partid și în stat (deși nu deținea formal nici o funcție administrativă), devenind dictatorul neîngrădit al Uniunii Sovietice. El a demolat pas cu pas „noua politică economică", trecând, începând din anii 1927-1928, la forțarea construirii „socialismului" în U.R.S.S. ■

(Va urma)

ARHEOLOGICĂ
(Triverb: 2,3,7)

V AS T x C

Gheorghe BRAȘOVEANU

În aprilie 1939 la Kremlin se întâmpla o minune. „Pe barba" academicianului Piotr Kapiţa era eliberat din închisoarea Butirki, după numai un an de detenţie, fizicianul Lev D. Landau, în vârstă de 31 de ani, cel căruia în 1962 i se va atribui Premiul Nobel pentru fizică. Minunea fusese, evident, provocată. Kapiţa îi scrisese lui Stalin din prima zi a arestării fizicianului, apoi lui Molotov şi Beria, după care îl implorase pe Niels Bohr, laureatul Premiului Nobel, să intervină pe lângă Stalin, ceea ce acesta făcuse. Kapiţa argumentase cu valoarea ştiinţifică de excepţie a tânărului şi cu sănătatea lui şubredă: „Dacă va muri în lagăr, va fi o ruşine pentru noi, oamenii sovietici".

Şi aşa a rămas „spionul german" Landau, fiul unui inginer din Baku (şi el arestat în 1930, pentru sabotaj), în laboratorul lui.

Dar cekiştii, viitori NKVD-işti, viitori KGB-işti nu l-au uitat pe savant. Douăzeci de ani mai târziu erau încă pe urmele lui. I se ascultau convorbirile telefonice, i se interceptau scrisorile, numeroşi agenţi-surse prezentau sistematic note informative privind mişcările lui, tehnica operativă era şi ea la lucru.

Pasternak, Soljeniţin, Saharov au avut mulţi predecesori.

UN LAUREAT AL PREMIULUI NOBEL:

ÎNTRE AMANTE ŞI MÂNIA KGB

Arhivele Federaţiei Ruse sunt tot mai darnice în ultima vreme. Din câte am reuşit să ne informăm până acum, dosarul KGB al academicianului Landau a apărut — cu comentariile aferente — în trei publicaţii din Federaţia Rusă: *Voprosî istorii, Istoriceski arhiv, Literaturnaia gazeta*. Spicuim şi noi câteva date din el.

„La noi ştiinţa s-a prostituat total sau, oricum, mult mai mult decât altundeva, unde savanţii sunt liberi cu adevărat. La noi, ştiinţa nu este preţuită, ceea ce de fapt nici nu e de mirare, pentru că o conduc lăcătuşi, tâmplari, dulgheri. Individualitatea ştiinţifică nu are aer de respirat. Se sufocă. Direcţiile de cercetare sunt dictate de sus. Linia patriotică nu ne aduce decât prejudicii. Cu cât ne izolăm mai mult de savanţii din apus, cu atât ne îndepărtăm de ceea ce este progres în ştiinţă şi tehnică".

Sunt declaraţiile sosite la Comitetul de Stat pentru securitatea statului de la un informator plătit să-l supravegheze pe Lev D. Landau, membru al multor academii de ştiinţe din lume (S.U.A., Danemarca, Franţa, Anglia,

Olanda), care avea să trăiască până în 1968.

„Landau consideră că S.U.A. este ţara cea mai benefică. A citit undeva, într-un ziar, că un om de ştiinţă american, pare-mi-se de naţionalitate cehă, şi-ar fi exprimat dorinţa de a merge în U.R.S.S. «Ăsta da prost — a spus Landau — cât aş vrea să stau de vorbă cu el»", raporta un agent la sediul de pe Lubianka, în 1948. Sistematic, celebrul fizician nega prioritatea ştiinţei ruse şi sovietice în multe domenii, credinţă pe care o comenta deseori în cercul lui de apropiaţi, pentru că, ciumat cum era, în anii 1951, 1952 avea puţini studenţi la seminarii.

În lunile iulie-septembrie 1953 — informa o altă sursă — „pe Landau l-a luat gura pe dinainte şi a scăpat ceva ostil la adresa conducătorilor de partid şi de stat".

Interesante sunt în rapoartele KGB, conţinând opţiunile politice ale academicianului sovietic, şi părerile lui despre evenimentele din Ungaria, din 1956. „Răzvrătiţii sunt una şi aceeaşi cu poporul ungar şi cu clasa muncitoare". La Budapesta a avut loc „o revoluţie", „un popor curajos" s-a ridicat la luptă pentru libertatea sa. „Revoluţia ungară înseamnă practic întreg poporul Ungariei, care s-a răsculat împotriva asupritorilor săi, adică a unei mici clici ungare şi în principal împotriva clicii noastre. ...Adevăraţi descendenţi din mari revoluţionari... Ce se întâmplă acolo merită împrumutat. În faţa Ungariei sunt gata să mă plec în genunchi".

Într-o discuţie particulară cu un necunoscut (aşa apare

în informarea din dosarul Landau al KGB), la 1 noiembrie 1956, care îi „șoptea" că și în Cehoslovacia ar urma tot o asemenea „harababură", Landau răspundea: „Asta-i foarte bine, după părerea mea". „Ai noștri au vrut să se păteze cu sânge — continua el... Sunt pur și simplu niște criminali aflați la conducerea unei țări. Kadar este o marionetă. Ai noștri au poruncit, el stă și ascultă".

În aceeași lună, la 12 noiembrie 1956, într-o conversație în apartamentul său, viitorul laureat al Premiului Nobel răspundea unui interlocutor care îi spusese că „dacă s-ar trezi Lenin i s-ar ridica părul în cap": „Lasă că și Lenin are pufușor pe botișor. Ia adu-ți aminte de rebeliunea de la Kronstadt. Murdară poveste. Și acolo tot muncitorii și marinarii Kronstadtului s-au ridicat la luptă. Cu cele mai democratice cereri. Și ce-au primit? Gloanțe... Sistem fascist[1].

Atunci, în octombrie 1917, primul lucru care s-a făcut a fost să se predea puterea. În mâinile aparatului de partid. Toată. Conform indicației partidului: jefuiește și însușește-ți. Științific. Nu dintr-o eroare. După o idee! Conform căreia s-a făcut revoluția".

O altă sursă informa la KGB și despre o discuție a lui Landau cu un coleg: „Ai fost chemat să ridici fizica sovietică pe primul loc în lume. Eu nu o să te ajut în acest sens. Pe mine scuteș-te-mă de așa ceva. Știi că mi-e indiferent pe ce loc stă știința sovietică; pe primul sau pe al zecelea. Eu sunt tratat ca un rob și asta spune tot...".

Eminent specialist, invitat frecvent la reuniuni internaționale, Lev Landau nu putea participa, pentru simplu motiv că nici nu-i parveneau invitațiile. „Ar fi imprudent să i se permită să iasă peste graniță. Nu se poate ști dacă se mai întoarce, se menționează — pe o bandă magnetică, păstrată la Lubianka — în informarea unui «prieten» al academicianului. Nu e atașat de familie, legătura cu fiul lui nu lasă impresia a fi de adâncime. Comunică mai puțin cu el decât cu amantele lui".

Rămânând cea mai mare parte a timpului să lucreze acasă, Landau asculta cu tenacitate emisiunile de radio străine, primea vizitatori, cărora le transmitea orientarea antisovietică a acestor posturi.

Relațiile sale intime cu mai multe femei constituie și ele o „piesă" de bază a înregistrărilor pe bandă de magnetofon din anii 1956-1957, pentru că, în compania amantelor sale, Landau era sincer. „La noi s-a scris [despre evenimentele din Ungaria] că dintr-o casă a fost scos un ofițer rănit și ucis. De fapt, lucrurile au stat așa: într-o casă s-au năpustit patru de-ai noștri, și-au pus la treabă automatele și au omorât 60 oameni, sau așa: într-o piață tancurile noastre au tras asupra mulțimii și au ucis 600 persoane.

...Revoluția este un lucru nobil. O masă de copii între 13 și 16 ani luptă pe baricade. Studenții li se alătură... Eroismul unguresc merită reverențe". La 30 noiembrie 1956, Landau spunea despre membrii guvernului: „Cum poți să-i crezi? Să crezi în niște călăi? E rușinos... Călăi, călăi odioși".

Cât privește revoluția bolșevică din octombrie 1917, fizicianul considera că „de atunci a început să se formeze în Rusia statul fascist. Iar Lenin a fost primul fascist. Pentru mine e clar. Ideea care stă la baza partidului comunist — continuă el — este o idee iezuită. Ideea ascultării oarbe a șefilor. Tipică pentru istoria ordinului iezuit. Sistemul nostru nu e socialist, pentru că mijloacele de producție nu aparțin poporului, ci birocraților".

Academicianul întrevedea și lichidarea sistemului sovietic. „E clar că o să fie o lovitură de stat militară. Este un lucru pe deplin real, în condițiile slabei popularități a guvernului și urii poporului față de clasa conducătoare".

„Ai noștri sunt fasciști din creștet până în vârful unghiilor — îi spunea Landau unei prietene, la 23 ianuarie 1956. Pot fi mai liberali, mai puțin liberali, dar idei fasciste au".

„În viața particulară, Landau nu este ușă de biserică. Este total străin de morala și normele de viață sovietice. Are familie, dar întreține în același timp legături și cu alte femei, pe care le schimbă periodic. Soției îi citește scrisori de la amantele lui și îi povestește legăturile lui intime, îi sugerează chiar cine i-ar mai putea deveni ei amant". Semnat: „Șeful secției Speciale a Comitetului de Stat pentru securitatea statului de pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., Ivanov, 19.XII.1957".

Florentina DOLGHIN

[1] Recent, în luna ianuarie a acestui an, președintele Elțin a emis un decret de reabilitare a participanților la evenimentele de la Kronstadt, din primăvara anului 1921. Victimelor momentului li se va construi un monument.

IMPORTANT

De la punctul de difuzare de la sediul redacției noastre, str. Ministerului, nr. 2, parter, Sectorul 1, București, puteți procura:

- **exemplare din** Magazin istoric: **2,4-8,11-12/1991; 1-12/1992; 1,3-7,9-12/1993; 2,3,4/1994.**
- Caietul Magazin istoric nr. 1, Ultimele zile ale mareșalului Ion Antonescu.
- Armand Călinescu — Discursuri parlamentare, **2 vol.**

De asemenea, la sediul redacției noastre puteți contracta abonamente la Magazin istoric **pentru anul 1994.**

CEL MAI INFLUENT MEMBRU AL ADMINISTRAŢIEI ÎN PROBLEMELE POLITICII FAŢĂ DE RUSIA

Beneficiind de avantaje cum sunt cunoaşterea limbii ruse şi prietenia strânsă cu preşedintele Clinton, Strobe Talbott este vocea cea mai ascultată în administraţie când este vorba despre Rusia.

„Influenţa sa asupra secretarului de stat Christopher şi asupra preşedintelui depăşeşte limitele scării Richter" — a declarat reprezentantul Departamentului de Stat Michael MacCurrie. Într-un interviu, MacCurrie l-a caracterizat pe Talbott ca fiind „unul dintre cei mai influenţi oameni de la Washington". Acestui Talbott, în vârstă de 47 ani, i se atribuie elaborarea politicii care prevede sprijin necondiţionat pentru preşedintele Rusiei, Boris Elţîn, şi pentru ceilalţi reformatori.

MacCurrie şi ai săi afirmă că influenţa lui Talbott a jucat un rol hotărâtor în elaborarea propunerii administraţiei privind noul rol al NATO şi în abordarea cu îngăduinţă de către administraţie a amestecului Rusiei în problemele interne ale celorlalte republici ex-sovietice. Totuşi, astăzi, după ce ultranaţionaliştii au obţinut rezultate uimitor de bune în alegerile parlamentare din Rusia, punctul de vedere şi poziţiile lui Talbott sunt supuse celor mai amănunţite analize, cel puţin de către criticii lui din administraţie şi din afara acesteia.

„Eu cred că ar fi fost incorect să nu recurgi la o schimbare", declară Peter Redhouse, specialist în problemele Rusiei, de la Institutul păcii, institut particular de cercetări din Washington. Redhouse critică de mult timp sprijinul acordat de către administraţia Clinton lui Elţîn şi aşa-numitei „terapii de şoc", căreia îi este supusă economia rusă. În anul care s-a scurs de când se află în funcţia de ambasador cu probleme speciale, Talbott şi-a făcut deja duşmani, care afirmă astăzi că politica lui faţă de Rusia a fost discreditată de rezultatele alegerilor. Talbott este impopular printre guvernele ţărilor Europei centrale şi de est. Multe dintre ele consideră că el dă dovadă de naivitate când apreciază şansele succesului reformelor în Rusia. De asemenea, el are duşmani printre parlamentarii de pe colina Capitoliului, care afirmă că el este arogant şi nu intră prea mult în detaliile programului propus pentru ajutorarea Rusiei. Chiar în Departamentul de Stat, mulţi dintre cei care sunt de altă părere sunt nemulţumiţi de faptul că Talbott are un asemenea acces la Clinton.

Cea mai importantă victorie a lui Talbott a fost hotărârea cu privire la restructurarea NATO. Mulţi specialişti în Europa răsăriteană au demonstrat că trebuie avansată propunerea privind intrarea în NATO a ţărilor Europei centrale şi de est, pentru a asigura aceste state că eşecul reformelor în Rusia, în cazul în care acest lucru se va produce, nu va însemna că Occidentul le-a lăsat în voia soartei în faţa renaşterii imperialismului rus.

Dar Talbott a demonstrat cu succes că avansarea blocului NATO spre est ar fi făcut Rusia să se simtă ameninţată şi, în acest caz, reformatorii ar fi fost vulnerabili în faţa acuzaţiilor că s-au vândut Occidentului. Spre marea dezamăgire a Europei centrale şi de est, Statele Unite le-au propus ceva în genul unui statut nebulos de semimembru „evolutiv" al NATO.

Un reprezentant al Departamentului de Stat, ale cărui păreri sunt divergente cu cele ale lui Talbott în probleme privind diferite aspecte ale politicii faţă de Rusia, declara: „Chiar dacă în realitate el nu poate ridica oricând receptorul pentru a vorbi cu preşedintele, simplul fapt al acestei prietenii joacă un rol imens".

Critici ai lui Talbott există nu numai la Departamentul de Stat. În Congres, el şi-a îndepărtat câţiva parlamentari, prezentând o imagine mult prea optimistă — după cum cred mulţi — a cursului reformelor în Rusia şi fără a cunoaşte în detaliu mecanismul de funcţionare a Congresului.

Dar, indiferent de critici, toţi cei cu care am reuşit să vorbesc recunosc că Talbott va rămâne probabil cel mai influent membru al administraţiei în problemele politicii faţă de Rusia.

(Articol apărut în *Boston Globe*, reprodus după *Za rubejom*, nr. 3/1994)

• Gorbaciov rămâne leninist • Specialiştii CIA s-au gândit primii la soluţia Elţin • Un membru al Biroului politic călătoreşte cu metroul • La întrevederea cu Elţin, Scowcroft era gata-gata să adoarmă • Ce se întâmplă când nu ai un strop de brânză • Unde s-a strigat pentru prima oară „Jos comunismul!"? • „Spiriduşul libertăţii a fost scăpat din sticlă" • Dat afară din partid de trei ori şi reprimit • Şevardnadze aproba contactele Washingtonului cu Elţin • Avertismentul lui Iakovlev şi demisia lui Şevardnadze • Femeia sovietică intră în acţiune

UN POSIBIL RĂSPUNS AMERICAN LA ÎNTREBAREA: CUM S-A PRĂBUŞIT COMUNISMUL?

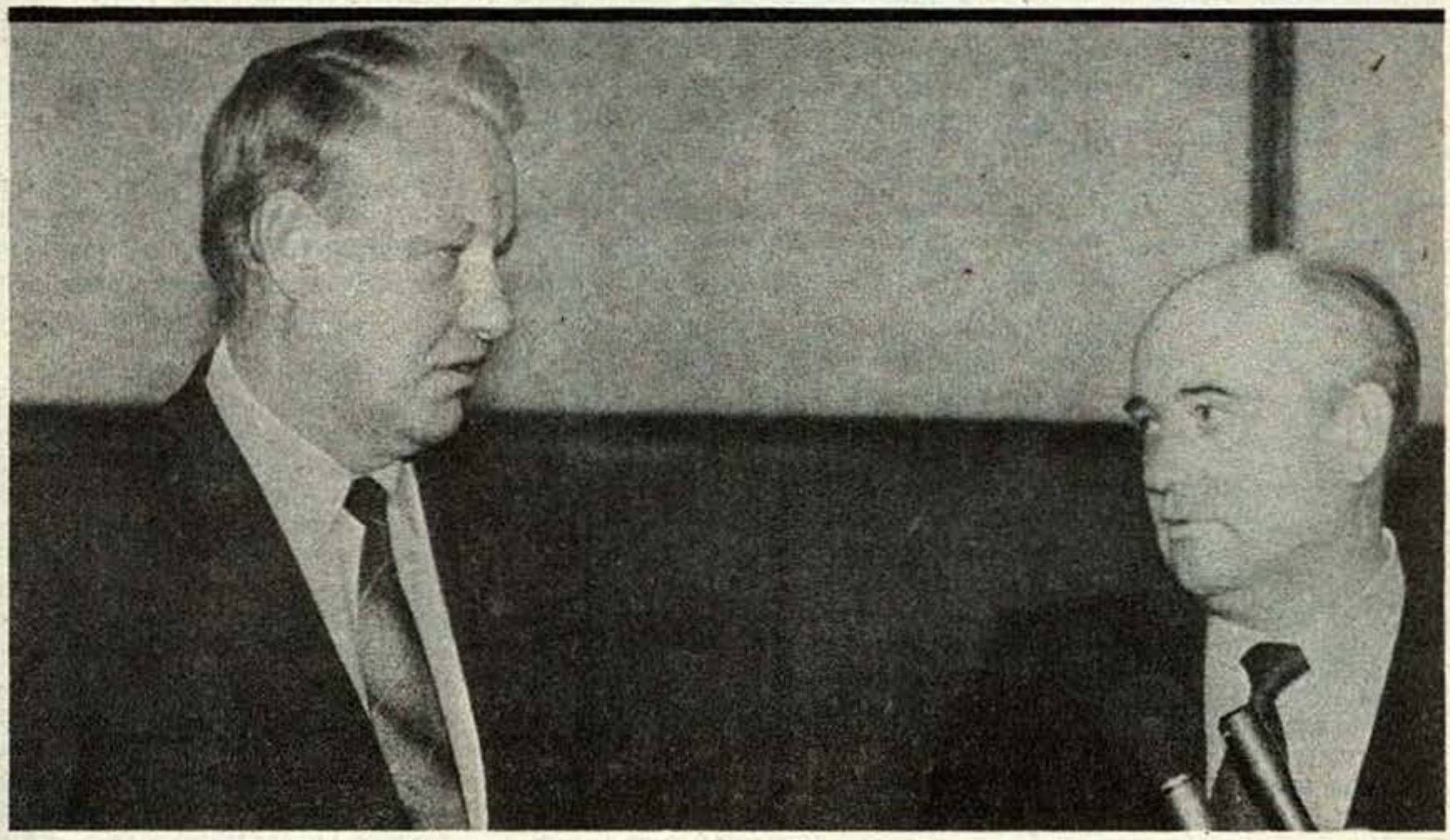

Într-un articol intitulat „Boris vs. Mikhail" (Boris contra lui Mihail), publicat de revista *Time* din 25 martie 1991 — deci cu cinci luni înainte de puciul de la Moscova — Bruce W. Nelan scria: „De ce este creatorul perestroikăi şi al glasnostului atât de urât în ţara pe care a eliberat-o de teamă? Până la un punct, explicaţia ne-o oferă statisticile... Un funcţionar al Comitetului de stat al planificării spune că se teme de o reîntoarcere la «groaznicele vremuri prin care am trecut mai demult» referindu-se la «foametea din anii '30 şi la represiunile din 1937». Un sondaj publicat săptămâna trecută de Centrul de studiere a opiniei publice sovietice punea întrebarea: «Ce oferă Uniunea Sovietică cetăţenilor săi?». Răspunsul dat de 65% dintre cei intervievaţi a fost: «Lipsuri, cozi şi o existenţă mizerabilă».

El a preluat conducerea partidului comunist în 1985, gândind că poate dinamiza şi moderniza maşinăria existentă. Nu era nici un democrat, nici un adept al economiei de piaţă şi se descria drept un comunist convins. Dar cu timpul a descoperit că birocraţii din partid îl blocau,

pentru că se opuneau schimbării şi-şi preţuiau prea mult puterea şi privilegiile. Atunci, Gorbaciov a decis să încerce să ia partidului pârghiile executive şi să transfere puterea unui guvern reconstruit. Dar el continua să rămână un leninist. A eşuat şi glasnostul a dus la eliberarea tendinţelor şi confruntărilor naţionaliste centrifuge, a mişcărilor separatiste în republici. În martie 1990 Lituania şi-a declarat independenţa, Moscova aflându-se în faţa iminenţei dezmembrării Uniunii Sovietice. Ameninţarea a schimbat întreaga dezbatere despre viitorul economic şi politic al ţării, căci Gorbaciov nu era pregătit să-sprijine dizolvarea Uniunii. Restaurarea ordinii a devenit sloganul zilei şi Gorbaciov pare să creadă în el tot atât de mult ca şi partidul, armata şi KGB-ul... Gorbaciov şi-a înlocuit echipa iniţială de reformatori cu oameni de corvoadă din Comitetul Central al partidului. Le-a arătat pumnul separatiştilor din ţările baltice şi a trimis pe străzi patrule mixte ale armatei şi miliţiei.

O asemenea înăsprire vizibilă a sporit speculaţiile despre iminenţa unei lovituri militare. Unii experţi occidentali şi chiar unii sovietici afirmă că, de facto, lovitura s-a şi produs".

Avem în pasajul reprodus o schiţă pentru o încercare de explicare a „creşterii şi descreşterii" lui Mihail Gorbaciov. El a mai fost comparat şi cu ucenicul vrăjitor, care a scăpat în cursul experienţei operaţiunea de sub control. Este greu de analizat în profunzime mecanismul ce a dus la prăbuşirea, în final, a lui Gorbaciov, moment care a consfinţit şi sfârşitul comunismului ca doctrină oficială de stat. La fel ca la populărele Matrioşka, locul său a fost luat de Boris Elţîn. Născuţi în acelaşi an, cei doi se aflau într-o rivalitate publică, ale cărei origini Bernard Lecomte, de la revista franceză *L'Express*, credea că le-a găsit încă în vremea când Gorbaciov era prim-secretar la Stavropol iar Elţîn la Sverdlovsk.

În martie 1991, când apărea articolul din care am citat la început, presa occidentală îl părăsise de câteva luni bune pe Gorbaciov, îndreptându-şi toate speranţele către Elţîn. Nu însă şi preşedintele George Bush, care — aflăm din cartea lui Michael R. Beschloss şi Strobe Talbott, *At the Highest Levels. The Inside Story of the End the Cold War* (La cele mai înalte niveluri. Sfârşitul războiului rece văzut din interior) — nu era deloc încântat să întreprindă vreo acţiune care putea sugera opiniei publice că era pe punctul să îi întoarcă spatele lui Gorbaciov. Dar în cadrul administraţiei americane se purtau, de mai mult timp, discuţii privind soarta lui Gorbaciov, evoluţia U.R.S.S. după dispariţia lui şi rolul care urma să îi revină lui Boris Elţîn.

Confruntarea Gorbaciov-Elţîn, văzută prin prisma celor doi autori americani şi a presei occidentale — confruntare care se suprapune peste procesul de disoluţie a U.R.S.S. — constituie subiectul acestui penultim episod.

Printre primii care au văzut în Elţîn o variantă înlocuitoare pentru Gorbaciov au fost analiştii de la CIA. Victoria realizată de Elţîn la alegerile pentru Congresul Deputaţilor Poporului, desfăşurate la începutul anului 1989 — a obţinut 89% din voturile exprimate de moscoviţi — era un argument puternic în favoarea lor. Un alt personaj care şi-a exprimat, încă de atunci, serioase îndoieli privind şansele de supravieţuire ale lui Gorbaciov a fost — o ştim deja — Robert Gates, adjunctul lui Scowcroft, consilierul pentru problemele securităţii naţionale al preşedintelui George Bush. Preşedintele american avea însă altă părere despre Elţîn, pe care îl compara — în mod plastic — cu un tun scăpat de sub control pe puntea alunecoasă şi agitată a politicii interne sovietice. În privinţa asta, el avea dreptate.

Elţîn fusese adus la Moscova, ca secretar al Comitetului Central, la puţină vreme după ce Gorbaciov luase conducerea, la propunerea lui... Ligaciov, liderul grupării conservatoare ce avea să se opună perestroikăi. Apoi, Gorbaciov l-a numit prim-secretar al Moscovei, dându-i sarcina să cureţe coruptul aparat de partid al Capitalei. Elţîn şi-a luat sarcina în serios. Prea în serios. Călătorea cu metroul, ceea ce nu mai făcuse vreodată un membru al Biroului politic, a refuzat vila ce i se cuvenea, făcea vizite inopinate prin măcelării. Într-un cuvânt, şi-a atras simpatia moscoviţilor şi ura nomenclaturii. În plus, în 1987 a început să îl critice şi pe Gorbaciov că nu acţiona cu suficientă convingere în spiritul perestroikăi şi al glasnostului. Moment în care, evident, Gorbaciov l-a părăsit, Elţîn pierzând toate funcţiile. În U.R.S.S.-ul de dinainte de glasnost, însemna sfârşitul unui om politic. Gorbaciov schimbase însă prea multe lucruri pentru a se mai putea debarasa definitiv de criticul său. Şi iată-l pe gălăgiosul şi nonconformistul Elţîn deputat.

În septembrie 1989, Elţîn a făcut prima vizită în Statele Unite, la invitaţia lui Esalen Institute of California şi a unei fundaţii sovietice de ajutorare a celor bolnavi de SIDA. „În zece zile mi-am schimbat cu 180 de grade opiniile despre capitalism şi Statele Unite", declara el. Pentru preşedintele Bush, vizita lui Elţîn a creat o dificilă problemă. El personal nu dorea să îl primească. Până la urmă, Scowcroft l-a convins că era bine să găsească o formulă de a-l întâlni, fără a da gestului un caracter oficial. S-a convenit ca Scowcroft să fie cel care să îl primească, urmând ca preşedintele să treacă „întâmplător" prin biroul său.

Atunci când Condoleezza Rice l-a întâmpinat la intrarea laterală a Casei Albe, Elţîn a replicat că nu pe acolo intrau cei ce urmau să fie primiţi de preşedinte. Rice i-a precizat

că urma să îl vadă pe Scowcroft. Moment în care Elţîn a replicat că nu mai face un pas dacă nu i se garantează că îl va întâlni pe preşedinte. După câteva minute penibile, Rice l-a informat că Scowcroft era o persoană foarte ocupată şi dacă nu se grăbesc, nu îl va mai putea vedea nici pe acesta. Elţîn a fost silit să cedeze. Bush s-a oprit în birou doar 15 minute, pentru o conversaţie inofensivă. Lui Scowcroft i-a fost mult mai greu, pentru că a trebuit apoi să asculte un monolog de o oră — era cât pe ce să adoarmă —, timp în care Elţîn şi-a expus ideile despre mersul reformei în U.R.S.S. La ieşire, Elţîn a informat presa că s-a întâlnit cu Bush şi Quayle — vicepreşedintele se oprise şi el 10 minute în birou — şi le-a prezentat un plan în 10 puncte pentru salvarea perestroikăi. Părerea majorităţii persoanelor influente din Administraţia Bush era rezumată de James Baker, secretarul de stat, care spunea că nu poţi să nu manifeşti simpatie faţă de Gorbaciov, când vezi cu cine are de-a face.

În aceeaşi lună, septembrie, pe străzile Kievului au demonstrat mii de persoane, cerând independenţa Ucrainei. Gorbaciov a respins asemenea pretenţii. Într-o convorbire cu doamna Thatcher, primul ministru britanic, liderul sovietic l-a parafrazat pe de Gaulle — care obişnuia să afirme: „Imaginaţi-vă cât de greu este să conduci o ţară care produce peste 120 feluri de brânză" — plângându-se cât de dificil este să stăpâneşti o ţară cu peste 120 naţionalităţi. Leonid Abalkin, viceprim-ministru şi consilierul său economic, l-a completat: „Da. Mai ales dacă nu ai nici un strop de brânză".

Începutul anului 1990 a adus noi răbufniri ale naţionalismului. De abia s-a întors Gorbaciov de la Vilnius, când i s-a anunţat că în Caucaz, Armenia şi Azerbaidjanul erau în conflict atât cu puterea centrală, cât şi între ele.

Gorbaciov pare a-i explica lui Şevardnadze că nu a avut cum să îl mai apere de atacurile conservatorilor

În p. 67: *confruntarea dintre Elţîn - devenit preşedintele Federaţiei Ruse - şi Gorbaciov - devenit preşedintele U.R.S.S. - capătă accente acute*

Pentru a restabili controlul asupra situaţiei, Gorbaciov l-a trimis în zonă pe Evgheni Primakov. La 20 ianuarie, trupele sovietice au pătruns în Baku, luând cu asalt baricadele ridicate pe străzi.

În aceeaşi săptămână, în timpul unui mic dineu particular oferit de George Bush pentru Susan Eisenhower — nepoata fostului preşedinte american, care urma să se căsătorească cu dr. Sagdeev —, dineu la care lua parte şi ambasadorul sovietic Dubinin, preşedintele i-a spus că îl sprijinea în totalitate pe

Gorbaciov. Procesul de disoluţie al U.R.S.S. începuse însă şi nimic nu îl mai putea opri.

Analiştii nu s-au pus încă de acord în care dintre ţările din Estul Europei s-a strigat pentru prima oară „Jos comunismul!". La Moscova se pare că strigătul a răsunat pentru prima oară în timpul manifestaţiei din 3 februarie 1990. În acea zi de duminică, sute de mii de oameni au demonstrat la Moscova, cerând înlăturarea monopolului comunist asupra puterii. A doua zi, Mihail Gorbaciov deschidea lucrările plenarei Comitetului Central, spunându-le, printre altele, delegaţilor: „Partidul va fi capabil să-şi îndeplinească misiunea sa de avangardă politică doar dacă se restructurează... şi va colabora cu toate forţele angajate în perestroikă". Totodată, el recomanda modificarea Constituţiei pentru a pune capăt monopolului puterii deţinut de partidul comunist şi a deschide drumul unui sistem multipartid. Potrivit unei analize din luna iulie a revistei britanice *The Economist*, 99% dintre membrii Comitetului Central au votat în favoarea acestei propuneri, o dovadă că disciplina de partid mai funcţiona încă. Gorbaciov a mai cerut şi crearea unei instituţii noi, cea a preşedinţiei, care i-ar fi dat mai multă autoritate. După cum notează Beschloss şi Talbott în cartea lor, singurul vot împotriva platformei lui Gorbaciov a venit din partea lui Boris Elţîn, care l-a acuzat că încă „mai încearcă să scrie atât cu mâna dreaptă, cât şi cu cea stângă, făcând mereu compromisuri". Opinia lui James Baker, sosit tot atunci în vizită la Moscova, a fost că Gorbaciov şi-a întărit poziţia, dar cu cât adună mai multă putere, cu atât îi va fi mai greu să arunce vina asupra altcuiva când situaţia se va înrăutăţi. Cel mai categoric era Şevardnadze: pericolul cel mare pentru Gorbaciov nu venea dintr-o lovitură de palat, ci din stradă. „Spiriduşul libertăţii a fost scăpat din sticlă", spunea el.

Peste o lună, la 4 martie, s-au desfăşurat în Rusia, Ucraina şi Bielorusia alegeri locale şi parlamentare, primele alegeri libere. Boris Elţîn a fost ales cu 70% din voturile circumscripţiei sale electorale. Următorul său obiectiv era preşedinţia Rusiei, un post din care îl putea ataca mult mai puternic pe Gorbaciov. În platforma lui electorală figura la loc de frunte suveranitatea Rusiei. Alarmat de faptul că Elţîn devenea figura politică cea mai populară din Uniunea Sovietică, Gorbaciov a încercat tot ce i-a stat în putinţă ca să îi împiedice ascensiunea. Dar luna mai, când Boris Elţîn a fost ales preşedinte al Rusiei, a debutat prost pentru liderul de la Kremlin. Chiar de 1 mai, ziua internaţională a celor ce muncesc, Mihail Gorbaciov a fost silit să părăsească tribuna oficială, sub huiduielile demonstranţilor. Alegerea lui Boris Elţîn şi apariţia Rusiei ca o entitate aparte era astfel analizată de revista *The Economist:* „El [Gorbaciov] nu poate pretinde să fie un lider naţionalist, căci s-a angajat să menţină integritatea Uniunii Sovietice. Domnul Elţîn are puţine scrupule de acest gen. Spre deosebire de domnul Gorbaciov, el se bucură de un sprijin puternic în oraşele industriale Moscova, Leningrad şi Sverdlovsk. El nu pretinde să stăpânească Lituania sau vreo altă republică, ceea ce îl face un lider rus şi mai credibil. Pe deasupra, victoria lui după trei tururi de scrutin foarte strâns într-un parlament care a fost el însuşi ales prin vot popular îi acordă o legitimitate pe care domnul Gorbaciov — care a evitat cu multă grijă să se supună vreunui test realmente democratic — nu o are".

Principala problemă cu care era confruntat Gorbaciov rămânea cea economică. „Indiferent ce acorduri aduce domnul Gorbaciov de la Washington — nota aceeaşi revistă — autoritatea sa acasă este mai scăzută ca oricând". Inexistenţa unei adevărate competiţii pentru piaţă, care să reducă costurile şi să înlăture ineficienţa, făcea ca întreprinderile să-şi acopere pierderile prin mărirea preţurilor. Principalii opozanţi ai reformelor erau considerate sindicatele. „Altă dată obediente curele de transmisie între conducerea întreprinderii şi muncitori, ele s-au transformat acum într-o forţă — dar una conservatoare... ele apără ideea trâmbiţată peste 70 ani că egalitatea este mai bună decât să îţi asumi responsabilitatea, chiar şi atunci când egalitatea, ca în cazul de faţă, înseamnă aceleaşi părţi nenorocite pentru toţi".

Următorul moment important al confruntării dintre Gorbaciov şi Elţîn l-a constituit Congresul P.C.U.S. ale cărui lucrări s-au deschis la sfârşitul lunii iunie 1990. Elţîn l-a atacat pe preşedintele U.R.S.S., acuzându-l că nu a reuşit să neutralizeze forţele conservatoare, care se aflau în plină contraofensivă. Dacă partidul nu reuşea să se reformeze radical, avea să piardă orice rol în societate, a avertizat el. A propus şi o denumire nouă: Partidul Socialismului Democratic, cât şi desfiinţarea celulelor de partid din armată, KGB şi întreprinderi. Dar lovitura de teatru a survenit în penultima zi, când Elţîn a anunţat că nu putea în acelaşi timp să fie şi preşedintele Rusiei şi să se supună şi constrângerilor P.C.U.S., aşa încât demisiona din partid. A părăsit sala în huiduielile celor prezenţi.

Nemulţumit a fost şi Eduard Şevardnadze, supus unor puternice atacuri din partea conservatorilor, care îl criticau pentru politica externă dusă de U.R.S.S. Supărarea ministrului de externe sovietic venea din faptul că Gorbaciov — este adevărat, preocupat să facă faţă atacurilor la care era supus el însuşi — a făcut prea puţin pentru a-i lua apărarea. Dacă mai adăugăm şi că la 7 iulie Parlamentul Ucrainei a votat retragerea reprezentanţilor ucraineni de la Congres, vom înţelege mai bine opinia exprimată de

adjunctul primarului Moscovei la sfârşitul lucrărilor şi consemnată de revista *L'Express:* „Este naufragiul Titanicului!".

Acutizarea rivalităţii Gorbaciov-Elţîn s-a produs începând din septembrie 1990. Două echipe de economişti lucrau în paralel la elaborarea unui plan pentru scoaterea ţării din criză. Una dintre versiuni era sprijinită de Nikolai Rîjkov, prim-ministru al U.R.S.S., cealaltă de Boris Elţîn. Cea de a doua echipă era condusă de Stanislav Şatalin, un personaj aparte. Deşi pierduse un plămân şi suferise un atac de inimă, fuma ţigară de la ţigară. Înainte de venirea la putere a lui Gorbaciov — aflăm din revista *Newsweek* — fusese dat afară din partid de trei ori şi tot de atâtea ori reprimit, graţie unui unchi aflat pe treptele superioare ale ierarhiei de partid. Se pare că şi simţul teatral l-a ajutat foarte mult. În luna martie 1990, Şatalin fusese numit membru în Consiliul prezidenţial al lui Gorbaciov. Ideea lui Gorbaciov a fost să îl pună pe Abel Aganbeghian să găsească o soluţie de compromis între planul Rîjkov şi planul celor 500 zile (atât considera Şatalin că era necesar pentru a urni maşinăria economiei sovietice). Cum şi acesta considera doar planul lui Şatalin valabil, Gorbaciov nu a mai avut încotro şi şi-a dat şi el acordul. Dar deja revista *The Economist* îl considera la sfârşitul lunii septembrie 1990 un înfrânt în competiţia cu Elţîn; „Probabil cea mai grea lovitură pentru autoritatea lui Gorbaciov vine din faptul că după aproape şase ani de perestroikă, cozile la pâine sunt acum mai lungi decât cozile la vodcă... vremea când se aşteptau miracole gorbacioviene a trecut". Deja — scria Fred Coleman în *Newsweek*, din 1 octombrie — săptămânalul *Moscow News* titrase un articol „Lovitură de stat militară în U.R.S.S.?" Nervozitatea militarilor era atestată şi de Dick Cheney, secretarul Departamentului american al apărării. Ea era sporită şi de evoluţia conflictului din Golf, unde, li se părea acestora, U.R.S.S. abandonase statutul de mare putere, ţinându-se la remorca S.U.A.

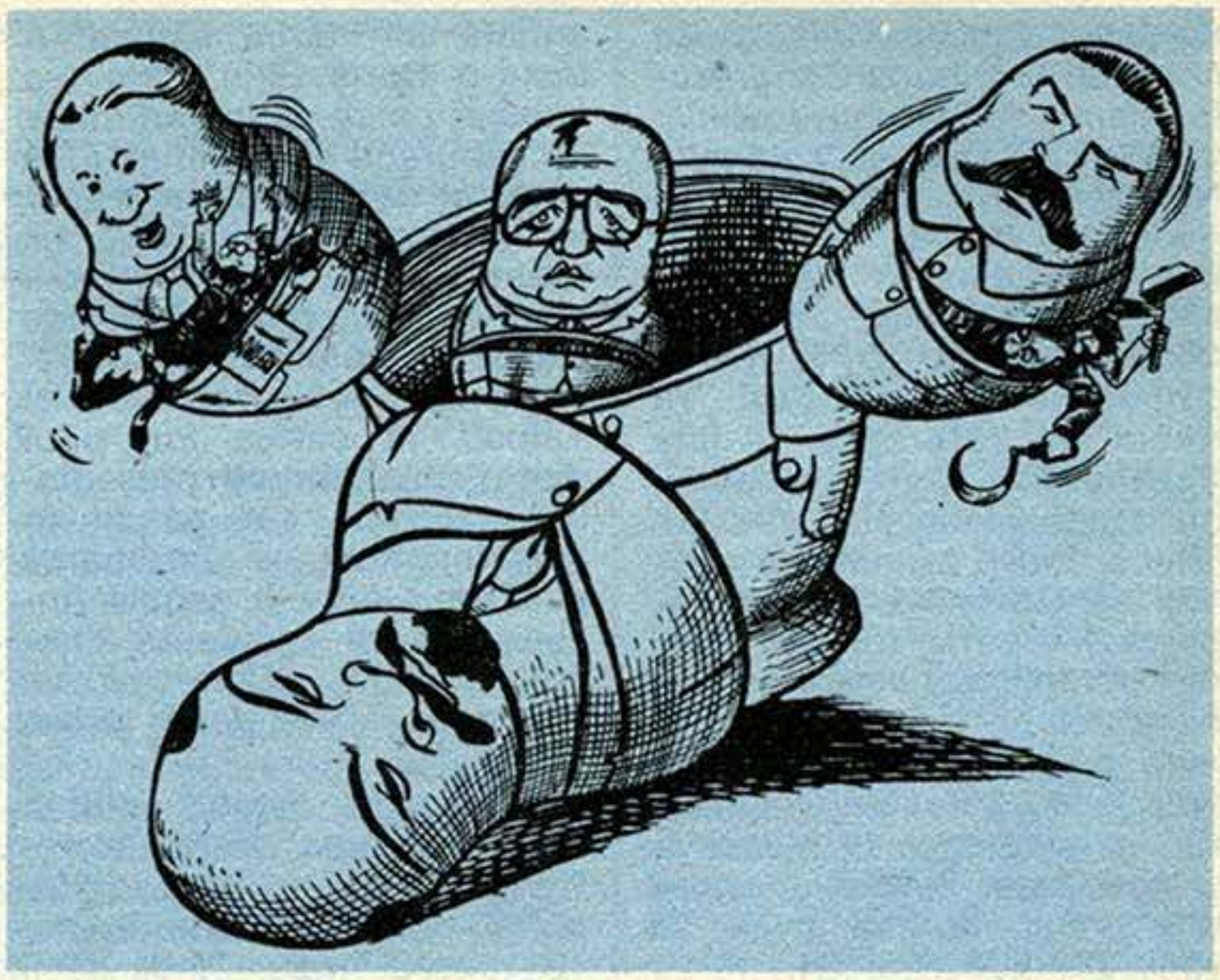

„Copiii nefericiţi ai lui Lenin" – această explicaţie însoţea desenul de mai sus publicat de revista britanică The Economist.

Încă din vara lui 1990, preşedintele George Bush fusese silit să accepte evidenţa şi să-şi dea acordul pentru tatonarea liderilor opoziţiei lui Gorbaciov, în primul rând pentru Elţîn; cel care preluase conducerea taberei reformiste. Atunci când James Baker i-a comunicat vestea lui Şevardnadze, în particular, acesta nu a protestat. I-a lăudat chiar pe Gavriil Popov — primarul Moscovei — şi pe Anatoli Sobceak — cel al Leningradului — pentru modul hotărât în care se angajaseră pe calea reformelor. Răcirea relaţiilor dintre Gorbaciov şi Şevardnadze s-a accentuat după izbucnirea crizei din Golf şi mai ales după ce Gorbaciov i-a dat mână liberă lui Primakov să încerce să îl readucă pe calea cea bună pe Saddam Huseyn. Sigur, presiunea conservatorilor asupra lui Gorbaciov era foarte mare. Ţările baltice nu dădeau semne că ar renunţa la lupta lor pentru independenţă. În iulie 1990 şi-a proclamat suveranitatea şi Ucraina, un teritoriu considerat de Moscova ca aparţinându-i în mod istoric şi care, în plus, crea şi evidente probleme economice prin potenţialul său agricol şi industrial. Deja, în luna decembrie 1990, Alexandr Iakovlev avertiza public că ofensiva forţelor antireformiste atinsese un punct periculos.

La 17 decembrie, deschizând lucrările sesiunii Congresului Deputaţilor Poporului, Gorbaciov recunoştea: „am subestimat gravitatea crizei pe care o parcurge societatea noastră". Şi cerea să i se acorde noi puteri pentru a pune ordine în ţară. Peste două zile, Boris Elţîn se adresa Congresului, spunând că Rusia nu putea să accepte restaurarea dictatului Kremlinului. Soluţia oferită: „un dialog cinstit, cu drepturi egale, între centru şi republici. Asta nu înseamnă dezintegrarea Uniunii. Dimpotrivă, este singura cale pentru a o salva". Dar Gorbaciov a fost atacat şi dinspre „dreapta". Deputata Saji Umalatova — modelul femeii sovietice, militantă comunistă crescută în spiritul disciplinei de partid, muncitoare fruntaşă la o uzină din

Caucaz, „Ciocanul roșu“ — a cerut de la tribuna Congresului demisia liderului sovietic. Virulent a fost și colonelul Nikolai Petrușenko: „Șevardnadze a trădat, cedând în fața americanilor. Va trebui să dea socoteală... Alexandr Iakovlev a distrus mișcarea comunistă internațională. Va trebui să răspundă în fața Partidului“. Nici Gorbaciov nu a scăpat de atacurile lui. „Dacă într-o dimineață s-ar afla că Gorbaciov a fost debarcat — scria trimisul special la Moscova al revistei *Paris-Match* — nimeni nu s-ar mira prea mult. Această ipoteză face să tresară Occidentul, în vreme ce la Moscova vestea este aproape așteptată“. Dar bomba avea să vină din altă direcție.

În dimineața zilei de 20 decembrie, Eduard Șevardnadze i-a anunțat pe deputați că va face „cea mai scurtă și mai dificilă declarație din viața mea... demisionez“. Referindu-se la cererea lui Gorbaciov de a obține noi puteri, el a adăugat: „Dictatura se apropie... Nimeni nu știe ce fel de dictatură va fi și cine va veni — ca dictator — și cum va arăta acel regim“.

La Washington, după aflarea veștii, James Baker a declarat reporterilor: „Am fi nesăbuiți să nu luăm în seamă avertismentul din declarația de demisie a ministrului Șevardnadze“. Șocat și el de evoluția evenimentelor de la Moscova, Brent Scowcroft i-a spus președintelui Bush că încă mai credea că Gorbaciov „încearcă să găsească o linie de mijloc între reformatori și reacționari, chiar dacă așa ceva nu există“. Pericolul cel mare, aprecia el, era ca, Șevardnadze plecat, Gorbaciov să refuze să le mai acorde colaborarea în Golf. Dar Gorbaciov l-a ales ca înlocuitor al fostului ministru de externe pe ambasadorul său la Washington, Alexandr Bessmertnîh și — așa cum știm deja — colaborarea în problema Golfului a decurs conform dorințelor americane. În schimb, Administrația S.U.A. s-a abținut să comenteze prea dur intervenția armată din țările baltice. A făcut-o Boris Elțîn, care s-a angajat personal în sprijinirea lor, zburând la Tallinn. El a declarat că ordinul dat trupelor să intervină era ilegal. La Moscova, Gorbaciov și-a pierdut calmul: „Fecior de cățea! Ce putem face cu el?“ După cum scriu Beschloss și Talbott în cartea lor, unul dintre colaboratorii președintelui sovietic s-a gândit în acel moment la întrebarea pusă de Henry II, regele Angliei, despre episcopul Thomas Becket: „Cine mă va scăpa de acest popă turbulent?“

De altfel, Strobe Talbott, pe atunci ziarist la revista *Time*, era unul dintre puținii care, în luna martie 1991, mai încerca încă să îl justifice pe Gorbaciov în presa occidentală. Iată ce scria el: „Mihail Gorbaciov s-a specializat în politica imposibilului. Chiar și descrierea sarcinii lui — să prezideze peste o țară în curs de năruire — este o contradicție în termeni. El poate fi cea mai puțin iubită figură din Uniunea Sovietică, totuși este convins că doar el singur poate evita acutizarea conflictului dintre triburi și fațiuni, care se urăsc între ele mai mult decât îl urăsc pe el... Reacționarii nu îl vor ierta vreodată pentru politica lui de până acum, în vreme ce democrații se simt trădați și amenințați de cea pe care o duce în clipa de față. Naționaliștii văd în el o stavilă în drumul lor spre independență, în vreme ce cei cu visuri imperiale îl blamează pentru că a tolerat chiar și ideea de secesiune. Până acum, el a fost capabil să opună cele două tendințe una alteia și să se plaseze la mijloc, pe post de dirijor al unui cor discordant“. De altfel, Strobe Talbott continuă să fie atacat și astăzi pentru viziunea sa, când este adjunctul secretarului de stat al S.U.A. și, practic, omul care coordonează politica americană față de Moscova (vezi și articolul alăturat din Boston Globe). Într-un articol publicat de revista *Newsweek* la sfârșitul anului trecut — utilizat și de domnul Florin Constantiniu, în *Curierul Național Magazin* — Michael Elliott spunea că Talbott respinge ideea că „totalitarismul și autoritarismul sunt incluse genetic în sufletul rus“. În viziunea lui Talbott, Rusia și vecinii săi ar urma să evolueze într-o „comunitate de state într-adevăr moderne democratice, în pace unele cu altele, cu ele însele și cu restul lumii“. Dar, comenta ziaristul citat, Talbott trebuie să asigure pe vecinii Rusiei că America îi va proteja de orice răbufnire naționalistă a Moscovei. Criticii lui Talbott îi mai reproșează și faptul că el ignoră că pe termen lung, Statelor Unite le-ar conveni mai mult o Ucrainã puternică și independentă. Ideea lui că o Rusie reînnoită economic și politic este cea mai bună garanție pentru vecini este considerată „prea subtilă“ pentru a fi înghițită de acești tia, confruntați cu ascensiunea și declarațiile lui Jirinovski. Despre Strobe Talbott — scria în continuare Michael Elliott — se vorbește tot mai mult ca despre viitorul secretar de stat, deși el neagă cu încăpățânare și declară că vrea să redevină un simplu ziarist. A fost însă mult prea aproape de sferele puterii, iar „scrierile sale despre controlul armamentelor, din anii '80, au fost atât de bine informate, încât este greu să te gândești la el mai mult ca la un spectator, decât ca la un actor. Îi place noul lui rol“. Articolul se încheia astfel: „Și totuși, romanticii riscă mai mult să fie dezamăgiți decât cei ce văd doar partea întunecată a vieții. Maiakovski, cel care a fost odată poetul răsfățat al revoluției, a sfârșit în disperare, punându-și capăt vieții la 36 ani. În cursul anului următor, încrederea lui Talbott în strălucitoarea națiune a stepei va fi supusă încercării ca niciodată până acum“. ■

(Va urma)

Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

CLIO ANUNTA • CLIO ANUNTA

CAPUL MAREŞALULUI LIN BIAO LA MOSCOVA

Moartea mareşalului Lin Biao, nr. 3 în ierarhia comunistă chineză, în septembrie 1971, a lăsat în urma ei numeroase semne de întrebare. Neelucidate nici până acum. Dar taina pare să-şi anunţe dezlegarea.

Cinci săptămâni după prăbuşirea, în Mongolia, a unui avion de pasageri, în acea lună septembrie 1971, la locul accidentului a sosit o grupă de experţi sovietici, condusă de un anchetator al KGB. Asistaţi de reprezentanţi mongoli, aceştia au deschis mormintele unde fuseseră înhumate victimele catastrofei aeriene şi, din nouă cadavre, s-au oprit la două, un bărbat şi o femeie, amândoi în vârstă, cărora le-au luat capetele, ducându-le la Moscova. Analiza anatomopatologică efectuată ulterior în U.R.S.S. a dovedit că cele două cranii aparţineau lui Lin Biao (1907-1971), locţiitor al preşedintelui C.C. al P.C. Chinez, ministru al apărării şi succesor oficial al lui Mao Zedong, şi soţiei lui.

Vreme de şase luni, un cercetător australian, Peter Hanam, a studiat acest caz, coroborând date şi materiale din Mongolia, Rusia şi China şi oferind publicităţii tabloul dispariţiei lui Lin Biao.

Peter Hanam precizează că expediţia KGB în Mongolia a avut un caracter ultrasecret, numai Brejnev şi Andropov fiind informaţi despre rezultatele ei. Australianul a reuşit chiar să-i găsească la Moscova pe cei doi trimişi al KGB-ului în Mongolia care, după ce şi-au luat aprobările necesare, i-au prezentat lui Hanam declaraţiile lor. Sunt generalii A. Zagvozdin şi V. Tomilin, ultimul — medic militar.

Ce au spus aceştia, aflaţi acum la pensie? Că ei nu au nici o îndoială asupra identităţii cadavrelor celor doi. A fost într-adevăr foarte greu să le identifice, pentru că arseseră în accident, dar analizele întreprinse la Moscova, coroborate cu istoria bolilor lui Lin Biao şi soţiei lui (care se trataseră în spitalul Kremlinului), sechelele unei vechi răni de mitralieră pe craniul lui Lin Biao, cunoscută din fotografii, de pe când acesta era în viaţă, în sfârşit, o a doua exhumare, în care s-au analizat oasele cutiei toracice a lui Lin Biao, dovedind ceea ce se ştia încă din anii războiului, tuberculoza mareşalului, toate aceste elemente — susţin cei doi generali KGB — nu mai lăsau loc îndoielilor. După opinia lor, cele două cranii se află şi astăzi într-un beci de pe Lubianka.

Cauza prăbuşirii avionului nu se cunoaşte nici la aproape 25 ani distanţă şi nici dacă este reală afirmaţia că demnitarul chinez vroia să ajungă în U.R.S.S. pentru a cere azil politic, în urma descoperirii unui complot organizat de el, cu scopul uciderii lui Mao. Presa chineză de după anul 1980, când a avut loc judecarea „bandei celor patru", şi o serie de ofiţeri apropiaţi lui Lin Biao susţin că acesta a fost un trădător, care a vrut să se salveze prin fugă. Cât priveşte mass-media chineză din anul prăbuşirii avionului, ea nu s-a putut face ecoul cazului, pentru că era perioada revoluţiei culturale. În vara şi toamna lui 1971, nu numai Lin Biao, ci şi alţi 40 activişti ai P.C. Chinez au dispărut fără urmă. Aşa se explică şi întârzierea de peste o lună cu care sovieticii — interesaţi de persoana nr. 3 din ierarhia P.C. şi a statului chinez — au ajuns la locul accidentului. Moartea lui Lin Biao fusese păstrată în desăvârşit secret.

ARHIVELE TOTALITARISMULUI

Astfel se intitulează revista editată de Institutul naţional pentru studiul totalitarismului, din Bucureşti, al cărei prim număr (an I, nr. 1/1993) a fost lansat în zi de întâi martie curent.

Fondat la 13 aprilie 1993, Institutul naţional pentru studiul totalitarismului are ca obiect al activităţii sale, după cum se precizează, în acest prim număr al *Arhivelor totalitarismului*, „culegerea, arhivarea, cercetarea şi publicarea documentelor referitoare la formele totalitarismului în România". Consiliul ştiinţific al Institutului este alcătuit din: Radu Ciuceanu — preşedinte; Antonie Plămădeală, Alexandru Moşanu (Republica Moldova) — vicepreşedinţi; Ilie Bădescu, Mihai Cojocaru, Alexandru Duţu, Mihai Golu, Dinu C. Giurescu, Vladimir Iliescu (Germania), Constantin Lăţea, Gheorghe Manole, Şerban Milcoveanu, Mihai Nicolescu, Cornel Petrassevici (S.U.A.), Ioan Scurtu, Dumitru Şandru — membri şi Octavian Roske — secretar ştiinţific.

Arhivele totalitarismului valorifică, în principal, materialul documentar din colecţiile institutului, precum şi rezultatele programelor de cercetare interdisciplinare, mărturii ale supravieţuitorilor regimurilor de dictatură, analize ale fenomenelor totalitariste din alte ţări etc.

Sumarul acestui prim număr al revistei este ilustrativ pentru profilul şi preocupările sale. Reţinem câteva titluri: editorialele semnate de d-nii Radu Ciuceanu şi Octavian Roske; Ilie Bădescu — *Rădăcinile europene ale totalitarismului;* Cătălin Zamfir — *Sistemul totalitar şi configuraţia câmpului ideologic;* Florin Müler — *Politica externă a Mişcării legionare: ideologie şi strategii.* Alte studii, evocări, documente, însemnări sunt grupate la rubricile *Homo sovieticus, Convergenţe, Retorica imaginii, Documente, Mărturii, Puncte de vedere, Inventar legislativ, Cronologie, Dicţionarul instituţiilor, Dicţionar biografic, Fişe bibliografice* etc.

La primul ei număr, adresăm revistei *Arhivele totalitarismului* un colegial bun venit în lumea publicisticii româneşti.

F.D.

BERNAYS ŞI CARMEN SYLVA

IOANA URSU

Despre atitudinea poporului român faţă de poporul evreu şi de iudaism s-a scris în ultimii ani mult şi din diferite puncte de vedere. Uneori chiar diametral opuse. Puţin cunoscut este cel al Carmen Sylvei, numele literar al celei ce avea să devină la 10 mai 1881, regina Elisăbeta a României[1]. Tot ceea ce a scris, ea, şi a scris mult, foarte mult, a semnat doar cu pseudonimul care-i lăsa o mai mare libertate în exprimare şi i-a şi adus, de fapt, consacrarea şi mulţumire sufletească. Regina găsea în munca ei literară o autentică reconfortare întrucât, după mărturii şi documente, în calitate de cap încoronat a avut parte de prea puţină fericire, din cauza totalei incompatibilităţi de caracter cu cazonul, pragmaticul şi de fel înclinatul spre visări Carol I. Textul la care mă refer a apărut mai întâi la Paris, într-o publicaţie bine cunoscută în epocă şi anume La Revue **din 15 mai 1907 (anul XVIII, vol. XLIII, seria IV), alături de acelea ale altor nume de mare prestigiu din epocă: Jules Michelet, Alexandr Herzen, Manuel Ugarte ş.a. Textul Carmen Sylvei purta titlul, dat probabil de redacţie: Moise et les Juife** (Moise şi evreii). **A fost dat, cred, de redacţie, întrucât în anul următor acelaşi text a fost inclus de Carmen Sylva, sub alt titlu, în cea mai frumoasă carte a ei —** Aus meinem Penatenwinkel **(Din colţul strămoşilor mei), publicată la Frankfurt pe Main, în editura Herman Minjan şi urmată de alte şapte ediţii, ceea ce denotă succesul de care s-a bucurat la publicul german. Căci în româneşte cartea nu a fost tradusă nici în timpul vieţii reginei, nici postum. Este un volum de amintiri, de confesiuni despre oameni şi întâmplări cu care autoarea a venit în legătură în vremea copilăriei ei, în casa părintească, de pe malul Rinului. În această carte, textul din** La Revue **a apărut, ca un capitol distinct, sub titlul** Bernays, **fiind consacrat împrejurărilor în care copila Elisabeth von Wied, viitoarea Carmen Sylva, l-a cunoscut pe filosoful evreu Iakob Bernays, care se bucura de un mare respect din partea părinţilor ei.**

Iakob Bernays s-a născut la Hamburg în 1824, şi-a făcut studiile la Bonn între 1844 şi 1848 şi apoi tot acolo a devenit bibliotecar şef şi profesor asociat. Pasionat de filosofia antică a început prin a publica studii despre Heraclit şi Lucreţiu. În 1857, a făcut vâlvă cu o lucrare despre concepţia lui Aristotel asupra influenţei exercitate de tragedia greacă; câţiva ani mai târziu, în 1863, a publicat un studiu despre relaţia dintre dialogurile aceluiaşi cugetător elen cu restul operei sale, apoi un altul despre *Lucian şi cinici.* În fine graţie lui Bernays, Academia din Berlin a iniţiat publicarea comentariilor greceşti asupra lui Aristotel. Principalele contribuţii la studiul filosofiei antice i-au apărut, reunite, în două masive volume, publicate în 1885.

Şi acum să vedem cum îşi amintea Carmen Sylva, devenită de acum regina României, de acest bărbat care călca des pragul casei copilăriei ei: „Un prieten intim al casei noastre era marele savant Bernays. Petrecea multe ore în preajma mamei mele, care-l asculta atentă şi învăţa mereu de la el. Dar Bernays nu mânca niciodată la noi, ceea ce mă durea când eram copilă. Ne-a spus că e evreu şi că ţine mult la religia lui. Cunoştea mai bine decât noi Noul Testament. Ideile lui aveau o extraordinară profunzime".

Dar s-o urmărim mai departe pe Carmen Sylva în descrierea prietenului părinţilor ei: „Bernays o ducea foarte greu. Cali-

[1] Elisabeta (1843-1916), regina României, principesă de Wied, picta şi cânta foarte bine la mai multe instrumente muzicale, cunoştea şase limbi, având o întinsă cultură literară.
În 1869 se căsătoreşte cu principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, domnitor şi apoi rege al României (1881-1914). În războiul din 1877-1878, îngrijeşte în spitale răniţii aduşi de pe front, alinându-le durerile, faptă pentru care poporul a numit-o „mama răniţilor".
E îngropată în biserica de la Curtea de Argeş, lângă regele Carol I.
Acest articol reprezintă comunicarea făcută în cadrul ACMEOR Tel Aviv, din toamna anului 1993.

tatea de evreu îi făcea aproape imposibilă numirea la o catedră, deşi era cel mai mare savant de la Bonn. Uneori îl vedeam îngândurat şi îngrijorat, cu chipu-i grav sub ochelarii negri. Îşi purta capul foarte drept, deşi nu recunoştea pe nimeni din cauza miopiei. Îmi pare rău că atunci eram prea tânără ca să-i înţeleg spusele. N-am cules din ele decât fărâme, dar părinţii mei aveau faţă de dânsul o veneraţie plină de respect. Când se însera, mama poruncea unui servitor să-l conducă cu un felinar întrucât, din cauza vederii proaste, Bernays se temea de întuneric".

Sigur, micuţa Elisabeta fusese prea tânără spre a desluşi sensurile şi mersul gândirii lui Bernays, dar pilda relaţiei dintre părinţii ei şi filosof i-a călăuzit mai târziu toţi paşii vieţii.

Acest lucru reiese din cele spuse de regină în acelaşi text citat: „Avem printre noi catolici, protestanţi, ortodocşi, iar secretarul nostru este evreu şi tocmai pe el mă rezem în toate acţiunile mele filantropice...

Colonelul Brociner a fost de două ori grav rănit în războiul din 1877; curând după aceea, a devenit secretarul nostru şi se sacrifică cu un devotament fără egal pentru cei care suferă, care sunt săraci şi aşteaptă ajutorul nostru. Niciodată n-a existat între noi vreo neînţelegere sau neunire, pentru că fiecare dintre noi tratează cu cel mai adânc respect religia celuilalt. Copiii n-au avut niciodată senzaţia că aveau în faţa lor o altă religie. Este poate cea mai bună dovadă că nu formele serviciului divin sunt importante!"

Acum, noi cei de astăzi am putea adăuga şi alte completări la cele de mai sus. Şi nu neapărat şi în primul rând că, după Brociner, un alt secretar şi intim al Carmen Sylvei a fost Adolf Stern, un intelectual evreu care i-a perpetuat amintirea mult după moartea ei sau că traducătorii autorizaţi ai poeziilor ei în limba română au fost, din nou, doi evrei: Ighel Deleanu şi Alexandru Toma. Ci, mai ales, faptul că în tot ce va scrie mai târziu, Carmen Sylva avea să dovedească aceeaşi linie de conduită etică cu cea evocată puţin înainte. *Cugetările unei regine*, o colecţie de reflecţii realmente surprinzătoare prin lărgimea de spirit şi totala lipsă de prejudecăţi, abundă, de pildă, în astfel de reflecţii: „Poeţii răi fac din limbă ceea ce preoţii răi fac din religie: o închisoare strâmtă"; „N-ai decât să intri într-un spital de război şi cuvântul «inamic» te face să surâzi ca de un non-sens"; „Construim palate pentru răufăcători şi tunuri contra vitejilor"; „Când toate religiile vor fi uitate, ultima biserică va fi cimitirul"; „Condeiul mângâie mai bine ca religia şi torturează mai cumplit ca Inchiziţia".

Fără îndoială, însă, că cea mai semnificativă şi mai actuală parte din eseul Carmen Sylvei, despre Bernays sunt consideraţiile ei despre poporul evreu, despre miracolul dăinuirii sale prin milenii de ură şi de persecuţii.

„Evreii - constata Carmen Sylva - şi-au păstrat religia mai pură decât creştinii; este un fapt care ar trebui să ne facă să roşim; e adevărat că ei nici n-au încercat vreodată să-şi potrivească cultul la religiile existente sau să facă prozeliţi. Ei au răbdat, timp de veacuri, persecuţii fără să cedeze vreodată. Şi-au menţinut intactă credinţa, fără a încerca să o impună altora". După care, trecând la vechiul pretext al antisemitismului „crucificarea lui Isus", remarca: „Să fim sinceri şi cinstiţi, să fim noi înşine. Ce-ar face creştinii de astăzi dacă Isus ar reveni? Tare mă tem că nici măcar «Hosana» n-ar striga; ci l-ar declara numaidecât socialist periculos şi cel mai mic chin pe care l-ar face să îndure ar fi să-l închidă într-un ospiciu de nebuni. Tolstoi a vrut să trăiască după legea lui Isus şi a şi făcut-o; dar a şi fost, cel puţin sub raport moral, crucificat atunci când a dorit să-i alunge pe zeloţi din Templu şi i-a calificat drept «pui de vipere», atunci când a denunţat toată nebunia şi ipocrizia de care creştinătatea e plină". Iar despre cel mai mare suveran al tuturor timpurilor, cum l-a calificat regina Elisabeta pe Moise, spunea: „Evreii sunt singurul popor care n-a cunoscut decadenţa. Au rămas ca o stâncă: puternici, uniţi, miloşi, sănătoşi, prolifici şi robuşti. Şi toate acestea, graţie unui om care a fost cel mai mare suveran pe care l-a cunoscut vreodată istoria, regele regilor, cel mai savant medic şi cel mai mare psiholog şi fiziolog: Moise. Cine ar putea sta pe un tron fără să îngenuncheze în faţa lui Moise şi să-l adore? Moise este un şef de Stat care şi-a făurit poporul şi l-a organizat în aşa fel, încât să poată face faţă tuturor furtunilor".

Ajunsă nu numai la vârsta înţelepciunii, ci şi la o calmă, senină înţelegere a marilor adevăruri, disprefuind onorurile şi ploconelile, regina-poetă îşi amintea, cu infinit respect, de învăţatul evreu, aproape orb, care-i descoperise totuşi atâtea frumuseţi, în frageda ei copilărie. Şi de aceea, capitolul despre Bernays din cartea ei de amintiri se şi încheia astfel: „Aş vrea să stau la picioarele lui Bernays, aşijderea lui Sturdza[1] atunci când citea cu el Biblia în greceşte. Aş dori să-i ascult astăzi explicaţiile, în toiul luptelor, absurdităţilor şi cuceririlor noastre. Ar merita din plin osteneala, căci Bernays citea departe în viitor".

Iar noi cei de astăzi, avem toate motivele să subscriem la cuvintele cu care şef rabinul dr. M. Beck şi-a început slujba de doliu oficiată în ziua de 28 februarie 1916 la Templul Coral din Bucureşti la moartea celei care a fost Carmen Sylva: „Multe femei vrednice au fost: tu, însă, le-ai întrecut pe toate". ■

---

[1] Alexandru Sturdza, ramura basarabeană a familiei Sturdza, diplomat rus în post la Berlin (vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1994).

PARIS 1937. EXPOZIŢIA UNIVERSALĂ. MĂRTURII DESPRE ROMÂNI

IOAN LĂCUSTĂ

În 1937, la Paris, s-a organizat o mare expoziţie internaţională, „a civilizaţiei", după cum a fost numită în Senatul francez, la care participarea românească s-a bucurat de un deosebit succes.

Expoziţia, consemna *Enciclopedia României* (vol. IV, 1943), „era o manifestare de publicitate pentru fiecare stat şi un prilej de propagandă generală. Ea ilustra toate confuziile şi contradicţiile timpului: contrastul dintre naţionalismul totalitar şi tendinţele extreme ale democraţiei; contrastul pozitivismului ştiinţific exprimat de tehnica agricolă, industrială şi comercială, faţă de misticismul contemporan; în fine, ea ilustra contradicţia între feeria operelor paşnice năzuind spre o apologie a păcii şi ameninţarea unui război în pregătire".

Pavilionul românesc, construit după planurile arhitectului Duiliu Marcu şi în concepţia comisarului general al României la această expoziţie, Dimitrie Gusti, reunea în încăperile sale cele mai reprezentative realizări ale tehnicii, ştiinţei, industriei, agriculturii, culturii din ţara noastră. El era situat în vecinătatea pavilioanelor Germaniei, U.R.S.S., Egiptului, Palestinei şi Ungariei.

Mărturii ale vremii consemnează interesul deosebit cu care vizitatorii au luat contact cu imaginea ţării noastre, reflectată de exponatele aduse la Paris. „Casa României, scria ziarul *l'Ordre*, este o adevărată minune care face cinste ţării şi poporului său... Trecând pragul acestei case româneşti ai sentimentul de ceea ce poate fi inteligenţă şi măsură: România are dreptul să fie mândră de o atât de frumoasă realizare".

De o mare atractivitate s-a bucurat şi Restaurantul românesc (patronat de D. Andronic), decorat de Jiquidi şi Demian şi unde concertau Grigoraş Dinicu şi Fănică Luca.

Cărţile de onoare ale Pavilionului românesc şi, Restaurantului — păstrate la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române — conţin emoţionante mărturii ale sentimentelor celor care au trecut pragul acestor părticele de România. Nume prestigioase ale vieţii politice, diplomatice sau culturale, din Franţa, din România, din alte ţări ale lumii şi-au lăsat semnătura pe aceste pagini. Să răsfoim filele acestor documente, consemnând câteva dintre impresiile notate. Astfel, R. Barzoni, director administrativ al Bienalei de la Veneţia, nota: „Entuziasmat de perfecta organizare a Pavilionului românesc, mă simt onorat să-mi apară semnătura în acest registru". „Trăiască România lui Titulescu!", exclama cineva. Un altul scria cu mândrie: „Complemente de un Frances care a prins Româneşte".

De altfel, cele mai multe notaţii — şi prin aceasta sunt semnificative — aparţin unor vizitatori obişnuiţi, care îşi exprimau spontan sentimentele faţă de România. „Minunat pavilion din toate punctele de vedere. Trăiască România, pentru care am un adevărat cult", nota un francez. Sau un sârb: „Tot ce este românesc este foarte aproape de inima sârbă. Mita Dimitrievici, deputat". „Minunat pavilion, remarcabil prin retrospectiva vânătorii în România. Un voluntar elveţian care a luptat cu voluntarii români în Regimentul 1". „De zece ani la Paris — scria altcineva —, vizi-

Pagină din Cartea de Onoare a Pavilionului românesc, cu autograful directorului administrativ al Bienalei de la Veneţia

tând astăzi Pavilionul României, mi s-au deşteptat toate sentimentele patriotice. Să trăiască România Mare! S. Rabinovici". În fine să mai consemnăm şi această mărturisire: „Fiecare francez, cred eu, n-are decât o singură dorinţă: să vadă magnifica ţară a României, după ce a vizitat bogatul său Pavilion. Trăiască Mica Antantă".

„Sunt fericit de a constata strălucitul succes al pavilionului nostru, care face cinste ţării şi organizatorului acestei minunate manifestaţiuni naţionale, dl. profesor Gusti", scria la rândul său, N. Petrescu-Comnen, ministrul României la Berlin.

Cartea de onoare a Restaurantului românesc păstrează, de asemenea, semnăturile unor importante personalităţi care au luat contact aici cu bucătăria, cu muzica şi cu ospitalitatea românească: Albert Lebrun, preşedintele Franţei, Al. Millerand, fost preşedinte, Ed. Daladier, fost prim-ministru, ş.a. Alături de ei, diplomaţi, oameni politici, scriitori, pictori, actori etc. din România, Franţa, S.U.A., Anglia şi din multe-multe alte ţări. Să consemnăm, la întâmplare, doar câteva nume — Martha Bibescu, Elena Văcărescu, N. Titulescu, J. Perrin (premiul Nobel), Savel Rădulescu, Tony şi Lucia Sturdza Bulandra, principele Nicolae, Stan Golestan, Lola Bobescu, Paul Valéry, Al. Busuioceanu, A. Maurois, Jules Romains, Stefan Zweig, Henri Coandă, Henri Focillon, Horia Hulubei, Ch. Rist, Principesa Marioara, V.V. Pella, D.R. Ioanitescu, Petru Comarnescu, Mircea Florian, I. Petrovici, T. Vianu, Pius Servien-Coculescu şi mulţi, mulţi alţii.

„Am lăsat în România o parte din sufletul meu", nota Valerio Valeri, nunţiul apostolic la Bucureşti. Sir William şi Lady Lang, din Scoţia, consemnau: „Ne-am bucurat să prânzim şi să cinăm aici aproape în fiecare zi în cursul vizitei noastre la Expoziţia din Paris. Mâncarea a fost perfectă, ospitalitatea încântătoare. Recomandăm acest restaurant fiecărui vizitator englez şi scoţian. Muzica: A!". „Nu există bucătărie fără poezie, nici poezie fără muzică, nici muzică fără *Doina*", scria un alt vizitator al Restaurantului românesc.

Să mai consemnăm şi faptul că, zilnic, aici se serveau peste 500 tacâmuri, se organizau diferite recepţii (cum a fost dejunul oferit de grupul român parlamentarilor din Mica Antantă şi Antanta Balcanică, banchetul în onoarea doamnei Sara Delano Roosevelt, mama preşedintelui S.U.A., F.D. Roosevelt (1933-1945), participanţilor la cel de-al IX-lea Congres internaţional de filosofie, etc.).

Pe una din ultimele file ale acestui registru, Nicolae Iorga, care a trecut şi el pragul Restaurantului românesc, scria: „Am gustat din magia hranei noastre şi am ascultat aşa de departe cântecul sufletului nostru. Mulţămesc artiştilor de o parte şi de alta".

Mai multe desene în creion sau tuş, — printre care şi de J.Al. Steriadi — câteva portative muzicale, desenate de Stan Golestan, risipite în paginile Registrului Restaurantului românesc din Parisul anului 1937 sporesc valoarea documentară şi sentimentală a acestor mărturii din urmă cu aproape şase decenii. ■

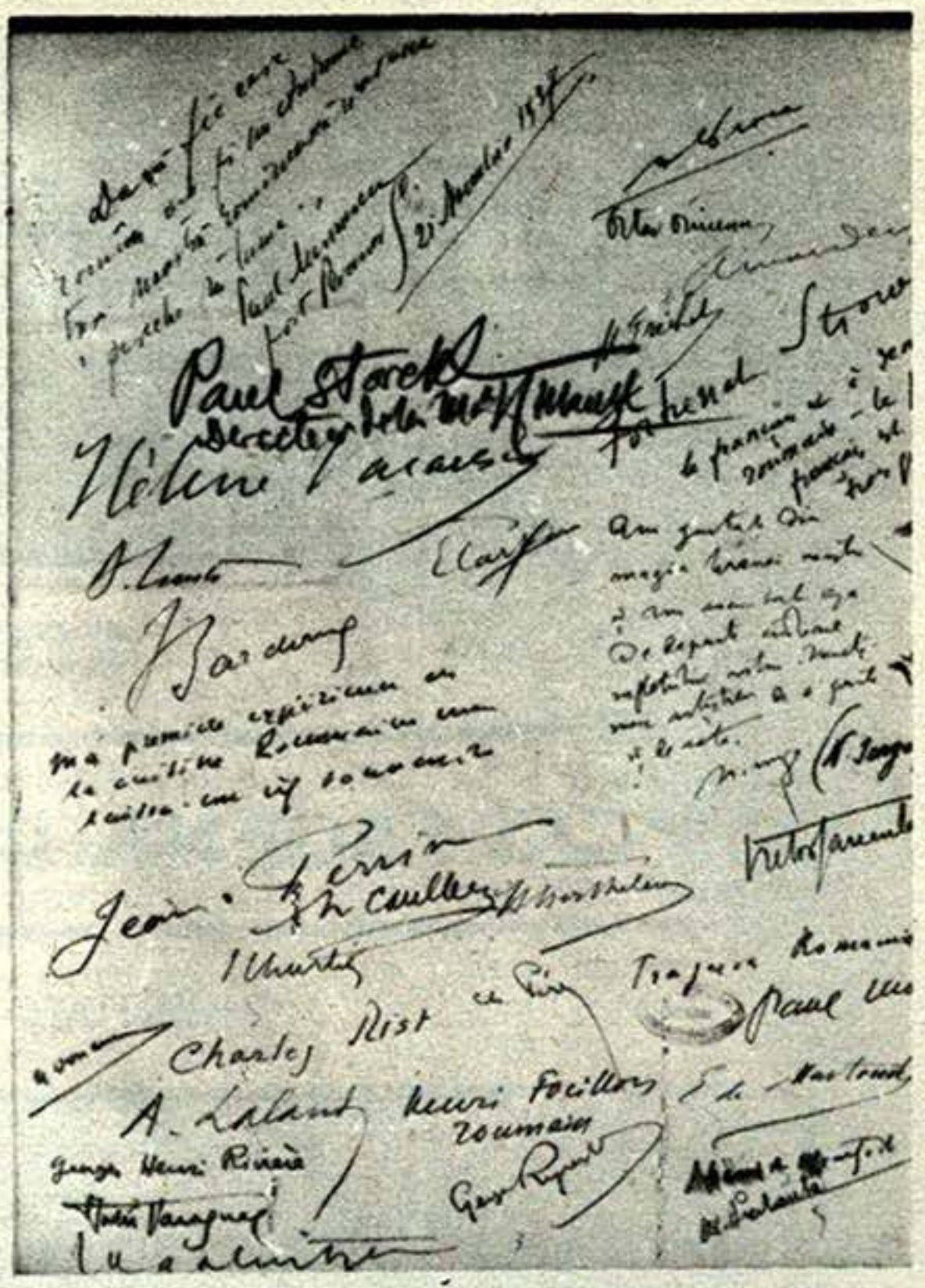

Autografe în Cartea de onoare a Restaurantului românesc: N. Iorga, H. Focillon, Jean Perrin, Ch. Rist, Elena Văcărescu, Lola Bobescu, Stan Golestan ş.a.
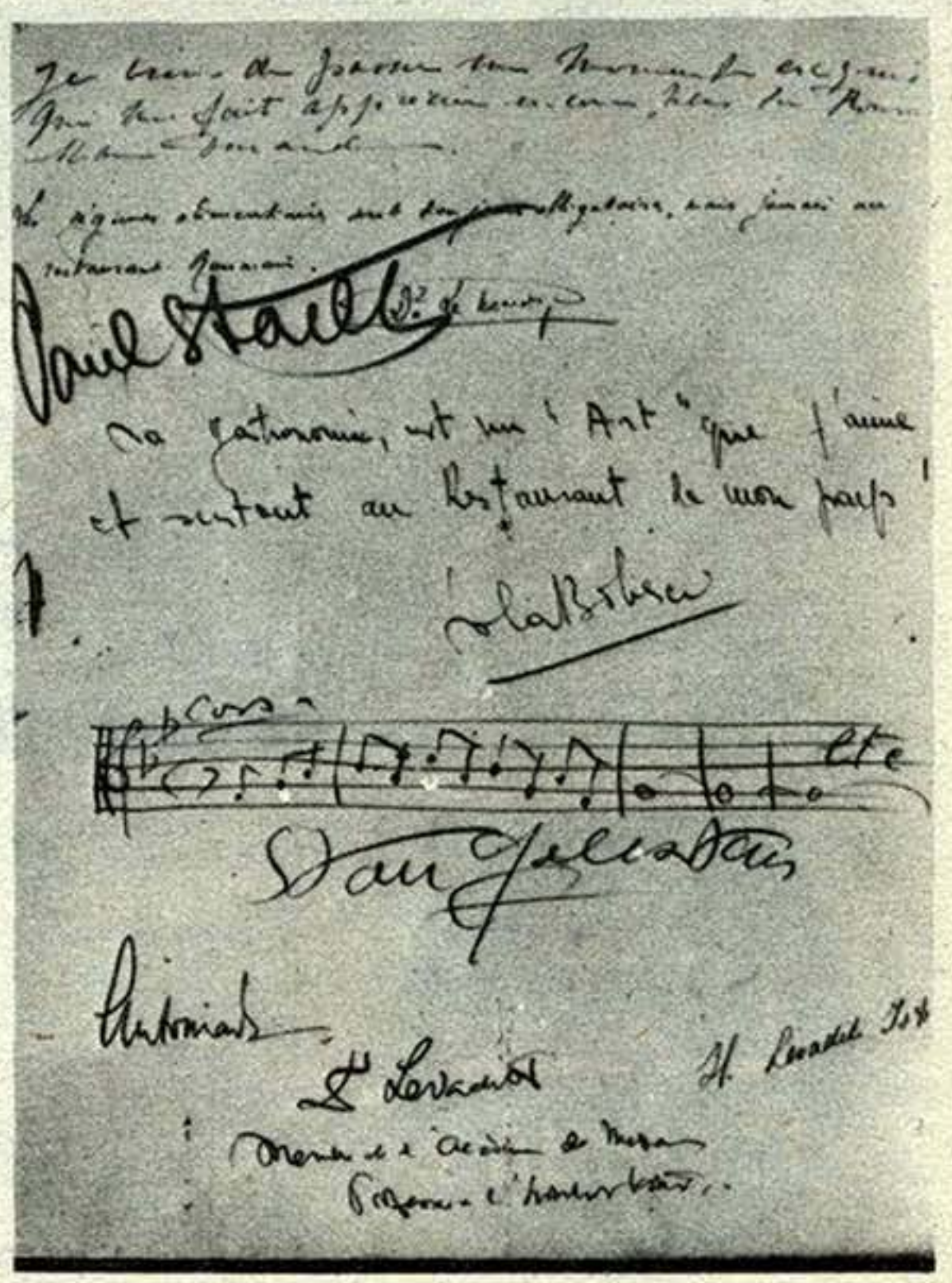
În anul 1696, cerul Franţei era foarte înnorat. De opt ani, întreaga Europă se unise împotriva Regelui-Soare[1]. Ţara se afla în pragul falimentului[2]. Împovărat de o nouă creştere a impozitelor, poporul nu putea da mai mult, mai ales că, începând din 1691, o serie de recolte proaste provocaseră o gravă criză alimentară.

Sumele necesare continuării războiului trebuiau deci căutate altundeva decât în Franţa. Şi astfel s-a născut planul de a captura o parte dintre comorile spaniole aflate

SPRE CARTAGENA, DUPĂ COMORI!

CHRISTIAN BUCHET

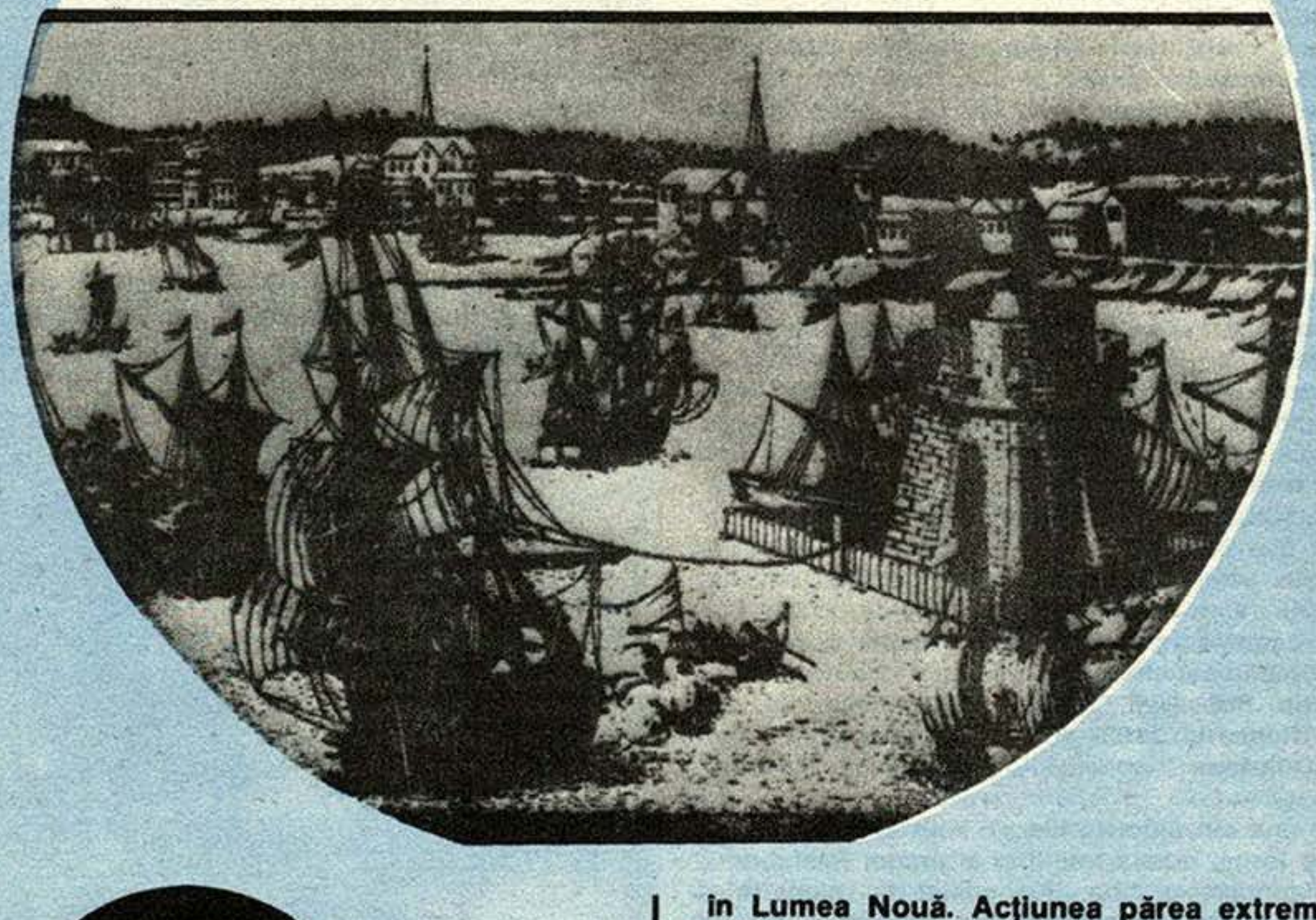

în Lumea Nouă. Acţiunea părea extrem de dificilă, dar bogăţiile potenţial dobândite, în cazul succesului ei, meritau efortul.

[1] Războiul Franţei cu Liga de la Augsburg (Imperiul roman de naţiune germană, Suedia, Spania, Anglia şi Olanda) începuse în 1688. Avea să se încheie în 1697, prin victoria francezilor pe uscat şi înfrângerea lor pe mare, în bătălia de la Hougue, care consacra sfârşitul supremaţiei maritime a Franţei.

[2] Reproducem acest articol, cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, din revista franceză *Historia*.

[1] Navă de război pentru transportul armamentului.

ASA VĂ PLACE ISTORIA?

De Pointis își schimbă planul

Într-adevăr, a captura navele care aduceau în Spania comorile din Lumea Nouă nu era lucru ușor. Grupate în două convoaie, „galioanele" și „flota Noii Spanii", și escortate de nave de război, aceste nave plecau din Cadix în luna aprilie și se despărțeau la sosirea lor în Antile. De aici „flota" mergea la Vera Cruz, unde la bordul ei se încărcau aurul și argintul din Mexic, iar „galioanele" la Cartagena, în Columbia, pentru a fi încărcate cu minereurile extrase în America de Sud și aduse din istmul Panama pe drumuri de uscat. Cele două convoaie se reîntâlneau apoi, călătorind împreună spre Europa.

Francezilor le-ar fi fost greu să jefuiască aceste comori în apropierea țărmurilor Spaniei, pentru că englezii trimiteau escadre puternice, care îi escortau pe aliații lor spanioli în apele Atlanticului. Acțiunea părea mai ușor de realizat în mările Americii, dar data întoarcerii navelor și ruta lor erau tăinuite cu grijă. Francezii ar mai fi putut ataca și prăda marile porturi din America spaniolă: Vera Cruz, Porto Bello, Cartagena, unde comori fabuloase se acumulau, în așteptarea galioanelor. Erau ținte fixe, dar puternic fortificate, ceea ce, de asemenea, făcea riscantă acțiunea. Totuși, cu orice risc, aceste bogății trebuiau capturate! Și, de vreme ce în porturi se găseau mai sigur decât pe mare, de acolo trebuiau luate.

Onoarea de a îndeplini o misiune atât de glorioasă i-a revenit lui Jean-Bernard Desjean, baron de Pointis. Marinar și ofițer de artilerie cu o vastă experiență (avea atunci 50 de ani), baronul de Pointis concepuse de mai multă vreme planul unei expediții împotriva posesiunilor spaniole din America. În urma discuțiilor purtate cu contele de Pontchartrain, ministrul marinei, regele a emis un ordin la 25 iulie 1696, prin care stabilea efectivele ce i se puneau la dispoziție baronului: 7 corăbii, 3 fregate, 1 corvetă, 1 galiotă cu tunuri, 2 *flûtes*[1] și 4 nave de traversare. Lipsind fondurile, rămânea în sarcina lui Pointis să plătească toată aprovizionarea și hrana celor 4 000 de soldați și marinari, pe întreaga durată a campaniei, respectiv 7 luni. A cincea parte din captură revenea regelui, a zecea parte amiralului Franței, a zecea parte din primul milion și a treizecea parte din următoarele — echipajului... Acționarii urmau să-și împartă restul, proporțional cu valoarea capitalului investit.

Baronului de Pointis i-a fost atât de greu să adune sumele necesare, încât el nu a părăsit portul Brest decât la 7 ianuarie anul următor, 1697. După 58 de zile pe mare, escadra a făcut escală la Santo Domingo, în partea occidentală (astăzi Haiti) a insulei, care aparținea Franței. Oamenii se puteau reface puțin după oboseala călătoriei; dar alimentele uscate, metodele proaste de conservare a apei au provocat inevitabil apariția scorbutului, după două luni de călătorie. Pe de altă parte, cu ocazia acestei escale, Pointis dorea să obțină ajutorul piraților din insulă, flibustierii, pentru a-și realiza planul. Energia lor și buna cunoaștere a regiunii îi erau indispensabile.

Dar tratativele cu flibustierii s-au dovedit dificile. Aceștia au pretins un procentaj mult prea mare din eventuala pradă și garanții ferme că vor primi sumele respective. Și astfel, Pointis nu a găsit decât 1 000 de oameni gata să-l urmeze, în loc de 2 500, cum sperase.

La Santo Domingo, baronul a stabilit definitiv ținta expediției, după îndelungi discuții cu Ducasse, guvernatorul insulei. După părerea acestuia din urmă, ea trebuia să fie Porto Bello, unde se aflau probabil galioanele spaniole. Dar Pointis nu a urmat sfaturile lui Ducasse, din două motive: risca să nu găsească galioanele, care se puteau afla pe mare, și se temea ca spaniolii să nu le incendieze sau să le scufunde, dacă ele s-ar fi găsit în port. De aceea, el a preferat să meargă la Vera Cruz, unde „Flota Noii Spanii" era ancorată din luna septembrie și nu putea pleca înainte de luna mai. Argintul nu risca să fie scufundat, pentru că se încărca pe vase numai înainte ca ele să ridice ancora. Potrivit unor informații obținute de Pointis la Santo Domingo, de câtăva vreme, din prudență, spaniolii își țineau comorile, până în ziua plecării, la 40 de leghe (1 leghe = 4 km) de oraș. În plus, datorită configurației Golfului Mexic și regimului vântului și al curenților, după ieșirea din portul Vera Cruz drumul nu se putea îndrepta decât direct spre Europa.

În schimb, în ce privea Cartagena, Pointis avea informații care îl făceau să spere asemenea bogății încât, chiar și în lipsa galioanelor, prada ar fi fost substanțială. În consecință, baronul de Pointis a hotărât cum să procedeze. La 29 martie, într-o ordine desăvârșită vreo 30 nave (cele 17 plecate din portul Brest, la care se adăugaseră aproximativ 15 fregate ale flibustierilor), pe care se îmbarcaseră în total aproape 6 000 de oameni, au pornit în direcția Cartagenei. Orașul se întindea la nordul unui golf de 14 km lungime și 6 km lățime, golf care se deschidea către mare spre vest printr-o mică strâmtoare, aflată sub protecția puternicului fort Boccachique.

Planul inițial al lui Pointis era simplu: debarcarea, la nord-est de Cartagena, a unor trupe care să atace orașul de pe țărm, în timp ce escadra îl bombarda de pe mare. Regiunea aleasă pentru debarcare permitea — avantaj important — să fie evitate forturile Boccachique și Santa Cruz, orașul fiind apărat dinspre est numai de fortul Santo Lazaro, care părea ușor de cucerit. Dar pentru că cifra de 5 000 de oameni, socotită necesară pentru a lua cu asalt orașul, nu

putea fi atinsă fără participarea marinarilor, ceea ce ar fi însemnat slăbirea puterii vaselor — expuse rafalelor vântului și eventualelor atacuri ale navelor engleze — Pointis și-a modificat radical primul plan. A hotărât să încerce mai întâi să cucerească fortul Boccachique, după care să-și pună întreaga escadră la adăpost în golf și să dispună, astfel, de cea mai mare parte a echipajului.

28 de nave la orizont

Atacul direct, dinspre mare, asupra fortului Boccachique prezenta dificultăți majore. Această fortăreață era socotită cea mai puternică din Lumea Nouă. Reputația ei stăvilise până atunci orice operație ofensivă asupră-i. Pointis a fost nevoit să imagineze următoarea manevră: să debarce artileria între Boccachique și Cartagena, să instaleze pe țărmul golfului niște baterii care să distrugă corăbiile ce vor încerca să apere strâmtoarea și apoi să atace fortul dinspre țărm, bombardându-l în același timp de pe mare. În ciuda tuturor așteptărilor, debarcarea s-a desfășurat nestânjenită. Nici o navă dușmană nu a blocat strâmtoarea. Peste puțin timp, fortul Boccachique era înconjurat. Dar având în vedere importanța sa, trebuia un asediu în toată regula. Urma deci să instaleze tunuri și mortiere pentru a deschide o breșă și a acoperi trupele care aveau să treacă la atac. Dar toate acestea cereau timp! Un timp prețios pentru spanioli, care vor avea astfel răgaz să-și evacueze către interiorul țării comorile acumulate și să-și pregătească mai bine apărarea.

În acest moment, o întâmplare neprevăzută a grăbit desfășurarea evenimentelor. Două semi-galere venite din oraș s-au îndreptat direct spre fortăreață, pentru a-i aduce întăriri! Pointis trebuia să împiedice cu orice preț debarcarea acestor întăriri care dublau efectivul garnizoanei. A dat ordin ca 60 de pirați să înainteze către port și să împiedice debarcarea celor nouă nave. Dar artileria s-a dezlănțuit asupra lor. Și pentru că înaintaseră prea mult pentru a se mai întoarce înapoi, piraților s-au refugiat la piciorul zidului, care era construit astfel încât îi apăra aproape perfect de focul spaniolilor. Pointis a apreciat atunci că, susținându-i pe cei aflați la piciorul zidului, ar putea să „prefacă o acțiune pornită din întâmplare într-o treabă serioasă", și și-a aruncat toate trupele în luptă... Foarte curând, focul francezilor a devenit atât de intens,

Flibustier francez din secolul XVII

În p. 78: monedă cu efigia lui Ludovic XIV (sus), din aur adus din Cartagena (imagine din portul columbian)

încât spaniolii nu au mai apărut pe ziduri, iar cele două semi-galere au făcut cale întoarsă. Din ce în ce mai numeroși la piciorul zidului, francezii se pregăteau să escaladeze fortificațiile, când o pânză albă a anunțat capitularea fortului. Peste câteva clipe, bătrânul Ximenes de Orozco, guvernatorul fortului de 25 de ani, i-a înmânat lui Pointis cheile fortăreței, spunându-i: „Iată cheile tuturor Indiilor spaniole".

Odată luat Boccachique și escadra pusă la adăpost în golf, Pointis a putut să atace Cartagena de pe țărm, întărindu-și forțele cu cât mai mulți mateloți. Alăturarea lor trupelor de pe țărm și emoția spaniolilor la vestea căderii fortului Boccachique, socotit până atunci invincibil, au explicat evoluția evenimentelor. Forturile Santa Cruz, Santo Lazaro și suburbiile fortificate ale Cartagenei s-au predat de la primele focuri.

La 6 mai 1697, trupele lui Ludovic XIV au intrat în Cartagena. Pointis a ordonat imediat un *Te Deum* pentru a mulțumi Providenței că i-a îngăduit victoria atât de rapidă. Apoi, ieșind din catedrală, s-a instalat la Consedoria, o clădire masivă, unde se adunau comorile în așteptarea galioanelor. Aici ar fi trebuit să se găsească toată prada, după mărimea căreia se va aprecia succesul expediției. În afară de aceasta, trebuiau capturate cât mai multe bunuri de la locuitori, care au fost obligați să-și transporte ei înșiși averile la Consedoria. Pointis a anunțat că celor ce le predau de bună voie le vor lăsa a zecea parte din bogății, iar tuturor celor care îi vor denunța pe cetățenii ce încercau să se sustragă — în plus încă o zecime din averi. Rezultatele nu au întârziat să se arate. Banii au început să curgă spre Consedoria. Pentru mai multă siguranță, ofițerii, în fruntea unor mici detașamente, au percheziționat casele notabilităților.

Dintre toți locuitorii Cartagenei, când li s-a cerut să predea argintul, cei mai îndărătnici au fost preoții. Pointis a ordonat să fie întemnițați câțiva dintre ei. Și de astă dată efectul a fost imediat: „când se văzură scăpați din temniță și când li se spuse că vor fi azvârliți în mare dacă nu-și plătesc răscumpărarea, ne-au satisfăcut dorințele mult mai mult decât ne așteptam", notează de Pointis în memoriile sale.

La scurt timp, trupele franceze au fost nevoite să părăsească precipitat orașul. Anotimpul ploilor, care întârziase în acel an, a început la

câteva zile după cucerirea orașului. Apoi a izbucnit o puternică epidemie de friguri galbene, care a afectat 800 de oameni, în mai puțin de șase zile. În fața unei situații atât de critice, Pointis a ordonat încărcarea în grabă a prăzii pe vase și a dat ordin de îmbarcare. În acel moment, pirații au cerut baronului partea lor din comoară. Au urmat neînțelegeri cu privire la evaluarea prăzii, la numărul oamenilor, la convenția încheiată. Toate s-au sfârșit prin revolta piraților, care s-au întors să jefuiască orașul, în vreme ce Pointis și escadra lui ridicau ancora.

Dar aventurile erau abia la început. Când escadra părăsise Franța, englezii, îngrijorați de primejdia pe care o reprezenta ea pentru aliații lor spanioli, ca și pentru ei înșiși, încercaseră mai întâi să-l oprească pe Pointis în portul Brest. Dar un vânt puternic, bătând dinspre est, le-a îndepărtat de țărm escadra, Pointis reușind să iasă netulburat. Atunci englezii trimiseseră pe urmele lui o a doua escadră, sub ordinele amiralului Neuville, comandant-șef în Mediterana, și ale amiralului olandez Evertson... Înainte de a părăsi Cartagena, o mică navă trimisă în grabă din Santo Domingo îl informase pe Pointis despre prezența escadrei anglo-olandeze în Marea Antilelor.

Marea Antilelor era întinsă, dar curenții obligau vasele să urmeze numai anumite trasee. În dimineața de 6 iunie 1697, francezii au descoperit 28 de nave inamice legănându-se la orizont! „Nenorocirea pare îngrozitoare și inevitabilă, gândea Pointis. Escadra mi s-a transformat în infirmerie. Fețele palide, mersul și faptele șovăielnice ale marinarilor mă duc cu gândul la spitalul Hôtel-Dieu sub arme!"

Către orele 9 dimineața, o navă care transporta bolnavii și una dintre navele de traversare au fost încercuite și au trebuit să se predea. Englezii au găsit la bordul lor o mare cantitate de provizii de toate felurile, muniții, câteva butoiașe cu aur și argint... și germenii celei mai teribile epidemii de friguri galbene care devastaseră vreodată o escadră a lor!

Trei zile și trei nopți de urmărire

Pointis a încercat atunci o manevră de degajare. În lucrarea sa memorialistică, care relata expediția asupra Cartagenei, el scrie: „Amiralul englez credea că nu mai am altă posibilitate decât să mă întorc în strâmtoarea Bahamas. Era muncit de un sin-

Baronul de Pointis, cel care a condus expediția împotriva Cartagenei

gur gând: să mi-o ia înainte, pentru a-mi tăia calea. Dar eu mi-am dat seama că ar fi putut ieși în pierdere din această manevră, pentru că în loc să continue înfruntarea în paralel cu linia formată de noi, el deschisese, avansând, un unghi care îl punea de fapt de-a curmezișul nostru, la o distanță mai mare decât atunci când se afla puțin în urmă. Astfel, dacă eu aș fi schimbat direcția, m-aș fi aflat mai departe de el decât înainte, ceea ce tot era un câștig". Ghicind de îndată manevra francezilor, anglo-olandezii au virat și ei la rândul lor. Dar escadra lui Pointis câștigase mult în distanță și navele ei, foarte rapide, o sporeau tot mai mult.

După trei zile și trei nopți de urmărire, francezii au reușit să se depărteze de dușmani într-atâta, încât nu-i mai zăreau în urma lor. „Vă închipuiți că întreaga escadră se bucura nespus!" Dar odiseea lui Pointis nu se terminase încă! Prada fabuloasă pe care i-o atribuia gura lumii atrăgea pe urmele sale o mulțime de echipaje. Pe unul dintre acestea, care naviga în largul insulelor Scilly, francezii l-au descoperit în noaptea de 24 spre 25 august, după focurile de poziție... Reperat și el la rândul său, Pointis a reușit, grație vitezei superioare a navelor sale, să se eschiveze din nou.

Franța nu mai era acum chiar așa departe. Flotila lui Aylmer, care îl aștepta la intrarea în portul Brest, dispăruse ca prin farmec, atunci când apăruse escadra franceză: într-adevăr, lipsa proviziilor o obligase să se întoarcă în Anglia. După 235 de zile de aventură, în dimineața zilei de 29 august 1697, escadra baronului de Pointis a intrat în rada portului Brest, purtând în pântece o comoară extraordinară. Această pradă (chiar dacă însoțită de o escadră destrămată, decimată de febra galbenă) urma să aibă o influență foarte fericită asupra încheierii păcii. Lipsită de o parte a resurselor sale și afectată de căderea Barcelonei în mâinile francezilor, survenită aproape în aceeași perioadă, Spania a hotărât să semneze tratatul de la Ryswick[1]. Căderea Barcelonei fusese provocată și ea tot de expediția împotriva Cartagenei. ■

În românește de
Ioana FEODOROV

---

[1] Franța a semnat tratatul de pace cu Anglia, Olanda și Spania la 20 septembrie 1697, iar cu Imperiul roman de națiune germană la 30 octombrie același an, tot la Ryswick.

MAI 1944

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• George Ivașcu, **în articolul** Muncitorii intelectuali (Vremea **7 mai**): **„Atâta vreme cât intelectualul își va lua temerile sau dorințele lui personale drept realități, spre deosebire de trăirea în permanențe a muncitorului de pe ogoare și din fabrică, el nu va putea avea un rol într-adevăr creator, într-adevăr răscolitor de valori pozitive.**

Dar va veni ziua cea mare când acest război va fi sfârșit și când fiecare va trebui să răspundă la marea, definitiva întrebare:

— Ce ai înțeles din acest război, din această răscruce hotărâtoare a istoriei, care ți-a fost dat s-o trăiești și ce-ai făcut dacă ai înțeles-o?

Și va fi vai de aceia care nu vor putea răspunde decât: nimic".

• Horia Damian **(născut la 27 februarie 1922) este pictorul despre care Lucia Dem. Bălăcescu scrie următoarele** în Vremea: **„Compoziția paletei lui Damian e dintre cele mai solide, serioase. Durata tablourilor îl preocupă în aceeași măsură, cât îl preocupă și meșteșugul plastic. Le arată amândurora un interes deosebit. Modul său instinctual de a picta — în care l-ar putea recunoaște o ordine, dacă nu o metodă — l-a adăugat cunoștințele din cărțile de specialitate.**

Și acum despre specificul românesc. Damian consideră reprezentativi pe Andreescu, Luchian și Petrașcu.

Parisul îl pare cel mai ni-

Unde este posibilă invazia?; Grevele din Anglia împiedică invazia; Data invaziei e ținută în mare secret; Urgentarea invaziei cerută de presa sovietică; Stalin cere din nou efectuarea invaziei; Declarațiile lordului Halifax [ambasadorul britanic la Washington — *n.n.] despre problema invaziei.*

Sunt doar câteva din titlurile unor articole și comentarii publicate de un singur ziar[1], *Ecoul* (director Mircea Grigorescu) în doar două-trei zile de la începutul lunii mai 1944. Ele exprimă însă preocuparea majoră a celor aflați în război, de-o parte sau de alta a frontului: apropierea momentului decisiv al conflagrației, prin intrarea în luptă a forțelor anglo-americane în răsăritul Europei, care urmează să debarce într-un loc și la o dată, deocamdată, necunoscute.

„Invazia nu este numai o problemă militară de primul rang, ci și una politică — scrie corespondentul *Ecoului* din Berlin, la 5 mai 1944.

Cercurile militare germane — continuă corespondența — socot că în orice caz invazia va aduce faza predecisivă a acestui război. Ea poate să se termine numai cu biruința unuia sau a celuilalt adversar. O invazie care ar însemna numai o debarcare reușită va însemna deja victoria Germaniei".

Comentatorul ziarului *Vremea,* notează și el la 28 mai: „Lăsând la o parte considerente de altă natură, cum ar fi îndeplinirea cuvântului dat guvernelor emigrate de la Londra sau francezilor lui de Gaulle, sau rușilor, interesele politice sunt acelea care obligă pe anglo-americani să dea asaltul asupra continentului.

Însuși faptul că în presa sovietică se vorbește cu încredere despre apropiata deschidere a celui de-al doilea front constituie un indiciu, printre atâtea altele", încheie revista amintită.

Ziarul *Timpul,* referindu-se la aceeași iminentă debarcare anglo-americană în răsăritul continentului, face și portretele a doi dintre principalii comandanți ai forțelor aliate: americanul D.D. Eisenhower și britanicul A.W. Tedder.

„Cu o statură mușchiuloasă, cu umeri largi, ochii veșnic întunecoși, reci, o gură energică", astfel este prezentat Eisenhower. „Este omul care a lucrat o viață întreagă cu cei mai ridicați coeficienți de siguranță. Niciodată n-a cutezat o aventură la voia întâmplării. Numele său a devenit cunoscut pentru prima oară în cursul acestui război atunci când s-a anunțat în întreaga lume debarcarea forțelor anglo-americane în Alger, șeful suprem al

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și din celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original. Conform uzanțelor de atunci, ziarele apăreau antedatate cu o zi. Am păstrat și noi această datare de epocă.

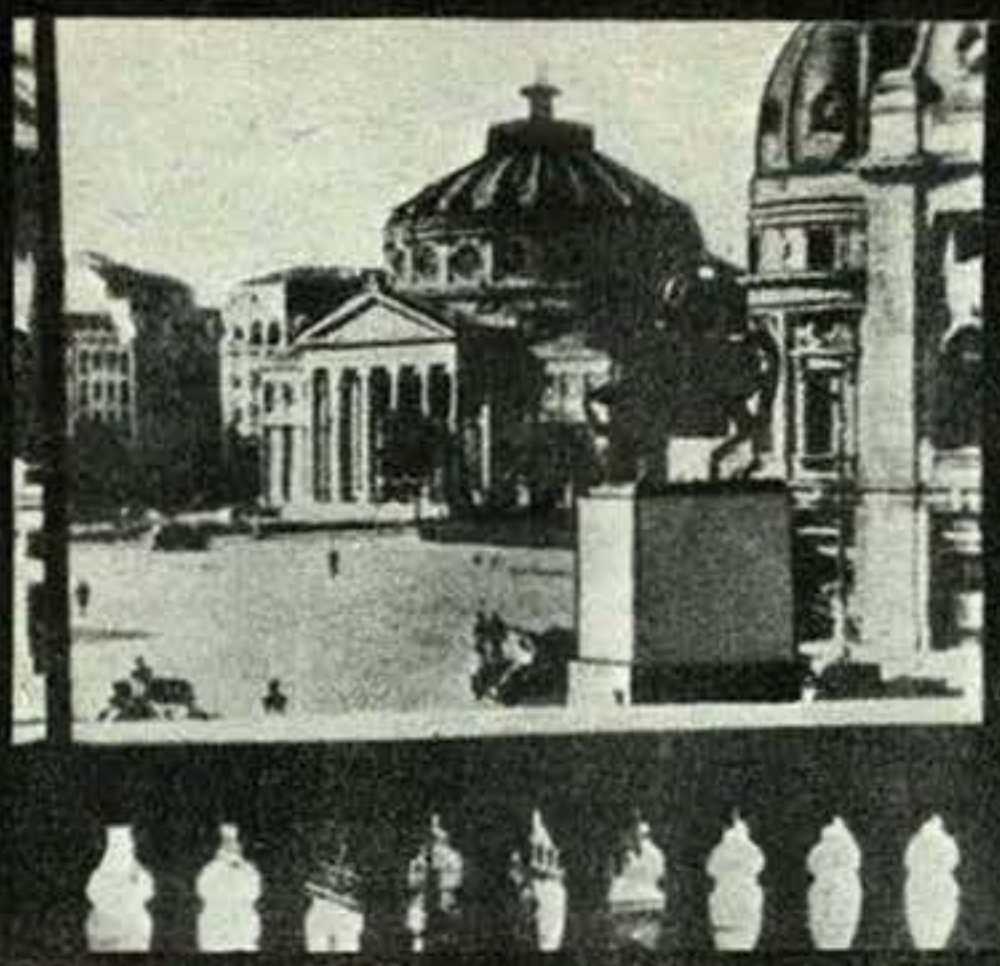

Piața Palatului Regal văzută de pe un balcon al acestuia

Horia Damian, desen de Lucia Dem. Bălăcescu în Vremea

acestei operații fiind Eisenhower".

Mareșalul aerului, sir A.W. Tedder, scrie *Timpul* „este de o glacialitate nemaipomenită. El face tot posibilul ca să-și realizeze proiectele sale. Tedder este neînduplecat împotriva subordonaților săi, foarte puțin formalist, însă extrem de dibaci în comportarea sa față de ceilalți comandanți ai aliaților.

Astăzi — continuă ziarul citat — mareșalul aerului este nu numai cel mai important și cel mai puternic om după Eisenhower, dar în același timp este comandantul suprem al tuturor acțiunilor aeriene care sunt în legătură directă cu invazia și de care depinde în cea mai mare măsură".

Revista *Pământul românesc* (director Aurelian Rădulescu) dedică un număr, 17/1944, Transilvaniei, „într-un moment — se spune în editorialul publicației — în care problema Transilvaniei preocupă spiritele mai mult ca oricând. Un concurs de împrejurări așează pe planul întâi chestiunea veșnic deschisă a mutilării ce ni s-a impus. Nu e inimă de român care să înceteze o clipă de a bate pentru pământul sfânt ce ni s-a răpit, nu e gând românesc care să nu se îndrepte înspre Carpații noștri — numai ai noștri". Semnează în paginile acestui număr: D. Drăghicescu *(Un episod din lupta noastră națională din războiul trecut)*, Ion Hudiță *(Transilvania, leagănul naționalismului maghiar)*, Ion Conea *(Cetate a pământului și a istoriei)*, C. Coposu *(Temeiul juridic al Consiliului Dirigent al Ardealului)*, V. Isac *(Vasile Lucaci, apologet al libertății)*, Gh. Bulgăr *(Naționalismul culturii transilvane)* ș.a.

În articolul *Precursorii*, prof. univ. Victor Papacostea stăruie asupra însemnătății unirii înfăptuite de Mihai Viteazul, ideea unității statale românești fiind preluată de urmașii săi. „Mihai s-a prăbușit — scrie V. Papacostea —, dar ideea unirii cu Ardealul domină întreg veacul ce-i urmează. Radu Șerban, Radu Mihnea, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu — niciunul dintre voievozii care au lăsat un nume mare în paginile istoriei noastre n-a pășit în afara acestui destin. Nici unul n-a pierit înainte de a-și fi dat contribuția de sânge sau de gândire pentru împlinirea lui".

Pagini inedite din memoriile lui Duiliu Zamfirescu publică revista *Câmpia libertății* (director Vlaicu Bârna), în care romancierul — ministrul României la Roma în anii '90 ai veacului trecut *(Magazin istoric*, nr. 10, 11/1973) — relatează întâlnirea sa cu Badea Cârțan, venit în capitala Italiei, în 1895, să vadă vestigiile amintind de trecutul daco-romanilor.

Servitorul italian al memorialistului îl anunță speriat că la intrare în reședință se află un om ciudat. „De la genunchi până la

Cronică măruntă

merit pentru a găsi într-însul desăvârșirea unei meserii ce-l pasionează. Acolo se gândește că va găsi rețetele de atelier ce și le crede trebuincioase".

● Prima **cursă de automobile din lume, relatează** Ecoul, **a avut loc în 1894 pe distanța Paris-Rouen. Au luat parte 102 vehicule, la Rouen ajungând însă doar 15. Câștigător un automobil Daimler, care dezvolta senzaționala (pe atunci) viteză de 20,7 km pe oră.**

● Noul **tarif al taximetrelor: pornirea — 30 lei, pentru fiecare 170 m parcurși — 7 lei.**

● Comandamentul **militar al Capitalei comunică pierderile din urma bombardamentelor din zilele de 4, 15, 21 și 24 aprilie; case distruse — 1 892; case avariate — 1 489; incendii — 102; răniți — 2 979; morți — 3 378. „Cea mai mare parte din bombe — se arată în comunicat — a căzut în cartierele de locuit; au fost incendiate sau distruse, de asemenea, clădiri ale Universității, instituții de cultură, biserici și cimitirul Sf. Vineri".**

● Ce trebuie **să aibă la el cel chemat la incorporare, conform instrucțiunilor Marelui Stat Major: 2 cămăși, 2 perechi indispensabili, 2 perechi ciorapi, 2 ștergare, 2 batiste, toate noi sau în bună stare, confecționate pe cât posibil din pânză națională (cânepă sau bumbac).**

● Prețuri **pe piața alimentară a Capitalei: ouă — 16-18 lei bucata; carne — 280-300**

MAI
1944

Cernăuți — imagine din avion

Cronică măruntă

lei kg; spanac — 10-15 lei kg; ridichi — 6 lei legătura; salata — 6-7 lei bucata; portocale — 130-160 lei bucata; lămâi — 160-200 lei bucata; smochine — 1 400-2 000 lei kg.

• „Autor **al unei bune vieți romanțate (Miron Costin), prin care s-a impus de la debut atenției publicului, d. Dumitru Almaș dă în recentul său roman** [Acolo, în Filioara — n.n.] **monografia unui stat moldovenesc din preajma celuilalt mare război, până îndată după împroprietărire. Autorul are meritul că nu vede moravurile țărănești cu priviri idilice, că nu se sfiește să arate violența instinctelor, fără ca, de altă parte, să întrețină o atmosferă șarjat naturalistă". (Șerban Cioculescu** în Ecoul)

• Populația **Capitalei este obligată ca atunci când găsește parașute lansate de inamic sau alte obiecte să le semnaleze imediat circumscripției de poliție celei mai apropiate (organelor de apărare pasivă). Cei ce-și vor însuși asemenea obiecte vor suporta rigorile legii.**

• Se aduce **la cunoștință bucureștenilor că semnalul de prealarmare se va da atunci când aviația inamică se află la 40 minute de zbor față de București. Semnalul de alarmă se va da când aviația inamică se va afla la 15 minute de zbor față de Capitală.**

• La stingerea **din viață a scriitorului N. Petrașcu** (Magazin istoric, **nr. 2/1994**) **ziarul** Ecoul **notează: „N. Petrașcu a fost un martor consi-**

gât e vârât într-un țap, iar de la gât în sus într-o oaie. La ce-l întrebi, el răspunde mereu: «Mama Roma, mama Roma». Să vedeți ce-i în stradă, vă speriați. A întrerupt circulația trăsurilor. Tot orașul e la poarta noastră".

Ciudatul personaj era, de fapt, un țăran transilvănean, care venise „mai cu trenu, mai pe jos", să vadă Columna lui Traian și alte monumente romane, păstrătoare ale amintirilor comune dacilor și romanilor.

„Pentru mine, notează memorialistul, Badea Cârțan adusese, în depărtarea străinătății, nota emoțională a graiului românesc, a portului de muntean, a îndrăznelii lui fataliste de a ajunge cu orice preț la maica Roma; pentru ceilalți, nota admirabilă de putere de străbatere a rasei latine, de geniul politic al marelui Împărat [Traian—*n.n.*], care implântase în culburile Carpaților sămânța Vulturilor romani și, mai presus de toate, de misterioasa putere ce mâna pe acest țăran, jumătate inconștient, către obârșia neamului lui".

De ce n-au cucerit turcii țările române se intitulează studiul publicat de P.P. Panaitescu în *Revista fundațiilor regale*, în care evidențiază coordonatele luptei antiotomane a românilor, de-a lungul a mai multor secole.

Una dintre semnificațiile deosebite ale rezistenței antiotomane românești este aceea că a întârziat înaintarea turcilor spre Europa, oferind răgazul necesar statelor apusene de a-și moderniza oștirile. „Când înaintarea turcească — scrie istoricul — a fost în stare să-și îndrepte grosul forțelor asupra Europei centrale (primul asediu al Vienei, la 1529), ea nu s-a mai ciocnit cu oastea feudală a nobililor, ci cu oștile cu arme de foc, puști și tunuri ale regilor. Aceste oști moderne — suntem în epoca mercenarilor specializați în arta războiului — erau acum superioare ca tehnică și armament celor turcești; înaintarea Semilunei a fost întâi oprită, apoi pe măsură ce armamentul se perfecționa, puterea otomană a început să dea înapoi".

La întrebarea: „De ce n-au fost cucerite de turci Țara Românească, Moldova și Transilvania, de ce n-au fost încorporate Imperiului otoman după chipul Serbiei, Bulgariei, Greciei și Ungariei? De ce s-au mulțumit turcii cu câteva puncte de sprijin întărite, așa-numitele raiale, și n-au cucerit țara întreagă și de câte ori oștile turcești au cuprins-o, tot de atâtea ori s-au retras?", istoricul demonstrează că „una dintre cauzele, poate cea mai însemnată" că nu s-a întâmplat aceasta este de natură economică. În țările române se afla grânarul otoman, rezerva de hrană a împărăției. „Domnii — arată P.P. Panaitescu — au fost mari gospodari în sensul actual al cuvântului, în contrast vădit cu exploata-

Solemnitate la Regimentul de gardă călare la instalarea colonelului Marcel Olteanu la comanda marii unități

Troița eroilor căzuți pe front

rea nepricepută a turcilor. Era în interesul împărăției ca grânarul ei, fără de care ar fi murit de foame oștirea, să fie bine gospodărit și gospodăria bună o asigura numai administrația românească.

După ce armele românești au apărat timp de mai bine de un veac neatârnarea țării — conchide autorul —, buna gospodărire românească, priceperea în cele economice, a ferit la rândul ei țara de cotropirea străină".

Un omagiu lui N. Iorga, asasinat de legionari în 1940, aduce revista *Convorbiri literare* care publică, sub semnătura lui Alex. Lapedatu, studiul *Istoria noastră în viața culturală a neamului. Momentul Iorga.*

Nicolae Iorga „aducea pentru elaborarea operei sale istorice — consemnează autorul —, pe lângă excepționalele daruri personale, resurse și mijloace pe care nici unul dintre emulii săi nu le mai poseda împreună și într-o asemenea măsură: o superioară pregătire intelectuală, o extraordinar de întinsă cultură generală, o neistovită pasiune pentru știință și o fenomenală putere de muncă, cu ajutorul cărora a putut răscoli, revoluționa, în câteva decenii, întregul fond al istoriei noastre naționale, deschizându-i căi noă în toate direcțiunile și dând la iveală un enorm material documentar inedit, privitor la viața trecută și prezentă a poporului român, viață pe care-și pusese de gând s-o reînnoiască și reconstruiască pe baze mult mai largi și mai bogate".

Față de înaintașii săi (Bălcescu, Kogălniceanu, Hasdeu), Iorga, arată Alex. Lapedatu, „a avut avantajul să poată lucra aproape o jumătate de secol, să nu se lase ademenit pe nici un alt domeniu de activitate intelectuală mai mult decât acel al istoriografiei și să observe, în toată lucrarea sa, stăruitoare continuitate. De aceea s-a înălțat deasupra tuturor ca cel mai mare și mai glorios istoric al neamului, dominând, cu geniala personalitate și uriașa sa operă, istoriografia română a epocii. Este în această privință — continuă autorul — ceea ce Dimitrie Cantemir a fost în cultura română la începutul secolului al XVIII-lea și ceea ce Petru Maior a fost la începutul secolului următor.

Precum deci el a numit și caracterizat, în *Istoria literaturii române din secolul al XVIII-lea,* vremea celui dintâi ca epocă a lui Dimitrie Cantemir, iar a celui din urmă ca epocă a lui Petru Maior, la fel istoricul viitor va trebui să numească și să caracterizeze vremea noastră, în viața culturală a neamului, ca epoca lui Nicolae Iorga". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

derabil al vieții artistice și literare de la sfârșitul secolului trecut și începutul veacului nostru. Câteva din portretele contemporanilor săi, călduros trasate, vor fi totdeauna consultate cu folos. Defunctul avea cultul prieteniei, care se întâlnește din ce în ce mai rar la generațiile noi".

• Întrebat de ce a întârziat o oră plecarea trenului de Oltenița, întârziere care a devenit obișnuită, conducătorul garniturii preciza acum câteva zile că mecanicul locuiește tocmai la triaj și că-i este scuzabilă lipsa. Dar dacă era vorba de o linie principală, unde plecările nu pot merge decât cronometric, ce ar fi făcut mecanicul în chestiune? — scrie Curentul.

• Cantinele Consiliului de Patronaj, organizate în diferite părți ale Capitalei, oferă zilnic mâncare sinistraților și refugiaților aflați în trecere prin București. Astfel, în perioada 1-14 mai 1944, au fost servite 20 510 mese.

• Se stinge din viață prof. C. Stoicescu (n.1881), fost decan al Facultății de drept și rector al Universității din București, membru corespondent al Academiei Române.

• Prof. Silviu Dragomir este numit prorector al Universității din Cluj (refugiată la Sibiu) în locul lui I. Lupaș.

• Pentru faptele lor eroice de arme sunt decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul" generalii Schwab Hugo (Magazin istoric, **nr. 8/1992), Voiculescu Const., Trestioreanu Const., Niculescu Gh., Timuș Traian, Petculescu Atanasie.**

SECRETELE LUI HRUŞCIOV

Un deceniu din istoria războiului rece, 1954-1964, constituie tema unei cărţi apărute acum la Moscova, în editura „Novosti", (2 volume), sub titlul *Nikita Hruşciov — crize şi rachete. Privire din interior.* Autorul ei este Serghei N. Hruşciov, fiul fostului lider sovietic. Sunt peste 1 000 de pagini dense, un fel de memorial al epocii: fapte, nume, cifre, zborul lui Powers, căderea spionului Penkovski[1], sputnicii şi cosmonauţii, Eisenhower şi Kennedy, Saharov şi Soljeniţîn, dar mai ales lupta de culise din timpul crizei Caraibelor.

Serghei Hruşciov, de profesie inginer rachetist, lucrează în Statele Unite, ca politolog. El a avut acces la documente secrete, necunoscute, respectiv la corespondenţa personală Hruşciov-Kennedy din acei ani (1960-1963). Puţini ştiu astăzi că cei doi şefi de stat s-au înţeles atunci să facă schimb de păreri direct, prin oameni de mare încredere, ignorând Departamentul de Stat şi MAE sovietic. Mesagerii scrisorilor erau fratele preşedintelui american, Robert, ambasadorul rus la Washington, Dobrînin, curieri secreţi, ziarişti, rezidenţi (şefi ai reţelelor de spionaj respective). Graţie tuturor acestor documente, ies la lumină acum, la 30 ani distanţă, resorturile diplomaţiei secrete care a funcţionat — între Moscova şi Washington — în una dintre cele mai dramatice perioade ale războiului rece. „Un lucru este cert, declară Serghei Hruşciov într-un interviu apărut recent la Moscova. Hruşciov este tot mai bine înţeles în America şi tot mai persiflat în ţara lui. În S.U.A. apar una după alta cărţi şi articole despre el şi timpul lui... Cât priveşte opiniile ruseşti, ele se remarcă prin superficialitate. Continuă să circule clişee — voluntarismul, subiectivismul, pantoful la tribuna ONU, buldozerul în expoziţie, nu-i plăceau intelectualii, îi plăcea să bea... Cu toate slăbiciunile şi greşelile lui, Hruşciov nu a făcut numai prostii. El a crezut sincer în reforme şi a riscât. O sumedenie de proiecte au început în timpul lui şi ele nu vor rămâne în istorie ca prostii şi insuccese, ci ca o acumulare de experienţă în beneficiul urmaşilor. Ca şi Kennedy, Hruşciov nu se înscrie într-un tipar, într-o formulă generală. A fost deopotrivă erou şi ostatic al ţării lui, al soartei şi al epocii".

De fapt, nici nu a existat o cursă a înarmărilor, afirmă — în continuare — Serghei Hruşciov. Liderul sovietic — de la a cărei naştere s-au împlinit la 17 aprilie 100 de ani, la Washington fiind prevăzută o conferinţă internaţională cu participarea foştilor preşedinţi R. Nixon şi M. Gorbaciov — s-a opus constant vârfurilor militare care urmăreau competiţia cu Statele Unite. „Zgârcit, ţăran ca structură interioară, el nu voia să cheltuiască banii în zadar, pe înarmare. Considera că orientându-se pe fabricarea de rachete, U.R.S.S. putea reduce masiv armata şi cheltuielile militare. Spunea cam aşa: de ce trebuie să băgăm 10 miliarde într-un crucişător, dacă cu rachetele putem lovi orice punct?"

Se temea grozav de ceea ce avertizase Eisenhower: politica militară să încapă pe mâinile militarilor. Când Hruşciov s-a întâlnit cu Kennedy, la Viena, ei au căzut de acord că între S.U.A. şi U.R.S.S. exista o paritate nucleară. Din datele puse la dispoziţie de spionul Penkovski, Kennedy ştia că ruşii aveau pe atunci 6 rachete în total, iar Hruşciov ştia că Kennedy ştia asta. De aceea, când Kennedy i-a declarat liderului sovietic: vă putem distruge de câteva ori, acesta i-a răspuns: şi care e diferenţa între de câteva ori şi o dată? Rezultatul e acelaşi. Şi Kennedy a fost de acord.

Poate că principalul merit al lui Hruşciov în faţa poporului său este reconsiderarea doctrinei militare. În ţara lui, el a fost părintele dezarmării. De fapt, el nu a luptat cu americanii, ci cu complexul militar-industrial din ţară, afirmă Serghei Hruşciov:

„Îmi aduc aminte, continuă

el, cum în una dintre cuvântările lui, tata a declarat că noi fabricăm rachete cum facem cremvurşti. Dar eu sunt rachetist. Ştiam că aveam numai câteva rachete. L-am întrebat: «Unde-ţi sunt cremvurştii ăia?» Şi el mi-a răspuns: «Înţelege că dacă am urmări să declanşăm războiul, atunci, într-adevăr, numărul rachetelor ar conta. Dar pentru noi acum este important ca americanii să creadă că le avem şi să le fie frică»". Şi ei au crezut. De aceea Kennedy a fost şocat când a aflat, datorită lui Penkovski, adevărul.

„Căderea tatei de la putere şi venirea lui Brejnev, în 1964, nu sunt deloc întâmplătoare. În urmă cu 30 de ani aparatul de partid a câştigat lupta", încheie Serghei Hruşciov, care se află în al treilea an în S.U.A., cu un contract, la centrul de studiere a politicii internaţionale de la Universitatea „Brown" din Providence, capitala statului Rhode Island. Cum a ajuns acolo? În 1959, în timpul vizitei la San Francisco, tatăl său, cel care i-a avertizat pe americani că „socialismul va îngropa capitalismul", l-a cunoscut pe directorul unei uzine, pe nume Watson. Invidios pe cantinele cu autoservire ale uzinei americane, liderul de la Kremlin l-a anunţat solemn pe acesta că producţia sovietică de computere scoate maşini net superioare celor americane. Cu modestie şi eleganţă, dl. Watson i-a răspuns: „Nu aveţi dreptate".

Fiul d-lui Watson, fost preşedinte al firmei IBM, apoi ambasador al S.U.A. la Moscova — unde l-a cunoscut pe fiul lui Hruşciov, râzând atunci amândoi de pătania cu computerele — este sponsorul centrului ştiinţific din Providence. El i-a oferit lui Serghei Hruşciov contractul amintit. Ar mai fi de adăugat doar că niciodată nu se poate şti cine pe cine îngroapă. ■

Florentina DOLGHIN

---

[1] Colonelul Oleg Penkovski este unul dintre puţinii ofiţeri sovietici de informaţii de rang înalt, care au transmis date Occidentului şi a rămas în funcţie până la arestare. Într-o direcţie a GRU (Glavnoe Razvedîvatelnoe Upravlenie — Direcţia Principală de Cercetare), el răspundea de activităţile din Canada, S.U.A., Marea Britanie şi America de Sud. Cazul Penkovski a reprezentat unul dintre cele mai mari succese ale serviciilor de informaţii occidentale. De la 21 aprilie 1961, când a avut loc prima sa întâlnire cu agenţii americani şi englezi, la Londra, şi până la arestarea lui, în octombrie 1962, la Moscova, acest colonel din GRU a transmis occidentalilor peste 5 000 documente, multe dintre ele ultrasecrete. De asemenea, a oferit informaţii despre mecanismul serviciilor de informaţii sovietice, avertizând astfel Occidentul despre realul pericol pe care îl prezenta acesta. A fost prins de KGB, judecat şi executat prin împuşcare la 13 mai 1963, deşi era ginerele unui înalt demnitar sovietic.

CLIO ANUNTA • CLIO ANUNTA

THOR HEYERDAHL ŞI O CĂPETENIE INKA

Recent - anunţă revista *Norway Now* - cunoscut etnograf, arheolog şi explorator norvegian Thor Heyerdahl - pe care l-am văzut în februarie acest an la ceremoniile de deschidere şi închidere ale Jocurilor Olimpice de la Lillehammer - a făcut o descoperire senzaţională. După cinci ani de săpături, efectuate într-o localitate din Peru, în care s-a păstrat cea mai mare concentraţie de piramide din lume (26 pe 2 km pătraţi), Heyerdahl - care împlineşte în 1994 80 de ani - a adus la suprafaţă mumia unei căpetenii locale inka, moarte în urmă cu circa 600 de ani. Bărbatul purta un veşmânt de bumbac, bogat ornamentat, cu adaosuri din aur şi argint, şi o placă pe piept din argint, strălucind de perle, iar alături avea sceptrul de ceremonie. Înainte de a fi înhumat, şeful inka fusese învelit în 23 straturi de ţesătură, iar deasupra era acoperit cu răşină densă, pentru a opri pătrunderea umezelii.

Căpeteniile inka nu plecau niciodată singure pe lumea cealaltă. Într-o încăpere vecină arheologii au descoperit rămăşiţele a 20 de tinere femei, aduse jertfă în timpul ceremoniei de înmormântare, iar în altă încăpere au fost identificate alte patru mumii, probabil slugi ale căpeteniei inka.

Cariera celebrului arheolog a înregistrat astfel un moment de apogeu, după alte mari succese, între care teoriile lui - argumentate ştiinţific - privind calitatea de iscusiţi navigatori a locuitorilor din Peru înainte de descoperirea Americii de către Columb. După cum se ştie, Heyerdahl a condus expediţia Kon Tiki în Pacific, în anul 1947, expediţie efectuată pe o plută de lemn de balsa (aflată în prezent într-un centru muzeal de la periferia oraşului Oslo), apoi a traversat Atlanticul cu „Ra-1", în 1969, şi „Ra-2" în 1970, cu o ambarcaţiune din papirus, iar în anii 1977-1978 a condus expediţia „Tigris" pe Tigru, de pe ţărmul irakian până în Marea Roşie.

Toate aceste călătorii demonstrează teoria lui Heyerdahl conform căreia în vechime oceanele şi mările nu au constituit obstacole între oameni. Civilizaţiile timpului au stabilit permanent contacte transoceanice. De pildă, afirmă celebrul explorator norvegian, ciudatele construcţii piramidale din arhipelagul Canarelor din Oceanul Atlantic sugerează construcţiile de acelaşi gen din Mesopotamia, din Mexic şi Peru, ceea ce probează - afirmă el - contactele din vechime între Orientul Apropiat şi America, zone despărţite de mări şi oceane.

F.D.

Eroismul armatei române povestesc veteranii

cititorii scriu istorie

Primim, la solicitarea noastră formulată în numerele anterioare ale revistei, noi relatări din partea celor care au participat la luptele grele ale armatei române în cele două războaie mondiale, care nu şi-au precupeţit vieţile, atunci când ţara i-a chemat să o apere.

Cum spaţiul nu ne permite reproducerea multora dintre aceste însemnări — ele având un caracter strict personal, de emoţionante mărturii, dintr-un timp de grele încercări şi suferinţe pentru milioane de oameni —, vom aminti totuşi, aici, pe cei care ne-au scris în ultimul timp.

Astfel, dl. prof. CONSTANTIN D. TEIŞANU, din Ploieşti, **a luat parte la campania din vest ca „tânăr sublocotenent, comandant de pluton de puşcaşi, în compania a 2-a, batalionul 1 000 A independent", participând la luptele de acoperire din sud-vestul Banatului, între 1 şi 20 septembrie 1944.**

Dl. VICTOR I. VLYN, din com. Dorna Arini, jud. Suceava, **evocă faptele de arme ale aviatorului adjutant Mihai Socea, din com. Piatra Şoimului, jud. Neamţ, decorat pentru vitejia sa, prin decretele regale din 19 septembrie 1941 şi 2 februarie 1942, cu Virtutea Aeronautică de Război cu spade, clasa „Crucea de Aur", şi cu Ordinul „Coroana României".**

Dl. MIHAIL AGRIGOROAIEI, din Brăila, **a luptat ca sergent în Batalionul 6 infanterie uşoară din Divizia a 6-a şi evocă momente dramatice din bătăliile de la Cotul Donului.**

Dl. col. (r) M. GHEORGHIU, din Braşov, **a avut iniţiativa de a strânge mărturii ale unor camarazi de arme (din promoţiile 1941-1944 ale Şcolii de ofiţeri activi de artilerie antiaeriană) din campania din Vest, corespondând cu peste 300 de veterani. Din aceste mărturii ne-a trimis şi nouă 22 de evocări — un veritabil capitol dintr-o carte memorialistică.**

Veteranii... Eroii de lângă noi. Prin jertfele lor s-a alungat duşmanul din ţară şi s-a înfăptuit România Mare în 1916-1918, prin eroismul şi vitejia lor a fost salvată ţara din urgia celui de-al doilea război mondial. Faptele lor de arme rămân pilduitoare pentru dragostea de ţară a poporului nostru, însufleţitoare exemple de bărbăţie şi devotament pentru urmaşi.

În preajma zilei Victoriei cinstim memoria celor căzuţi pe câmpurile de bătălie şi-i ascultăm cu respect pe supravieţuitorii care aduc spre noi amintirile unui timp de grele sacrificii pentru poporul nostru, ca de altfel pentru întreaga omenire.

Pentru rubrica noastră de astăzi am ales corespondenţele ce urmează.

În imagine: slujbă de pomenire a ostaşilor români îngropaţi la Maubeuge, oficiată la 30 octombrie 1993 de Mrg. Gheorghe Surdu, de la biserica-greco-catolică din Paris.

Cimitirul eroilor români la Maubeuge—Franţa

În nr. 10/1993 am publicat o relatare a cititorului nostru Mircea Tudoran, din Mannheim—Germania, referitoare la cimitirul eroilor români căzuţi în primul război mondial, aflat în acest oraş.

Iată că un alt cititor şi corespondent, din Franţa de data aceasta, ne scrie despre un alt cimitir în care sunt păstrate osemintele a 80 de ostaşi români trecuţi la cele veşnice tot în anii grei ai primei conflagraţii mondiale.

Este vorba despre cimitirul din oraşul Maubeuge, din nordul Franţei, pe râul Sambre, unde sunt înhumaţi 80 soldaţi români. „Locul morţii lor este necunoscut", scrie istoricul Jean Nouzille (Magazin istoric, **nr. 2/1992**) **în cartea** Le calvaire des prisonniers de guerre Roumains en Alsace-Lorraine. 1917-1918, **Editura Militară, Bucureşti, 1991. Comentând faptul că mare parte dintre aceşti soldaţi români de la Maubeuge s-au stins din viaţă (81 la sută) între 3 ianuarie şi sfârşitul lui martie 1917, istoricul francez socoate că aceasta „confirmă voinţa deliberată de exterminare a prizonierilor de război români".**

Să-l urmărim, aşadar, pe corespondentul nostru francez.

„În noiembrie 1993 am participat la o slujbă religioasă de pomenire a morţilor, a 80 de ostaşi români, care au pierit de foame şi de frig ca prizonieri la nemţi pe teritoriul Franţei. Nu se cunoaşte numărul exact al prizonierilor, dar se pare că ar fi fost în jur de 10 000, dacă nu mai mulţi. Sunt, se pare, primii prizonieri făcuţi în luptele din Transilvania, din 1916, când românii au trecut din Vechiul Regat ca să elibereze Transilvania.

Drept represalii, Kaiserul Wilhelm a ordonat să-i ducă pe aceşti prizonieri departe, să nu se mai poată întoarce în ţară, şi să fie supuşi la munci dure, tranşee, poduri etc., să fie înfometaţi şi să nu li se facă adăpost în timpul iernii. Represaliile erau ca un fel de răzbunare pe regele Ferdinand, care a intrat în război în 1916 împotriva Germaniei şi Austro-Ungariei de-atunci.

La Maubeuge, unde am fost, careul ostaşilor români este bine îngrijit de municipalitate, şi în fiecare an, de 11 noiembrie, se trece şi pe la careul nostru cinstind pe aliaţii noştri în primul război. Noi n-am ştiut până acum de existenţa acestor eroi. Regina Maria după război a contribuit din punga ei ca să se facă aceste careuri cu monumente în piatră, cu inscripţii în româneşte, cu cruci în piatră pe care sunt trecute numele lor.

Din mărturiile celor care au trăit evenimentele de pe-atunci, prizonierii au trăit ca vitele în aer liber. Localnicii le aruncau mâncare peste sârma ghimpată când paznicii nu erau în zonă. Iarna lui 1916-1917 a fost năprasnică şi s-au stins cu toţi. Până în martie 1917 au fost predaţi localnicilor să-i îngroape, şi aceştia le-au luat plăcuţele înmatriculatoare şi le-au păstrat, îngropându-i de multe ori în gropi comune.

Iată, în continuare, lista cu numele celor 80 de eroi români morţi departe de patrie: Ilie Alexandru, Toma Dumitru, Dobre Pană, Ilie Constantin, Barangie Marin, Toniţa Ştefan, Mihalache Nicolae, Cracă Matei, Dumitru Jordache, Marin Subră, Iordache Dumitru, Cracă Ilie, Grigore Luca, Niculae Vasile, Purcaru Gheorghe, Ioan Lovin, Podam (Prodan) Niculae, Castin (Costin) Ion, Varverie Ion, Alecu Constantin, Soc Ion, Pană Florea, Rănciugă Ion, Truţă Ştefan, Neacşu Marin, Grigore Ion, Rotaru Jean, Blându Nicolae, Dobrin Ion, Bădescu Ion, Mihail Vasile, Jitaru Gheorghe, Balaban Camil, Popu Nicolae, Olteanu Constantin, Dragomir Ion, Diaconu Dumitru, Pănăiţa Stan, Diaconu Drăgiei, Coaşcanu Ivan, Stoika George, Koritki Năstase, Gherasimescu Ion, Pândaru Constantin, Dumitru Nicolae, Kicoveanu Dumitru, Katschea Sandu, Culcea Gheorghe, Voicu Nicolae, Rossian Grigore, Kurlian Ion, Gheorghe Ion, Necunoscut (Inconu), Başnam Ion, Safica Georgi, Presură Alexandru, Dumitru Ivan, Maxim Ion, Martin Ion, Gheorghe Ştefan, Rusu Nicolae, Răduţ Ion, Mocanaşu Vasile, Popescu Radu, Bărbunaru Pandele, Ileanu Gheorghe, Pardoş Dumitru, Popa Enache, Sânjoan Grigore, Tudor Ion, Căposu Gheorghe, Sacoe Florea, Buzama Gheorghe, Ghiţă Radu, Bobârcea Marin, Nicolae Gheorghe, Muşat Mihail, Ivan Stoica, Banu Constantin, Cozianu Gheorghe.

D. POPOVICI, Puteaux, France

În sfârşit, liberi!

Prizonier de război, deţinut împreună cu alte câteva mii de ruşi, polonezi, cehi, sârbi, români ş.a. în închisoarea de la Poncratz, de lângă Praga. Sâmbătă 5 mai 1945. Aici în celulă suntem trezi toţi, dar nu mişcăm. Energiile trebuiesc păstrate. Pentru cine? Până când?

Cu 150 grame de pâine pe zi, cu o cană de ceai şi o gamelă de nu ştiu ce zeamă e greu, foarte greu; când e caldă, mirosul zeamei e insuportabil, când e rece, nu se poate mânca. Cei mai vechi afirmă că e sfeclă fu-

rajeră! Ne-au trezit tropăiturile cizmelor germane. Tropăituri pe coridoare. Ascultăm cu urechile ciulite, cu răsuflarea reținută. S-a întâmplat ceva? Se va întâmpla? Dar ce?

Cheia se răsucește în ușă. Nemții sunt în alertă. Se vede după aspect.

Sunt cu căștile pe cap, cu sacii de grenade trecuți peste umere și piepturi. Răsuflă precipitat. Se vede c-au alergat nu glumă. (În mod obișnuit, sunt cu bonete și fără grenade.) „Inspection" șuieră unul. Ne cer să curățim și să spălăm pe jos. Au trântit ușa. De pe turla închisorii se aud șase bătăi. Nu crede nimeni nimic din ce-au spus. Ceva, ceva se întâmplă, chiar acum.

Vorbim cu toții în șoaptă. Nu ne putem înțelege: dar încet-încet, totul se clarifică; apare un punct luminos. Unul pronunță „Hodgesa", eu adaug „Beruan" și așa mai departe. Sunt cuvintele transmise prin bucătar. Pepo afirmă că Hodges e un general american. Cehii susțin că Beruan e cam la 20-30 km SV de Praga, un orășel. Logic: armata americană condusă de Hodges e la Beruan, deci la porțile Capitalei. În mod normal, după cum avansează el, în jurul orei 10-12 vor fi la Praga. Nemții aleargă pe coridoare strigând mereu: „Ruhe, Ruhe".

Nu știu cum arată închisoarea, dar am impresia că e în forma unui E. În aripa închisorii de peste geam se petrece ceva înfiorător. Se aud icnituri, țipete, bătăi, urlete în tot mai multe celule. Ascultăm îngroziți. Fiecare lovitură, fiecare țipăt ne pătrunde în inimi, în carne... nemții bat cu ură, bat cu sete, a distrugere. Urletele ne țiuie în urechi. Auzim loviturile, icniturile, gemetele, țipetele...

Și, deodată, un cântec țâșnește din celulele în care se bate. Din tot mai multe celule năvălește cântecul. Cântă, paradoxal, o închisoare întreagă. Cântă și cehii noștri, stând într-o poziție solemnă, impresionantă! Poate că-i imnul lor. Poate! Din aripa cu bătăile se zărește până dincolo de Vâltava, până la Hrad. Steagurile cehe fâlfâie pe Hrad. Zvasticile au căzut.

Pe coridoare „Ruhe, Ruhe". Așteptăm îngroziți să intre și în celula noastră. Dar nu! Și, deodată, un șuier prelung, o explozie formidabilă și o ploaie de bolovani, pământ, țigle, cărămizi, mortar, un nor roșietic cenușiu s-au prăvălit peste acoperișul închisorii. Noi am fost proiectați pe podea. Un nou șuier... o bombă neagră, cu ampenajul fluierând s-a năpustit prin fața geamului nostru, afundându-se în baza peretelui care se resimte în momentul impactului. Cu mâinile înfipte în pătură, aștept explozia. Tensiunea e maximă. De ce nu explodează odată? Să se termine! Să se termine!

Cehii s-au aruncat în ușă cu umerii, cu pumnii! Zadarnic! Unul din ei cățărat pe gâtul altuia se holba pe geam. Flutură din mână și urlă: nemețki samaliot, nemețki samaliot. Din podurile învecinate, mitraliere germane trag după avioane. Avioanele germane bombardează închisoarea. Nu înțelegem nimic. Nu mai pricepem. Cehul de la geam urlă. Aripa închisorii e dărâmată. Nu se mai aud nici bătăi, nici țipete. Moartea s-a năpustit în aer și-a ucis bătuți și bătăuși. De-a valma!

Pe coridoarele noastre e liniște. Nemții au dispărut. De undeva de jos, dinspre oraș urcă spre noi un zgomot surd, nedeslușit dar uriaș. Se apropie de noi. Dar mai repede se întorc avioanele germane. Șuvoiul din oraș se apropie din nou. Schimbul de focuri ba se apropie, ba se îndepărtează. La un moment dat, un strigăt uriaș din pieptul acestui torent: Zvobodu, Zvobodu. Cehii ne lămuresc că înseamnă *libertate*, dar și numele unui general, parcă Liubomi Svoboda, care vine în fruntea unei divizii cehe, în cadrul armatei sovietice.

Încet-încet ne lămurim. E sâmbătă 5 mai 1945. A început insurecția din Praga. Ne îmbrățișăm îngrijorați. Acum pricepem. Nemții au părăsit închisoarea. Ne-au lăsat, pare-se, închiși. Aviația lor desăvârșește ceea ce au început ei în celule. N-avem ce face. Doar să așteptăm! Între timp, aviația și-a făcut „plinul" și ne atacă din nou. Am numărat cam la 50 de șuierături de bombe din care, nu sunt sigur, au explodat trei. Ulterior am auzit că în industria germană ar fi lucrat ca la 500 000 de muncitori francezi! Să fi fost opera lor?

Cam pe la orele 16-17 valul acela uriaș a reluat asaltul. Mitralierele țăcăne. Suntem cam 3 000, după cum afirmă cehii, la Poncratz. Și nu din cei mai răi. Toți cei închiși sunt antinaziști. De ei au nevie cei de-afară, de organizatori și de combatanți, dar și de noi, de prizonierii de război, cei cărora li s-a imprimat pe haine un KG (Krieg gefangene).

Dar nemții se țin bine. Deschid un torent de foc. Luptă cu furia disperării. Ucid... înainte de-a fi zdrobiți. Altă șansă n-au!

În sfârșit, ușa e trântită de perete. Eliberatorii au fost azvârliți pe coridor. Călcăm peste ei, spre libertate. Din fiecare celulă o explozie de oameni, care năvălesc afară, împinși parcă de o forță uriașă, ca din gură de tun. Împing și sunt împins, calc și sunt călcat, expulzat spre trepte, în curte.

În curte respirăm. Respirăm și amenințăm. Amenințăm zidurile cu pumnul. Strig: „Români, români!..." Ne-am grupat. Suntem 17. Fiecare naționalitate se grupează aparte. Limba, limba ne-a unit. Și-acum râzând, cu și fără noimă, veseli, emoționați, ne-atingem, dăm mâinile. Ne îmbrățișăm. În sfârșit, liberi!

Ioachim V. NEMEȘ,
profesor de istorie,
pensionar, Câmpia Turzii

Societatea „Junimea“ ALBUM BIOGRAFIC

În numărul 4/1994 al revistei *Magazin istoric*, am publicat un articol consacrat contribuţiei Societăţii academice „Junimea“ din Cernăuţi la înfăptuirea Marii Uniri din 1918. Arătam cu acel prilej că, între numeroase alte documente depistate în Fondul „Fraţii Dugan“, recent pus la dispoziţia cercetării, se află şi o lucrare inedită, întocmită în anii 1928-29 de către membrii societăţii şi intitulată *Cronicarul. Albumul Mare*. Cele trei volume ale acestuia conţin microfişele biografice ale unui număr de 943 de foşti membri ai „Junimii“, cu informaţia adusă până la data întocmirii acestor fişe. Din aceste 943 biografii, am selectat câteva mai semnificative şi în ideea de a exemplifica prin elemente concrete ideea centrală a articolului nostru şi anume aceea că membrii Societăţii academice „Junimea“ din Cernăuţi s-au angajat nemijlocit în lupta pentru înfăptuirea Marii Uniri. Pe parcursul câtorva numere, vom urmări faptele acestor oameni.

LASCĂR LUŢIA. S-a născut la 18 august 1895, în oraşul Suceava, ca fiu al cantorului bisericesc Eleazar şi al soţiei acestuia Teofila. Şcoala primară şi liceul le-a făcut în oraşul natal. Profesorul Vasile Morariu vedea în el „spiritul cel mai eminent între colegi şi conducătorul lor“. În clasele superioare ale liceului s-a dedicat activităţii publicistice, colaborând cu articole pe teme politice şi culturale la presa română din Transilvania (*Tribuna* din Arad şi *Luceafărul* din Sibiu). Activitatea sa i-a atras atenţia lui Nicolae Iorga, care i-a şi reprodus unul din articole în *Neamul românesc*, sub titlul semnificativ, *Vorbe cuminţi.*

În 1913, Lascăr Luţia a devenit student al Facultăţii de filosofie din Cernăuţi, acordând atenţie deosebită studiului limbilor română şi germană, ceea ce l-a făcut pe Sextil Puşcariu, profesor la Universitatea din Cernăuţi în acea vreme, să vadă în el un foarte bun viitor specialist. La 7 martie 1914, L. Luţia a fost primit ca membru al „Junimii“.

La izbucnirea primului război mondial, a trecut graniţa în România, devenind student al Universităţii din Bucureşti. În 1915, după mai multe cereri, a fost admis ca voluntar într-un regiment de artilerie. Concomitent, a urmat cursurile unei şcoli de aviaţie şi a desfăşurat o bogată activitate publicistică în paginile ziarelor *Epoca* şi *Românul*. Cu numai două săptămâni înainte de intrarea României în război, parcă presimţindu-şi sfârşitul, a trecut pe furiş graniţa, întâlnindu-se în ascuns cu familia sa în lunca de la Liteni (Suceava).

La intrarea în război, unitatea lui L. Luţia, a fost detaşată în Dobrogea. A participat la luptele de la Turtucaia, iar mai apoi la încercările de stăvilire a invaziei înamice asupra capitalei României. Bravul voluntar a căzut în ziua de 21 noiembrie 1916, în timpul unei recunoaşteri la Ştefăneşti pe Neajlov. A fost distins post-mortem cu „Virtutea Militară“.

În martie 1922, la cererea familiei, rămăşiţele pământeşti ale lui L. Luţia au fost duse la Cernăuţi. La plecarea sicriului din Bucureşti, între cei prezenţi se afla şi Nicolae Iorga. Cu prilejul reînhumării sale, la Cernăuţi, i s-au conferit mari onoruri. Societatea „Junimea“ a înfiinţat o bibliotecă ce a primit numele lui Lascăr Luţia, primul membru al acestei societăţi căzut pe front pentru înfăptuirea Marii Uniri.

IUSTIN BREABĂN. S-a născut în 1889, în comuna Sf. Onufreiu, lângă Siret, într-o familie de ţărani. A făcut şcoala primară în comună, liceul la Suceava şi a devenit student (juridice) al Universităţii din Cernăuţi. „Junimea“ l-a primit printre membrii săi la 23 noiembrie 1910.

În 1914, înainte de izbucnirea războiului, a trecut în România şi a obţinut înrolarea în armată, urmând cursurile Şcolii de ofiţeri de rezervă de la Botoşani. După absolvirea acesteia, a fost repartizat la Regimentul 35 infanterie. La intrarea României în război, îi scria cu satisfacţie fratelui său, preotul Casian, exprimându-şi ultima dorinţă: „Acum, să văd sfârşitul, să ne revedem cu toţii acasă la noi şi, apoi, pot să mor“. Destinul a vrut însă altfel. Aflat cu regimentul său pe front, „ a plătit gloria zilelor de la Mărăşeşti cu sângele său, picând, cu capul zdrobit de o grenadă germană, în ziua de 11 august 1917. Iustin Breabăn e unul din cei 5 eroi ai «Junimei», care au pecetluit înfăptuirea României Mari cu sângele lor“.

Dr. Anghel POPA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

Primim noi și noi vești de la prietenii noștri de pe băncile școlilor și ale facultăților, de la cadre didactice, încă în activitate sau la anii pensiei, de la alți cititori care își amintesc de anii de școală, de foștii lor colegi sau profesori.

Este un semn că rubrica noastră, inaugurată în octombrie 1992, se bucură de interesul constant al cititorilor și, desigur, al colaboratorilor noștri elevi, studenți, profesori etc.

Vă păstrăm deci deschise aceste pagini, stimați prieteni, așteptându-vă cu noi corespondențe despre activitatea cercurilor de istorie, despre profesorii și colegii voștri pasionați de istorie, despre difuzarea revistei în școlile și localitățile dvs. etc.

Revista noastră va publica, de asemenea, noi și noi pagini de studii și articole în ajutorul celor care se pregătesc pentru concursul de admitere la facultățile de istorie sau la cele la care istoria face parte dintre disciplinele de concurs, oferindu-vă cele mai bogate informații istorice, **în completarea manualelor școlare, despre toate epocile istoriei românilor sau din trecutul altor țări și popoare.**

Unele dintre aceste subiecte și titluri le puteți găsi chiar în paginile rubricii noastre din acest număr.

EROII DIN CÂINENI

Evocăm, în paginile acestei rubrici, prin intermediul însemnărilor d-lui prof. univ. dr. Gh. Canini, o pagină de eroism a unor tineri — mulți dintre ei aflați la vârsta anilor de școală — în luptele din urmă cu 78 ani pentru apărarea pământului scump al țării, cotropit de trupele inamice.

Exemplul lor rămâne pilduitor, peste timp, pentru curajul cu care au pus dragostea de țară mai presus decât viețile lor tinere.

În luna septembrie 1916 un grup de tineri din com. Câineni-Vâlcea au luptat cu o puternică armată a timpului, Corpul alpin german. În dimineața zilei de 13 septembrie 1916 această comună a fost supusă unui intens bombardament de artilerie de trupele germane. Toată lumea era uimită și nu înțelegea ce s-a întâmplat, deoarece se știa că armata română, după ce trecuse Carpații, la 15 august 1916, lupta la nord de Sibiu, în Ardeal. Ce se întâmplase?

Generalul Falkenhayn, comandantul trupelor germane din Ardeal, trimisese Corpul alpin german, prin munți, să ocupe podul și satul Câineni, căzând în spatele trupelor noastre. Urmărea astfel să spargă frontul armatei române (la nord de Sibiu) împingând unitățile noastre în defileul Oltului, spre a le distruge și captura armamentul. Potrivit ordinelor primite, forțe alpine germane, sub comanda prințului Eric de Bavaria, au ajuns pe înălțimile de la vest de Câineni, de unde au deschis un foc puternic asupra satului. Casele ardeau, iar oamenii fugeau numai cu ce aveau pe ei. În această panică, un grup de 13 tineri din comună, *care nu făcuseră încă armata,* au plecat la moarte aproape sigură, să lupte cu dușmanii, în punctul numit „Malul Podului". Având suficientă muniție și trăgând cu sete, ei au dat impresia germanilor că acolo erau trupe regulate puternice, reușind să apere satul lor până la sosirea Regimentului 5 Vânători, adus de lt. col. Toma Popescu, care a inițiat această acțiune.

Tinerii ce au luat parte la această luptă inegală sunt: Daneș N. Constantin (Dăbuleanu), Darie N. Nicolae, Daneș F. Ștefan, Canini Ion, Daneș C. Nicolae (Lae Surdu), Canini Gheorghe (fost învățător), Rizoti Carol, Daneș I. Gheorghe, Horumbă C. Mihai, Cârstoiu P. Ioan, Fluturel C. Constantin, Vilău Gh. Ioan și Șușoi Ioan.

După sosirea vânătorilor români, acești bravi tineri puteau să se ducă la părinții și familiile lor, împrăștiate la mari distanțe de sat. Ei au continuat însă lupta și, cunoscând locurile, au devenit călăuze, înaintând în fața vânătorilor.

Pentru a înțelege cum s-au desfășurat lucrurile, am vorbit în luna mai 1980 cu ultimii trei supraviețuitori ai acestor evenimente. Astfel, Mihai Ion mi-a relatat: „Aveam 12 ani în septembrie 1916, când m-a trimis tata cu boii la pășunat în valea Urea. Am auzit cățelul lătrând, iar când m-am uitat am văzut pe deal niște soldați cu coifuri mari pe cap. Am fugit la un bătrân, Ion Ariton, care clădea niște fân, și i-am spus ce am văzut. El mi-a zis «fugi mă că nu sunt nemți, armata noastră luptă dincolo de Sibiu». În timp ce noi vorbeam, patrula germană a coborât în vale, a spart magazinul forestier și a tras focuri de armă. Unchiașul văzând nemții s-a «încrezut» că dușmanii au spart frontul. Dacă a început lupta și nu mai puteam coborî în sat, bătrânul ne-a dus la o peșteră, unde am stat trei zile și trei nopți.

DANEȘ GH. NICOLAE. „În septembrie 1916 aveam 19 ani. În dimineața de 13 septembrie 1916 eram pe dealul Picui și mi-au spus niște oameni: «Am văzut niște soldați unguri», nu știau că sunt nemți. Am fugit la primărie și le-am spus. N-au vrut să mă creadă, spunând că am «vedenii». După ce au tras nemții cu tunurile în sat, noi am luat puști și cartușe capturate de armata română de la unguri și depozitate la primărie, câte o pâine în sacul de merinde și am plecat în Malul Podului. Din poziția noastră vedeam pe germani cum coborau spre sat. Noi cei 13 băieți am început să tragem cu puștile spre ei. Am tras în ei de la ora 10 până la 15 când a venit Regimentul 5 Vânători. A doua zi m-am dus cu vânătorii să văd unde sunt germanii ca să-i atacăm. Nemții s-au ascuns după copaci, m-au lăsat să intru în pozițiile lor și m-au luat prizonier. M-au dus la o stână din Dealul lui Vlad unde am stat cu doi ciobani, cu santinelă nemțească la ușă. Le-am spus celor doi să fugim, însă ei nu au vrut. Noaptea eu m-am cățărat până la acoperiș și am ieșit încet din stână prin golul din acoperiș. Am ajuns iar la armata noastră și ducându-mă în recunoaștere cu ei, m-am pomenit cu trei soldați în urma mea. Au vrut să mă ia iar prizonier, însă au venit Ion Canini și Dinu Tăbăcuțu, care au tras în nemți. Germanii au stat și au fost luați prizonieri, numai doi, fiindcă un neamț a fugit prin porumbul lui Dinu Popescu".

CONSTANTIN (DINU) TĂBĂCUȚU. „Casa noastră era la 8 km nord de Câineni, lângă granița de atunci dintre Ardeal și Vechiul Regat. În seara zilei de 13 septembrie 1916 tatăl meu a venit foarte emoționat și ne-a spus că nemții au cucerit Câinenii și că noi trebuie să ne ascundem în munți. Eu nu am plecat cu ei, ci m-am dus spre Câineni să văd ce s-a întâmplat. Pe drum se auzeau focuri de mitraliere și tunuri. Atunci n-am mai putut merge pe șosea și m-am suit pe potecile de pe deal. De acolo am văzut cum un obuz a explodat în Olt. Pe deal m-am întâlnit cu mai mulți băieți de seama mea care aveau puști și cartușe și se luptau cu nemții. Vărul meu Ion Canini mi-a spus să mă duc la primărie să iau și eu o pușcă că aveau ei destule cartușe pe care le purtau în sân și în sacii de merinde. La Câineni primarul povestea că atunci când a anunțat la județ că nemții sunt la Câineni cei de la prefectură i-au răspuns că vin să-l aresteze pentru răspândirea de știri alarmante, arătând că armata română luptă la nord de Sibiu. Împreună cu ceilalți băieți am ajuns pe piscul Gorgan, unde germanii căzuseră în spatele Regimentului 5 Vânători pe care vroiau să-l distrugă. Noi ne-am strecurat pe potecile pe care le știam și am început să tragem în nemți din spatele lor. Germanii prinși între două focuri au început să fugă. Noi stăteam ascunși după copaci și trăgeam cu sete. Pe unii îi lăsam să treacă pe lângă noi după care trăgeam în ei, luând și prizonieri".

Celor 13 tineri care au început lupta la 13 septembrie 1916 li s-au alăturat alți 7 băieți din sat: Mihăilescu Gheorghe, Horumbă Ștefan, Tăbăcuțu I. Constantin, Daneș Gh. Constantin, Eftimie Ioan, Năstase Gh. Ioan și Vieru Constantin.

Pentru eroismul lor, acești tineri au primit decorația *militară* „Bărbăție și credință *cu spade* clasa a II-a". În decretul nr. 2756/1919 prin care regele Ferdinand i-a decorat, se arată, printre altele, că: „Cerând arme și muniții s-au oferit să conducă patrulele noastre pe piscul Gordan, de unde, căzând în spatele dușmanului, îl silesc să părăsească tranșeele și reușesc să degajeze (să scoată din încercuire) pe vânători. Nu este aceasta, un act de eroism, demn de cele mai glorioase pagini ale istoriei? Am fost pe front, dar niciodată n-am auzit ca un grup de civili să despresoare o armată încercuită de dușmani".

Gh. CANINI

ANTICĂ

(Monoverb reflexiv: 4-7)

a a a _ _ s s

Radu STOIANOV

1877

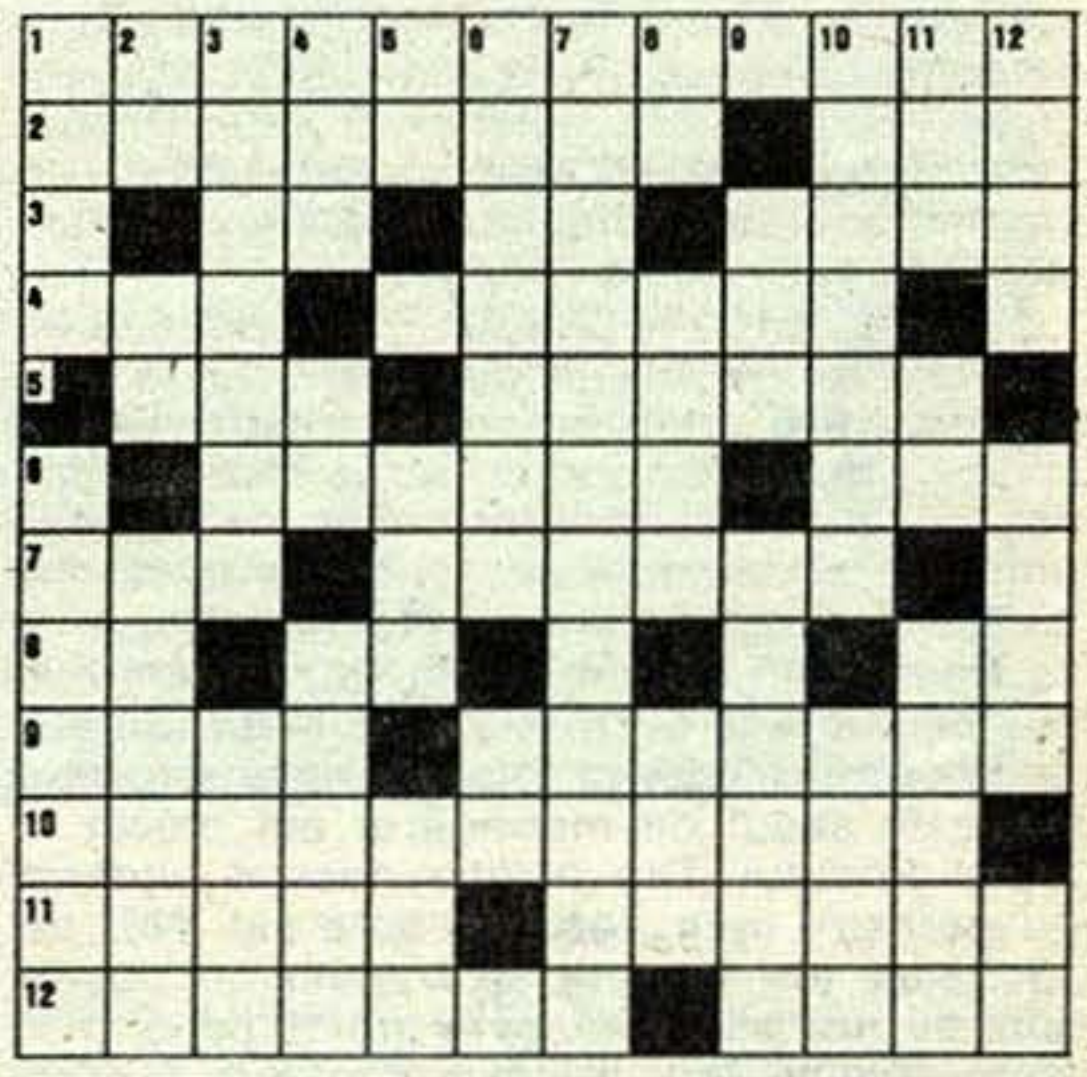

ORIZONTAL: 1) Om politic, istoric şi scriitor, ministru de externe al României care a citit proclamaţia de independenţă. 2) Participant la războiul din 1877 - Din el se puteau executa misiuni de observare. 3) Tir fără cap! - Stanciu Dumitru, unul dintre eroii de la Griviţa 2 - Flacără. 4) Râu în toponimia suedeză - Ion Grigore, Stan Gheorghe şi Nica Vasile, cei care au smuls steagul din mâna otomanilor (sg.). 5) Sport cu aplicaţii militare - Presat. 6) Cale de acces spre redute - Steag turcesc. 7) Aceştia la sfârşit! - Unul dintre pictorii care au însoţit trupele române, surprinzând scene de pe câmpul de luptă *(Trecerea Dunării, Întâlnirea* ş.a.). 8) Curs! - Florescu Alexandru, alt erou căzut la 1 septembrie 1877 la Griviţa - Dănescu Alexandru, erou al Griviţei din 6 septembrie 1877. 9) Viteji ai neamului românesc, pomeniţi pentru faptele lor - Generalul de divizie care a luat parte la asaltul de la Smârdan în campania 1877-1878 (Gheorghe; 1835-1913). 10) Printre primii în timpul asaltului redutei Griviţa 1, a căzut la datorie cu tricolorul într-o mână şi cu sabia în cealaltă. 11) Provincie în Portugalia - Măiestrie. 12) Încheiată cu Rusia în vederea războiului pentru independenţă din 1877-1878 - Zeciuială plătită statului de către musulmani.

VERTICAL: 1) Regiune în Sahara - Medic, de origine poloneză, stabilit în România, participant la Războiul de Independenţă. 2) Bio! - Locotenent (abr.) - Profet antic. 3) Cetate întărită în nordul Bulgariei care încercuită, capitulează în faţa armatei române la 30 august 1877 - Plasă pentru pescuit în apele adânci (pl.). 4) Aur (înv.) - Părere! - Sălbatică (fig.). 5) Cuprins în salbă! - Exclamaţie - Cam (reg.). 6) A căzut eroic la datorie în fruntea companiei sale, în timpul atacului executat la 6 septembrie 1877 asupra redutei Griviţa 2 - Theodori Iulian, medic participant la războiul independenţei. 7) Pentru că am participat la războiul din 1877-78 (art.). 8) Cuprinse în cetate! - Rege legendar suedez - Leliţă (reg.). 9) Trecătoare - Imaginară. 10) Păstrată, în ciuda atacurilor duşmanului - Prefix pentru „memorie". 11) Sursă de apă - Pronume personal - Prejudicii materiale create de război (sing.). 12) Omenos - Participant activ la întreaga campanie a independenţei, care pentru faptele sale a fost decorat cu „Virtutea militară", „Trecerea Dunării", „Apărătorilor Independenţei" ş.a. - Termen redus!

Dicţionar: AŞAR, KDDA, GAUT, MNES

Tulea IOAN

Soluţia careului *Legende din bătrâni: TUDORA - BUCUR - URARE - ARBORE - RS - RUINA - RAU - NIL - SNAGOV - S - TEPES - ACIZI - VORONET - ANIT - LA - EI - RUL - ZA - ARON - MOMELI - IERARHIE - UNT - C- ARA - TRAP - E - UNSI - HAIDUCI*

Soluţia jocului din numărul trecut (p. 51): FACTOR ISTORIC (FAC/T/ORI/S/T/ORI/C)

DIALOG CU CITITORII

CIMITIR AL EROILOR

Statornicul nostru colaborator, dl. GEORGE GEORGESCU, din com. Şuici, jud. Argeş, **pasionat cercetător al istoriei argeşene, ne scrie despre un cimitir al eroilor din primul război mondial, în care sunt inhumate osemintele combatanţilor aflaţi de-o parte şi de alta a liniei frontului: români şi germani.**

În anul 1917 autorităţile germane de ocupaţie au adunat, cu sprijinul populaţiei, pe cei căzuţi şi îngropaţi la repezeală de soldaţi în locurile unde au decedat şi i-au reînhumat în com. Şuici, la un loc ales mai spre nord lângă drum, donat de familia prof. universitar Constantin Miculescu. În anul 1918 venind armata română s-au mai adunat şi adus din cei rămaşi pe locurile de luptă la acest cimitir de la Şuici. Din 1919 mormintele s-au îngrijit sub patronajul Societăţii „Cultul Eroilor Căzuţi în Război".

La 17 mai 1923, stabilindu-se ziua de pomenire a eroilor la înălţare — odată cu cultul Eroului Necunoscut — cimitirul de la Şuici a fost transformat în Cimitir de Onoare şi s-au mai adus din satele din jur osemintele celor îngropaţi aiurea sau prin cimitirele din curţile bisericilor, în gropi comune, animator fiind călugărul Ion Bâscoveanu din Tigveni, şi au continuat lucrările la zidul de incintă la îndemnul generalului C. Iancovescu (mort la 18.IV. 1945) fost ministru de război. Cimitirul dreptunghiular, de 67/27 m având la apus o absidă mai înaltă cu decroş şi cu firide aparente de 12/10 m are scrişi — nominal sau global pe 361 plăci de piatră pătrate aşezate pe câte două rânduri perechi de o parte şi de alta a aleii centrale, separat sau în gropi comune — un număr de 722 eroi (492 români şi 230 germani).

În mijloc se află o cruce mare de stejar, în stil românesc tradiţional, cu inscripţia „Eroilor noştri".

În imagine: poarta Cimitirului eroilor din Şuici.

DIN 1927

Cititorii noştri preot ION SPIRU şi maior VIOREL CIOBANU, din Alexandria, **ne scriu despre un veteran al Războiului de Independenţă, participant, în 1927, la manifestările festive organizate la Bucureşti pentru cinstirea eroismului oştenilor români pe câmpurile de bătălie de la Griviţa, Rahova, Opanez, Vidin etc.**

Printre veteranii participanţi la aceste manifestări din Capitala României s-a aflat şi Iancu Stan, **din comuna Dracea, azi sat component al comunei Crângu (fost Ologi). A primit invitaţia cu emoţie când poşta i-a făcut cunoscut că este invitat la Bucureşti spre a participa la defilarea veteranilor din 1877-1878.**

Era de acum trecut de 70 de ani, dar în ciuda anilor şi a greutăţii călătoriei a pornit spre Bucureşti unde avea să se întâlnească şi cu alţi camarazi de luptă. Şi se pare că încă mai erau destui, deoarece Brevetul **dat teleormăneanului nostru purta numărul 7 091.**

Bucuria i-a fost desigur mare, dar şi mai mare a fost când i s-a înmânat Brevetul **prin care i se acorda „Medalia Comemorativă a Proclamării Independenţei", medalie instituită de regele Ferdinand, iar** Brevetul **era semnat de marele nostru om de stat şi ministru al afacerilor externe, Nicolae Titulescu.**

Autorii, în încheierea scrisorii lor, mulţumesc „acelora care au păstrat cu grijă astfel de acte şi le pun la dispoziţia Arhivelor statului sau Arhivelor militare, spre a fi păstrate cu grijă pentru generaţiile viitoare.

Reînnoim şi noi, cu acest prilej, invitaţia către dvs. stimaţi cititori de a ne pune la dispoziţie (nu originalele însă) documente, fotografii, stampe, alte mărturii istorice etc. pentru a fi publicate în paginile revistei, în cadrul rubricilor noastre permanente puse pe deplin la dispoziţia cititorilor: **Dialog, Cititorii scriu istorie, Clio anunţă, Istoria şi şcoala ş.a.**

CERERI ŞI OFERTE

IOAN CIOANCĂ, str Şoimului, nr. 8, Bacău, **solicită: nr. 6,7/1990, 12/1991.**

FLORENTIN VULPE, str. Valea lui Mihai, nr. 4, bl. A4, sc. E, ap. 72, Bucureşti, **oferă colecţia 1969-1990.**

MIHAI ARSENE, şos. Mihai Bravu, nr. 294, bl.6, ap.8, Bucureşti, **solicită: nr. 5,6/1980; 1/1990; oferă: 7/1990; 3/1991.**

AURICĂ TUDORACHE, Calea Griviţei, nr. 136, ap. 60, Bucureşti, **solicită: nr. 12/1990; 10/1991; oferă: nr. 3/1982; 3/1985; 10/1986; 4/1987; 6,7/1988.**

CRISTIAN FRIDLOVSKI-FRED, str. Mălinului, nr. 5, bl.3, ap. 86, Bucureşti, **oferă colecţia 1967-1979.**

VASILE CIOBĂNIŢA, Bucureşti, CP 22-50, **solicită: nr. 2,4/1967; 7,12/1974; 6,7,9/1975; 3/1983; 3/1993; 8,12/1993; oferă numere disparate din 1967-1990.**

CONTENTS (Romanian History) **G. Bariţiu** Revolution and Nationality • **M. Popa, P. Păltănea** 100 Years since the Memorandum Trial • **C. Vişoianu** The Genesis of the Wien Arbitration from 1940 • **C. Popişteanu, M. Ştefan** February, 1945. The Communists assail the Power • **G. Ursul** The Bishop Eugen Hacman — A Controversial Character • **V. Papacostea** The XVII[the] Century — National Renaissance • **I. Hudiţă** 1944. Excerpts from His Diary (VIII) • **Al. Dobre** Marshal Antonescu's Library • **C. Aloanei, C. Troncotă** The Romanian Gulag — The Deporteds Tragedy • **I. Ursu** Carmen Sylva and the Jewish Scholar Iakob Bernays • **I. Lăcustă** 1937. Testimonies about Romanians at Paris Universal Exhibition • In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **G. Bariţiu** Révolution et nationalité • **M. Popa, P. Păltănea** Le procès de Memorandum — 100 ans • **C. Vişoianu** La naissance de l'arbitrage de Vienne de 1940 • **C. Popişteanu, M. Ştefan** Février 1945. Les communistes à l'assaut du pouvoir • **G. Ursul** L'évêque Eugen Hacman — une personnalité controversée • **V. Papacostea** Le XVII-ème siècle, le siècle de la renaissance nationale • **I. Hudiţă** 1944. Pages de journal (VIII) • **Al. Dobre** La bibliothèque du maréchal Antonescu • **C. Aloanei, C. Troncotă** Le Goulag roumain: le drame des disloqués • **I. Ursu** Carmen Sylva et l'érudit juif Iakob Bernays • **I. Lăcustă** 1937. Témoignages sur les Roumains à l'Exposition Universelle de Paris • A Bucarest, il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) **Г. Барицю** Революция и национальность • **М. Попа, П. Пэлгэня** Столетие процесса меморандума • **К. Вишояну** Генезис Венского арбитража 1940 г. • **К. Попиштяну, М. Штефан** Февраль 1945 г. Коммунисты нападают на власть • **Г. Урсул** Владыка Еуджен Хакман — противоречивая личность • **В. Папакостя** XVII-ый век — век национального возрождения • **И. Худицэ** 1944 г. Дневник (VIII) • **Ал. Добре** Библиотека маршала Антонеску • **К. Аноаней, К. Тронкотэ** Румынский Гулаг: драма переселённых • **И. Урсу** Кармен Сильва и учёный еврей Якоб Бернаис • **И. Лэкустэ** 1937. Свидетельства о румынах на Всемирной Выставке в Париже • В Бухаресте, 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) **G. Bariţiu** Revolution und Nationalität • **M. Popa, P. Păltănea** Der Memorandum-Prozess — 100 Jahre danach • **C. Vişoianu** 1940. Die Enstehung des Wiener-Schiedspruchs • **C. Popişteanu, M. Ştefan** Februar 1945. Die Kommunisten-Sturm auf die Macht • **G. Ursul** Bischof Eugen Hacman — eine umstrittene Persönlichkeit • **V. Papacostea** Der XVII Jahrhundert, das Wiederaufleben der Nation • **I. Hudiţă** 1944. Tagebuch (VIII) • **Al. Dobre** Ion Antonescu Bibliothek • **C. Aloanei, C. Troncotă** Der rumänische Gulag: die Tragödie der „Verlegten" • **I. Ursu** Carmen Sylva und der judische Gelehrte Iakob Bernays • **I. Lăcustă** 1937. Zeugnisse über die Rumänen an der Pariser Weltausstellung • In Bukarest, vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia rumana) **G. Bariţiu** Revolución y nacionalidad • **M. Popa, P. Păltănea** 100 anos desde el proceso incoado a los autores del Memorandum • **C. Vişoianu** 1940. La genesis de la arbitrariedad de Viena • **C. Popişteanu, M. Ştefan** Febrero de 1945. Los comunistas asaltan al poder • **G. Ursul** El obispo Eugen Hacman — un personaje controversado • **V. Papacostea** El siglo XVII, siglo del renacimiento nacional • **I. Hudiţă** 1944. Páginas de diario (VIII) • **Al. Dobre** La biblioteca del mariscal Antonescu • **C. Aloanei, C. Troncotă** El Gulag rumano: el drama de los dislocados • **I. Ursu** Carmen Sylva y el sabio judío Iakob Bernays • **I. Lăcustă** 1937. Testimonios los rumanos en la Exposición Universal de Paris • En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1
Sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-88IX **Lei 500**

RHÔNE-POULENC
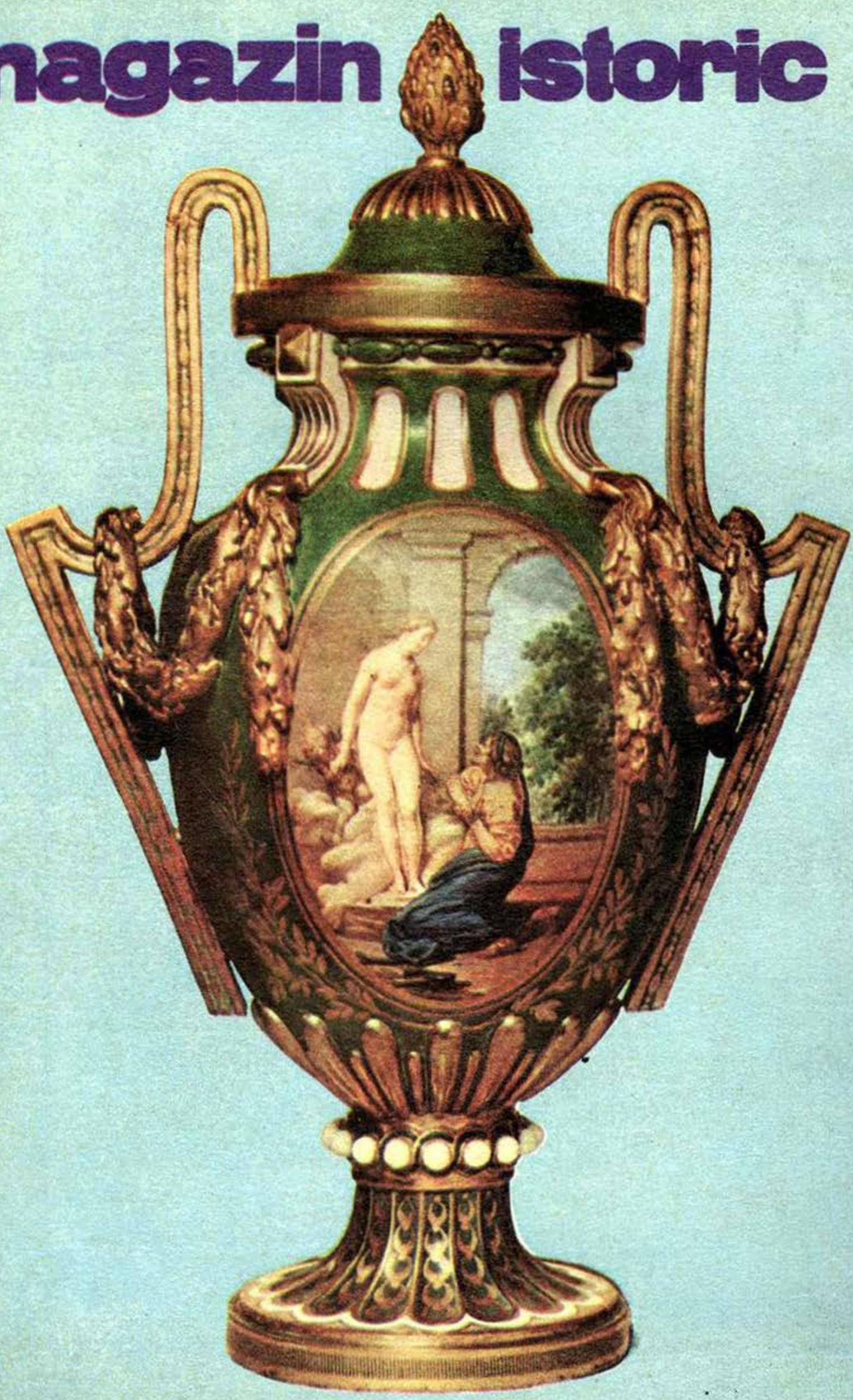
magazin istoric